Slovenska slovnica

za srednje šole.

Sestavil

dr. Anton Breznik.

Druga, predelana izdaja.

Velja trdo vezana 48 kron.

Prevalje 1921.

Tiskala in založila tiskarna Družbe sv. Mohorja.

Slovenska slovnica

za srednje šole.

Sestavil

dr. Anton Breznik.

Druga, predelana izdaja.

Velja trdo vezana 48 kron.

Prevalje 1921.

Tiskala in založila tiskarna Družbe sv. Mohorja.

Slovenski pismeni jezik.

1. Slovenski pismeni jezik se opira po večini na kranjsko izreko 16. stoletja.

V glavnih obrisih so določili naš pismeni jezik Trubar, Dalmatin in Bohorič. Ker so bili ti naši prvi pisatelji Dolenjci in so pisali svoje narečje, so pridobili dolenjščini veljavo pismenega narečja.

K prvotni dolenjski podlagi pa so se v poznejših stoletjih privzele v pismeni jezik še mnogoštevilne posebnosti iz drugih slovenskih narečij in iz ostalih slovanskih jezikov.

Vplivni gorenjski pisatelji Japelj, Linhart, Vodnik, jezikoslovec Kopitar in Ravnikar so nadomestili mnogo dolenjskih oblik z gorenjskimi (n. pr. dolgi ozki **o** za dolenjski **u**, n. pr. gospod, blago za dolenjsko: gospud, blagu; **e** za dolenjski **ej**, n. pr. sneg, leto za dolenjsko: snejg, lejtu; nimam, nimaš, nima . . ., nisem, nisi, ni . . . za dolenjsko: nejmam, nejsem itd.). Poleg tega se je v 17. in 18. stoletju v pismeni jezik vrinilo mnogo oblik iz živega jezika, ki se je v sto in petdesetih letih na Kranjskem v marsičem spremenil.

2. Ta pismeni jezik pa se je rabil samo na Kranjskem in Primorskem. Koroški, štajerski in prekmurski pisatelji, ki so začeli nastopati v 18. stoletju, so pisali vsak v svojem narečju in so se na kranjski pismeni jezik le malo ozirali.

Zbliževati so se začela pismena narečja v dobi ilirskega gibanja, ko so delali na to, da bi se združili Srbi, Hrvatje in Slovenci v en pismeni jezik.

L. 1848. je koroški Ilirec Matija Majar nasvetoval načelo, naj bi se v knjižnem jeziku pisale samo take oblike, ki so vseslovenske ali vsaj veliki večini znane in so najbliže srbskohrvatskim ter ostalim slovanskim oblikam. Po tem načelu so Svetec, Cegnar, Cigale, Jeriša, mladi Levstik in Navratil l. 1849. uvedli v kranjski pismeni jezik sledeče oblike iz štajerskih narečij: 1. pisavo e za polglasnik v končnicah, kjer se je dotlej pisal navadno **i**, n. pr. lovec, konec, petek, žalosten; 2. štajerskokoroško končnico **-ega, -emu**, n. pr. bel, belega, belemu itd. za dotedanjo pridevniško končnico -iga, -ima itd., kar se je pisalo od 15. stoletja dalje; 3. primerniško končnico, n. pr. dražja reč,

dražje blago; lepša njiva, lepše polje za dotedanje: dražji reč, dražji blago; lepši njiva, lepši polje (prim. Prešernove oblike: Sedela z Lavro ti si sêstra mlaji. Pustila vnémar sem želje najslaji) itd.; 4. **naj** za kranjsko: nar (kar pa je stara jezikovna posebnost!), n. pr. najlepši za dotedanje: narlepši. Ti pisatelji so zavrgli tudi mnogo tedanjih živih oblik ter jih nadomestili z oblikami 16. stoletja, n. pr. končnico **-om** za -am; prim. Prešernove oblike: Zakaj, ak' ti reko bežát' oblakam (stik: zvezd tvojih čakam); končnico **a** za srednji spol množine nam. **-e**, kar se je govorilo in pisalo od Hrena dalje; prim. Prešernove oblike: Ležé sovražnikov trupla krvave (stik: korenine prave). Al' mesta ni nikjer, ni zvezde mile, Kjer bi ljubeče srca se sklenile. — Uvedli so še več posameznih oblik, kakor veznik da za prejšnje de itd.

Poleg teh načel je vplivala na pismeni jezik tudi stara slovenščina (t. j. stara cerkvena slovanščina), za katero so se pisatelji navduševali zaradi slavnih Miklošičevih staroslovenskih del.

Po omenjenih načelih so se med leti 1849.—1868. (t. j. v dobi pismene preosnove in v dobi leposlovnega lista „Slovenskega Glasnika“) sprejele v pismeni jezik sledeče oblike: 1. po štaj.-koroških narečjih pisava e (t. j. ě) v glagolskih končnicah videti, videl, videla, videlo; vedeti, vedel . . . za dotedanje: viditi, vediti itd.; prezrli pa so tedaj več glagolov te vrste in tako pišemo danes n. pr. pomniti, zapomniti, pomnil; plesniti, splesniti; sumniti, sumnil . . . nam. prvotnih oblik pomneti, plesneti, sumneti, ki niso v rabi; 2. po vzhodnoštajerskem narečju se je sprejela pisava smrt, vrt, prt . . . za prejšnje smert itd.; dalje oblike, kakor: varuh, prijatelj; mesec, meseca; Kranjec, kranjski itd.; 3. po stari slovenščini se je določila pisava končnic, kakor: vsega, vsemu, z vsem, vsi, vseh, vsem itd.; tega, temu, s tem itd.; obrazila, kakor -ca: živalca, stvarca, lučca; -na: hišna, sestrična, kraljična itd.; -en, -na, -no za nežive predmete, n. pr. mizna noga itd.; pisava **-e**, n. pr. serec, serast konj, ser, kar se je prej pisalo z **i**; pisava e za nekdaj mehkimi soglasniki j, lj, nj, č, ž, š, c, n. pr. z licem, pričevati, stričev, Primčev; v narodni govorici se je že za Trubarja govoril v mnogih primerih **o** (prim. Prešernovo obliko: Primicovi Juliji); pisava predlogov **u-** in **v-**, n. pr. uleči se, uloviti, pa: vdati se, vklepati itd.; to razlikovanje je prvi uvedel že Metelko l. 1825., dosledneje ga je izvedel Levstik, končno pa šele Pleteršnik v slovarju; dalje smo sprejeli posamezne oblike, kakor: dejati, dejanje, nadejati se; zlodej, zlodeja;

solnce, mezinec itd.; po srbo-hrvaščini se je uvedla raba predlogov **pro-** (n. pr. proučevati, prodreti, probuditi itd.), ter v posameznih primerih **vz-** in **iz-**; iz hrvaščine se je sprejela tudi napačna, po naliki nastala pisava -lec, -lka, -lstvo itd., n. pr. bralec, poslušalec, poslušalka, poslušalstvo itd.

Kranjskemu pismenemu jeziku, ki se je po teh načelih očistil in obogatil, so priborili zmago tedanji odlični pripovedniki in pesniki Levstik, Cegnar, Erjavec, Valjavec, Mencinger, Jenko, Jurčič in Stritar, ki so ga v svojih delih pisali. Njihov jezik so sprejeli tudi koroški in štajerski pisatelji in tako smo dosegli v tem času enoten pismeni jezik, ki je najvažnejši pogoj narodne prosvete.

3. Nekoliko je motil ta naravni razvoj slovenskega pismenega jezika Fr. Levstik, ki je bil izprva glavna opora te pisave, pozneje (in sicer po l. 1863.) pa jo je hotel popolnoma preustrojiti po stari slovenščini in po etimologiji. Mlajši jezikovni pojavi naj bi se umaknili staroslovenskim zakonom; zbrale in obnovile naj bi se vse stare oblike, ki jih je najti v starejšem slovstvu in med narodom. Tudi srbo-hrvaščini in ostalim slovanskim jezikom naj bi se bližali le v toliko, v kolikor hranijo tudi ti staroslovenske posebnosti.[1] Ker je imel Levstik velik vpliv na pisatelje svoje dobe, se je med leti 1863.—1895. pisalo jako mnogo staroslovenskih in etimologičnih oblik.

Da niso za stalno zmagale, je največ pripomogel jezikoslovec o. Stanislav Škrabec, ki jih je začel zavračati l. 1880., ko je začel izdajati „Cvetje". Pravopisu ne more biti podlaga stara slovenščina in etimologija, ker bi se s tem izpodmaknila tla slovenskemu jeziku, kakršen je sedaj in kakršen je bil v zgodovinski dobi, t. j. v 16. stoletju. Vsak pravopis mora biti osnovan na fonetični podlagi, t. j. kazati mora resnično izreko določenega kraja in časa. Kar je od začetka našega slovstva, t. j. od 16. stoletja pa do zdaj povsod, t. j. v vseh glavnih narečjih v navadi, to je pred vsem drugim, kar se ne more in ne sme spreminjati, dokler naša slovenščina ostane, kar je, poseben slovanski

[1] Nekatere take oblike, ki jih nahajamo v slovstvenih delih med leti 1863.—1895. so: pretirana raba polglasnika, kakor: čast, toda: čestí, čestit, čestiti; laž: leží, ležniv; denašnji, meščevati se itd.; rod. množ. na -ij, n. pr. ljudij, živalij, očij; skorenj, skrjanec, skripati, zvižgati za skorenj, škrjanec . . .; strijc, smijati se, možjani, živenje, trpenje, nadejebuden, iznenadejanje, poddružnica; netjak, ščediti, ščedilnik itd. za nečak, štediti, štedilnik (te besede smo dobili iz hrvaščine); ohati, ozel, otel za vohati, vozel, votel; mehčanje: pri kovači, na lici, v Gradci itd.; polunoč, poluglasnik itd.

jezik. Kjer pa gredo narečja razna pota, se moramo držati tistega, ki je doslednejе ohranilo, kar imamo skupnega s staro slovenščino ali srbo-hrvaščino. S tem ni rečeno, da bi ne smeli pripuščati raznim starejšim in mlajšim stoletjem nobenega vpliva na pisavo, gledati je samo, da ne pridejo v nasprotje z občnimi zakoni 16. stoletja, ki je pisavi splošna podlaga.

Škrabec je uvedel tudi več oblik, ki so v soglasju z izreko 16. veka, tako n. pr. rjav, rdeč (prejšnja napačna oblika: rujav, rudeč; prvi je pisal rudeč o. Rogerij), kakršen, kolikršen itd.

Poleg Škrabca je vplival na pismeni jezik še Pleteršnik po svojem slovarju (1895.) in po Levčevem „Slovenskem pravopisu" (1899.), ki je bil posnet po njegovem slovarju. Pleteršnik je utrdil več etimologičnih oblik, n. pr. kimavec, ščinkavec, bravec itd.

4. Ker se je izreka od 16. stoletja v marsičem spremenila (trdi ł na koncu zlogov in pred polglasnikom se je spremenil v v [u]; kratki in nenaglašeni **i**, **u**, **ė** so postali polglasniki, v mnogih primerih pa so onemeli; spremenile so se tudi posamezne oblike v sklanji, spregi ter nekateri skladi v skladnji itd.), je prišlo v pismeni jezik tudi mnogo oblik, ki se ne ujemajo z izreko 16. stoletja. Take **žive** oblike so: postovka, punca, zveličaven itd.; v 16. stoletju se je govorilo in pisalo: postolka, polnica, izveličalen. V pisavi se kažejo tudi posledice onemelih **i**, **u** in ė. Trubar je pisal predlog **iz-** n. pr. še v besedah: voz izvrniti, izpačiti, izpaka; izpremiti, izgaga, izkaziti itd. za sedanje: zvrniti, spačiti, spremiti, zgaga, skaziti. V 16. veku se je pisalo še: šolin, šolina; marinj, marinja, prazni marinji; evangelijski itd. za sedanje: šolen, marenj, evangeljski. Oblike, kakor: Urih, Uriha, pridižnica so se pisale še do o. Rogerija (1743.); oblike: oljika, Oljiska gora; majhin, majhina, majhino so se ohranile še do 19. stoletja. Oblike: dveh, obeh (rodilnik, mestnik), najin, vajin, njijin itd. so se glasile v 16. stoletju: dveju[h], obeju[h], naju[n], vaju[n] itd. V 16. veku in še pozneje so živele stare oblike (nekatere so navadne še v sedanjih narečjih), kakor: n a r o č a j, v naročaju; prodaja, n a p r ó d a j o dati; j e (osebni zaimek v množ. tož. ter v edn. tož. za srednji spol, n. pr. ljudje, ki sem j e [= jih] videl; dete, ki sem j e [= ga] videl); stari tožilnik pri pridevnikih in zaimkih, n. pr. Vzemi dva goloba, enega daruj za žgalni dar, d r u g i (= drugega) za greh (Dalmatin); sedanjiške končnice 3. osebe množine; n. pr.: m ó g o, o s t a n o, s é d o, o b l é k o, p r o s e, i m e n u j o, m a š u j o itd. za sedanje:

morejo, ostanejo, sédejo, oblečejo, prosijo, imenujejo, mašujejo; živeti po I. vrsti: vse živoče dni. — Levstik je skušal te starine v sedanji pisavi oživiti, toda splošna raba jih ni sprejela in so zato ostale pozabljene. Koliko starih posebnosti pa je še pri pisateljih 16. veka, katerih ni nihče več obnavljal! Vse te so nadomestile žive oblike.

5. Marsikaj nedoslednega se je tudi po pomanjkljivem pravopisu in po nezrelem etimologičnem umovanju vrinilo v pisavo. Take oblike so n. pr. kateri, pomakniti, pomakni, pomaknil, vendar (a za polglasnik); veznik ko, nastal iz: kъ [dъr]; pisatelji so ga naslonili na ako; zaimki kogar, nikogar, komur, ničesar, ničemur itd.; kogar je iz koger in to iz kogre, to pa iz kog[a]že, naslonjeno na koga; nikomur iz komer, to iz komre, naslonjeno na komu; ničesar iz ničeser in to iz ničesre, naslonjeno na česa; kakor iz kaker, to iz kakre in to iz [k]ak[o]že itd.

6. Ker je torej naš pismeni jezik proizvod dolgotrajnega razvoja, **ni enovit** in dosleden, temveč je sestavljen iz različnih sestavin in se v celoti kot tak ne govori v nobenem našem narečju in se v tej obliki tudi v zgodovinski dobi, t. j. v 16. veku ni govoril. V tem se bistveno loči n. pr. od srbsko-hrvatskega pismenega jezika, ki se piše tako, kakor se v sedanjem štokavskem bosensko-hercegovskem narečju govori. Naš pismeni jezik je podoben starim evropskim pismenim jezikom, kakršni so n. pr. nemški, francoski, angleški, poljski itd.

7. Ker se izreka v sedanjih narečjih že v marsičem loči od izreke 16. stoletja, zato se dá izreka pismenega jezika le približno določiti. Težave delajo tisti glasovi, ki so se po 16. stoletju spremenili. Tako je docela izginil trdi ł, ki se je govoril pred soglasniki in pred polglasnikom; skoro popolnoma sta se izgubila tudi mehka **lj** in **nj**; težko je tudi pravilno izrekati kratki in nenaglašeni **i** in **u**. Zato se v izreki izobražencev opaža dvojna skrajnost: ali govore te in druge sporne glasove preveč po sedanjih narečjih ali pa jih govore po neki umišljeni „pravilnosti“ in delajo jeziku silo. Drugo skrajnost je že več naših pisateljev šibalo; tako piše n. pr. Iv. Cankar: „Kačur je zapazil, da je govoril gospod N. zelo čisto slovenščino; izgovarjal je besede natanko po pismu, v glasu in melodiji ni bilo več sledu narečja. »Pa so rekli, da je doma iz R . . .!« »Iz knjige je, iz slovnice!«“ — Še bolj odločno zavrača tako izreko Al. Kraigher:

„Stanislav D . . . je bil suhoparen človek, čmeren in nataknjen; govoril je pretirano slovenščino z vsiljivim l-om in kričečimi samoglasniki.“ — Pri trdem l-u (n. pr. volk, pisal) se opaža dvojna izreka; v navadni omikani izreki nihče ne govori l, ampak w (u̯), pogosto pa se čuje l v svečani izreki (prim. francoski style soutenu).

Podobne težave kakor mi imajo v knjižni izreki tudi drugi narodi, ki imajo zgodovinski pismeni jezik, tako zlasti Nemci, Francozi in Italijani.

8. Vendar pa se naš pismeni jezik ne loči toliko od narečij, da bi bil to drug jezik, kakor je oni, ki se govori v narečjih. Razlike so le v nekaterih glasovih in oblikah, vse drugo se govori skoro med vsem narodom.

9. Glasove in oblike, ki se ločijo od žive govorice v narečjih, določa **pravopis**, pravopis pa določa **občna raba**; pisati se smejo samo taki glasovi in take oblike, katere je sprejela večina pisateljev. Pravopis ni plod znanstvenih raziskav, zato je nedosleden in pomanjkljiv.

K pravopisu pa ne spada raba jezika kot takega, t. j. skladnja, stavčni ustroj, slog, besede in rečenice. Vse to se ne ravna po občni rabi ali večini pisateljev, temveč po jezikovni znanosti, ki preiskuje, kaj je dobro slovensko in kaj ni, kaj se sme rabiti in kaj ne.

10. Glasovni in oblikovni sestav ter skladnja (= **slovnica** v ožjem pomenu) je nekako ogrodje jezika in ga pisatelji ne morejo spreminjati. Spreminjati, pretvarjati in bogatiti pa se dadó besede in rečenice. Pisatelj jih rabi lahko v takem pomenu, kakor se rabijo med narodom (starejša umetnost), ali pa jih rabi v prenesenem pomenu, t. j. po prenosu in zameni (simbolizem, n. pr. Cankar in Župančič).

Za nove pojme in predmete je treba vedno novih besed in rečenic. Te je treba po prvotnem jeziku na novo ustvariti ali pa jih izposoditi iz drugih jezikov. Mi smo privzeli mnogo besed in rečenic od Srbov in Hrvatov, nekaj tudi od Čehov, Poljakov in Rusov. Veliko večino novih besed in rečenic pa smo si ustvarili po prvotnem jeziku. Veliki jezikotvorni umetniki so Prešeren, Levstik, Stritar, Cankar in Župančič (v leposlovju), Cigale in Levstik (v znanstvenih strokah za srednje šole in v vseh strokah političnega in javnega življenja), Aleš Ušeničnik (v modroslovju) i. dr.

I.

Glasoslovje.

§ 1. V slovnici delimo govor v posamezne enote: v stavke, besede, zloge in glasove. V živem govoru ti deli niso ločeni, temveč so med seboj združeni v organsko celoto.

1. Glasovi in črkopis.

§ 2. Najmanjši deli našega govora so glasovi. Glasove delimo *a)* v samoglasnike in *b)* v soglasnike.

Samoglasniki so dolgi ali kratki, poudarjeni (naglašeni) ali nepoudarjeni (nenaglašeni).

Dolgi so samoglasniki navadno le v poudarjenih zlogih. Poudarek (naglas) pa more biti dvojen: *a)* potisnjen, ako se glas proti koncu znižuje, n. pr.: grâd, prâh, mîslim; *b)* potegnjen, ako se glas proti koncu zvišuje, n. pr.: králj, mísliti.

Izreka književne slovenščine obsega sledeče samoglasnike: **i**, dva ozka **e** (ę, ẹ), široki e, polglasnik (ə), **a**, široki **o**, dva ozka **o** (ǫ, ọ) in **u**. Poleg teh nam rabijo kot samoglasniki tudi l, lj, m, n, nj, r.

V navadni pisavi se rabijo posebne črke le za **a**, **i**, **u**. Različni **e** in **o** se izražajo s črkama **e** in **o**, včasih rabijo v to posebna naglasna znamenja (´, ^). Za polglasnik nimamo posebne črke, temveč se piše navadno z **e** ali **a**.

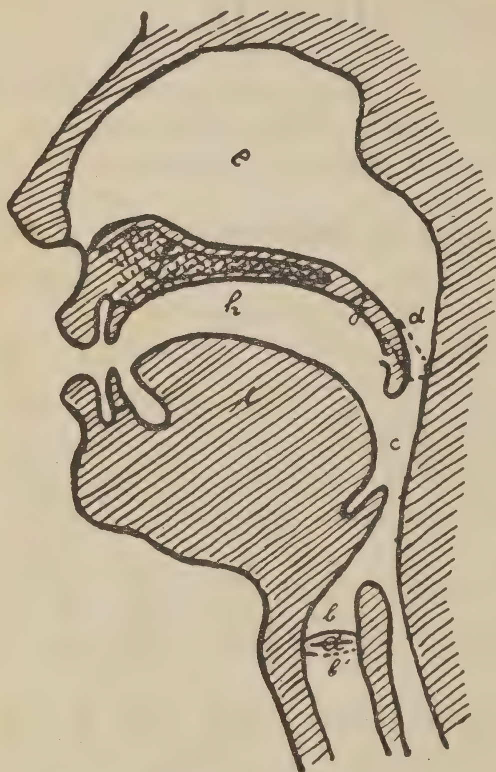
a) Samoglasniki.

§ 3. Glasove proizvajajo naši govorilni organi: grlo, ustna in nosna votlina ter ustnice. Zvok nastane, ako potrese zračni tok, ki ga dahnemo iz pljuč, glasotvornice.

Če gre zračni tok brez ovire skozi ustno votlino, nastanejo **samoglasniki.**

Različni samoglasniki so odvisni od raznih oblik ustne votline ter od jezika, ustnic in spodnje čeljusti.

Jezik se more pri izrekovanju približevati nebu; mesto, pri katerem se jezik k nebu približa, se imenuje izrekovalno (artikulacijsko) mesto. Bliža pa se jezik ali s sprednjim delom k trdemu nebu (palātum durum) ali z zadnjim delom k mehkemu nebu (velum ali palātum molle).

Sl. 1. Govorilni organi v prerezu.

a glasilka; *b*, *b'* glasotvornice; *c* golt; *e* nosna votlina; *f* trdo nebo; *g* mehko nebo (velum) z jezičkom (pri *d* zapira velum zračnemu toku vhod v nosno votlino); *h* ustna votlina; *i* jezik.

Če se dvigne sprednji del jezika zelo visoko proti sredi trdega neba, nastane samoglasnik **i** (t. j. **ozki** ali **čisti i,** n. pr. žíto, mîsel); če se sprednji del jezika nekoliko manj dvigne proti trdemu nebu, dobimo **široki** ali zamolkli **i,** n. pr. nìt, hodim; kadar se sprednji del jezika še manj približa k trdemu nebu, nastaneta **ozka e**; če se lega jezika še bolj zniža, nastane **široki e.**

Med **i** in raznimi **e** so še vmesni glasovi, ki so odvisni od tega, ali se sprednji del jezika bolj ali manj približa trdemu nebu. Čim bolj se pri izrekovanju samoglasnika **i** jezik v sprednjem delu oddaljuje od trdega neba, tem bolj je **i** zamolkel (širok) in prehaja v ozki **e**. Dalje prehaja ozki **e** v kratki široki **e** in ta v dolgi široki **e** in ta naposled v **a**, če se jezik še bolj približuje nizki legi.

I in razni **e** se imenujejo navadno nebni ali palatalni (beseda je od: palātum!) samoglasniki.

Ako se srednji del jezika le malo dvigne proti nebu in

so usta široko odprta, nastane **a**. Jezik je tedaj bliže mehkemu kakor trdemu nebu.

Dvigneš li nekoliko zadnji del jezika proti mehkemu nebu in hkrati zaokrožiš ustnice, nastane **široki o**; če se odzadnji del jezika še nekoliko bolj približa mehkemu nebu in zaokrožiš ustnice, slišimo **ozki o**; kadar pa se zadnji del jezika zelo visoko dvigne, tako da je blizu mehkega neba in zaokrožiš ustnice, govorimo **u** (= **ozki** ali **čisti u**).

Pri izrekovanju samoglasnika **a** je jezik najbolj oddaljen od neba. Čim bolj se bliža (z odzadnjim delom) mehkemu nebu, tem bolj prehaja v dolgi široki **o** in ta v kratki široki **o**; le-ta pa v ozki **o**. Ako je jezik že blizu najvišje lege, je **u** zamolkel (= **široki u**). Zato more biti med **a** in **u** mnogo vmesnih glasov, ki so odvisni od tega, ali je njihovo izrekovalno mesto bolj ali manj oddaljeno od (mehkega) neba.

A, razni **o** in **u** se imenujejo navadno goltni (guturalni) ali velarni (velum!) samoglasniki.

Ako se jezik približa k trdemu in mehkemu nebu hkrati in s srednjim delom više leži kakor pri a, nastane polglasnik (ə).

Pri vseh naštetih samoglasnikih gre zračni tok samo skozi ustno votlino. Mehko nebo (glej sliko 1. pri *d*) zapira tedaj zračnemu toku vhod v nosno votlino.

Ako gre zračni tok hkrati tudi skozi nosno votlino, nastajajo nosni samoglasniki, ki so bili nekdaj znani vsem Slovencem, sedaj se pa govore še v vzhodnem delu Koroškega. Ti glasovi so podobni znanim francoskim nosnikom.

b) Soglasniki.

§ 4. Če gre zračni tok skozi priprta ali zaprta usta, nastanejo **soglasniki.**

Po različnosti tega ustnega pripora ali zapora imamo različne soglasnike. Soglasnike delimo v štiri razrede: 1. v pripornike (spirantes, Reibelaute), 2. zapornike (explosivae, Verschlußlaute), 3. nosnike in 4. jezičnike.

1. Priporniki nastajajo, ako je ustna votlina nalahko priprta, da zračni tok ta pripor prepihava. Ako se naredi pripor s tem, da se spodnja ustnica pritisne na gorenje zobe, dobimo **f** in tisti **v**, ki se govori navadno pred samoglasniki (= ustnično-zobni **v**). Ako naredimo ozek pripor s konico jezika na meji med gornjimi zobmi in dlesno, dobimo **z** in **s**; ako pa napravimo

pripor s sprednjim delom jezika na dlesno in je pripor širši ter zadnji del jezika nekoliko dvignjen, dobimo ž in š. Ako se naredi pripor z zadnjim delom jezika v sredi mehkega neba, dobimo glas **h**.

Pripornika moreta biti tudi **j** in tisti **v**, ki se govori pred soglasniki in na koncu zlogov. Ta **v** nastane, ako se prisloni zdolenja ustnica na zgorenjo (= dvoustnični ali bilabialni **v**); **j** dobimo, ako se približa sprednji del jezika trdemu nebu.

2. Zaporniki nastanejo, ako se ustna votlina trdno zapre in hipno odpre, ko gre zračni tok skozi popolni zapor. Zapor se dela blizu na tistih mestih, kakor pri pripornikih. Ako se dela zapor z obema ustnicama, izgovorimo **p** in **b**; ako se dela zapor z zobmi in sprednjim delom jezika, dobimo **d** in **t**; ako dela zapor zadnji del jezika v sredi mehkega neba, izgovorimo **g** in **k**.

3. Nosniki nastajajo, ko gre zveneči zračni tok tudi skozi nosno votlino. Ako se dela zapor z ustnicama, dobimo **m**; ako se dela s tem, da se pritisne sprednji del jezika na gorenje zobe, dobimo trdi **n**; ako z jezikom in trdim nebom, topljeni ali mehki **nj**; ako dela zapor zadnji del jezika v sredi mehkega neba, govorimo goltni **n**, ki ga imamo pred **k** in **g**: dánka, zânka, angel, cingljati itd.

4. Jezičniki so **r** in razni **l**, t. j. srednji, topljeni in trdi l. Glas **r** govorimo, ako se jezik trese, ko gre zračni tok skozi ustno votlino. Če trepeče sprednji konec jezika, ki je prislonjen na gorenjo čeljust, zadnji del pa se mehkemu nebu bliža, govorimo navadni **r**.

Srednji **l** nastane, ako tvori konica jezika zaporo na dlesni in gre zračni tok ob obeh straneh jezika.

Topljeni (palatalni) lj (ľ) nastane, ako se sprednji del jezika na gorenje trdo nebo vzdigne, srednji del pa vzboči, t. j. proti nebu upogne.

Trdi (velarni) **l** (ł) nastane, ako se zadnji del jezika dvigne proti mehkemu nebu, sprednji del pa se nizko na dno ust položi. Ta ł je temen glas, ki se bliža glasu **u** in se pogosto tudi vanj spreminja.

Nosniki in jezičniki so v sredi med samoglasniki in soglasniki; kadar tvorijo zlog, nam rabijo kot samoglasniki, kadar ga ne tvorijo, so soglasniki.

Ako se izrekajo priporniki in zaporniki s šumom, ki nastaja tedaj, ko gre zračni tok skozi pripor ali zapor, se imenujejo

nemi; ti so: f, s, š, h, p, t, k; ako se sliši poleg šuma tudi glas, ki nastaja v grlu, se imenujejo zveneči; ti so: v, z, ž, (j), b, d, g. Zveneči so tudi nosniki in jezičniki.

Ako se zlijeta zapornik in pripornik, ki sta si po izrekovalnem mestu enaka, nastane **zliti soglasnik** (afrikata): c = t + s; č = t + š. Pred zvenečim soglasnikom je v izreki c = dz, č = dž, kar pa se v naši pisavi ne izraža posebej.

§ 5. Po mestu, na katerem se napravlja pripor ali zapor, t. j. kjer se soglasniki izrekujejo, delimo soglasnike v ustnične, zobne, nebne in goltne.

Ustničniki (labialni) so 1. dvoustnični (bilabialni): **b, p, m** in tisti **v**, ki se govori na koncu zlogov in pred soglasniki; 2. ustnično-zobni (labiodentalni): **f** in tisti **v**, ki se govori pred samoglasniki.

Zobniki (dentali), ki so trdi, so: r, l, n, z, s, ž, š, d, t.

Nebniki (palatali) so: mehki nebni pripornik **j**, ki se govori le pred samoglasniki, ter topljena lj in nj.

Goltniki (guturali) so: trdi ł, n (pred k in g), g, k, h.

Glasove **z, s, c** imenujemo tudi sikavce ali sičnike; **ž, š, č** šumevce; razne **r** in **l** imenujemo tudi tekoče soglasnike (liquidae).

V navadni pisavi se izražajo soglasniki večinoma z lastnimi znamenji; le razni **v** imajo skupno črko (v), kakor tudi razni **j**, **c** in **č**. Netočno se izražajo tudi razni **n**, **l** itd.

§ 6. Naš črkopis ne izraža torej vseh samoglasnikov in soglasnikov, katere obsega izreka pismenega jezika. Nepopoln je naš črkopis nekaj zato, ker latinica, po kateri je prirejen, nima toliko posebnih črk, kolikor je slovenskih glasov; nekaj pa je vzrok to, da se v času, ko se je pisava utrjevala, niso ozirali na vse glasove.

Latinska abeceda je rabila že našim prvim pisateljem. Prvi sostavni črkopis je uvedel Trubar, ki ga je priredil po tedanji latinski in nemški pisavi. Iz latinščine je poleg drugih črk vzel tudi **v** in **h**. Nemško, zgolj pisno razliko med dolgim in kratkim s (ſ, s) je sprejel, dasi nedosledno, za dva glasova: **s** in **z**. Znake za šumevce je sestavil z latinskim **h**, tedaj **zh** za **č**, **ſh** za š, **sh** za **ž**. Vendar med ſh in sh, kakor tudi med **u** in **v** ter **i** in **j** še ni delal razločka. To so storili šele Krelj, Dalmatin in Bohorič. Krelj je, kakor pripoveduje v predgovoru svoje postile l. 1567., primeril Trubarjevo pisavo s „starim slovenskim, hrvatskim in

cirilskim pismom“ ter uvedel razločevanje med **ſ** in **s**, **ſh** in **sh**, **u** in **v** (Trubar je pisal n. pr. Sloueni, gouore, na vlicah, beri: Sloveni, govore, na ulicah) ter naglasna znamenja in znake za mehki lj. Dalmatin je sprejel skoro vse Kreljeve znake, skupaj z Bohoričem pa je uvedel še razliko med **i** in **j**. Ker je ta črkopis prvi učil v slovnici (1584) Bohorič, se je imenoval po njem bohoričica.

V latinščino, italijanščino, nemščino, češčino in druge jezike se je splošno sprejelo razločevanje med **u** in **v** šele v 18. stoletju. Razločka med **i** in **j** pa nekateri jeziki (n. pr. italijanščina in latinščina) še dandanašnji niso sprejeli. Mi smo torej, če ne sploh prvi, med najprvimi, ki so razločevali **u** in **v**, **i** in **j**.

Bohoričica se je pisala skoro do srede 19. stoletja. L. 1830. je seznanil Hrvate Ljudevit Gaj z latinico, pomnoženo s češkimi znamenji (č, š, ž), ki jih je izumil Jan Hus (prvotno so se rabile pike nad črkami: ċ, ṡ [ẛ], ż; tako je pisal Hus sam in to znamenje se je ohranilo pri poljskem ż [= ž], ki so ga sprejeli iz češčine). Po Gaju se imenuje ta črkopis gajica, katero so med leti 1839.—1846. sprejeli tudi Slovenci.

Naš črkopis obsega sledeče črke: **a**, **b**, **c**, **č**, **d**, **e**, **f**, **g**, **h**, **i**, **j**, **k**, **l**, **m**, **n**, **o**, **p**, **r**, **s**, **š**, **t**, **u**, **v**, **z**, **ž**.

§ 7. Pregled soglasnikov.

		Priporniki		Zaporniki		Nosniki	Jezičniki	Zliti sogl.	
		zveneči	nemi	zveneči	nemi	(zveneči)	(zveneči)	zveneči	nemi
Ustničniki	dvoustnični	**v** na koncu zlogov	—	b	p	m	—	—	—
	ustnično-zobni	v	f	—	—	—	—	—	—
Zobniki	trdi glasovi	z, ž	s, š	d	t	n	r, l	(dz, dž)	c, č
Nebniki	topljeni glasovi	**j** pred samoglasn.	—	—	—	nj	lj	—	—
Goltniki		—	h	g	k	**n** pred k in g	ł (trdi l)	—	—

2. Raba samoglasnikov v pisavi in izreki.

i.

§ 8. Glas **i** se izreka povsod, kjer ga pišemo. Razlika pa je v izreki med dolgopoudarjenim in kratkopoudarjenim ali nepoudarjenim **i**.

Dolgopoudarjeni **i** ima čist glas (= **ozki i**), n. pr. kíta, mîr, sîn, víle, žíla itd. Kratkopoudarjeni ali nepoudarjeni **i** se ne izreka s čistim glasom, temveč malce zamolklo (= **široki i**). Jezik se ne dvigne tako visoko proti trdemu nebu kakor pri dolgopoudarjenem **i**. Kratkopoudarjen je **i** n. pr.: nìt, ptìč, sìt; velelniki: spì, žgì, tkì. Nepoudarjen je **i** n. pr.: bábica, jágodica, žábica, prǫ́sim, nûdim itd.

Poln glas ima nepoudarjeni **i** le na začetku besed, n. pr. imę́ti, imę̂ itd. in pred zlogi z dolgim **a**, n. pr. dišâva, pisânje, zidár, igráti itd.

Dolgopoudarjeni **i** se ne sme govoriti ko široki **i**, kakor se izreka po nekaterih krajih (n. pr. v Škofji Loki, Idriji in dr.).

Kratkopoudarjeni ali nepoudarjeni **i** je po kakovosti pravi **i**, zato se mora v izreki ločiti od polglasnika (ə); glas **i** v primerih kakor nìt, ptìč, sìt, spì (velelnik) itd. ne sme biti enak polglasniku, kakor ga govorimo v zgledih kakor pès, kès, sèn itd. Pravilni kratkopoudarjeni in nepoudarjeni **i** se govori še v Junski dolini na Koroškem, na vzhodnem Štajerskem in v Prekmurju, v Beli Krajini in v Reziji.

§ 9. Večina našega naroda kratkega in nepoudarjenega **i** že od začetka 17. stoletja ne izraža popolnoma čisto. V mnogih narečjih se je skrajšal do polglasnika ali pa je celo onemel.

Posledice take izreke so se pokazale tudi v pisavi.

V mnogih primerih se v sedanji pisavi **i** izpušča, dočim se je nekdaj pisal, n. pr. oljka, Oljska gora; rajnca mati, rajnce matere; majhna, majhno (od majhen); šolen, šolna; marenj, marnja; pirhast, zaljši, zaljšati, marveč, vsak (n. pr. vsak dan).[1]

V nekaterih primerih se piše **i** namesto polglasnika ali nam. **u**; nam. polglasnika: v množ. rod. živalic, stvaric, lučic; v ednin. orodniku: z mislijo, z boleznijo, z molitvijo, s pesnijo; namesto **u**: najin, a, o: vajin, a, o; njijin, a, o.[2]

---

[1] Nekdaj se je pisalo: oljika, Oljiska gora; rajnica mati; majhina, majhino; šolin, šolina; marinj, marinja; pirihast, zališi (iz zalejši), zališati, mariveč, vsaki n. pr. vsaki dan.

[2] Namesto: živalec, stvarec, lučec; z miseljo, z bolezenjo itd.; dalje: najun, a, o; vajun, a, o; njijun, a, o, kar pa ni v rabi.

Včasih stoji na nepravem mestu, n. pr. v množ. rod. srednj. sam.: narečij, kopij, poglavij itd.; marsikaj, marsikdo, marsikateri itd.[1]

V nekaterih primerih pisava omahuje, zato se sme **i** izpuščati ali pa pisati, n. pr.: stopnja ali stopinja; doli ali dol; gori ali gor; skozi ali skoz; primerj. stop.: milši, starši poleg miliši, stariši itd. (iz milejši, starejši); kmetiški ali kmečki, stative ali statve, mnog ali mnogi, stran ali strani (prisl.); pri neločljivem predlogu **iz**: izprehod ali sprehod; izkušnja ali skušnja; zvem ali izvem; zlepa ali izlepa.

Toda pomni, da se **mora** pisati **i**: dediščina; kladivo; lisica; malin, malina, malinar, malinarica; malinica (ne malnica!); malica, malicati; moči: ni moči storiti; kolikor moči; očim, očima; okoli; paličica; pralica; sinica (ne senica!). Pridevniki -in: materin jezik, materina solza; sestrin mož. Samostalniki, ki so bili prvotno pridevniki: duhovni (duhovnik), modri, popotni, pravični, sužnji, tuji (= tujec); dalje: vesoljni (svet, potop); neki, sleherni, čiherni, vsak(a)teri itd.

e.

§ 10. Pisava izraža s črko e sledeče glasove: 1. pravi **e**, ki more biti *a)* ozki ę, *b)* ozki ẹ in *c)* široki **e**; 2. polglasnik, ki je po izvoru in izreki docela različen od e.

1. Glas e je po izreki trojen:

a) **Ozki** ę, ki se ozko (ponekod skoraj s slabim **i**) začenja: vę́žem, mę̂d, lę̂d, rę́sa, rę̂d, pę̂t, srę́ča, lę́ča, zę́bsti, desę̂t, ję́tra, začę́ti, napę́ti, klę́ti, vzę́ti, mę́ti — manem; žę́ti — žanjem, (o)žę́ti — žmem.

V olikanem govoru se ta e izreka navadno ozko, brez **i** v začetku.

Ozki ę je nastal: 1. iz starega prvotnega e, n. pr. šest, prim. nem. sechs, lat. sex, gršk. ἕξ; 2. iz starejšega nosnega ẽ, staroslov. ę (Ѧ), n. pr. pet, prim. gr. πέντε. Ostanke starejšega ẽ (nastal iz prvotn. **en**, **em**; **n**, **m** pred soglasn.) imamo v besedah: mencáti, mencâm iz korena męk-; na Koroškem in Štajerskem se govori še mesenc, mesenca, na Goriškem in v Zilji: venči (= večji). V Zilji: srènča (sreča), lènča (leča), sènči (sę́či): dosènči, prisènči itd. Pri končnicah -ę́ti se dá prvotni n (ali m) spoznati iz sedanjiške oblike: zapę́ti (iz za-

---

[1] Namesto: narečji, kopji, poglavji itd.; mariskaj, mariskdo, kar pa ni v rabi.

penti!); zapn-em; začę́ti: začn-em; žéti: žan-jem, ženjica, žnjica; mę́ti: man-em; ožeti: ožm-em. — V Junski dolini na Koroškem se govori ta e še dandanes nosniški: ẽ, ã.

V Pleteršnikovem slovensko-nemškem slovarju se piše ta ozki e s ključico spodaj (ę), n. pr. šę̂st, sę́dem, ję́tra itd.

b) **Ozki** ẹ, ki se ozko (ponekod skoraj s slabim **i**) zvršuje: dę̂l, dę́lo, dę̂d, dę̂da, hlę̂bec, ję̂d, ję́sti, lę̂s, mę́sto, lę́to, lę̂p, lę́pa, lę́po, stę́na, trę́ba itd.

Ozki ę je nastal: 1. iz nekdanjega ē, ki daje v hrvaščini **je**, n. pr. sę́me; lat. sēmen, hrv. sjème, sjemena; 2. iz nekdanjega dvoglasnika (ai, oi itd.), ki daje v hrvaščini **ije**, n. pr. del (nastalo iz dail-), gr. δαίτη delež; nem. Teil, teilen, hrv. dijel (dio), dijela, dijèliti; stena, nem. Stein (gotsko: stains), hrv. stijèna.

Do Kopitarjevih časov (njegova slovnica, ki je to pisavo odpravila, je izšla 1808.) se je pisal ta e navadno z ej (svejt, lejtu, snejg itd.), kakor so pisali po svoji govorici stari dolenjski in notranjski pisatelji.

V Pleteršnikovem slovarju se piše ta e s piko od spodaj (ẹ), n. pr. dệl, dẹ́lo itd.

Kratki in nepoudarjeni ẹ se v nekaterih narečjih že od 16. stoletja govori ali kot čisti **i** ali pa zamolklo kakor kratki in nepoudarjeni i in u, mnogokrat je celo onemel. Taka izreka je vplivala tudi na pisavo. Nam. prvotnega ẹ pišemo n. pr. pomníti, zapomniti, pomnil, ila, ilo, plesniti, sumniti (iz pomnẹti, pomnẹl, plesnẹti, sumnẹti itd.). Dalje se nahaja: zlodi (Prešeren v Gazelah: zlodi) nam. zlodej. V olikanem govoru se izreka ta e čisto!

Posebej pomni, da se piše ẹ: nadejati se (ne: nadjati se!), nadejem se in nadejam se; zlodej, zlodeja; treska itd.

Ozka ę in ẹ se v navadni pisavi včasih izražata z ostrivcem nad e (é), n. pr. svét, svéta, svétnik (ne svètnik!) Rat; védel je (vedeti!), jé (jesti!), ob péti maši (ob maši, ki se poje; Iv. Cankar) itd.

c) **Široki e:** *a)* kratki: mèč, lèv, vèč itd.; *b)* dolgi: métla, séstra, téta, žéna, omélo, čélo, sélo, bédro, nésem, néseš, nésti, nésla, néslo, žénem, védem itd.

V pisavi se široki e izraža semtertja s strešico ^ nad e: pêta, jêdro, rêklo, vêlo, vêdla, vêdlo (od vêdem), nêsi, žêni itd. Metlo ima, pa mêsti ne zna (Žup.). — Srečno, veselo sêlo bo naše (Žup.).

V Pleteršnikovem slovarju se piše brez kakega znamenja spodaj, torej: métla, séstra, téta, žéna itd.

Besede s širokim **e** so imele prvotno poudarek na zadnjem zlogu, odkoder je prestopil na zlog z e, n. pr. prvotno ženà, sestrà, metlà, čelò, nesèm, nesèš, neslà, neslò itd., kar se govori še dandanes po nekaterih krajih (n. pr. na Goriškem in v Rožu na Koroškem); tako se besede naglašajo tudi v ruščini.

§ **11.** Pred **r** se e govori v več narečjih ko **i**, zato se v pisavi oba glasova večkrat mešata. Pomni, da se piše: zmeraj, zmerom; sęrec, sęrast konj (Schimmel), sęr (Lämmergeier); bęra. Dalje pomni posamezne besede: mezinec, vereja (ne vareja!).

2. Črka e nam rabi mnogokrat tudi za polglasnik.

Polglasnik.[1]

§ **12.** Polglasnik se piše navadno s črko e. Pomniti pa je, da je samostojen samoglasnik in se od e bistveno razlikuje.

V pisavi se izraža polglasnik semintja s krativcem nad e (è), n. pr.:

Kdo zna — noč tèmno razjásnit', ki tare duha? (Preš.). Nastlali na stèzo so pisan ti cvet (Gregorčič). A dal mi sreče svet ni vès — zato mi bodi sodba mila! — Ko smrt mi je oči zakrila, — vzel od sveta sem s saboj kès (Medved). Ljubezen cvèla je iz njega (Župančič). In da si sèn samo, bil bi te sanjal (Župančič).

Stalno se piše krativec pri predlogu sè (= sə) v pesmih, n. pr:

Kot solnce sè žarki ognjenimi (Gregorčič). In sè sabo je govoril (Stritar). Bo li visoki jo gost počastil sè svojim obiskom (Opeka) itd.

Prvotni kratki ali nepoudarjeni polglasnik je ostal polglasnik v vseh slovenskih narečjih. Le na Štajerskem in v sosednjem prekmurskem narečju se govori namesto njega čisti **e**. Prvotni polglasnik, ki je dobil dolg poudarek, pa je v imenovanih krajih in na vzhodnem Koroškem prešel v e (ozki ali široki), kjer se govori n. pr.: den, len, meh, menjši, meša, mešnik, senje, ves; dehnem, genem, pehnem, vteknem, pesji, denešnji itd. (za: dan, lan, mah, manjši, maša, mašnik, sanje, vas, dahnem, ganem, pahnem, vtaknem, pasji, današnji), kar so pisali še starejši koroški, štajerski in prekmurski pisatelji. V splošno slovensko pisavo se ta posebnost ni sprejela, zato se pa tudi kratki in nepoudarjeni polglasnik v olikanem govoru ne sme govoriti po šegi teh narečij ko čisti **e**, temveč ko polglasnik!

§ **13.** Polglasnik imamo: 1. v korenskih delih; pri samostalnikih: bədənj, bədnja, bət — bəta, bətica, bəzəg, bəzga, bəzgovec; čəbər, čəbrica, dəhor, dəska, dəž — dəžja — dəževati, dəžník; kəbəl — bla — kəblica, kəs — kəsa — kəsən (kəsan), kəsati se, zakəsniti se; məgla, mənəc — mənca — məncati, mənih — məniha, məzda — məzdən — məzdna, dno, məzəg — məzga; nəčkę, pəčək — pəčkà; pəkəl — pəkla, pəs — psa, səmənj, skədənj; səl — slà, sən — snà, sənci, səncev, səs, səsəc, səsáti;

[1] V **tej** knjigi ga pišemo, kjer hočemo nanj posebej opozoriti, z obrnjenim e (ə).

stəza, stəbər, stəbrski, šəv — šva, təkma, təkməc, təkmovati, təma, təmnica, žənjəc, žənjca, žənjica.

Pridevniki: mədəl, mədla, mədlo — mədlica — mədléti; təšč, təšča; vəs. Zaimki, predlogi itd.: kədaj (prim. nekdaj), tədaj, sədaj poleg zdaj, predən; sə kot ločljiv in neločljiv predlog; səstaviti, səšteti, səznaniti se, səžgati, səsekati, səgniti, səmleti poleg zmleti. Dalje: vəndar itd.

Glagoli: bəcáti, bəcniti, cvətem, cvəsti, šəpniti, šəpnem (= pošepetati); bədeti, bədim, bdím, dəhteti, skəleti poleg skleti, šəp(ə)tati, šəpətavəc, məčkati, ščəbətati, šəgətati, šəgətam, šəgače poleg žgače, ləskətati, cəp(ə)tati, məgətati, səm (= jaz səm).

2. V končniških delih: *a)* pri končnicah -əc: edninski imenovalnik moškega spola: hlapəc, rokodeləc; množinski rodilnik a-jevske sklanj.: ovəc (im. ovce); -ək: torək (torka), tresək (treske); pridevniki: gladək (gladka, gladko); əl: kotəl — kotla, misəl — misli, rekəl — rekla — reklo, topəl — topla — toplo, rahəl — rahla — rahlo itd.; əm: kosəm — kosma, pasma — pasəm; pesəm — pesmi; ən: ovən — ovna, ljubezən — ljubezni; trudən — trudna — trudno; tovarən — tovarne; -ər: gabər — gabra, iskər — iskre, bistər — bistra; -ət: hrbət — hrbta; -əv: cerkəv — cerkve, ponəv — ponve, breskəv — breskve.

V večini narečij je sedaj polglasnik v končnicah onemel (zlasti za r, l, m, n), kar je vplivalo tudi na pisavo nekaterih končnic, n. pr. edn. imen. mošk.: zajtrk poleg zajutrək — zajutrka, vetrc, gabrc itd.; množ. rod. a-jev. skl.: kavk, dvojk, zbirk, številk, znamk, znank.

b) v izvedenkah iz samostalnikov z naslednjimi končnicami: -əl — la — lo (əlj — lja — lje), -əm — ma — mo, -ən — na — no (-ənj — nja — nje), -əv — va — vo, za soglasniki (t. j. pri zlogotvornem l (lj), m, n, v). N. pr.

-əl — la — lo: posəl — posəlski — posəlstvo; misəl — misəln — misəlnost;

osla: osəlnik, metla: metəln ročaj;

steblo: stebəlce, stebəlski, stebəln, stebəlnat; maslo: masəlnik, masəlnina;

-əlj — lja — lje: krempəlj, krempəljca;

zemlja: zeməljski;

grablje: grabəljnik;

-əm — ma — mo: pesəm — pesəmca — pesəmski;

pasma: pasəmski;

pismo: pisəmski, pisəmstvo, pisəmce; povesmo — povesəmce;

-ən — na — no: ljubezən: ljubezənski, bistvən — bistvəna, znanstvən itd.

-no: okno: okənce, okənski; vlakno, vlakənce itd.

-ənj: səmənj: səmənjski;

-əv: britəv: britəvca, molitəv: molitəvna žena, molitəvska knjiga.

Polglasnik se vtika: konjənik, konjənica, konjəništvo itd., kar se piše poleg kónjik, konjica, konjištvo (nastalo iz konjnik, konjnica, konjništvo); mestəce, mestəca, mestəcu; ustəca, ustəc; gnezdəce, gnezdəca, gnezdəcu itd.

§ 14. Ako dobi polglasnik **dolg naglas**, se spremeni v a: pəs — pásji, səmənj — səmánji, Trst (nastalo iz Tъržъst, prim. staro obliko Tergeste): tržáški, Tržaščan poleg Tržačan, Črnoməlj: črnomaljski, tənək: tánjši, tánjšati, natánko, kəsen — kásni (določena oblika), prekâsən, kašnje, prislov poleg kesneje itd.

Po tem pravilu je nastal iz prvotnega polglasnika v mnogih besedah **a**, n. pr. pri glagolih: dáhnem, dáhneš, dáhne, dahneva, dáhneta, dáhnemo, dáhnete, dáhnejo, dáhnjen; enako: gánem, (od)máknem, páhnem, sáhnem, (v)táknem, spotáknem itd.; pri pridevnikih: lahki (določena oblika), laže, lažji, lažja, lajši, nalahko; tanki (določ. obl.), tanjši, tanje; manjši itd.

Ker imajo mnoge besede v nekaterih oblikah prvotni polglasnik (ə), v drugih pa pod dolgim poudarkom **a**, sta se začela ə in a mešati.

Tako pišemo: dəhníti, dəhni, dəhnîte, dəhnil, dəhníla, (prvotne oblike), ali pa po vplivu oblik: dáhnem, dáhneš itd. tudi: dahniti, dahni, dahnite, dahnil, dahnila, dahnílo. Enako: ganiti poleg gəniti, (od)makniti poleg (od)məkniti, pahniti poleg pəhniti, sahniti in səhniti itd.

Dalje pišemo po vplivu lahki, lažje itd. tudi lahek (lahak) poleg ləhək (ləhak); enako tanək poleg tənək, manj in mənj (prislov) itd.

V pisavi se polglasnik označuje semintja s krativcem nad a (à), n. pr.:

A vsàhnil vesêlja je prejšnjega vir (Greg.). Razmàkni predgorja se tèmnega zid (Greg.). Vendàr ti grički, ta dolina — se druga zdé mi domovina (Greg.). Kedàr se mu krila zganejo — do tal se prikloni hrast (Župančič) itd. Kadàr zvečer sem legel. (Medved.)

§ 15. Namesto prvotnega polglasnika rabimo sedaj **a** v naslednjih primerih: lagati, lagal; maščevati se, sanjati, zavreti: voda zavre (namesto prvotne oblike: zəvreti [nastalo iz: vzъvreti]); sanî (rod. saní), sanke; danəs, kadar, vəndar, kateri.

V nekaterih besedah se je prenesel **a** iz dolgih zlogov tudi v kratke ali nepoudarjene, kjer je izpodrinil **prvotni polglasnik.** Govori in piše se **a** n. pr. laž: ta **a** se je prenesel tudi v ostale oblike: lažî, z lažjǫ́ itd. Enako čast: čast̂i, s častjǫ́, častiti (toda v molitvah: češčen, češčena, angelovo češčenje!), dan: daníti se, daníca; vas: vasî itd.; sat: satû, mah: mahû; lan: lanû; panj: panjû itd. Podobno je nastalo: pljuváti (iz pljəvati) po sedanjiku: pljujem; kljuvati (iz kljəvati) po sed.: kljujem.

V besedah, ki smo jih izposodili v novejšem času od drugih Slovanov, se sme govoriti za stari polglasnik **čisti e:** pester, prelésten (= omamljiv), prišedši. Iz hrvaščine vzete besede imajo **a** za prvotni polglasnik: baš, batina; iz ruščine **o**: bodriti, boder, točka itd.

a.

§ 16. Glas **a** se izreka povsod, kjer ga pišemo, n. pr.: bràt, bráta, brâtec; ràk, râčji; sláma, slâmnik; dẹ́lal, vstàl.

Posebej pomni, da se piše a: prašič, prasica, macesen, pazder, pazderje, pazdernat, tja.

Pomniti je, da se mora izrekati **a** čisto. Napaka je torej, ako se izgovarja a tako, da se ustnice pri izreki tega glasu zaokrožijo (å) n. pr. mâti, kakor je slišati semtertja po Goriškem, Koroškem in po Štajerskem.

V zahodnih narečjih se kratki ali nepoudarjeni **a** pred **v** (in **ł**) govori ko **o**, pred **j** pa ko **e**.[1] Ker se zato v narodni govorici ne loči prvotni **ov** od **av** in prvotni **ej** od **aj**, sta se končnici **v** nekaterih primerih tudi v pisavi pomešali.

a) Pomni, da se piše: lastovica, lastovka, toda: frkavec, kukavica, nogavica, rokavica,[2] kimavec, ščinkavec, glavnja (ne glovnja!) itd.; lastna imena se pišejo po izreki narečja, n. pr. Grintovec; Golovec (hrib pri Ljubljani).

---

[1] Prim. Prešernovo vrstico: Mor'te vtihnit' vekomej (stik: Rade pele zanaprej), za knjižno: vekomaj (Strunam).

[2] Izvedeno iz: rokav.

V nekaterih primerih se je pomešala končnica **av** z **ov**; zdaj se piše le delavnik, delavnica, delaven dan, delavne ure itd.,[1] pravilno pa se piše: **delovna** večina, delovno vodstvo.

b) Radi enake izreke v narečju sta se pomešala v pisavi velelnika: daj, dajte in dej, dejte (lasset, wohlan!). Pomni, da se sme pisati: dej (z nedoločnikom), n. pr.: dej ga vzdigniti, dejmo narediti, dejte hišo popraviti itd.; poleg tega se sme rabiti tudi: daj, dajte v istem pomenu.

o.

§ 17. S črko **o** izraža pisava tri vrste **o**. Glas **o** je trojen:

a) **široki** o, in sicer kratki: bòb, nòž, otròk in dolgi: bósti, bódem, sópem, sópsti, sópla, sóplo; kósəc, kózəl, kónəc, nórəc, ókno, otróka, óvən, kósa, rósa, kóza, vóda, nóža itd.

Če se v navadni pisavi široki **o** posebej izraža, se rabi zanj znamenje ^ nad o: gospôda (da se loči od gospóda, tožilnik ednine), pôla, pôle, môra (toda: móra, mórati), bôdem, bôsti; velelniki: nôsi, hôdi, vôdi (toda: on nósi, hódi, vódi). N. pr. Jurij Zeleni, ne hôdi drugam! (Žup.)

V Pleteršnikovem slovarju se piše brez znamenja spodaj, tedaj: bósti, bódem, sópsti, sópem itd.

Besede s širokim **o** so imele prvotno poudarek na zadnjem zlogu, odkoder je prestopil na zlog z **o**, n. pr. prvotno bodèm, bostì, kosèc, koscà, oknò, kozà itd., kar se govori še dandanes po nekaterih krajih (n. pr. na Goriškem in med Rožani na Koroškem in dr.); tako se besede naglašajo tudi v ruščini.

b) **ozki** ǫ, ki se ozko (ponekod skoraj s slabim u) začenja: gǫ́ba, mǫ́ka, pǫ́t, prǫ́d, kǫ́t, kǫ́tnik, zǫ̂b, mǫ̂ž, pǫ̂čim, lǫ́ka, pǫ́kati, gǫ̂st, gǫ́sta, gǫ́dem, bǫ̂dem (bom).

Ozki ǫ je nastal 1. iz starega o: nǫ́siš, hǫ́diš, osem, kozji, koža itd.; 2. iz starejšega õ, strsl. ą (nastal iz: on, om, an, am); prim. Oger, nem. Ungar; Soča (ital. Isonzo, lat. Sontius); Logatec (lat. Longaticum); Kokra, nem. Kanker. Na Koroškem v Podjunski dolini se govori še õ: mõž, mõka itd. Stari ą daje v **hrvaščini** u, odkoder smo si izposodili več besed: krut, luka, muka, mučiti, tuga, tužen itd.

V Pleteršnikovem slovarju se piše ta **o s** ključico spodaj (ǫ): gǫ́ba, mǫ́ka, pǫ́t itd.

c) **ozki** ọ, ki se ozko (ponekod skoraj z u) zvršuje: Bộg, gospộd, mộst, rộg, ộni, kolộ, sộl, kokộš, mộrje, pokộra, sirộta, dobrộta, kộst, sladkộst.

[1] Jezikovno pravilno bi bilo: delovnik, delovnica, deloven itd., kar pa ni v rabi.

Do Kopitarjevih časov (1808) se je pisal ọ z u, n. pr. gospud, Bug, lejtu, uni, una, uno, must itd., kakor so pisali po svojem narečju stari dolenjski in notranjski pisatelji. Ostanek take pisave imamo v dihur, domu, kar se pravilneje piše dehộr, domóv; budati poleg bộdati[1] in v lastnih imenih, n. pr. Škufca (nastalo iz Škộfica).

Po Pleteršniku se piše ta o s pičico spodaj (ọ), n. pr. Bộg, gospộd, mộst itd.

Pomni, da se piše: motika.

u.

§ 18. Glas u se izreka povsod, kjer ga pišemo. Razlika pa je v izreki med dolgopoudarjenim in kratkopoudarjenim ali nepoudarjenim **u**.

Dolgopoudarjeni **u** ima čist glas (= **ozki u**), n. pr. lúč, súčem, múha itd. Kratkopoudarjeni ali nepoudarjeni **u** se ne izreka s čistim glasom, temveč malce zamolklo (= **široki u**). Jezik se ne dvigne tako visoko proti mehkemu nebu kakor pri dolgopoudarjenem **u**. Kratkopoudarjeni in nepoudarjeni **u** imamo n. pr. krùh, kùp, hudộ, pustim, várujem, kupíti, rumenẹ́ti itd.

Čist glas ima le korenski **u** na začetku besede, n. pr. učiti se, uhộ, ušẹ́sa itd. in pred zlogi z dolgim **a**, n. pr. puščâva, sukáti se itd.

Dolgopoudarjeni **u** se ne sme govoriti ko široki **u**, kakor se izreka po nekaterih krajih (n. pr. v Škofji Loki, Idriji i. dr.).

Kratki in nepoudarjeni **u** je po kakovosti pravi **u**, zato se mora v izreki ločiti od polglasnika (ə); glas **u** v primerih, kakor kruh, kup, hudo itd. ne sme biti enak polglasniku, kakor ga govorimo v zgledih, kakor pès, kès, vès itd. Pravilni kratkopoudarjeni in nepoudarjeni **u** se govori še v Junski dolini na Koroškem, na vzhodnem Štajerskem in v Prekmurju, v Beli Krajini in v Reziji.

§ 19. Nepoudarjeni **u** se je v zahodnih narečjih skrajšal do polglasnika[2] ali pa je celo onemel. To je vplivalo tudi na pisavo. V nekaterih primerih se piše **u** namesto polglasnika (n. pr. bučela, prvotno: bəčela), v nekaterih se izpušča (n. pr. vrh poleg vrhu [predlog z rod.], zajtrk, zajtrkovati poleg zajutrek,

---

[1] N. pr. Povej nam rajši, ko budaš v tiste popirje, ali bo konec ali ga ne bo. (Finžgar, Naša kri.)

[2] Prim. vzklik Ježeš (nastalo iz Ježuš), n. pr. „Ježeš, cesar!“ je viknil Škile. (Dr. Ivan Tavčar.)

zajutrkovati; dveh, obeh, že itd.[1]) ali pa se piše z i (n. pr. najin, vajin, njijin, hkrati, po poli brat; o poli enajstih[2]).

Posebej pomni, da se piše u: prešuštvo, prešuštvovati (ne: prešestvo, kakor bi bila beseda izpeljana iz šest!), pestunja; pazduha (ne pazha!); rumen (toda rjav, rdeč!).

§ **20.** Glede izreke neločljivega **predloga u** je posebej pomniti, da se u ne izreka s čistim, t. j. s pravim samoglasnim, temveč s soglasnim u (t. j. u̯), kar je blizu isto, kar dvoustnični v (t. j. w).

Primeri, kakor: usesti se, ujemati se, uloviti, umreti, uteči, ukrasti, utegniti itd. se izrekajo: u̯sesti se ali wsesti se, u̯jemati ali wjemati se itd.[3]

Toda v naslednjih primerih se govori predlog **u** s pravim samoglasnikom **u**: ubrati, ubrala, ubralo, ubirati, udrihati, udri, udrita itd.[4]

§ **21.** V **pesmih** more predlog **u** tvoriti *a)* zase zlog ali se *b)* jemlje k naslednjemu zlogu; kadar pa *c)* stoji pred njim kak samoglasnik, se zlije z njim v en zlog in tvori z njim dvoglasnik.

Primeri:

a) Soglasni **u** tvori zase zlog, n. pr.: Skrbi in huda leta — moré **u**bozga kmeta (Prešeren). Dokler ji reje zmanjka in **u**gasne (Prešeren). **U**bere strune, — pesem jame peti (Stritar). Kako te z veseljem mi duša **u**živa (Gregorčič).

b) Soglasni **u** se jemlje k naslednjemu zlogu. Pesniki pišejo v tem primeru **v** za **u**: „Bog **v**smili se!“ zdihuje (Preš.). **V**mirile prsi, lica se zjasnila (Preš.). **V**smiljenja oba sta **v**redna (Stritar). Kreposti ni jim vzela še — **v**morila ne duha (Funtek). Če dosegel z naporom si, trudom — In v znoji obraza kak **v**speh (Aškerc).

c) S spred stoječim samoglasnikom se zlije v en zlog in tvori **dvoglasnik**: Veselo čèm živeti — junaško vmreti (Prešeren). Ti si kriva — Deklica nevsmiljena (Prešeren). Gorjé

---

[1] Nastalo iz dvéjuh, obéjuh, uže.

[2] Nastalo iz: najun, vajun, njijun; hkratu (dajalnik!); po polu brat, po polu sestra; o polu enajstih.

[3] V Beli Krajini in na vzhodnem Štajerskem se je predlog **u** skrajšal v dvoustnični **w** in se potem utrdil pred nastopnim zvenečim soglasnikom v ustnično-zobni **v** (vmreti, vjeti, vlomiti, vbiti itd.), pred nastopnim nemim soglasnikom pa v **f** (fsesti se, ftegniti, fkrasti itd.).

[4] Na vzhodu se govori tukaj **vu**: vubrati, vubirati kakor korenski **u**, n. pr. vuk, vuho, vučim itd. za ubrati, ubirati, uk, uho, učim.

siroti vbogi (Preš.). Nobena luč se skoz oblak ne vkrade (Preš.). V njej zdihi v sládke nam so gláse vbrani (Stritar). Noben ga vladar ne vdrži (Cankar). V hipu vtihne govorjenje sladko (Cankar). V vodo vpirata poglede (Finžgar).[1]

3. Dvoglasniki.

§ 22. Kadar se izgovorita dva samoglasnika v enem zlogu, nastane dvoglasnik (diftong). Dvoglasniki so na koncu zlogov in pred soglasniki in nastanejo, ako sta oba samoglasnika ali vsaj drugi nepoudarjen.

1. Navadni dvoglasniki so zveze osrednjih samoglasnikov (e, ə, a, o) s skrajnima samoglasnikoma (i, u). Ker sta naša j in v na koncu zlogov in pred soglasniki po kakovosti prava samoglasnika (i, u), se zlijeta s spred stoječim samoglasnikom v en zlog.

V pisavi se dvoglasniki ne izražajo posebej.

Slovenščina ima kratke in dolge dvoglasnike.

Kratki dvoglasniki so: zdàj (izgovori: zdài̯); pràv (izgovori: pràw ali pràu̯); enako se govori: precej, pokoj, molitev, délavca, ravnína, sìv, váruj, naj itd.

Dolgi dvoglasniki so: krâjnik (izgovori: krâi̯nik), máj, zglâvje, glav (rod. množine) itd.[2]

Le korenski v pred r-om in v pred končnicama -je v imen. množ. mošk. sp. in -jo v orodn. edn. ni dvoustnični v (w), temveč pravi ustnično-zobni v, ki ne tvori dvoglasnika s spred stoječim samoglasnikom, torej: vrâg, vrẹ́dno, vréme itd.; črvjẹ̑; s krvjo, vrvjo, brvjo itd.

§ 23. S spred stoječim samoglasnikom more vsak samoglasnik tvoriti dvoglasnik. To velja za vezano in nevezano besedo.

Pesnikom rabijo taki dvoglasniki, n. pr. Al' počákaj, da to bit' — v prsih néha, Bog te obvarji! (Prešeren, Ukazi.)

---

[1] Ker se na več krajih po zapadu, zlasti po Gorenjskem, Primorskem in Koroškem govori tudi korenski u na začetku z dvoustničnim w ali soglasnim u̯, ga pesniki semtertja ne rabijo kot zlog: Kaj prida sliš'jo všesa naše rade. Pogovor, ko na všesa več ne bije (Nova pisarija, Prešeren). Kdo zna — kdo ve — kdo uči? (Prešeren, Pevcu.)

[2] Beli Kranjci in vzhodni Štajerci nimajo dvoglasnikov pri v, ker nimajo dvoustničnega w, temveč govore pred nemimi soglasnik f, pred zvenečimi ustnično-zobni v, n. pr.: pràf, pokròf, gláf; of-ca, of-sa, delaf-ca, dobraf-ca (rod. od dobravec), pef-cef, lažnif-ca, mrtəf, molitəf; pozdra-vlja, popra-vlja, sla-vnost, zdra-vnik itd.

Srcé zdih'valo bo mi, Bog te obvarji! (Prešeren, Slovo od mladosti.) Da mestu očétnemu zlat čas nastane — Emone bodo letopisi oteli (Preš., Janezu Hradeckemu). Zgodba pravi, da imajo — v vsaki luni druge obraze (Cegnar). Na vrtu je ostala — Je bridko jokala (Levstik). Vse zarje vanjo omakajo perot — vse zvezde vanjo pišejo svoj pot (Župančič) itd.

4. O izreki in pisavi nekaterih soglasnikov.

j.

§ 24. V slovenščini imamo dvojen **j**: 1. nebni pripornik **j** in 2. samoglasni **j**.

1. **j** je pravi nebni pripornik, kadar stoji pred samoglasniki: jetra, ječmen, božjast, božji, z vrvjo, grajati, zdravje itd.[1]

V nekaterih vzhodnih narečjih se spreminja nebni pripornik j v g: ječmen — gečmen, jezditi — gezditi, jetra — getra, junec — günec; na zapadu: Idrija (mesto) — Vidrga (odtod lastno ime Vidrgar). Tako je nastala tudi oblika možgani iz: možjani.

2. Kadar stoji **j** na koncu zloga, t. j. pred soglasniki in na koncu besed, prehaja v soglasni **i** (i̯), t. j. do soglasniške kolikosti okrajšani samoglasnik **i**. Primeri: mlaj — mlai̯, jajce — jai̯ce (glej § 22.).

§ 25. Dandanes se govori ponekod (po Gorenjskem, Goriškem in drugod) tudi nepoudarjeni korenski **i** na začetku besed pred soglasniki kot soglasni **i** (i̯), n. pr. igộ, ižệsa, imẹ́ti, imâm, imệ, iglíca, igráča, iskáti. Nekdaj se je govoril tudi tu pravi i, kakor dokazuje pisava starih pisateljev: jimam, jimeti, jime, jiglica, jiskati itd.

Samoglasni j se s pred stoječim samoglasnikom zlije v en zlog, v dvoglasnik, n. pr. vbộgajme (iz: v Boga ime), zajdem (zaidem), pojdem, najdem itd.

Tak dvoglasnik rabi tudi pesnikom:

Oprto eno roko
na Galijo imam,
ta drugo pa Grkom
prijazno podam.
(Vodnik.)

In praviš, da imam le želeti.
Pak ímam, kar želim imeti.
Izrekla je, kar ni nikoli
Zares izreči misli imela.
(Valjavec.)

O Peter, saj še ura ni odbila,
O saj še nisva keliha izpraznila.
(Iv. Cankar.)

---

[1] V zahodnih narečjih se je ta **j** izgubil in se govori tak **j** kakor na koncu zloga (glej točko 2.). Pravilni **j** se govori še v Beli Krajini in na vzhodnem Štajerskem ter v Prekmurju.

v.

§ 26. 1. v, ki stoji pred samoglasniki, se imenuje **ustnično-zobni** v: varuh, voda, vam, vesel, novo, praviti, zvest, zvit itd. Ustnično-zobni v je tudi korenski v pred r-om in v pred končnicama -je v množ. imen. mošk. ter -jo v orodn. edn. žen.: vrag, vračati se, vreme, vrata; črvje; s krvjo, vrvjo.

Opomnja. Po Gorenjskem, Primorskem in Koroškem se govori ta v ko dvoustnični v (w), česar se je v olikani govorici ogibati! Pravilni ustnično-zobni v govore še Dolenjci na spodnjem robu, Beli Kranjci, Štajerci in Prekmurci.

2. Na koncu zlogov, t. j. na koncu besed in pred soglasniki (razen r) se govori **dvoustnični v** (w) ali **soglasni u** (u̯), t. j. do soglasniške kolikosti okrajšani samoglasnik **u**. Prim.: vsak (izgovori: wsak ali u̯sak), vmes (wmes ali u̯mes), vnemati, vdova, včeraj, drevje, ovna, povsod, ovca, prav, popravlja, nov, siv (glej § 22.).

Posebej pomni, da se n. pr. vse, vsak, vdova... ne bere: vəsè, vəsâk, vədova; v šoli, v cerkvi, v vsakem kraju se ne bere: və šoli, və cerkvi, və vsakem kraju!

Tudi v pred v se ne govori kot və, temveč tudi ko w (u̯): v vodo se govori: w vọdo ali u̯ vọdo.

§ 27. Posebej pomni, da za izreko ni nobene razlike, ali se piše v zloženkah kot **neločljiv predlog v** ali **u**, n. pr.: vstati, vkleniti ali umreti, utegniti. Govori se v obeh primerih dvoustnični w ali soglasni u (u̯), tedaj: wstati ali u̯stati, wkleniti ali u̯kleniti; wmreti ali u̯mreti itd. (prim. § 20.)

Razlika v pisavi med **v-** in **u-** pri predlogu ne sloni na narodni govorici, temveč na stari slovenščini.

§ 28. S pravim samoglasnikom **u**, t. j. s čistim **u**, pa se mora govoriti v tedaj, kadar je nastal iz prvotnega začetnega vъ; v v primerih: vgnati (kaj v kako reč), vžgati, vtkati, vnanji... se govori: ugnati, uženem; užgati, užgem, utkati, unanji.

Vžgati je iz užgati, to iz vəžgati in to iz vъžьgati; vnanji iz unanji in to iz vъnanji.

§ 29. Tudi predlog v se mora govoriti ko **u**, kadar se ne more vzeti k naslednjemu zlogu; govori se n. pr. v Kranj, v Rim, v šolo, v cerkev itd. ali *a)* tako, da se v vzame k naslednjemu zlogu: wkranj ali u̯kranj (to se izgovori v enem zlogu) itd.; ali pa *b)* tvori v poseben zlog in stoji sam zase: **u** Kranj, **u** Rim itd.

Pesniki rabijo poslednjo izreko, če je treba zloga, n. pr.:

Drevó rastoče v vinskem bregu,
Lepó zelêno v belem snegu . . .
Pozdravljam te srčnó, srčnó!
Kot ôtok travnat **u** puščavi.
(S. Gregorčič, Oljki.)

V ozidje se ozko oziram,
u célici bivam nad petdeset let.
(Greg.)

Takó sem **u** službi osivel.
(Greg.)

U gore balkanske
koraka junak. (Greg.)

Dekle je zajemalo v vedro vode,
U vedro kovano, vodice hladne.
(Levstik.)

Na Vršac stopivši, sedi,
Neznan svet se ti odprè;
Glej, 'zmed sivih pleš **u** sredi
Zarod žlahtnih rož cvetè.
(Vodnik.)

§ 30. Posebno je priporočati izreko v = **u**, kadar se nakopiči več soglasnikov, ker je težko izrekati **v** skupno z naslednjim zlogom, n. pr. vso **noč** v strahu . . . izrekaj: wso noč **u** strahu; sok v žlici: sok u žlici itd.; vzpostaviti, vzpored, vzvod . . . izrekaj: uspostaviti, uspored, uzvod.

§ 31. V **pesmih** more predsoglasniški in končni **v** *a)* tvoriti zase zlog ali se *b)* jemlje k naslednjemu zlogu ali tvori *c)* s spred stoječim samoglasnikom **dvoglasnik.**

a) Predsoglasniški **v** tvori zase zlog; v tem primeru pišejo pesniki **u** za v, n. pr.: Ko se zate je **u**nélo; šestkrat se srce **u**náme (Preš.). Kar v bukvah je natisnjen'ga, upije (Preš.). Od očí so tudi mêni se **u**zdígnile temníce (Preš.). **U**stane car, počasi k oknu stopi (Krilan-Pagliaruzzi). Napoleon reče — Ilirija vstan'! — **U**staja, izdiha: — kdo kliče na dan? (Vodnik.)

b) **v** ne tvori zloga: **V**sili v spomin se ti pevec brez upa (Preš.). Drv prosim malo, da se peč zakuri (Aškerc). Ti črv pozemeljski, ti človek nori (Kette).

c) S spred stoječim samoglasnikom tvori dvoglasnik: Eden hváli in spet drugi vpije: fej te bodi! (Preš.). Bel golob se vzdigne kvišku (Krilan) itd.

r, l (lj), m, n (nj) kot samoglasniki.

§ 32. Glasove r, l (lj), m, n (nj) rabimo kot samoglasnike ali soglasnike. Kadar tvorijo zlog, so samoglasniki; kadar ga ne tvorijo, so soglasniki.

r je samoglasnik, kadar stoji 1. v začetku besede pred soglasnikom in 2. med dvema soglasnikoma.

1. V začetku besede je **r** zlogotvoren, n. pr.: rdèč, rdečíca, rdečiti (se), rdeti (se), rjà, rjàv, rjâvec, rjuha, rjuti, rjovem, rjoveti, ŕt, ŕtič; rž, ržen; rvati — rujem.

r ima tu svoj zlog in se govori samoglasniško, tako tudi pred j: r-juti, r-jovem, r-juha itd.

r ima kot samoglasnik iste lastnosti kakor drugi samoglasniki, zato more s spred stoječim samoglasnikom tvoriti dvoglasnik, n. pr.: Kaj veste vi, kaj to je kri, — sok živi, rdeči, vroči! (Aškerc.) A iz srca mojega — kaplja rdeča kri (Golar).

Svoj zlog pa ima **r** v primerih, kakor: V nogé **rdeč** je, v kljun rdeč (Levstik). Slušala deva je — in zardela (Kette). Prelep obrazek je **rdeč** — jaz bi ti ga pobarvala (Sardenko).

2. Med soglasnikoma: *a)* v korenskih delih: brdo, brglez, grmeti.

Toda pravi **e** je v primerih: cerkovnik, cerkven; merjasec; verjeti, verjamem, verjeten; žerjav, žerjavica. Dalje se piše **a**, n. pr.: martinček, Marjeta, Martin (ne: Mrtin).

V tujkah hranimo **e** n. pr.: German, Bernard, pergament, Gertruda . . .

b) v končniških delih: dobršen, dobršna, kakršen, kolikršen, koprnenje, ministrski, mojstrski, ministrstvo, ogrski, ciprski, filistrski, etrski, metrski, litrski, šentpetrski, istrski, oktobrski, novembrski; jadrn, jadrnost, jadrnica, jadrnik; jedrnat, jetrn, jetrnik, jetrnica; klavrn; kvatrn, kvatrna, kvatrno; rebrn, rebrnik, rebrnica; srebrn, srebrnik, srebrnina; vetrn, vetrnica, vetrnik; zoprn, zoprna, zoprnik; stebrn, bedrce, jedrce, rebrce, smotrn, smotrnost; čebrc, čebrca; gabrc, gabrca, igrc, igrca, ništrc, ništrca, zanikrn, zanikrna.

Piše se pa: ničęmuren, ničęmurnost poleg ničęmrn; slęherni, slęherna, slęherno; vnęmaren, vnęmarnost (vnęmar, znęmar pustiti).

Samoglasni **r** se govori ali s polglasnikom pred r-om, tedaj ər: smərt, bərdo, jadərno, kakəršen ali pa kakor se govori na vzhodnem Štajerskem in med Prekmurci: r brez polglasnika.

§ 33. Zlogotvorni **l (lj), m, n (nj)** se pišejo brez polglasnika, kadar stoje za kakim zlogotvornim soglasnikom:

l, lj: umrl, drl, zrl, žrl, strl; vrl; rod. množ. srednj. sp. grl (od grlo); čmrlj;

m: grm, grmek — grmka, grmku itd.; strm, strmec — strmca, strmcu; množinski rod. ženskega spola: krma — krm; trma — trm;

n, nj: drn, strn, trn, žrn; rod. množ.: srna — srn, zŕno — zrn; trnek — trnka, trnku; črnec — črnca; žrnek — žrnka; zoprn, črn, jadrn, jedrn, klavrn, kvatrn, rebrn, srebrn, stebrn, smotrn, vetrn, vihrn; domisəln, stebəln, brezposəln, metəln, zeməljn.

Opomnja. Če stoje l, m, n za soglasniki, ki niso zlogotvorni, se piše polglasni ə: umetelən, neumetelən, umetelna; čemerən, biserən, severən itd.

n.

§ 34. Slovenščina ima trojen **n**: 1. srednji ali navadni **n**; 2. mehki ali topljeni **nj** in 3. goltni **n** pred **k** in **g**.

1. Srednji ali navadni **n** stoji povsod, kjer ga s tem znamenjem (n) pišemo, razen pred **k** in **g**, tedaj: **naš**, **nebo**, **nikoli**, **začnem**, **snamem** itd.

2. Topljeni ali mehki **nj** je po izreki enoten, ne dvojen glas. Zanj nimamo posebnega znamenja, zato se topljeni **nj** v pisavi ne razločuje od skupine **nj**, kjer sta **n** in **j** samostojna glasova in se izrekata vsak zase.

Topljeni **nj** imamo v primerih, kakor: vonj, vonjati, konj, konja, sanje, sanjati, manjši.

Topljeni **nj** se mora v izreki razločevati od drugih **n**; konj, konja se ne govori ne: kojn, kojna ali kon, kona ali kon+j, kon+ja, temveč koń, końa.

V večini narečij se je topljeni **nj** izgubil in se zenačil s srednjim **n**; zato sta se začela **nj** in **n** v pisavi zamenjavati ali rabiti nedosledno.

Nedosledno pišemo: slednji, poslednji, naslednji, toda dosleden, nedosleden, nedoslednost; naslednji, pa naslednik, naslednica; srednji, toda neposreden, posreden, srednik, srednica; (s)prednji, pa: (s)prednik, (s)prednica.

§ 35. V nekaterih primerih skupina **nj** ne izraža topljenega soglasnika, temveč obsega **dva** samostojna glasova, izmed katerih se **n** izgovarja s sprednjim, **j** z naslednjim zlogom. Glas **j** je tukaj pravi nebni pripornik.

Primeri, kjer sta **n** in **j** samostojna glasova, so:

a) pri končnici -jo v edn. orod. **i**-jevske skl.: z dlanjo (torej = z dlan + jo), jablanjo, s stranjo itd.;

b) pri končnici -je množ. imen.: Ločanje (= Ločan + je), Ribničanje, tržanje;

c) pridevniki na -ji: jelenji, petelinji.

Ker je topljeni nj enoten glas, se pri razzlogovanju ne more deliti; deliti pa se sme skupina n + j, ker sta oba glasova samostojna.

3. Goltni **n**, ki stoji pred goltnikoma **k** in **g**: angel, grenka, grenko, dánka, opânke, zanka.

l.

§ 36. Glas **l** je trojen: 1. srednji **l**, 2. topljeni ali mehki **lj** in 3. trdi **l** (ł).

1. Srednji **l** govorimo v primerih, kakor; lep, les, lice, lipa, moleti, molim.

V starejši dobi naše slovenščine je bil srednji **l** v navadi samo pred raznimi e in **i**; povsod drugod je mogel stati le topljeni lj ali trdi l (ł). Sedaj se govori v večini narečij in zato tudi v olikanem govoru pred a, o, u: blago, belo, luknja, luskina, služiti; klobuk, klobčič itd.

2. Topljeni ali mehki **lj** je po izreki enoten, ne dvojen glas. Zanj nimamo posebnega znamenja, zato se topljeni **lj** v pisavi ne razločuje od skupine lj, kjer sta l in j samostojna glasova in se izrekata vsak zase.

Topljeni lj imamo v primerih, kakor: beljak, brljav, brljuzga, Celje, kljun, ulj, uljnjak.

Topljeni lj se mora v izreki razločevati od drugih l; kralj, kralja se ne govori kral, krala, tudi ne kral + j, kral + ja, temveč kral', kral'a.

§ 37. V mnogih narečjih se je topljeni lj izgubil in se zenačil s srednjim l; zato sta se začela lj in l v pisavi zamenjavati; pri nekaterih primerih pisava omahuje med lj in l.

Pomni, da se piše **lj**: brisaljka (iz brisalja), bršljan, brizglja, češplja, godlja, halja, haljina, koklja, kodelja, kuzlja, ljuljka, ljuljčen (ne: ljulika!), mandelj, mandeljnovec, sablja, škiljav (toda: škiliti), zajklja (nastalo iz zajkulja), volklja in volkulja; **nagelj**, **tempelj**.

Toda l se piše: angel, angelski, bergla, dečla, kopel, kopeli, krogla, rebula, škatla, veslati, razvozlati, zelnik, zelnat (od zel, zeli; ne od: zelje!), umetelən, umetelna itd.

§ 38. V nekaterih primerih skupina **lj** ne izraža topljenega soglasnika, temveč obsega dva samostojna glasova, izmed katerih se l izgovarja s sprednjim, j z naslednjim zlogom. Glas j je tukaj pravi nebni pripornik. Taki primeri so:

a) pred -jo v edn. orod. **i**-jevske sklanje: z drhaljo (torej: drhal+jo), piščaljo, vrzeljo, zibeljo, živaljo, soljo.

b) pridevniki na ji: kobilji.

c) v nekaterih besedah: sožalje, povelje, sil-je (žito).

Ker je topljeni lj enoten glas, se pri razzlogovanju ne more deliti; deliti pa se sme skupina l+j, ker je glas dvojen.

§ 39. 3. Trdi **l** (ł) imenujemo oni **l**, ki stoji na koncu zlogov, pred soglasniki (razen j) in pred polglasnikom (ə).

Na koncu zlogov: bel, cel, kol, vol, pepel, vesel, vedel, dal, rekel, kupoval.

Pred soglasniki: poln, popoln (ne: polen!), volk, dolg, čoln, žolna, volna, jabolko; vrelca, vrelcu, rilca, rilcu, palca, motovilca, motovilcu itd.; budilnik, belilnik, kadilnik, kadilnica, svetilnik, umivalnik, pokalnica, velnica.

Pred polglasnikom (ə): beləc, celəc, paləc, tkaləc, praləc, preləc, pogoreləc.

Trdi **l** (ł) se govori v knjižni izreki ali kot dvoustnični v, oziroma soglasni u (u̯) ali pa, kakor je prišlo semtertja v rabo, kot srednji l.

Besede, kakor: bel, cel, dal, volk, dolg, paləc, palca, riləc, rilca, kadilnica itd. se govore ali: bew (beu̯), cew (ceu̯) itd. ali pa s srednjim **l**.

Pesniki jemljejo zato trdi **l** kot stik z v, kar je upravičeno, n. pr.: Lenega čaka strgan rokav — Pal'ca beraška, prazen bokal (Vodnik). Kak Turek je neusmiljen, kak hud je Pesoglav — Kdaj divji mož iz reke na beli dan bo vstal (Jurčič). Melkizedek je višji bil duhovni — Kateri prvi v dobi, zmote polni (Stritar, Prešeren v Eliziju). Približa se mladenič mu — Dol z néba je poslan prišèl, t. j. prišù (Valjavec, Kmet v risu). Bil je med nami mož kot zrno klen in zdrav; — ta, kakor

knjige mi, ljudi je brati znal (Župančič). — Gledam, zagledam, ves bel — sedem na puškino cev (Župančič). Midva preko ceste sva slušala ... Čuješ, živ-živ? To je „živio“ — zdaj starešina je mladi napil (Župančič).

Trdi l (ł) se je v začetku pisne slovenščine še govoril ko pravi trdi ł, n. pr.: beł, dał, vołk, dołg, kadiłnica, umivałnik, bełəc, vrełəc itd. V dvoustnični v (u) se je začel ponekod na Koroškem in Goriškem že koncem 16. stoletja spreminjati. Splošno se je jel govoriti v (u) za končni ł šele v 17. stoletju.

Trdi ł ni imel v vseh primerih enake usode. Prvotni zlogotvorni ł, ki je bil nekdaj v primerih, kakor: vłk, dłg, płt, žłna, jabłko, rod. množ. słz itd., prehaja v vzhodnih narečjih v samoglasnik **u** (dug, vuk, žuna itd.); v ostalih narečjih pa se je najprej v naglašenih zlogih sprejel pred ł polglasnik, ki se je blizu ob koncu 15. stoletja spremenil v o: dołg, vołk, sołz, žołna itd.; pozneje je postal trdi ł dvoustnični w in tako se od 17. steletja nadalje govori: doug, vouk, souz itd. Prvotni zlogotvorni ł se torej nikjer na Slovenskem ne govori ko srednji l. Nekoliko drugače je s trdim ł v ostalih primerih. Na koncu besed in nekaj celo pred soglasniki se govori sedaj prvotni trdi ł po vplivu srednjega l ko srednji l pri Rezijanih, pri vzhodnoštajerskih Slovencih med Muro in Dravo in semtertja po Beli Krajini, kjer pa je ohranjen tudi še stari trdi ł. V teh primerih se dá izreka trdega ł ko srednji l opravičiti.

V starejši dobi naše slovenščine je stal trdi ł ne samo v naštetih primerih, temveč tudi pred raznimi **a**, **o**, **u**, kakor se še danes govori po notranjskih krajih med Ljubljano in Tolminom, na Krasu, v Beli Krajini in semtertja po Dolenjskem in Štajerskem, n. pr.: głava, łakota, beła, beło, kłobčič, służiti itd. Na Gorenjskem in Koroškem se je tudi ta trdi ł spremenil v dvoustnični w, tedaj gwava, wakota, bewa itd.

§ 40. Ker se od 17. stoletja sem ł v izreki ne loči od **v**, sta se začela v pisavi oba glasova zamenjavati. Pisava pogostoma omahuje med **l** in **v** ali pa se rabi **l** namesto **v** ali **v** namesto **l**.

Pisava omahuje med prvotnim **v** in poznejšim **l** zlasti pri imenih delavnih ali delujočih oseb, kjer je prvotna končnica -ivec, -avec, -ivka, -avka. Sedaj se piše: bravec, bravka (prvotna oblika) in bralec, bralka; igravec, igravka in igralec, igralka; poslušavec, poslušavstvo in poslušalec, poslušalstvo; šivavec, šivavka in šivalec, šivalka itd.

Vendar se piše prvotni **v** še v sledečih primerih: brivec, pivec, pivka, števec, delavec, delavka, bolehavec, bolehavka, klavec, kimavec, krativec, pevec, sanjavec, sevec, tajivec, tajivka, zajedavec itd. Dalje v primerih, kjer je **l** v deblu: volivec poleg volilec, delivec poleg delilec, ponavljavec poleg ponavljalec itd.

§ 41. Imena oseb, ki so kaj storile ali trpele, in izvedenke iz samostalnikov na -lo imajo končnico -lec, -lka, -lnik, -lnica itd.

Piše se: 1. umrlec, prišlec, pogorelec, ogorelec (kdor je ogorel), osamelec, prelec, prebivalec;

2. črnilec, motovilec, pralec (izvedeno od: pralo), vrelec (od vrelo), řilec, tkalec; dalje: budilnik, belilnik, kadilnik, kadilnica (kadilo), rezalnik, svetilnik, držalnik (od držalo), zrcalnik (od zrcalo), nosilnice (nosilo), umivalnik, klečalnik, kuhalnica, velnica, selnica.

Mlade oblike, kakor pihavnik, umivavnik, kuhavnica ... se ne smejo pisati!

Pomni pa: ključavnica (nastalo iz ključanica), ključavničar (ne: ključalnica!).

§ 42. Namesto prvotnega v se piše l pri pridevnikih na **-alen, -ilen** in njih izvedenkah, n. pr.: dajalen, dajalna, dajalno, hladilen, kazilen, vodilen, mečilen, zmagovalen, zapovedovalen, vojskovalen, mirilen, izpodbujevalen, primerjalen, poniževalen, dajalnik, hladilnica, vodilnost, vodilnica itd.

Vendar se piše prvotni v še v sledečih primerih: pitaven, pitavna živina, igraven, delaven, delavna, delavno, delavnik, delavnica, piven, pivnica, pivnik, peven, pevnica, klaven, klavnica, nemikaven, žgaven, brivnica, briven, brivski, števen, dejaven, neučakaven, oplętaven, izbiraven itd. Dalje, kjer je l v deblu: voliven, deliven, ponavljaven poleg volilen, delilen, ponavljalen.

Prvoten pa je l pri izvedenkah iz dovršnih glagolov, n. pr.: dopolnilen, dopolnilna, zadostilen, zmagalen, odločilen. Vendar pišemo: zveličaven.

Namesto nekdanjega prvotnega l pišemo v, n. pr. postovka, punca.[1] Po živi izreki pišemo tudi nekatera krajna imena, n. pr. Dovje, Bovc, Avče.[2]

Opomnja. Pisavo bralec, bralka, vodilen, dajalen, dajalnik itd. je uvedel Levstik l. 1862. nekaj po napačni teoriji, nekaj pa po vplivu hrvaščine, kjer ta pisava tudi ni prvotna. Prvotna končnica -lac je v hrvaščini le v takih besedah, ki pomenijo človeka, ki je kaj storil ali pretrpel, in pri imenih, izpeljanih iz samostalnikov srednjega spola na -lo (iz -dlo); ubilac: kdor je koga ubil; pogorelac: kdor je pogorel itd., tkalac (iz tkalo) itd. Starejši spomeniki hrvaški poznajo pri imenih delavnih oseb le -vac (n. pr. vladavac). Iz primerov, kjer je končnica -lac pravilna, se je v hrvaščini tako razmnožila, da je staro obrazilo -vac pri imenih delavnih oseb skoraj popolnoma izpodrinila.

---

[1] V 16. stoletju se je še govorilo in pisalo postolka, polnica.

[2] Jezikovno pravilne oblike bi bile: Dolge, Bolc, Alče.

§ 43. Splošno pravilo, da se l na koncu zlogov, pred soglasniki (razen j) in pred polglasnikom izreka kakor trdi ł, oziroma kakor u (w), je veljalo nekdaj brezizjemno; tekom časa pa je za nekatere primere prišla v navado izreka srednjega l. Taki primeri so:

1. množ. rodiln. samostalnikov na -la in -lo: daril, del, dekel, čebel, kobil, metel, osel (osla), skal, strel, vil (vile), tal, od tal, obal, kọl (kola) itd.

2. množ. orodn. samostalnikov s končnico -mi: z drhalmi, z valmí, z volmí, z živalmi;

3. izpeljanke iz debel na -la, -lo, -le, -l-.

Samostalniki na -la: dežela — deželen, deželski; hvala — hvalen, pohvalen, zahvalna, samohvalno; jela — jelka, jelva; pila — pilen, skala — skalnat, žila — žilnat; vila — vilec (čarovnik). Na -lo: delo — brezdelnik, hudodelec, hudodelstvo, delce; čelo — načelnik, čelce, načelen, načelna; dulo — dulec; grlo — grlce, belogrl; kolo — kolca (množ.), samokolen; krilo — krilce, zlatokril, zlatokrilec; motovilo — motovilce, motovilec; salo — debelosalec; selo — selski, naselnik, izselnik, izselniški; šestovilo — šestovilec (glupec); šilo — šilec, šilce, šilnat; želo — želce; zlasti pomanjšalnice: bodalce, darilce, držalce, kosilce, krdelce, krepelce, malce (od malo), mazilce, torilce itd.; vol — volek; kol — kolek; osel — oslek; živalca — živalski.

Glagoli na -liti: buliti — bulec (vol); deliti — oddelek, razdelek, razdelba; guliti — gulec; hvaliti — samohvalec; kruliti — krulec, krulba; moliti — molec, molek; misliti — (po-), premislek; piliti — pilec, opilki; paliti — pal, opalek, samopalen; seliti — selba, naselbina, selec; streliti — strelec; taliti — talnost, talba; tuliti — tulec; žuliti — žulec, žulka (žemlja). Na -lati: delati — pridelek, izdelek; na -leti: veleti — povelek; želeti — poželek, zaželek; prišel — prišlec itd.

4. V izposojenkah, ki smo jih dobili od drugih Slovanov, n. pr.: bivol, bivolski; bólnica; bogomil, bogomilski; glagol, glagolski; glagolščak; kolek — kolka, kolkovati; pomol; polk, polkovnik, polkovnija; stolp, stolpič; razkol, razkolnik; talec, talnik, velmož, velblod itd.; stolnica, prestol, prestolna cerkev; ohol, obal.

Enako se govori srednji l v izposojenkah in tujkah, n. pr.: alt, general, generalen, lna, lno; Danijel, kanal, kamelski (kamela), Dalmacija itd.

5. V nanovo tvorjenih ali manj znanih besedah: bol, glavobol, številka, mislec, misleca; stalen, stalna, stalno; polbog, polotok, polglasnik, polmesec.

6. V besedah, v katerih je za l-om izpal kak samoglasnik, n. pr. dol (nastalo iz: doli ali dolu), dolnji (iz dolenji), šolen, šolna (iz šolin, šolina), mil, zal, n. pr. zal si, zal mladenič (nastalo iz mili, zali).

5. Naglas ali poudarek.

§ 44. Samoglasniki so neločljivo združeni z naglasom ali poudarkom. V vsaki besedi se en samoglasnik izreka z jačjim in drugačnim poudarkom kakor drugi samoglasniki.

Pri poudarku razločujemo kolikost (kvantiteto) in kakovost (kvaliteto) poudarjanja.

Po kolikosti delimo poudarke v dolge in kratke.

Po kakovosti je poudarek potisnjen (padajoč) ali potegnjen (kipeč, rastoč). Potisnjen je, če se glas proti koncu znižuje. Potegnjen pa je, če se glas proti koncu zvišuje.

§ 45. Naglas je v slovenščini četveren:

1. **dolg potisnjen** (znamenje ˆ): dân, vrât, lâs, mộž, pột, jaz dệlam, ti mîsliš, on vîdi; brệg, dûh, grâd, kộs, sîn; osât, golộb, gospộd, lučâj, večệr; božjâst, četȓt, jesện, povệst; mesộ, nebộ; rod.: blagâ, mesâ, nebâ, srcâ, imệna; dobrộta, sirộta, navâda, blệd, bledâ, bledệ, bledî, gnîl, gȓd, bolân, dolžân, gorâk, izcệla, izgȓda, prekâsno, nalâhko, natânko; lệpši, nîžji, ộžji, vệčji itd.

2. **dolg potegnjen** (znamenje ´): dán, dána, dáno (trpni deležnik od dati), vrát (rod. množ), lás (rod. množ), mǫ́ž (rod. množ.), pǫ́t, dẹ́lati, sem míslila, je vídela; čélo, ókno, v množ.: ǫ́kna, sélo, v množ.: sẹ́la, pléče, v množ.: plẹ́ča; zémlja, žéna, klepétec, člóvek, jélen; grẹ́h, hrást, kǫ́t, brána, cẹ́na, kǫ́nj, otrǫ́k, vǫ́z, tál, gǫ́r, nǫ́g, gradǫ́v, sinǫ́v, vrhǫ́v (rod. množ.); kdǫ́, kogá, káj itd.

3. **kratek potisnjen,** ki je samo na zadnjem zlogu (znamenje ̏): brat, snop, meč, dim; dno, dna, dnu, tla; sna, psa (rod. edn.); cvri, žgi, žri (veleln.); šla, šlo, šli, šle; bob, glog, grozd, otrok, ropot, čep, žep; bič, čas,

gad, jug, kruh, mraz, sir; rad, sit, siv, zdrav, naš, vaš, sem bril, ubil, mlel, gnal, trepetal itd.

4. **kratek potegnjen,** ki je navadno le pri **polglasnikih,** a nikoli ne na zadnjem zlogu (znamenje: `), n. pr.: bèzeg, bèzga, čèber, dèžja (rod. edn.), mèzeg, mèzga, sèmenj, sèmnja, sènci, sèncev; dèska, dèske, mègla, mègle, stèza, tèma, cvètem, cvèsti; gèni (gàni), premèkni, pèhni, spotèkni (veleln.), gènil, premèknil, pèhnil; tèmnega, tèmnemu, pri tèmnem, s tèmnim; mèdlega, mèdlemu, pri mèdlem, z mèdlim; mèdli, mèdlih, mèdlim itd.

Ako se v navedenih primerih pomakne kratki naglas na zadnji zlog, je naglas potisnjen, n. pr.: bəzgȁ, čəbrȁ.

V olikanem govoru se med **kratkim** potisnjenim in potegnjenim naglasom navadno ne dela razlika, zato ga bomo zaznamenjevali v slovnici z običajnim znamenjem kratčine (`).

V nekaterih narečjih se je razloček med kratkim potisnjenim in potegnjenim naglasom še dobro ohranil, n. pr. v Ziljski dolini na Koroškem, v narečjih med Vrhniko in Poljansko dolino na Kranjskem itd. V večini narečij je le en kratek naglas, t. j. potisnjeni.

§ 46. Razlika med **dolgim** potisnjenim in potegnjenim naglasom se očitno kaže v zlogih, ki so se skrčili iz dveh. Če je imel poudarek drugi zlog, je nastal potegnjeni naglas, n. pr.: gospá (iz gospojà), rodilnik gospẹ́ (iz gospojé), dajalnik gospẹ́ (iz gospojì), tož. gospọ́ (iz gospojò), báti se (iz bojáti,[1] prim. neskrč. obliko v sedanj.: bojim se, boječ), státi (iz stojáti,[1] prim. stojim) itd. Če je imel poudarek prvi zlog, je nastal potisnjeni naglas, n. pr.: igrâš se (iz igráješ itd.).

1. V nekaterih narečjih se ta razloček posebno dobro čuje. Potegnjeni naglas se po več krajih deli na dva zloga; drugi del naglasa se sliši na zlogu za pravim poudarkom, n. pr.: blátò, žítò, bábà, brádà, krúhà (rod. edn.), brátà, jezíkà, sem dẹ́lalà, vi mánetè, kúhalnicà, bútarà itd. Tako se govori na Tolminskem, po krajih med Vrhniko, Cirknico in Ribnico na Kranjskem, podobno v Zilji na Koroškem in po krajih med Bledom in Tržičem na Gorenjskem — le da stoji tu v večzložnih besedah drugi del naglasa takoj za prvim naglasom n. pr.: kúhàlnica, bútàra, dẹ́làla, mánète. Prešeren je uporabil včasih ta drugi naglas kot glavni naglas, n. pr.: Ko najdejo ga, prazna ċutárčica leži [Prekop]. — Biló ni godu, svatóvšč'ne, semnjà [Žen. zvestoba]. — Potisnjeni naglas se čuje na dveh zlogih v Poljanski dolini nad Škofjo Loko; prvi del naglasa se sliši na zlogu

[1] Na vzhodnem Štajerskem se še govori bojati se, stojati.

pred pravim poudarkom, n. pr.: dòbrâva, gòspộd, òblâk, kròtkộst, pòkộra, nàzâdnje, nà glâvo, nà nộge, z nògâmi itd.

2. Razloček med dolgim potisnjenim in potegnjenim naglasom je v večini narečij še dobro ohranjen, ponekod pa se je izgubil, n. pr. na Krasu in na Štajerskem ter v prekmurščini.

§ 47. Nesestavljene besede in spojenke (n. pr. hudoûrnik, velikonóčni, morebíti itd.) imajo po en naglas. Na več zlogih se poudarjajo navadno le po tujih jezikih narejene sestavljenke (n. pr. prádóba, pòdoddệlek itd.).

6. O posameznih naglasnih vrstah ter o razmeri med slovenskim in srbsko-hrvatskim naglaševanjem.

§ 48. I. Prvotni **dolgi potegnjeni** naglas more stati v korenskih in končniških delih. V slovenščini se je ohranil ta naglas na tistem zlogu, kjer je bil že v prvotni slovanščini; v srbohrvaščini (štokavščini) se je ohranil na tem mestu le v korenskih delih, v končniških delih pa se je pomaknil za en zlog nazaj. Pod določenimi pogoji postane v slovenščini potisnjen, na poslednjem zlogu pa kratek.

a) Kjer je dolgi potegnjeni naglas v slovenščini v **korenskih** delih (na prvem zlogu besede), je v srbohrvaščini naglas na istem zlogu (to je tako zvani kratki potisnjeni ali brzi naglas: ``).[1]

Slov.: bába, bábica, káša, kráva, krávica, vrána, jágoda, pálica, lákota, lákomen; jábolko itd.; mẹ́ra, mẹ́rica, mẹ́riti; pẹ́ga; sẹ́me, sẹ́mena, vẹ́ra, vẹ́rovati, vẹ́rujem; vẹ́verica itd.

glína, híša, híšica, ríba, ríbica, mílost, *rod.* mílosti, mílosten, mílostiv, mílovati, mílujem itd.

gọ́ba, kọ́ča, gọ́sli, kọ́drav, kọ́dravec itd.

jútro, jútranji, jútrn, jútranjica, jútrovec, jútrovski; júžen, júžina, júžinati itd.

V srbo-hrvaščini je v takih primerih **brzi** naglas, n. pr. bȁba, mjȅra (v jekavščini, hrvaščini), mȅra (v ekavščini, srbščini), rȉba itd.

V slovenščini imajo te in take besede v vseh sklonih (oblikah) in v vseh izvedenkah naglas na **istem** zlogu.

---

[1] Kratek je bil nekdaj ta naglas tudi v slovenščini; ohranil se je še v vzhodnoštajerskih narečjih, n. pr. bàba, žàba itd.

Slov.: máti, *rod.* mátere, *daj.* máteri, pri máteri, z mâterjo; máteri, máterama, mátere, mâter, máteram, pri máterah, z máterami itd.; mâterin, mâterina, mâterino; bràt, bráta, brátovski, brátranec, pobrátiti, pobrâtim, pobrátil, pobrátila, pobrátilo; brâtec, brâtca; sláma, slámica, slâmnat, slâmnik, slâmnikar, slâmnikarski, slâmnikarstvo itd.; jábolko, jábolkov, jábolčnik; gǫ́ba, gǫ́bica, gǫ̂bec itd.

V srbo-hrvaščini je v vseh teh primerih **brzi** naglas (``), n. pr. mȁti, mâterê;[1]

Slov.: gíniti, gînem; gîneš, gîne, gîneva; vídeti, vîdim; grábiti, grâbim; pádati, pâdam; vẹ́rovati, vérujem itd.

Srbo-hrv.: gȉnuti, *sedanjik* gȉnêm, gȉnêš, *vel.* gȉni, gȉnite; *deležniki* gȉnuo, gȉnula, gȉnulo itd.;

§ 49. Na poslednjem zlogu je v slovenščini ta naglas kratek (`).

N. pr. bràt, bráta; čàs, čása; stàr, stára, zdràv, zdráva itd.

V srbo-hrv. je kolikost naglasa neizpremenjena, n. pr.: brȁt, brȁta itd.

§ 50. Pod določenimi pogoji je v slovenščini ta naglas potisnjen (^); v srbo-hrvaščini je neizpremenjen; taki primeri so:

α) v zaprtem zlogu, n. pr. slov. bîtka, srb-hrv.: bȉtka; slov. hrûška, mâčka, mîška, čâplja, pệsem, *rod.* pệsmi, črệšnja, brîtev, *rod.* brîtve ... srbo-hrv.: krȕška, pjȅsma (pesma), trȅšnja, — Slov.: brâtec, brâtca; krâjec, krâjca; jâzbec, tkâlec, dệdek, slâmnik ... srbo-hrv.: tkȁlac, djȅdak (dedak). — Dalje imamo potisnjeni naglas pred nekaterimi priponami in pred zlogi, ki so nastali po skrčenju, n. pr. slov. jáma: jâmič; ríba: rîbič; gǫ́ba: gǫ̂bec, lípa: lîpnik, lẹ́to, lệtnik, bíster, bístra, bístro; določena oblika: bîstri, bîstra, bîstro.

β) pri glagolih v sedanjiku, n. pr. slov.: sệdem, sệdeš ... sệdejo; bîjem, gînem, vîdim, grâbim, pâdam, mâžem ... V srbo-hrvaščini je brzi naglas, sjȅdnêm itd.

Tak naglas je tudi v nekaterih oblikah deležnikov, n. pr. slov.: (z)grîzen, -a, -o; dvîgnjen, vîden, mîšljen, (po)mâzan ... srbo-hrv.: grȉzen, -a, -o itd. — Slov.: (ona je)

[1] V srbo-hrvaščini znači ^ za naglasom **dolg** zlog.

znâla, gnâla, poslâla, mahnîla, bežâla, hvalîla, kupovâla ... srbo-hrv.: znȁla, gnȁla itd.

Opomnja. V slovenskih narečjih je prvotni dolgi potegnjeni naglas dobro ohranjen; izgubil se je le malokje, n. pr. v Podjunski dolini na Koroškem, kjer se je naglas pomaknil na prihodnji zlog, n. pr. babíca, jagóda, palíca, letína, repíca, vilíce, delávnik, vedéli smo, vidéli, pogledáli smo itd. nam. pravilnega bábica, jágoda itd.

§ 51. *b)* V **končniških** delih se je v slovenščini prvotni dolgi potegnjeni naglas ohranil na nekdanjem zlogu; v srbo-hrvaščini pa se je pomaknil za **en zlog nazaj**; ta naglas je v srbo-hrvaščini *a)* kratko potegnjen (\` t. j. tako zvani **spori**), če je bil zlog prvotno kratek, in *b)* dolgo potegnjen (´ t. j. **uzlazni**), če je bil zlog prvotno dolg.

a) Slov.: grmáda, kraljíca, lisíca, nožíca, veríga, gomíla, črepína, dolína, družína, ostrǫ́ga, lopáta, kopíto, ognjíšče.

Srbo-hrv.: gròmada, kràljica, lìsica, nòžica, vèriga, gòmila, crèpina, dòlina, drùžina, òstruga, lòpata, kòpito, ògnjište.

Slov.: želẹ́ti, želím, želíš, želí; želîva, želîte, želẹ́la, žẹlẹ́lo; bežáti, bolẹ́ti, ležáti itd.

Srbo-hrv.: žèljeti (žèleti), žèlîm, žèlîš, žèlî, žèlite; žèljela, -o; bjèžati, bòljeti, lèžati.

b) Slov.: (s)tegníti, stegnîmo, stegnîte, stegnîla, stegnílo; živẹ́ti, hvalíti, kazáti itd.

Srbo-hrv.: stégnuti, stégni, stégnimo, stégnite; stégnuo, stégnula, stégnulo; žívjeti (žíveti), žívio, žívjela, žívjelo; hváliti, kázati itd.

§ 52. II. Prvotni **končni kratki** naglas se je v slovenščini ohranil še v mnogih primerih, v nekaterih pa se je pomaknil na predzadnji zlog. — V srbo-hrvaščini se je pomaknil ta naglas pri **vseh** besedah na predzadnji zlog; če je bil v predzadnjem zlogu kratek samoglasnik, je naglas **kratko potegnjen** (t. j. spori: \`); če je bil v predzadnjem zlogu dolg samoglasnik, je naglas **dolgo potegnjen** (t. j. uzlazni: ´).

§ 53. V slovenščini ima mnogo besed, ki imajo prvotno končni kratki naglas, **svobodno** naglaševanje, t. j. kratki naglas ostaja lahko na zadnjem zlogu ali pa prestopa na predzadnji zlog.

a) Če prestopi končni kratki naglas na predzadnji zlog v besedah, ki imajo v predzadnjem zlogu **polglasnik** ali ẹ, je naglas **kratek.**

Naglaša se lahko n. pr. bedènj (prvotni naglas) ali bèdenj (mlajši naglas), bednjà ali bèdnja, bezèg ali bèzeg, meglà ali mègla, menèc ali mènec, stèza ali ztèza, stebèr ali stèber, temà ali tèma; temèn ali tèmen, temnà ali tèmna, cvetèm ali cvètem, cvetì ali cvèti; dehnì ali dèhni, dehnìl ali dèhnil (ozir. dahnì ali dàhni itd.), premeknì ali premèkni, premeknìl ali premèknil (ozir. premaknì ali premàkni itd.), spoteknì ali spotèkni itd.

Primeri z ẹ v deblu: dẹklè ali dèkle, trẹskà ali trèska, svẹtel ali svètel, cvẹtèn ali cvèten, cvẹtnà ali cvètna nedelja; (po)svẹtèn ali (po)svèten; sẹdì ali sèdi (veleln.), sẹdèl ali sèdel.

Oboje oblike rabijo tudi pesniki, n. pr.: V mladosti vèndar trdniši so mreže (Preš.); toda: Mladost, vendàr po tvoji tèmni zarji (isti). Temnà je noč in stresa grom oblake; toda: Mož in oblakov vojsko je obojno — končala tèmna noč (isti). Izgini, meglà, ti misel temnà (Strit.). Vihar pomladnji stèbre stare maje (isti). Sama, tiha in temnà — ranjena mladost (Župančič). Sredi vsegà razprostri peroti — kot dve zarji (isti). Temù se pa tudi čudil ne boš (Strit.). Ne pij, ne pij tegà, ne pij! (Aškerc).

Opomnja. V srbo-hrvaščini je v takih primerih **spori** naglas, n. pr. màgla, stàza, tàma; *velelnik:* màkni, sàhni itd.; *deležnik:* màknuo, usàhnuo, usàhla, usàhlo; *dalje:* ìgla, ìgra, mȑtav, mȑtva; *rod.* kȑsta, iz Tȑsta itd.

b) Kadar prestopi končni kratki naglas na predzadnji zlog, je v besedah, ki imajo v deblu kak drug samoglasnik razen polglasnika in ẹ, naglas **dolg.** Naglaša se lahko n. pr. itì (starejši naglas) ali íti (mlajši naglas), bílà ali bíla je (ona), brhèk ali bŕhek, brhkà ali bŕhka, četrtèk ali četŕtek, godovnò ali godǫ́vno, gubà ali gúba, gumnò ali gúmno, hrbèt ali hŕbet, hrbtà ali hŕbta itd.; škripèc ali škrípec, krstà ali kŕsta (rod.), v krvì ali v kŕvi, kupèc ali kúpec, mrtèv, mrtvà ali mŕtev, mŕtva, plašèn, plašnà ali plášen, plášna; strašèn, strašnà ali strášen, strášna; rjà ali ŕja, suknò ali súkno, šibèk ali šíbek, iz Trstà ali Tŕsta, zaprtèk ali zapŕtek; žganjè ali žgánje, trpì ali tŕpi (velel.), trpèl ali tŕpel, skrbì ali skŕbi itd., prišèl ali príšel, našlà ali nášla itd.

§ 54. Opomnja. Po tem potu je nastal v slovenščini **sedanji dolgi** naglas v primerih, kakor: dólbem, dólbeš, dólbsti; gǫ́dem, gǫ́sti; grízem, grísti, kládem, klásti, krádem, mólzem, pádem, pásem, plę́vem, prę́dem, rástem, sę́čem, skúbem, strížem, trę́sem se, tólčem, vlę́čem, zę́be me, zę́bsti.[1]

Končnice -va, -ta, -mo, -te v sedanjiku: govoríva, govoríta, govorímo, govoríte; živímo, trpíte, učíva, pustíta itd.[2]

Velelniki v edn.: máhni, (po)tę́gni, vŕni se, usę́kni se (prim. v dvoj. in množ.: mahnîte, mahnîva itd.); hváli, kádi, mláti, práši, pústi, sadi itd. (prim. dvoj. in množ.: hvalîte, hvalîta itd.); stǫ́paj, pláčaj, strádaj, vprášaj, vę́ži itd. (prim. v dvoj. in množ.: stopâjte, stopâjta itd.).

Deležniki pretekl. časa; bę́žal (prim. žensk. sp.: bežâla, sr. bežálo), dŕžal; žível (prim. živę́la), brę́nčal, búčal, kríčal, tíščal itd.

Samostalniki: bę́da, bráda, brána, brázda, cę́na, črę́da, dúša, gláva, grę́da, hvála, lę́ska, lǫ́ka, mǫ́ka, pę́ta, réka, rúda, stę́na, strę́la, svę́ča, tráva, zvézda, žlę́za, žólna itd.

ápno, dlę́to, gnę́zdo, krílo, líce, mlę́ko, písmo, plátno, povrę́slo, víno, žrę́lo itd.

grę́h, grę́ha, hrást, hrásta, ključ́, kǫ́t, králj, Kránj, lę́k, plášč, pǫ́t, prǫ́d, Rím, smę́h, ščít itd.

Dalje: junák, junáka; koláč, koláča; gospodár, gospodárja; črę́dnik, grę́šnik, Kránjec, kránjski, lę́šnik, pę́tek, svę́čnica, trávnik, vrábec itd.

Pridevniki žensk. sp.: bę́la, blę́da, cę́la, drága, gǫ́sta, gŕda, húda, kríva, lę́na, lę́pa, mláda, pústa, slę́pa, svę́ta, tŕda, zláta, žíva itd.

Vsi našteti primeri so imeli prvotno kratek naglas na končnici, pred njim pa dolg zlog, zato je preneseni naglas dolg, n. pr. pīsmȍ, junākȕ (dajalnik) itd.

Opomnja. V srbo-hrvaščini je pri vseh besedah uzlazni naglas, n. pr. tráva, stijèna (sténa), junáka itd.

V nekaterih narečjih se je prvotni kratki naglas v več primerih še ohranil, n. pr.: bolhà, družbà, iglà, igrà, izbà, solzà, službà, vrstà; jedrcè, ljudstvò, moštvò, mrtvegà, mrtvemù itd., divjì, pustnì (torek), svínjskì itd.; pijèm, gnijèm, vijèm, lijèm itd. Odtod naglasi pri pesnikih, n. pr.: Ne v krájih,

[1] Na Gorenjskem in med Prekmurci se je ohranil pri teh glagolih še prvotni naglas na končnici; odtod naglas pri Prešernu: Od téga, kar rastè pri njega gradi (Krst pri Savici).

[2] Na Gorenjskem se govori še s končnim naglasom: govorivà, govorità itd.; odtod naglas pri Prešernu: Okróg ga drvità skrb in potréba.

kjer plesavk vrstà se vije (Preš., Gazele). Obràz bled'gà mladén'ča prikaže se na dan (Preš.). Ležé sovražnikov truplà krvave — mrtvìh al' zdihujočih duše drage (isti). Solzà mi sili iz očesa (Stritar). Bledih lic, solznìh oči (isti). Golobček moj, belà trnoljica (Kette). Kak tiho, lahno viješ se krog mesta — zelena Krka, ko mladà nevesta (isti). Pijè z očmi pastir azur nebá (isti). — V tvojo opombo pijémo ga zdaj (Preš.)

§ 55. Ohranil se je **prvotni končni naglas** še v več oblikah, zlasti pri glagolu, n. pr.: tvor. pretekli deležnik: grmèl, kipèl, srbèl, smrdèl, vrtèl, hrumèl, šumèl itd. (III. vrsta 2. razr.). Trp. pret. delež.: zbujèn, oglašèn, ohlajèn, okajèn, puščèn, nasajèn, blagoslovljèn itd. (IV. vrsta). Velelnik, tvor. pret. delež. in namenilnik V. vrste: divjàj, divjàl, divjàt; igràj se, igràl, igràt; iskàl, iskàt, iščì poleg íšči itd.

V nekaterih narečjih je stopil ta naglas na predzadnji zlog; odtod naglas pri pesnikih, n. pr.: Prihrúmel z gorkega bo juga (Gregorčič, Soči.) Do vrha je vzkípel njih srd (Aškerc). Še tukaj pred njim ne bom ímel mirú (isti). Zapúščen mi dviga se grad (isti). Pôkoj veder, čist, ne skáljen s strástmi (isti). Resnice že dolgo sem ískal zaman (isti). Zdaj kruha ískat pojdi sam! (isti.)

Pri besedah, sestavljenih s predlogi: In nálašč od njega obrne se v stran (isti). Še dolgo bivaj prí-nas dni (isti). Naj prí-vas ostane ta dar (isti) itd.

§ 56. *c)* Besede, ki imajo **široki e** ali **o** v predzadnjem zlogu (in zdaj dolgi potegnjeni naglas), so imele prvotno kratek naglas na zadnjem zlogu. V rabi so še oboje oblike, n. pr.: dajaln. in mestn. množ. *a*-jevske skl.: goràm, goràh in góram, górah; nogàm, nogàh in nógam, nógah; sestràm, sestràh in séstram, séstrah; ženàm, ženàh in žénam, žénah itd.

Pridevniki žensk. sp.: (ona je) mokrà in mókra, krotkà in krótka itd.

Dalje: kosmàt in kósmat, bogàt in bógat, poštèn in pósten, kosèc in kósec, obràz in óbraz, pogrèb in pógreb, podplàt in pódplat; velèl in vélel, trepetàl in trepétal, ropotàl in ropótal; ropotàt in ropótat (namenilnik) itd.

§ 57. Po tem potu je nastal **sedanji** široki **e** ali **o**: čélo, ókno, rébro, sédlo, sélo, stégno, véslo, pléče, pléme, téle, vréme; bóba, čésna, kótla, méča, ósla, pósla, otróka; óča, métla,

---

[1] O izvoru širokih **e** in **o** glej §§ 10 in 17.

nóga, séstra, zémlja, žéna; gnusóba, mokróta; v kósti, móči, v nóči, na péči, rébri; zeléna, zeléno, globóka, visóka, širóka itd.

kótel, kózel, kónec, ógenj, órel, ósel, ropótec, povódec, klepétec; člóvek, jélen, petélin itd.

éden, énega, énemu itd., méne, méni, tébe, tébi, sébe, sébi itd.

bódem, bódeš, bósti, bódi, bódla, bódlo, zabodéna, -éno; plétem, plésti, sópem, nésem, védem itd.; bérem, pérem itd.

Velelnik in tvor. pret. delež.: žéli, góri, hóti, kópni, léži, léti, zbóli, kléči; žélẹl, górẹl, zbólẹl, kléčal, vélẹl, skópnẹl, léžal, létẹl, hótẹl itd. (III. vrsta 2. razr.).

nósi, nósil, nósit (namenilnik), bródi, bródil itd.; góni, hódi, kósi, lómi, móli; séli se, žéni; kóplji, kópal, kópat itd.

Prvotni naglas se je ohranil še v več narečjih; odtod naglasi pri pesnikih, n. pr.: Junak premišlja, kak bolj spodaj lena — vodà razgraja (Preš.). Al' jezero, ki na njegà pokrajini — stojiš (isti). Opomni ga, kak sam sebè pozábi (isti). Ko bi bilà telésa — en'gà (isti). Neslà je božja dekla — te v lepši, boljši kraj (Gregorčič). Sprejmè zgubljenega me sina (Stritar). In dèž krvav in solz potòk (Gregorčič). Oči so iskale, našlè so — ne doma, vse več: domovino (Žup.).

§ 58. Ohranil se je **prvotni** naglas še v več oblikah, zlasti pri glagolu, n. pr.: trp. pretekl. delež. v mošk. sp.: pletèn, zabodèn, prenesèn, pečèn, tepèn itd. (I. vrsta); gnojèn, pogoščèn, pokropljèn, umorjèn, obnovljèn, osoljèn, omejèn itd. (IV. vrsta.). Tvor. pret. delež. in namenilnik VI. vrste: kupovàl, kupovàt; imenovàl, imenovàt; darovàl, darovàt itd.

Pri besedah, sestavljenih s predlogi: ozrèm se, ozrèš, ozrè; ozrì se; počnèm, odprèm, odmrèm itd.; navadno tudi: obràz, otròk, poglèd, ponòs itd. (toda: pótok, ótok, prérok itd.).

V nekaterih narečjih je stopil ta naglas na predzadnji zlog; odtod naglas pri pesnikih, n. pr.: Na čelu skromnost, pônos združen ž njo (Stritar). Joj, ti nesrečni ôtrok moj! (Gregorčič.) Vene ôbraz, prej cvetoč (isti). Odkar v daljine pôgled sili moj (Župančič). Mar črnine imaš prêveč v kleti (Aškerc). Pojdi, Mara, ôdpri tujcu duri (Stritar). Kaj pôčnem z mrtvoj tvojoj naj glavoj (Aškerc). No pôšten je sicer in dobra duša (isti). Pred Vido prijaše Hun kôsmat in grd (isti). Ni sovražnik tujec nas pokônčal (isti). Spoštôval ga iz nas je vsak (isti). Odšel je v mátuško Moskvó — v Sibirijo potôvat, — kupčévat in trgôvat (isti).

Opomnja. V srbo-hrvaščini je povsod spori naglas, n. pr. vòda, sùza (sl. solza), kònac, hudòba, gluhòta, vretèno, šìrok, širòka, širòko; vìsok, visòka, visòko itd.

§ 59. III. Prvotni **dolgi potisnjeni** naglas stoji v slovenščini na drugem zlogu (pri večzložnih besedah), v enozložnih besedah je na edinem zlogu; n. pr.: gradû, možâ (rod.), brvî, cevî, gosî, jedî, nočî (rod.), grâd, mộž, bȓv, cệv, gộs, jệd, nộč itd.; bogộva (dvoj.), bogộvi, bogộve. Sem spadajo besede, kakor: bệg, brệg, cệp, cvệt, čȓv, glâs, pột, svệt, vôlk, slâst itd., rodilniki: Bogâ, slastî itd. Dajalniki so redki, n. pr.: Bogû, možû itd.

Dvozložne besede: golộb, gospộd, korâk, korện, lišâj, lučâj, oblâk, obộd, pepệl, razûm, stržện, stremện, škralûp, večệr; božjâst, čeljûst, jesện, kokộš, korîst, pomlâd, pomộč itd.

blagộ, mesộ, nebộ, prosộ, senộ, morjệ, poljệ, srcệ, črevộ, okộ, telộ, uhộ, uljệ, imệ, žrebệ; rodilnik blagâ, mesâ itd.

nogộ (tož.), nogệ (dv. im. in tož.; množ. imen. in tož.), gorộ, gorệ; vodộ, vodệ itd.

Pridevniki nedoločene oblike v edn. imen., dv. in množ. imen. in tož. mošk. in srednjega, v edn. tož., dv. in množ. imen. in tož. ženskega spola: blệd, bledộ, bledâ, bledệ, bledî, bledâ, bledộ, bledệ, bledệ; tako nadalje: cệl, čệst, čvȓst, drâg, gȓd, glûh, gnîl, gộl, gộst, grộb, hûd, lện, lệp, mlâd, nâg, prộst, pûst, skộp, slân, slệp, stȓm, sûh, svệt, tȓd, tôlst, zlât, žîv itd. Enako: bîl, bilộ itd.

Trozložne besede: izgộvor, pregộvor, prijâtelj, kolộvrat, zapộved, dobrộta, izdâja, nadlệga, nadlộga, navâda itd.

§ 60. V srbo-hrvaščini je pri tej naglasni vrsti naglas za **en zlog prej** kakor v slovenščini; naglas je vedno **potisnjen,** bodisi kratek ali dolg.

N. pr. slov.: prosộ, *rod.* prosâ; dâr, darû, gospộd, gospộda, kolộvrat itd.

Srbo-hrv.: prȍso, prȍsa; gȍspôd, kȍrâk, dâr, dâra; ȍblâk; kȍlovrât (sl.: kolộvrat), pȍkora (sl.: pokộra), slân, slâno (sl.: slân, slanộ), glûh, glûho itd.

§ 61. **Predlog potegne v slovenščini te vrste naglas k sebi;** n. pr.: nogộ (tož.; prvotni naglas): na nộgo; vodộ (prvotni naglas): na vộdo; glavộ (prvotni naglas): pod glâvo; uhộ: v ûho me piši, očî: v ộči mi je padlo, lasệ: za lâse; zobệ (tož.), toda: kje dobim kaj za pod zộbe? nočî: do nộči; skrbî: brez skȓbi, jedî: brez jệdi, domû: z dộmu ali domâ: z dộma, pomlâd: na pộmlad, jesện: na jệsen, večệr: na vệčer, četvệr, toda: v čệtver se voziti; nemâr: v nệmar; nemộč:

čez nęmoč; oplât: v ǫplat vreči; dežela: v dęžel poslati; korę̂n: s kǫ̂renom izpuliti, posǫ̂da: na pǫ̂sodo, prodâja: na-prǫ̂daj (iz: na prodajo). Ponekod še govore: na pǫ̂moč, k ǫ̂blaku zvoniti, k pǫ̂roki iti itd. Enako: dobîl, toda: pridǫ̂bil; dobîlo (srednji sp.), toda: pridǫ̂bilo; podîl, toda: zapǫ̂dil, zapǫ̂dilo; smejâl: zasmę̂jal; kadîl: zakâdil.

Ta naglasna vrsta je v slov. narečjih že nekoliko pomešana; tako se govore po več krajih poleg prvotnih oblik nogǫ̂ (tož. edn.), nogę̂; gorǫ̂, gorę̂ itd. tudi mlajše, po naliki nastale oblike: nógo, nóge, góro, góre itd. Poleg bilǫ̂, bila, bilę̂, bilî itd. se govori bílo, bíla, bíle, bíli itd.; poleg dragǫ̂, dragâ, dragę̂ itd, tudi drágo, drága, dráge itd.

7. Naglasna znamenja v navadni pisavi.

§ 62. V navadni pisavi se rabijo naglasna znamenja le tedaj, kadar hočemo na naglas posebej opozoriti.

V navadni pisavi nam rabi troje znamenj, in sicer ostrivec (´) in strešica (^) v dolgih ter krativec (`) v kratkih zlogih.

1. Ostrivec rabimo za dolge zloge in zaznamenjujemo z njim le mesto (ne pa kakovosti) naglasa, n. pr. roké, na róke; nogó, na nógo; vodó, na vódo; glavó, za glávo; četvér, v čétver itd.; várujem, pázduha; velíka noč, vélika nedelja; králjev, kraljév; svétnik, pa: svetník itd.

2. Strešica se rabi samo za **široki** dolgi **e** in **o**, n. pr. Po zêmlji srečno hôdi, moj up je šèl po vôdi. (Prešeren.) — Zvon plaši in buri, — bega otroka in sega z mračno rôko — starcu v prsi globôko (Žup.).

Strešica se rabi zlasti tedaj, kadar hočemo ločiti široki e, o (t. j. ê, ô) od ozkega e, o (t. j. é, ó) v navadni pisavi, n. pr. (jaz), mêne, mêni, pri mêni itd., toda: ménim, méniš, méni, méniva, ménita, ménimo itd., bôdem, bôdeš, bôde, bôdeva itd., toda: bódem, bódeš, bóde (bom, boš, bo); pod zelênim drevesom (nedoločena oblika), pod zelénim drevesom (določena oblika). — N. pr.: Razglasili so me za okrutneža, ki pohódi, kar mu je na poti in se ne méni za jok trpečih (Cankar).

Napačno je rabiti strešico v rodilniku množine, n. pr. otrôk (pravilno: otrók); kônj (pravilno: kónj); vodâ, gorâ (pravilno: vodá, gorá). — Tam so še stale gruče žená. (Finžgar.)

3. Krativec pišemo na kratkih zlogih, n. pr. svèt (rodilnik svéta), mèč (rod. mêča) itd. — Kaj nisi še šla skoz temò z brlečo svečko v rokàh? (Žup.) — Prišèl je v snù na čudežni ladji — Odisej hrepeneč na Itako drago. — In v hiši domači, — na dédini stari — sedèl je v pepelu zasramovan. (Žup.)

8. O preglaševanju samoglasnikov.

§ 63. Samoglasniki se v besedah, ki so izvedene od istega korena, menjavajo po stalnih pravilih; to imenujemo preglas (prevoj; Ablaut).

Pri preglasu razločujemo več vrst. Najbolj navadne so: *a)* **e-o**-jevska vrsta, *b)* **i**-jevska vrsta in *c)* **u**-jevska vrsta.

a) **e-o:** grebem, grob, grabiti, zagrębati;
ležati, na-ložiti, na-lagati, pri-lęgati se;
pletem, plot, splętati;
rečem, pre-rok, ręč;
tečem, točiti, pre-takati, stękati itd.;
berem, z-bor, brati, (nastalo iz: bьrati), zbirati;
iz-vor, vreti (nastalo iz: vьreti), -variti (v besedi: obáriti);
s-poren, s-preti se, zo-prn, pre-pirati se;
straža (iz: storža), stražim, strežem;
tolčem, tleči, tlaka, tlačiti;
oblak (iz: ob-volk-), vlečem, vlačiti se, oblęka;
u-mor, s-mrt, u-mirati;
po-zor, zreti, zrak (iz: zork), zarja, na-zirati;
pro-stor, stran (iz: storna), razpro-streti, razpro-stirati se;
ženem, gnati (iz: gъnati), iz-gon, preganjati;
mehek (iz: mekek), mekinje, moka;
konec na-čnem (iz: ken-), začenjati;
za-pona, za-pnem, zapenjati itd.

b) **i:** pro-cvitati, cvetem, cvęt;
gníti, gnoj, gnęv;
pitati, pęstunja (iz: pęt-tunja);
piti, napoj, napajati;
svitati se, svəníti (solnce svane; nastalo iz: svət-niti), svęt;
liti, loj; viti, zavoj itd.

c) **u**: duh, dəhníti, dihati (iz: dyhati);
suh, (u)səhníti, usihati (iz: -syhati);
buditi, bdeti (iz: bədeti);
suti (iz: supti), -spèm (iz: sъpęm), sipati (iz: sypati);
pluti, plovem, plavati;
kujem, kovati, kij (iz: kyj);
sluti, slovem, slava;
kisel, kisati se (iz: kys-), kvas, prekvasiti;
riti (iz: ryti), rvati, rov;
biti (iz: byti), baviti se.

Poleg tega se preglaša še ę v **a**: lęzem — laziti, ręzati — raziti, po-raziti; sędeti — posaditi; **o** v ę: dojiti — dęte; **o** v **a**: stojim — vstanem itd.

9. O medsebojnem vplivu samoglasnikov in soglasnikov.

§ 64. 1. **Goltniki k, g, h** so se spremenili *a)* pred **i**, e in polglasnikom že v prvotni slovenščini v šumevce **č**, ž, **š**, takisto **c** v **č**;[1] *b)* pred tistim **i**, ki je nastal iz oi ali ai, pa v sičnike: **c**, z, s.

a) **šumevci** č, ž, š pred **i**: roka: ročica, noga: nožica, muha: mušica, drug: družina, vrh: vršič, pokoj: počiti, goj-iti: živ, greh: grešiti, skok: skočiti, zalagam: založiti itd.;

pred **e**: pekǫ́ (3. oseba množ.); pečem, pečeš, peče... pečen, pečena, pečeno; oko: očesa, uho: ušesa, igo: ižesa, gonim: ženem;

pred **polglasnikom:**[2] pouk: poučən, poučna, poučno; dolg: dolžən, dolžna; greh: grešən, grešna, grešnik; požrę̑h (= požeruh): požrešən; cvrk: cvrčək, cvrčka; krog: krožəc, krožca, gluh: glušəc, glušca; roka: ročka (iz ročьka), sluga: služba (iz služьba), drug: družba.

Enako pred tistim ę, ki je nastal iz prvotnega ē (kar se spreminja v **a**): krik: kričati (iz krikēti, kričeti), molk: molčati, sluh: slišati; držati (iz drgēti); piskati: piščal (iz piskēl); mozeg: možgani (iz mozgēn). Mlajšega izvora je: rog: rožen (toda strsl.: rožanъ), vosek: voščen, pesek: peščen (strsl. pěsъčanъ) itd.

---

[1] Ker je **c** nastal iz **k**!

[2] Natančneje: pred strsl. ь.

Opomnja. V otročjem govoru se rabijo nekatere besede, ki se sproti tvorijo, n. pr. Bogec, Bogca, rokica, juhica itd. Take tvorbe nasprotujejo slovanskim glasovnim načelom.

Takisto se spreminja **c** v **č** pred **i**: cesarica: cesaričin, resnica: uresničiti itd.; pred **e**: pevec: pevčev, pevčeva; slavec: slavčev, Erjavec: Erjavčev itd.; pred polglasnikom: resničən, resnična, resnično itd.

b) sičniki **c**, **z**, **s**: v velelniku: reci, reciva, recita, recimo, recite; teci, peci, lezi (ulezi se), pomozi, mozî ti Bog! (dolenjska zdravica), sezi, strezi vrzi (I. vrsta, 4. razr.) itd. Drugod se je ohranilo le še nekaj posameznih oblik: otroci, pri otrocih, volcje, v roci (navadno le še v pesmih).

V nekaterih narečjih (na Gorenjskem, Koroškem, Beneškem) se govori še: na nozi (noze), potoci (-ce), prazi, trebusi, rjusi, v Beljaci (-ce), v praznicih, na travnicih itd.

Ta i (ě) je nastal 1. iz -oi-, n. pr.: velelnik reci, reciva, recita itd. iz rekoi; v grščini mu odgovarja optativ, n. pr. λύ-οι-μι), množ. imen. otroci iz -koi, edn. mestn. na potoci (iz -koi, gr. οἴκοι, prím. lat. domi (iz domoi) itd.; 2. iz ai, n. pr.: na nozi (nozě), nastalo iz nogāi (prim. lat. Romae iz Romai itd.).

§ 65. Tako nastali šumevci in sičniki so se ohranili v korenih in deblih v spregi do današnjega dne; v sklanji pa je po medsebojnem vplivu končnic ta zakon precej izgubil svojo veljavo; tako se že več stoletij govori: grešniki, grešnike (tož.), grešnikih; vragi, vrage, vragih; roki (daj.), na roki itd.

§ 66. 2. Pred **prvotnim j** so se soglasniki izpremenili, in sicer:

a) **goltniki v šumevce:** plakati: plačeš (iz plak-je-š-), roka: obroč; lagati: laž (-ž- iz -gj-), lažeš; duh: duša (iz duhja), pehota: peš (iz pehj-) itd.

b) Iz **tj**, **dj**, **stj**, **zdj**; **sj**, **zj**, **cj** je nastalo: **č** (prvotno: ć), **j**, **šč** (prvotno: šć), **ž(j)** **š**, **ž**, **č**:

tj, **dj**: **č**, **j**, n. pr.: svetiti: sveča (iz svet-ja), pozlatiti: pozlačen (iz pozlatjen), pitati: piča (iz pit-ja); med: meja (iz medja), rdeti (se): rja (iz rdja), gospod: gospoja = gospá (iz gospodja), roditi: rojen (iz rodjen) itd.

stj, **zdj**, **sj**, **zj**, **cj**, **šj**, **žj**, **čj**: **šč**, **ž(j)**, **š**, **ž**, **č**, n. pr.: tolst: tolšča (iz tolstja), gost: gošča (iz gostja), krstiti: krščen (iz krstjen), zagozditi: zagožen (iz zagožden, in to iz zagozdjen); nositi: noša (iz nosja), nošen (iz nosjen), tesati: tešeš (iz tesješ-); kazati: kažeš (iz kazješ-),

nanizati: nož (iz nozj-), polzim: polž (iz polzj-), brzo: brže (iz brzje-), koza: koža (iz kozja), klicati: kličeš (iz klicješ-), zadušiti: zadušen, obdolžiti: obdolžen, premočiti: premočen itd.

c) **Ustničniki b, p, m, v** se pred **j** spreminjajo v **blj, plj, mlj, vlj**: ljubiti: ljubljen (iz ljubjen), kapati: kaplja (iz kapja), pljuješ (iz pjū-je-š), lomiti: lomljen (iz lomjen); zemlja (iz zemja), pozdraviti: pozdravljen (iz pozdravjen) itd.

To glasovno načelo velja seve le za prvotni naslednji **j**; če je **j** prišel v poznejšem času v dotiko z drugimi soglasniki, jih ne spreminja več, n. pr.: cvetje (ker je iz cvětьje), dedje, hrastje, lasje, volcje; lažji; globočji, zdravje (ker je iz sъdravьje) itd.

§ 67. 3. Za **nekdaj mehkimi** soglasniki (t. j. za **j** ali v zvezi z **j** nastalimi soglasniki): **j, lj, nj, č, ž, š, c**[1] se je spremenil prvotni **o** v **e**: oje, morje, polje, spanje, pleče, naše, lice (primerjaj: selo, mesto itd.!), krajem, krajema, krajev, krajem; kraljem, konjem, mečem, možem, pišem, koncem itd.; stričev, cesarjev, možev; spričevati, oznanjevati itd.; voje-voda (= vojvoda), dušeslovje, zemljevid.

10. O medsebojnem vplivu soglasnikov (prilikovanje).

§ 68. O soglasnikih, ki se ravnajo drug po drugem, pravimo, da se prilikujejo (prilikovanje, asimilacija).

Priličiti (prienačiti) se more *a)* sprednji soglasnik naslednjemu, n. pr.: iščem (iz isčem, prim. iskati), peščen (iz pesčen, prim. pesek, strsl. pěsъčanъ) itd. ali *b)* narobe: naslednji sprednjemu, n. pr.: laški (iz lašski, lašški), češki (iz češski, češški); moški (iz možski, mošski, mošški) itd.

§ 69. Po prilikovanju je nastalo:

1. iz skupine **bn, pn, dn, tn** je nastal **n**:

bn: gibati: gəniti (iz gəbn-); izgubiti: izginiti (iz izgybn-); zagrebsti, zagrebem: zagreníti, zagrę́nem (iz zagrebnem) itd.;

[1] **Č, ž, š, c** so mehki, ker je **č** iz **kj**; **ž** iz **gj, zj**; **š** iz **hj, sj** in **c** iz **kj**.

pn: spim: usnuti (iz u-sъpn-); sən, sna (iz: sъpn-); topiti: toniti (iz: topn-); utripati: utrniti (iz: u-trpn-); oklepati: okleniti (iz: o-klepn-); kapati: kaniti (iz: kapn-) itd.

dn: brezno (nastalo iz: brezdno); srenja (nastalo iz: srednja); prazen, prazna, prazno (iz: prazden, prazdna); pozen, pozna (iz: pozden); vęniti, vęneš (iz: vędneš); buditi: pobuniti (iz: budn-); enako: en, ena, eno (iz: eden, edna, edno) itd.

tn: kretati: kreniti (iz: kretn-); vrteti: vrniti (iz: vrtn-), svitati (se): svəniti (iz: svьtn-) itd.

Enako je nastal **n** v skupini **skn:** bliskati se: zablisniti (iz: blískn-); tiskati: stisniti (iz tiskn-); tiskati: tesen (iz: těsknъ); piskati: pisniti (iz: piskniti) itd.

2. Iz skupine **ts, ds** je nastal (**ts, ss** in iz tega) **s**:

ts: metem: mesti (iz: met-ti po prehodni obliki metsti); pletem: plesti (iz: plet-ti, pletsti); vrteti: vrsta (iz: vr̄t-ta, vrtsta), pitati: pestunja (iz pět-tun-, petstun-); čislo (iz: čit-slo, prim. štejem iz čьt-) itd. Enako: bogastvo (iz: bogatstvo), bistvo (iz bitstvo) itd.

ds: vedem: vesti (iz: ved-ti, vedsti, vetsti); slad(ek): slast (iz: sold-t-); vladati: oblast; godem: gosli (iz: gąd-sli); jed (kor. ěd-), jedel, jedla: jasli (iz: ēd-slo-). Enako: soseska (iz: sosedska), gosposka (iz: gospodska) itd.

3. Iz skupine **tm, dm** je nastal (**mm** in iz tega) **m**:

tm: vrteti: vreme (iz: vertmen-) itd.

dm: ruda: rumen (iz: rudmen-); plod, ploditi: pleme (iz: pledmen-) itd.

4. Iz skupine **kt** (in **gt**) je nastal pred **i** (**tj** in iz tega **ć** in potem) **č**: peči (iz: pek-ti); reči (iz: rekti); vreči (iz: vergti); enako: noč (iz: nokt-[1]), moč (iz: mogt-[2]), hči (iz dči in to iz dъkti). Zdaj se spreminja **kt, gt** v **ht**: lahet, množ. lahti, devet lahti platna (iz: laket); nihče (nastalo iz nikt[o]že); noht (iz: nogt-).

5. **g** in **k** se spreminjata pred **g** in **k** v **h**, n. pr. lahek, lahka, lahko (nastalo iz: ləgək, ləgka, ləgko); mehek, mehka, -o (nastalo iz: mekək, mekka, -o); plehek, plehka, -o, n. pr. plehka voda (postalo iz: pligək, pligka, -o); prim. še predlog **k**

[1] Prim. gr. νυκτός, lat. noctis (rod.), nem. Nacht (iz nokt-). — [2] Prim. nem. Macht (iz mokt-).

(pred **g** in **k** = **h**), n. pr. **h** gospodu, **h** kovaču, **h**krati (nastalo iz: k gospodu, k kovaču itd.).

6. Iz skupine **pt** in **bt** je nastal (**tt** in iz tega) **t**: o-spem, o-sipati: osuti (iz: supti); dolbem: dleto (iz: delbto) itd.

7. Iz skupine **tl** in **dl** je nastal **l**: pletem: plel, plela, plelo (iz: pletl-); padem: pal, pala, palo (iz: padl-); cvetem: cvel, cvela, -lo; vedem: privel, privela, -lo; hod-iti: šel, šla, šlo (iz: šьdl- in to iz hed-) itd. Sedanje oblike pletel, pletla, pletlo; padel, padla itd. so mlajšega izvora. Dalje: moliti (nastalo iz: modliti, kar se po Kor. in Štaj. še govorí), metem: mélo (nastalo iz: medlo); šiti: šilo (iz: ši-dlo), kadilo (iz: kadidlo), krilo (iz: kridlo), milo (iz: midlo), črnilo (iz: črnidlo), cedilo (iz: cedidlo), trlica (iz: trdlica), želo (iz: žędlo) itd.[1]

V posameznih primerih je iz skupine **tl** postal (v poznejši dobi) **kl**, n. pr. dekla iz detla; prekla iz pretla; kikla (= slov. krilo) iz kitla, kar še piše Trubar (nem. Kittel).

8. V posameznih primerih so se prienačili šumevci sičnikom, n. pr.: nocoj (nastalo iz: noč-so- [= to noč]); Trsta, Trstu itd. (nastalo iz: Tržъsta in to iz nekdanjega Tergeste) itd.

9. Iz skupine **sk** je v več primerih nastal **šk**, n. pr. škorec (postalo iz sk[v]orec); školjka (nastalo iz skoljka); piškur (postalo iz: piskor); škripati (iz: skripati).

V nekaterih primerih se rabijo oboje oblike, n. pr. škrge (mlajša oblika) in skrge (prvotna oblika); škril in skril, škrilnat in skrilnat; škripec in skripec; škralup (smetana) in skorlup; škrtati in skrtati; pomni še: skrob (ne: škrob!), die Stärke.

Podobno je nastalo štrkati, bezljati (iz strkati); špica (pri kolesu; postalo iz: stbica, sorodno: stəblo, steblo); štibla (sorodno: stəblo); ošpice (iz: ospice, osepnice).[2]

10. Če zadeneta skupaj **dva** enaka soglasnika, se spojita, n. pr. podružnica (nastalo iz: poddružnica), odmevati, odmev (nastalo iz: oddmevati), spodrsniti (nastalo iz: izpoddrsniti), spodrkniti (nastalo iz: izpoddrkniti); vsaksebi (nastalo iz: vsak k sebi); zadaj (nastalo iz: z zada[j]).

---

[1] Na Koroškem se je ohranilo še: šidlo, motovidlo, kadidlo, žedlo, kridlo, vidle, vidlice (= vile, vilice) itd.

[2] V narečjih se govori tudi štrigalica za knjižno strigalica; podobno: šmrkelj, šmrkavec za knjižno smrkelj, smrkavec itd.

Enako je postalo: vstati (iz: vzstati),[1] vžgati (iz: vzžgati),[2] precej (iz: pred se[j]),[3] kočnik (iz: kotčnik),[4] koščica (iz: kostčica).

11. Skupina **pš** daje včasih **vš**, n. pr. šèn, šẹ̀na, Rotlauf, nastalo iz všen in to iz pšen (sorodno phati, pham, pšem).

12. Skupina **nb** daje **mb**: bra*n*iti: bra*m*ba, hli*n*iti: hli*m*ba, preme*n*iti: preme*m*ba itd.

11. Posebej o prilikovanju glede na pravorečje in pravopisje.

§ 70. 1. **Zveneči soglasniki (b, d, g, z, ž) se pred nemimi (p, t, k, s, š) spreminjajo v neme in nasprotno: nemi pred zvenečimi v zveneče.**

Tako govorimo in pišemo: z besedo, z delom, z gospodom, z veseljem, z zobmi; zbor, združiti, zgibati[5] itd. Toda: shirati, skisati se, skopati, splašiti se, splavati, steči (stekel pes, bula steče) itd.[6] Dalje: skaza, spaka, spačiti, spehniti, spahnem, strezniti se; prim. vstati (nastalo iz: vzstati) itd.[7]

§ 71. Toda povsod se izreka in pisava ne ujemata, ker se pisava ne ozira na izreko, temveč na izvor besed.

Po izvoru pišemo: gladek — gladka, gladko; šibek — šibka, šibko itd.; ozek — ozka, ozko; zvezek — zvezka itd.; kdo, kdaj, nikdar, klobko, klobčič; glasba (ker od glas, glasiti se!), risba, opazka, svatba, krožček, krožčka, ljudstvo, ljudski itd. Pri predlogih: od, nad, pod, pred, k, iz, raz, vz, n. pr. odkidam, odsekam, odštejem, podcenjevati, podčastnik, pred hišo, pred smrtjo, k besedi, k zemlji, k žabi; vzhajam, navzkriž, izpodbuditi, brezskrben itd.

---

[1] Iz vzstati je najprej vsstati in nato vstati.

[2] Iz vzžgati je najprej vžžgati in nato vžgati.

[3] Iz pred se je pretse in nato prece(j); (**ts** = **c**).

[4] Skupina **tč** = ttš (tš = č); iz kottšnik je nastalo kotšnik = kočnik.

[5] Nastalo iz s (strslov.: sъ) besedo, s delom, sbor, sdružiti itd.

[6] Nastalo iz (v)zhirati, (v)zkisati, (v)zkopati, (v)zplašiti se, (v)zplavati, (v)zteči.

[7] Nastalo iz (i)zkaza, (i)zpaka, (i)zpačiti, (i)zpahnem, (i)ztrezniti se.

Toda izreka se: glatka, glatko, šipko, gdo, gdaj, nigdar, klopko, klopčič, glazba, rizba, opaska, svadba, krošček, ljutstvo, ljutski (= ljuctvo, ljucki), otkidam, otsekam (= ocekam), otštejem (= očtejem), potcenjevati, potčastnik, pret hišo, pret smrtjo (= precmrtjo), gbesedi, gzemlji, gžabi; wshajam, nawskriž, ispodbuditi, bresskrben (breskrben) itd.

§ 72. Nema soglasnika **c** in **č** (= ts, tš) se glasita zveneče: **dz** in **dž**, toda v naši pisavi se ne izražata posebej. Zato se morajo izrekati primeri, kakor: določba, opravičba, luč gori, cepəc goni itd. takole: dolodžba, opravidžba,[1] ludž gori, cepədz goni itd.

§ 73. 2. **Sičniki se pred šumevci spreminjajo v šumevce.** Primerjaj: tašča (nastalo iz: tasča, tastja; prim. tast); deščica (iz: desčica; prim. deska); iščeš (iz: isčeš, iskje-š-; prim. iskati); dalje: vžgati (nastalo iz: vzžgati); koščck (nastalo iz: kosček); lašček (iz: lasček); liščck (iz: lisček) itd.

Po izvoru pišemo: obrazček, obrezček, zvezček, zvezčič, loncevezčev, hribolazčev (od loncevezec, hribolazec), izčistiti, izčrpati, izžeti, razčleniti, razžaliti, razširiti; brezčasten, brezštevilen, brezžičen, z ženo, z žalostjo itd.

Dalje: sčasoma, sčista (izčista), sčakati se, sčeniti se, sčęnem (počęniti), sčesati, pisčev (od pisec), Lisčev (od Lisec), s šilom itd.

Izrekati se morajo ti primeri: obraščck, obreščck, zveščck, zveščič, loncveščev, hribolaščev. Navadno tudi: iščistiti, iščrpati, ižžeti (ali ižeti), raščleniti, ražžaliti (ali ražaliti), rašširiti (ali raširiti), breščasten, bresštevilen, brežžičen, ž ženo, ž žalostjo[2] (poleg: sə ženo, sə žalostjo). Enako: ščasoma, ščista, ščakati, ščeniti, piščev, Liščev, š šilom (poleg sə šilom).

12. O izpadu, krčenju, vrinku, pristavljanju, prestavljanju in drugih spremembah soglasnikov in samoglasnikov.

§ 74. **Izpad.** Za **č** in **ž** se **r** na Kranjskem[3] izgublja: čez nam. črez; češnja, čeda, čevelj, čevo, čeva; žebe, žebec, žebelj itd. nam. črešnja, čreda, črevelj, črevo, čreva, žrebe, žrebec, žrebelj. V pisavi se rabijo oboje oblike.

---

[1] V hrvaščini se tako tudi piše!

[2] Izreka isčistiti, rasčleniti, rasširiti, razžaliti, zžalostjo je umetna! — [3] Razen v spodnjem delu Dolenjske.

Toda pomni: žrelo (Rachen, od: žreti), pa: želo (Stachel).

V skupini **šč** se **č** včasih izgublja: lešnik (nastalo iz: leščnik), prašič (iz: praščič), vseč (iz: v[o]ščeč), piška (iz: pišč[i]ka); šopiriti se (iz: ščepiriti se); šegetati (iz: ščegetati). Dalje: bolnišnica (iz: bolniščnica), duhovšnica (iz: duhovščnica), vojašnica (iz: vojaščnica) itd.

v med soglasnikom in **o** ali **r** navadno izpada: storiti (iz: stvoriti); gozd, zagozda (iz: gvozd, zagvozda); hoja (iz: hvoja); škorec (iz: skvorec); vesoljni (iz: ves voljni); skrnoba (prim. oskruniti iz oskvrniti); sraka (iz: svraka); srbeti (iz: svrbeti); trd (hrv. tvrd, odtod tvrdka) itd.

Tudi pred začetnim **r** in **l**, za **b** v zloženkah itd. **v** izpada: raskav (nastalo iz: vraskav, kar piše še Dalmatin); resa (nastalo iz: vresa); rapav (iz: vrapav); Lah (iz: Vlah), las (iz vlas), latje (iz: vlatje); last, lasten, lastnik, oblast (iz: vlast, sor. vladati), zlasti (iz: izvlasti), nalašč (iz: na vlast-), oblak, obleka, sleči itd. (iz: obvlak itd.); obariti (iz: obvariti), obęsiti (iz: obvesiti), obet, obetati (iz: ob-vet, sor. od-vet-nik); obod (iz: obvod) itd.

Posamezni primeri izpadanja: Že pred 16. stoletjem je nastalo: nihče (iz: niktože), ništer (iz: ničtore): prim. pisan ništrc (Levstik). V 18. stoletju ali semtertja malo prej je nastalo iz kakor: ko (n. pr. ko bi trenil iz kakor bi trenil; jaz sem močnejši ko ti iz kakor ti); iz kir: ki, ker: ki; iz kadar (kədər): ko (prvotno: kə), n. pr.: Ko pasem, veselo prepevam itd. Dalje imamo: bolj (iz: bolje), dalj (iz: dalje); manj (iz: manje); naj (iz: nehaj, nehajte); ampak (iz: a na opak); potica (nastalo iz: povitica); namreč (iz: na ime reči), nimam (iz: ne-imam), nisem (iz: nejsem po analogiji oblike nimam), nečem, nočem (iz: nehočem); in (iz: ino, kjer se **o** opušča šele od Vodnikovih časov dalje); pre (nastalo iz prejo in to iz pravijo) itd.

§ 75. Krčenje. Če stojita prvotno dva samoglasnika drug pri drugem, se navadno spojita v enega; od obeh samoglasnikov se ohrani oni, ki ima poudarek (o kakovosti poudarka glej § 46.).

Iz **ojé, ejé (ajé, ujé)** je nastal ě (ę), n. pr. končnica ega, emu pri pridevniku: zlega (iz: zlojega ali zlajega), zlemu (iz zlojemu ali zlujemu); dobrega, dobremu (iz dobrojega ali dobrajega, dobrojemu ali dobrujemu) itd. Dobrępolje (iz: Dobrojé polje), Velésovo (iz Veloje selo); gospę (rod. edn.) iz gospojé; vevǫda (ohranjeno v Udin boršt[1] t. j. Vevǫdin, Herzogsforst, iz Vojevodin).[2]

Iz **ojá, ajá** je nastal **a**, n. pr. gospá (iz gospojà), báti se (iz bojati, bojim se), státi (iz stojáti); pâs (iz pojâs) itd.

Iz **áje, ája** je nastal a, n. pr. igrâš, igrâ, kopâš, kopâ itd. (iz igráješ, kopáješ); lépa, huda (iz lepaja, hudaja) itd.

Iz **ii** je postal **i**: pridem (iz pri-idem) itd.

§ 76. Vrinek. V prvotno skupino **sr, zr** in **nr** se vrivata **t** in **d** (str, zdr), n. pr.: ostra, ostro, oster (iz os-r-; brez **t** so primeri: os-la, os-at); pestra, pestro, pester (sor. postrv) (iz pəs-r-, sor. pisan). Dalje: zdraha, zdrahi (nastalo iz [v]zrahi, koren rah-; „prijateljstvo zrahljati"); nozdrvi (iz nozrvi, sor. nos); **nr** daje **ndr,** n. pr. drest (riba gre na drest; nastalo iz ndrest in to iz nrest); pondreti (iz ponreti; prim. ponirek = pondirek).[3]

j se vriva ponekod za samoglasniki, n. pr.: hujskati (za huskati); Ojstrica (gora v Kamniških planinah, od oster); Vojsko (vas nad Idrijo; nastalo iz: Visokǫ).

Zaradi lažjega izgovora se vtika **j** pred soglasniki, nastalimi po prilikovanju (asimilaciji), n. pr.: grajski (iz gradski), blejski (iz bledski, Bled); enajst, dvanajst, trinajst itd. (iz enádst, dvanádst, trinádst); dvajset (iz dvadset).[4]

§ 77. Z vtikanjem **j** in **v** se zapira tudi tako zvani **zev** (hiat).

V prvotni slovenščini se ni mogel za samoglasnikom izrekati neposredno še en samoglasnik, zato se je tako nastali zev odpravljal s tem, da se je vtikal vmes **j** ali **v**, n. pr.: mi-v-ati (od mi-ti), bi-v-ati (od bi-ti); pokri-v-ati), da-j-ati poleg da-v-ati, ubi-j-ati (od bi-ti) itd.

---

[1] Znan iz Jurčič-Kersnikovega romana „Rokovnjači".

[2] Na Koroškem: dobre jutro, lepe vreme, večne življenje (iz dobroje, lepoje, večnoje). Na Belokranjskem kega, kemu (iz kojega, kojemu). V frizinsk. spom.: me, mega itd. (iz moje, mojega).

[3] V narečjih se govori tudi zdrnje za zrnje, zdraven za zraven, zdrel za zrel itd.

[4] Strsl. jedinъ na desęte (11), dъva na desęte (12) itd.; dъva desęti (20).

Ponekod se zev odpravlja s tem, da prehaja en samoglasnik v soglasnik, n. pr. **i v j**: najdem, pojdem, prejdem, zajdem itd. (iz: na-idem, po-idem itd.); vbogajme (iz: v Boga ime).

§ 78. **Pristavljanje.** Na začetku ali na koncu besede se k samoglasnikom rad pristavlja kak soglasnik.

Na **začetku** besede se pristavljajo **v, g** in **j.**

v: vohati, voh (nastalo iz: ohati, strsl. ąhati); vogel, vogla, vogelni kamen (redko: ogel, ogla); votel, votlina (iz otel); vosę̂nica poleg gosę̂nica; vož poleg gož;

g: gosę̂nica (iz [v]osenica, od vos, kocina, vosi, die Barten pri kitu; gosenica pomeni prvotno kocinasta žival); gož poleg vož; gǫ́ža Riemen (sor. vez-ati).[1]

j: jesti, jem (brez j so besede: sn-esti, sn-em), jagnje (prim. lat. Agnus Dei).[2]

Na **koncu** besede se pristavlja **j**: doslej, doklej, odslej, osorej, okorej, precej, posebej, potlej, vselej, zatorej itd. (nastalo iz: dosle, dokle, osore, prece, posebe itd.); enako torej (iz tore+j).

Dalje: tedaj, sedaj, kaj, zakaj, tukaj, vekomaj, zgodaj, zjutraj, kedaj, zdavnaj itd. (iz teda, seda, ka, zaka, tuka, vekoma, zgoda, izdavna).

§ 79. **Premena** (metateza). Po premeni so nastale besede, kakor: čvrst (iz črstev, črstva); čvetero (iz četvero); čebela (iz bəčela); gomila (iz mogila); jermen (iz remen); klobasa (iz kolbasa); puška (iz pukša, Büchse); skleda (iz skdela, skudela); žlica (iz lžica); nahod (iz nádeha); lišp, lišpati (iz lepš, lepšati); sodrag, sodrga (iz sograd) itd.[3]

Posamezne spremembe. Med samoglasnikoma prehaja v nekaterih besedah **ž v r,** n. pr.: morem, moreš, more itd.

---

[1] V narečjih: guni (za oni iz voni, gvoni); podobno pred **v:** zgon (za zvon iz zgvon), grabec (za vrabec iz gvrabec), dgor (za dvor iz dgvor) itd.

[2] V narečjih pred **i:** jigla, jime itd. za igla, ime.

[3] V narečjih se nahaja: repetnica za perotnica, kropiva za kopriva; na Goriškem: kuazati, bujti, mujti za ukazati, ubiti, umiti; v prekmurščini: bujti, mujti, mujvati, mujvalnica za umivati, umivalnica; v Ziljski dolini: dlogo, zloza, klonica za dolgo, solza, kolnica; na Gorenjskem: ukriti za kuriti itd.

(nastalo iz: možem, možeš, može); pri oziralnih zaimkih: kdor (iz kto-že), čigar (iz čig[a]že), kamor (iz kam[o]že) itd.; bore (iz bože, zvalnik od: Bog) itd.[1]

§ 80. **Nalika** ali **analogija** (naslomba) je tudi važen jezikovni pojav, ki zelo vpliva na spremembo jezika. Če se v podobnih primerih zamenjavajo med seboj glasovi, pravimo, da se je to zvršilo po naliki ali analogiji, n. pr.: vsled naslombe na sedanjik dáhnem, pljújem, sújem, smẹ́jem itd. je v nedoločniku iz prvotne oblike dəhníti, pljəvati, sovati, smijati nastalo dahníti, pljuváti, suváti, smejáti; dalje imamo suhljad (iz: səhljad, naslonjeno na suh); suhlíca (iz: səhlíca, naslonjeno na suh).

Pravopisna pravila.

13. O rabi velikih in malih črk.

§ 81. Velike črke odlikujejo besede in ločijo stavke. Zato se pišejo z veliko začetnico:

I. **Lastna imena**, t. j. imena, ki zaznamenjujejo določene osebe ali predmete, n. pr. *Župančič, Jugoslovan, Slovenija, Kras, Balkan, list Vrtec, Zvonček, časopis Čas, pevsko društvo Slavec.*

Imena, ki imajo splošen pomen, ne zaznamenjujejo določenih oseb ali predmetov, temveč njihovo vrsto; taka imena so občna in se pišejo z malo začetnico, n. pr. *mesto, gora, planina, dolina, list, vestnik, društvo, zveza, tiskarna, stranka* itd.

§ 82. Kadar je lastno ime **sestavljeno** iz več imen, se piše začetno ime z veliko, ostala imena z veliko, če so lastna, z malo črko, če so občna imena.

Sem prištevamo:

1. Krajna imena.

a) Če je lastno ime sestavljeno iz pridevnika in takega samostalnika, ki je že sam zase lastno ime, se piše samostalnik z veliko črko, n. pr.:

Bohinjska Bistrica, Ilirska Bistrica, Slovenska Bistrica, Kamniška Bistrica (reka), *Koroška Bela, Bohinjska Bela, Škofja Loka, Banja Loka, Nemška Loka, Stara Loka.*

---

[1] V mnogih narečjih se govori tudi: renem, reneš (iz ženem, gnati).

Enako je pisati:

Spodnja Avstrija, Zgornja Avstrija, Mala Azija, Prednja Azija, Zahodna Indija, Prednja Indija, Velika Britanija, Visoka Tatra, Mala Tatra, Visoke Ture, Nizke Ture, Zahodni Karpati, Mali Karpati, Tržaški Kras, Dinarski Kras, Osrednje Alpe, Avstralske Alpe.

b) Če je krajno ime sestavljeno iz pridevnika in takega samostalnika, ki je sam zase občno ime, se piše samostalnik z malo črko, n. pr.:

Bela cerkev, Nova cerkev, Sladka gora, Šmarna gora, Višnja gora, Kranjska gora, Šenturška gora, Šentvidska gora (na Goriškem), *Žalostna gora, Sveta gora, Kamna gorica, Sinja gorica, Slovenske gorice, Gospa sveta, pri Gospe sveti, Zlato polje, Nova vas, Zdenska vas, Krška vas, Sinča ves, Dobrla ves, Novo mesto, Laški trg, Stari trg, Nadanje selo, Staro selo, Martinj vrh, Martinjega vrha, Črni vrh, Mrzli vrh, Martinj hrib, Zidani most.*

Tako pišemo tudi imena ulic, cest, predmestij ter jezer, planot, dolin itd., n. pr. *Gosposka ulica* (v Ljubljani), *Gosposvetska cesta* (v Ljubljani), *Ljubljansko barje, Dravsko polje, Ziljska dolina, Tržaški zaliv, Cerkniško jezero.*

Enako je pisati:

Zedinjene države, Zlati rog, Železna vrata (pri Ršavi), *Skalne gore* (vzhodna vrsta Kordiljer), *Sinje gore* (v Avstraliji), *Zeleni rt, Črno morje, Jadransko morje, Rdeče morje, Ledeno morje, Veliki ocean* (Veliko morje), *Tihi ocean, Indijski ocean, Češka grmada, Sudetsko gorstvo, Češko sredogorje.*

Opomnja. Pri domačih krajnih imenih loči narod občno ime od lastnega imena takole: če je samostalnik lastno ime, ga narod rabi tudi brez pridevnika, tedaj: *grem na Belo, Bistrico, v Loko, na Otok* itd. Pridevnik se pristavlja samo zaradi razločevanja. Če je pa samostalnik občno ime, narod pridevnika ne izpušča in govori: *grem v Zlato polje, v Višnjo goro, na Vranjo peč, v Volčji potok, Loški potok* itd.

Napačno je pisati sestavljena imena skupaj, tedaj ne: *Krškavas, Krškevasi, v Krškivasi; Hudilog, Hudegaloga, Št. Vidskagora, Sinčaves, Dobrlaves, Opatjeselo* . . . Pravilno je: *Krška vas, Hudi log, Šentvidska gora, Sinča ves, Dobrla ves, Opatje selo.*

c) Če so imena sestavljena iz treh ali več besed, se prav tako pišejo lastna imena z veliko, občna imena in druge besede z malo črko, n. pr. *Dunajsko Novo mesto, Bohinjska Srednja vas*

ali *Srednja vas v Bohinju, Sv. Marjeta na Dravskem polju, Sv. Jurij v Slovenskih goricah.*

Enako je pisati:

Dinarski obmorski Kras, Južne apneniške Alpe, Severne apneniške Alpe, Polabsko (ali *Labsko*) *peščeno pogorje, Severno Ledeno morje, Južno Ledeno morje* (*Ledeno morje* je lastno ime), *Rt dobre nade.*

Opomnja. Tuja lastna imena pišemo tako, kakor so v tuji obliki navadna, n. pr. *Sierra Nevada,*[1] *Rio Grande,*[2] *Rio de Janeiro.*[3]

§ 83. Glede pisave krajnih imen, ki se imenujejo po kakem svetniku, pomni:

a) Pridevek *Šent* (nastal iz lat. sanctus) se je popolnoma spojil z lastnim imenom, tako da tvori z njim eno besedo. Piše se na dvojen način: ali po tuje v skrajšani ali po domače v celi obliki, n. pr. *Št. Vid nad Ljubljano* ali *Šentvid* (ne: *Šent Vid!*); pridevnik se piše v celi obliki: *šentvidski (šentviški). — Št. Janž* ali *Šentjanž* (ne: *Šent Janž!*), pridevnik: *šentjanški. — Št. Jernej* (na Dolenjskem) ali *Šentjernej,* pridevnik: *šentjernejski.*

Pridevek *Sveti* pišemo v skrajšani ali v celi obliki, n. pr. *Sv. Lovrenc* (na Dravskem polju) ali *Sveti Lovrenc,* pridevnik: *svetolovrenški.*

b) Pridevek *Šent* se je v nekaterih imenih skrajšal in ga ne smemo ločiti od lastnega imena. Taka imena so: *Števerjan, Štandrež, Štanijel, Škabrijel* (gora), *Šturje, Šenpas* (iz: St. Bassus), *Šenčur* (pri Kranju), *Šenklavž* (v Ljubljani), *Šmartno, Šmarna gora, Šmarca pri Kamniku* (iz: St. Mauritius), *Šmaver.*

Pridevek *Sveti* in *Šent* je treba rabiti tako, kakor se med ljudstvom rabi, n. pr. *Št. Vid je nad Ljubljano, Sv. Vid pa nad Cerknico. — Št. Jakob je ob Savi, Sv. Jakob pa nad Škofjo Loko. — Šmarjeta je na Dolenjskem, Sv. Marjeta pa pod Ptujem.*

Ako se piše *sv.* z malo, n. pr. *sv. Lovrenc, sv. Ana* itd., pomeni to svetnika, ne kraja, ki se po njem imenuje.

§ 84. 2. Imena (naslovi) listov, knjig, slovstvenih izdelkov itd.

Začetna imena se pišejo z veliko, ostala z veliko, če se rabijo kot lastna, z malo črko, če se rabijo kot občna imena. N. pr.:

a) Slovenski Narod, Slovenski Gospodar, Slovenski Pravnik, Slovenski Učitelj, Ljubljanski Zvon.

---

[1] Slov.: Sneženo pogorje; [2] slov.: Velika reka; [3] slov.: Januarska reka.

Imena *Narod, Gospodar, Pravnik* . . . imajo določen pomen in se rabijo lahko brez pridevnika.

b) Uradni list, Škofijski list, Obrtni vestnik, Dom in svet, Naša moč, Glas naroda (ameriški slov. list), *Zlata doba, Časopis za zgodovino in narodopisje, Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino.*

Imena, kakor *list, vestnik* . . . imajo splošen pomen; določen pomen dobijo šele v zvezi s pridevnikom. Takisto nima določenega pomena beseda *svet, moč, naroda* . . ., temveč ga dobi šele v zvezi z ostalimi besedami, zato se piše *Dom in svet, Naša moč* itd.

§ 85. 3. Imena (naslovi) društev, zadrug, strank itd.

Muzejsko društvo za Slovenijo. — Leonova družba. — Družba sv. Mohorja (toda: *Mohorjeva družba*). — *Tiskovna zadruga. — Narodna tiskarna. — Zadružna zveza. — Zveza slovenskih zadrug.*

Opomnja. Z veliko začetnico se pišejo imena, ki so sestavljena iz občnih imen, kakor *družba, zveza, zadruga* itd., le tedaj, kadar rabimo celo ime; če rabimo samo občno ime, ga pišemo z malo, n. pr. *Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1919. Koledar nam letos ugaja; iz njega posnemamo, da šteje družba* (pisati se mora z malo, ker ne zaznamenjujemo imena, ampak le bližnji razpol!) *letos 90.512 udov.*

§ 86. II. **Stalni pridevki,** ki se rabijo kot lastna imena, n. pr. *Luka Svetec Podgorski, Dušan Silni, Aleksander Veliki, Ludovik Sveti, Ludovik Pobožni, Friderik s Praznim žepom, srbski junak Črni Jurij, kralj Peter Prvi* (navadno se piše z rimsko številko: I.), *Benedikt Petnajsti* (XV.).

Z malo se piše n. pr.: *Plinij starejši, Plinij mlajši.*

§ 87. III. **Bog** in imena, ki jih rabimo o Bogu, n. pr. *Stvarnik, Gospod.* Enako: *Oče, Sin, sv. Duh, sv. Trojica, sv. Rešnje Telo, Odrešenik, Tolažnik, Jagnje božje.* — Prav tako pišem o imena, ki jih rabimo o Mariji, n. pr. *sv. Devica, sv. Mati, Mati božja, Bogorodica.*

Opomnja. Z veliko črko pišemo ta imena tedaj, kadar se rabijo kot lastna imena ali kot stalni pridevki, n. pr. *Stvarnik,* toda: *Bog je stvarnik; Mati božja,* toda: *Marija je mati božja; Marija je rodila sinu; sv. Duh je tolažnik.*

§ 88. IV. Z veliko začetnico pišemo **svojilne pridevnike,** ki so narejeni od **osebnih** lastnih imen ali od imen, ki se rabijo kot osebna lastna imena, n. pr. *Meško: Meškove črtice; Cankar:*

Cankarjev slog; Milčinski: Milčinskega pravljice.[1] Enako: *Zvon: Zvonov urednik* (vendar je bolje: *urednik Zvona, urednik Doma in sveta* itd.). — *Gospodov dan, Gospodnje ime, Marijin praznik.*

Sem spadajo samostalniško rabljeni pridevniki in iz njih narejeni samostalniki, ki pomenijo **godove** in **praznike**, n. pr. *Šmaren,*[2] *véliki Šmaren, mali Šmaren; Gospojnica, vélika Gospojnica, mala Gospojnica; Telovo* (sv. Telo), *Duhovo* (sv. Duh), *Matijevo, Jurjevo, Jurjeva nedelja.* — *Grozdje se leže do Urbanovega.* (Plet.) — *Na Gregorjevo — otec, še veš? — se ptički ženili so.* (Žup.)

§ **89.** Pridevniki, narejeni iz lastnih imen, ki **niso** osebna imena, se pišejo z malo začetnico, n. pr. *Kamnik: kamniški, Škofja Loka: škofjeloški, London: londonski, Sava: savski valovi, Triglav: triglavske rože, Afrika: afriški.*

Opomnja. Primeri, v katerih bi bila pisava z malo začetnico nerazumljiva, se pišejo lahko z veliko, n. pr. *Poljski kmetje* (t. j. iz občine *Polje*), *Vaški prebivalci* (t. j. prebivalci z *Vač*), *Gorski cerkovnik (Gora).*

§ **90.** Z veliko začetnico pišemo lahko tudi pridevnike tujih lastnih imen, če bi bili drugače težko umljivi, n. pr. *Nilski pragovi,* t. j. *pragovi reke Nila; Padsko porečje,* t. j. *porečje Pada.*

§ **91.** Pomni: k lastnim imenom ne prištevamo imen za strokovne pojme **(občna imena).**

Taka imena so:

a) Imena za **godove, praznike, letne čase** itd., n. pr. *božič, sv. večer, sv. dan (sveti večer, sveti dan), tepežni dan (pámetiva, dan nedolžnih otročičev, drobna deca), na starega leta dan, novo leto, svečnica, pust, pepelnica, sredozimci, hudozimci* (svetniki, katerih god se obhaja v najhujši zimi), *tihi teden, cvetna nedelja, véliki četrtek, véliki petek, vélika sobota, vélika nedelja, velíka noč, vuzem, velikonočni torek, bela nedelja* itd.

Primeri, v katerih bi bila pisava z malo zečetnico dvoumna, se pišejo lahko z veliko, n. pr. *Novo leto, Velika noč, Vsi sveti* itd.

O pisavi godov, ki so lastna imena, gl. čl. 88.

---

[1] Pridevniki, ki niso svojilni, se pišejo z malo, n. pr. *Cankar: cankarski,* enako: *cankarstvo* (n. pr. *cankarstvo v slov. slovstvu*).

[2] Nastalo iz *Šent-Marijin* (god, praznik).

b) Posebej pomni: *usmiljenke, misijonarji* (misijonska družba), *usmiljeni brat, frančiškan* (red sv. Frančiška); *vile, rojenice, sojenice, deveta dežela;* dalje: *deseti brat, desetnica, križarske vojske, sedemletna vojska, londonski protokol velesil* (iz l. 1852), *pariški mir* (1856); *sv. pismo, novi zakon, evangelij;* dalje: *sv. stolica, sv. oče* (papež).

§ 92. V. **V znamenje spoštovanja** se pišejo z veliko začetnico:

1. osebni in svojilni zaimek *Vi, Vas, Vam ... Vaš, Vaša, Vaše ...* v pismih (in v povesti); zaimek *Ti, Tvoj* se piše lahko tudi z malo;

2. osebni in svojilni zaimki v slovesnih ogovorih na visoke osebe, na Boga, Marijo itd., n. pr. *Takrat, Oče, Ti pri meni stoj, Ti me v rajski dom pokliči Svoj;*

3. naslovi visokih oseb, n. pr. *Vaše kraljevo Veličanstvo!*

Tako se pišejo tudi zaimki za tretjo osebo, n. pr. *Njegovo Veličanstvo kralj Peter I. — Njegova Svetost papež Benedikt XV.*

Pomni pa, da se piše z malo: *m. (mati), o. (oče), p. (pater),* n. pr. *m. Elizabeta, o. Stanislav Škrabec, p. Hipolit.*

§ 93. VI. Z veliko začetnico se piše vsaka prva beseda v **stavku, napisih,** za **piko, vprašajem** ter v premem govoru za dvopičjem, n. pr. *Naša kri. Igrokaz v štirih dejanjih. Spisal F. S. Finžgar. V Ljubljani 1912.*

V premem ali dobesednem govoru za dvopičjem, n. pr. *Vzdihoval sem v teh žalostnih dneh in neki gospod mi je rekel:* ***Manj*** *besed, gospodje, in več dela!* (Cankar.)

§ 94. Kadar po dvopičju ne navajamo besed kakega drugega, se piše prva beseda z malo začetnico, n. pr. *S plamenečimi prsti je zapisala vojska tisto prastaro vprašanje: kaj je življenje?* (Al. Ušeničnik.) — *Človek se uči v ljudski šoli najpotrebnejšega: brati in pisati.*

§ 95. Kadar je stavek med narekovajem le del celotnega stavka in se ta z vmesnim stavkom ali za klicajem, vprašajem itd. nadaljuje, se piše z malo začetnico, n. pr. *„Saj res," pravi cesar, „precej moram poslati po Krpana." — Ko Peter vpraša moža: „Oče, ali bo danes kaj dežja?" mu kmet odgovori: „Kakor Bog hoče." — Po stezì, po stezì!* ***kliče*** *prepelica po polju hodečim.*

§ 96. Ako navajamo ali uporabljamo le kako posamezno besedo druge osebe, jo pišemo z malo, n. pr. *Vera je tisti „dà!" ki odgovarja na toliko vprašanj življenja! — Zavedamo se, da ni prav lagati, krasti itd. Odkod ta:* ***moraš,*** *odkod ta:* ***ne smeš*** *v našem srcu?*

14. O razzlogovanju.

§ 97. Zloge tvorijo samoglasniki (t. j. ali pravi samoglasniki ali dvoglasniki in samoglasniški soglasniki), ki morejo stati sami ali pa v zvezi s soglasniki.

Kadar je treba v pisavi besede deliti na zloge, se je ravnati po teh pravilih.

1. Zložene besede se delijo po svojih sestavinah, n. pr. *iz-e-nač-ba, naj-i-skre-nej-ši, po-šljem, po-vsod, rab-ljen, ver-je-ten, ljub-ljan-ski, po-tis-njen, srb-šči-na, po-mlad, člo-ve-ški* (nastalo iz *člo-več-ski*), *mo-ški, mo-štvo* (iz *mož-stvo*), *u-bo-štvo, Ko-se-ski.*

2. Soglasnik med dvema samoglasnikoma se vedno jemlje k naslednjemu zlogu (tudi pri zloženkah), n. pr. *de-la-ti, u-če-nec, o-če-tov, ma-te-rin je-zik.*

3. Kadar je med dvema samoglasnikoma več soglasnikov, se dele besede po izrekljivosti soglasnikov.

a) Če ima zlog take soglasnike, ki morejo kako besedo začenjati, jih jemljemo k naslednjemu zlogu, n. pr. *ti-ska-ti* (zlog *ska* more besedo začenjati, n. pr. *ska*-ka-ti), *mi-sli-ti* (primeri: *sli*-na), *ra-skav, de-kla, ju-tro, do-bro, pa-stir, se-stra, me-gla, ge-slo, no-tra-nji, me-sto, go-spa, zve-zda, po go-zdu, bi-strost, i-skra.*

Deli torej: *s pri-ti-skom,* toda v zloženki: *z na-glas-kom; de-ska,* toda v zloženki: *gos-ka.*

b) Če ima zlog take soglasnike, ki ne morejo besede začenjati, se jemljejo k naslednjemu zlogu tisti soglasniki, ki morejo besedo začenjati, drugi ostanejo pri prvem zlogu, n. pr. *ov-ca, mor-je, mrav-lja, majh-no, last-na, rojst-no, srč-nost, obč-no, konč-ni-ca, davč-na (oblast), grozd-je, og-njišč-ni, kra-ljev-ski, av-strij-ski, sinč-ki, hol-mec,* rodilnik: *holm-ca; soln-ce.*

4. Skupine *šč* ter topljenih *lj, nj* ne delimo, n. pr. *i-ščem, sla-šči-ca, pu-šča-va, so-di-šče; po-lje, ko-ljem, zna-nje, ža-njem;* toda: *z dlan-jó, pe-te-lin-ji, z ži-val-jo, s sol-jo* (ker tu skupina *nj, lj* ne izraža topljenega soglasnika, temveč obsega dva samostojna glasova).

15. O pisavi sestavljenih besed.

§ 98. Besede so sestavljene na dva načina: ali so med seboj tako spojene, da tvorijo eno besedo in imajo samo en naglas **(spojenke)**, n. pr. *vinógrad, velikonôčni, morebíti, dasirávno,* ali pa hrani vsaka posameznica svoj naglas ali svojo obliko **(sestavljenke in sklopki)**, n. pr. *velíka nóč, móž beséda, po pôli bràt.*

Glede pisave pomni:

§ 99. Sestavljene besede, ki so prave **spojenke**, se pišejo **skupaj**. Take besedne zveze so:

1. Samostalniki, n. pr. *hudoúrnik, pólnoč, kuripéčič, zahvalibógca (bogomóljka), neboditréba, neprídiprav, posíliživ;* dalje lastna imena, n. pr. *Šentvìd, Šenčúr* itd.

Sestavljene besede, ki niso spojenke, se pišejo narazen, n. pr. *po poli brat,* rodilnik: *po poli brata, po poli sestra, mož beseda, žal beseda, narobe svet, pol miš pol ptič.*

Enako se pišejo samostalniški prilastki; vezaj med njimi ni potreben, n. pr. *šolarček jecljaček* (ne: šolarček-jecljaček!), *možicelj vstajač, čebela delavka, mojster skaza.*

§ 100. V **sklopljenih** besedah, zlasti v lastnih imenih, sklopljenih iz dveh ali več imen, se rabi **vezaj**, n. pr. *Janežič-Sketova slovnica* (t. j. slovnica, ki jo je spisal Janežič, predelal pa Sket), *Wolf-Pleteršnikov slovar* (t. j. slovar, ki ga je sestavil Pleteršnik, založil pa Wolf), *Srbo-Hrvatje* (pomeni: Srbi in Hrvatje, ali pa: Srbi ali Hrvatje), *Čeho-Slovaki, železnica Ljubljana-Kamnik.*

Enako v prispodobah, n. pr. *Nevesta-duša mora biti pripravljena, da vredno sprejme ženina-Boga* (Cankar; pomeni: nevesta = duša, ženin = Bog).

§ 101. V kakih nenavadnih sestavah, kakor n. pr. *Za naš ne-vemo-če-samoglasnik **r*** (t. j. nekateri so smatrali r med soglasnikoma za soglasnik, drugi za samoglasnik) *piše stara slovenščina **r*** (Škrabec). — *Ti imaš pravo pamet, ki hočeš, da naj potepuhe in zlodej-jih-poznaj v hišo jemljem.* (Jurčič.)

§ 102. 2. Pridevniki, n. pr. *goloròk, sadonôsen, nadobúden, vsakdánji, sladkosnéden* itd.

Pridevniki, ki so narejeni iz sestavljenih lastnih in občnih imen, so prave spojenke, zato se pišejo skupaj, n. pr. *novomášni* (nôva máša), *velikonôčni* (velíka nóč), *zlatopóljski* (Zláto pólje), *črnovŕški* (Črni vrh); po teh zgledih pišemo tudi: *maloazijski* (Mala Azija), *prednjeindijski* (Prednja Indija), *južnoameriški* (Južna Amerika), *velikobritanski* (Velika Britanija), *severnonemški* (severna Nemčija), *staroslovenski* (stara slovenščina), *južnoslovanski* (južni Slovan).

Prave spojenke so tudi besedne zveze, kakor: *častilákomen, častihlépen, bogežêljen* itd.

Po tem zgledu pišemo tudi sestavljenke, kakor: *svetlosiv, svetlordeč, črnorumen, rumenordeč* itd.

§ **103.** Po **nemškem** zgledu pa so tvorjene besede, kakor: *milostipoln* (pravilno slovenski je: *milostiv*, ali: *poln milosti, milosti poln*), *ljubeznipoln* (slov.: *ljubezniv*, ali: *poln ljubezni, ljubezni poln*), *trudapoln* (slov.: *utrudljiv, naporen*), *usodepoln* (slov.: *usoden*), *nadepoln* (slov.: *nadobuden*, ali: *nade poln, poln nad).*

§ **104.** Sestavljeni pridevniki, ki niso prave spojenke, se pišejo narazen, n. pr. *čudno spačen obraz, kričeče rdeča barva, rajsko lepa ptica, dekliško prožna ljubkost, nedolžno vprašujoči pogledi.*

§ **105.** Pri pridevnikih, ki so narejeni iz sklopljenih imen (primerjaj čl. 100.), se rabi **vezaj,** n. pr. *srbsko-hrvatski* (pomeni n. pr. srbski ali hrvatski, ali: srbski in hrvatski), *češko-slovaška vlada, rusko-japonska vojska* (t. j. vojska med Rusi in Japonci), *Francosko-švicarski Jura, ustnično-zobni soglasnik* (t. j. soglasnik, ki se tvori n. pr. s spodnjo ustnico in z zgornjimi zobmi), *hrvatsko-slavonsko-dalmatinska vlada.*

§ **106.** 3. Zaimki in z zaimki zloženi prislovi, n. pr. *kolikaj, količkaj, malokdo, malokdaj, marsikdo, marsikak, marsikateri, raznoter, mnogoter, vsakdo, vsakteri, vsaksebi, vsekako, vsekdar, takisto, tačas, tostran, onkraj, vsepovsod, kdorkoli, kjerkoli, karkoli.*

Osebni zaimki se pišejo skupaj s predlogi, n. pr. *name* (ne: na-me!), *nate* (ne: na-te!), *nase, pome, pote, ponj, ponjo, nanj, vanj, medenj, skozenj, predenj, zanje, vanje, ponje* itd.

§ **107.** Zaimki, ki med seboj **niso spojeni,** se pišejo narazen, n. pr. *kdor si bodi, kar si bodi, kakor si bodi; kdor bodi, kar bodi, kolikor toliko, kar môči, kolikor môči; kdo ve, Bog (bog) ve,* n. pr. *kdo ve kam, kdo ve kolikokrat, Bog (bog) vedi, Bog (bog) ga vedi, Bog (bog) si ga vedi,* n. pr. *Tisti, ki hočejo Bog vedi kam in Bog vedi kako* (Cank.); *kar se dá; ne vem kdo, ne vem kdaj,* n. pr. *Tega ne dam iz rok, ko bi ne vem kdo prišel* (Plet.). — *Nekdaj si to rajši imel kakor ne vem kaj* (Strit.). Prislov *koli* se lahko tudi loči od zaimka, n. pr. *kateri koli, kakor že koli* (Škrabec), *kakor bom koli mogel* (Levst.). *In koder on koli po svetu leti* (Ašk.).

§ **108.** 4. Števniki, in sicer od 11 do 20 ter desetice od 20 do 90, tedaj: *enajst, dvanajst, trinajst . . . devetnajst, dvajset, trideset, štirideset, petdeset . . . devetdeset; enajsti, ·enajsta, enajsto, dvajseti, dvajsetega, dvajsetemu* itd.

Vsi drugi števniki se pišejo narazen, n. pr. *ena in dvajset, dvajset (in) ena, devet in trideset, pet in osemdeset, sto in prvi, dve sto, sedem sto, dva tisoč, osem in dvajset tisoč; tisoč* se lahko tudi sklanja, n. pr. *trije tisoči, v sto tisočih izvodov; tisoč devet sto in devetnajst.*

§ 109. 5. Prislovi, n. pr. *bržda, bržčas, bržkone, čedalje, čezdalje, čimdalje, čimprej, dokaj, dovolj, docela, iznova (znova), skratka, hkratu (hkrati), kvečjemu, kajpa, kajpak, kajpada, kajne, kajneda, kmalu, kvišku, málone, malodane, morda, morebiti, napak, naprodaj, naposled, nalašč, naravnost, narobe, narazen, natanko, navzkriž, odsihmal, okoli, okrog, počasi, popolnoma, pogostoma, posebej, potemtakem, potlej, poredko, pogodu, popoldne, opǫldne, prejkone, sčasoma, včasih, včasi, seve, seveda, semtertja* (v pomenu *včasih*), *šele, večidel.*

Sestavljeni prislovi se pišejo narazen, n. pr. *malo in dosti, kratko in malo, krog in krog, okoli in okoli, bolj in bolj, gori in doli, tja in sem, več ali manj, prej ali slej, naprej in naprej, kar najbolj, zdaj pa zdaj, dan na dan, noč in dan, tako rekoč, tako zvan, prav tako, prav zato.*

§ 110. 6. Predlogi, n. pr. *izmed, iznad, izpod, izza, navzlic* itd.

Glede izrazov, ki se rabijo s predlogi, pomni: n a r a z e n se piše: *po večini, iz večine, po navadi, iz navade, od začetka, po noči, po dnevi, po večjem, pred včerajšnjim, pred sinočnjim, pred kratkim, v kratkem, pred nedavnim, na pamet, na izust; radi tega, razen tega, navzlic temu, vkljub temu* itd.

§ 111. 7. Vezniki, n. pr. *anti, bodisi, dasi, dasiravno, dasiprav, medtem, niti, nato, potem, zakaj, zato, zategadelj, potemtakem, akoprav, odkoder* itd.

Toda narazen se piše: *ne le — ampak tudi; pri vsem tem; čim več — tem bolje; prej ko, bolj ko, dalj ko, brž ko, kakor hitro, medtem ko, hitro ko, v tem ko.* N. pr. *Dalj ko je pravil, bolj ga je brat zavidal.* (Milč.) — *Bolj ko boš priden, rajši te bomo imeli.* (Plet.)

§ 112. Zaradi razločevanja pišemo nekatere besede z **vezajem,** n. pr. *ka-li* (da se loči od *kali),* n. pr. *Ali gorí, ka-li?* Dalje: *le-tá, le-tá, le-to, le-tega, le-te, le-temu, le-tej; le-oni, le-ona, le-ono; le-sem, le-tod;* brez vezaja se rabi: *tale, takle, takale, takole, tamle, todle.*

16. Ločila.

§ 113. Ločila so znamenja, ki jih rabimo v pisavi, da ločimo posamezne stavčne člene ali stavke med seboj.

§ 114. **Vejica** (,) nam rabi le sredi stavka, in sicer:

a) Loči **zvalnike,** samostojne **medmete** in **vzklike** od celotnega stavka, n. pr. *Tako si šla, mladost, tako si mi pobegnila,*

sreča, brez blagoslova! (Cankar.) — *Gorje, kdor nima doma!* (Jenko.) — *Ostrigli, oh, so mi peroti!* (Greg.) — *Mislil sem si: majčkeno poženem, da bodo vsaj konji na suhem. Ali toliko da sta pretegnila konja, pok, je že ustrelil Francoz name in, fiu, krogla mimo ušes pa, ššk, v vodo.* (Finžgar.)

Če medmeti nimajo posebnega poudarka (n. pr. *i, o, oj*), se ne piše vejica, n. pr. *O rodni dom, o hiše očetove streha ti!* (Žup.) — *Oj sijaj, sijaj, solnce, oj solnce rumeno!* (nar. pes.)

b) Loči **pristavek** od besede, ki jo pojasnjuje, n. pr. *Primož Trubar, prvi slovenski pisatelj, je umrl l. 1586.*

Brez vejice pišemo: *Prvi slovenski pisatelj Primož Trubar je umrl l. 1586.*

c) Loči **nedoločnik,** kadar nadomešča odvisni stavek z *da (da bi, ne da bi, namesto da bi . . .),* n. pr. *Bog ima pravico, grešnike kaznovati.* — *Tako ga bom premikastil, da se mu nikdar več ne bodo vrnile hudobne želje, po Dunaju razsajati.* (Levst.)

Brez vejice se piše n. pr. *Nemogoče mi je opaziti vse neznatne razločke.* (Žup.) — *Menda ne bo odveč tukaj našteti besede, ki imajo polglasnik v korenu.* (Škrabec.) — *Napačno je med lastna imena in njih sklonila devati vezaj.* (Levec.) — *Po toči zvoniti je prepozno.* — *Človeku ni dobro samemu biti.*

č) Loči take stavčne člene, ki se dado zvezati z veznikom „*in*“, n. pr. *Iglica gre skozi oplen, blazino, soro in os.* — *Široka, rodovitna polja se razprostirajo okoli lepe, prijazne vasi.* — *Človeško telo je ustvarjeno po gotovih pravilih: višina, obseg prsi, dolgost vratu, nog in rok, jakost kosti, velikost glave, širokost pleč in razvitost mišičevja morajo biti med seboj v določenem razmerju.* — *Ne bojim se ne meča, ne sulice, ne drugega velikanovega orožja.* (Levst.) — *Voda gine, pada, sahne.*

Take stavčne člene moremo zvezati z veznikom „*in*“, n. pr.: *Iglica gre skozi oplen in blazino in soro in os. Široka in rodovitna polja se razprostirajo okoli lepe in prijazne vasi.* Pri členih, ki se ne dado zvezati z „in“, se ne piše vejica, n. pr. *Blaž Kocen je bil znamenit slovenski zemljepisec.* — *Najbolje je pod ljubo domačo streho.*

Kadar so **istovrstni** stavčni **členi** zvezani med seboj z vezniki **in, pa, ter, ali, kakor, i—i, tako—kakor, ni—ni (niti—niti), ni (niti),** se ne piše vejica, n. pr. *Zemlja se vrti okoli svoje osi in teka okoli solnca.* — *Otroci, pukajoč cvetna peresca, ugibljejo, pridejo li v pekel ali v vice ali v nebesa.* (Erjavec.) — *Kakor Herkul na razpotju smo stali v tem odločilnem trenutku.* — *Še*

več grušča kakor Sava sama prinašajo njeni mnogi dotoki. (Erj.) — *Na Prešernove pesmi smo Slovenci lahko bolj ponosni kakor na vse drugo, kar imamo.* — *Hrepenenje mu je pokazalo i pot i kraj.* (Žup.) — *Kaj nimate ni srca ni pameti?* — *Že dve leti je lakota v deželi in bo še pet let, v katerih se ne bo oralo ni želo.* (Dalmatin.) *Niti sebi niti drugim (ni sebi ni drugim) se ne laži!*

Opomnja. Tudi pred veznikom **ne, ne—ne,** se ne piše vejica, če se rabi v pomenu ni, niti, ni—ni, niti—niti, n. pr. *Grdih napak ni konca ne kraja.* (Levst.) — *Kaj nimate ne srca ne pameti?* — *Ni povedal natanko ne ure ne dneva.*

Pri vseh drugih veznikih, n. pr. *ne le — ampak tudi, tudi, a, toda, vrh tega, potem, nato, zdaj—zdaj, nekoliko—nekoliko* itd., stoji vejica, n. pr. *Bil je tak netek, da so ljudje zmerom jedli, pa vendar niso bili nikdar siti.* (Levst.) — *Zgodovina nam kaže ne le lepa in slavna dela, temveč tudi strasti in hudobije.*

d) Stoji pred besedami in kraticami, ki napovedujejo kako naštevanje, n. pr. *in sicer, in to, na primer, posebno, zlasti, kakor,* n. pr. *Slovenijo delimo na več delov, in sicer na Kranjsko, Koroško, Štajersko* itd.

e) Loči v **priredjih** in **podredjih** posamezne stavke med seboj, n. pr. *Tvoja roka, moj otec, zemljé mi lepoto je odpirala, ti kazal si njiv mi plodove, sprovajal me v les, razkladal skrivnosti glasov in družine dreves in vedela sva, kje kosi mladijo, kje drozdi, kod divji mož hodi, kje vile se skrivajo v gozdi.* (Žup.)

Posebej pomni: pred **in, pa, ter** se v priredjih ne piše vejica, n. pr. *Časi se izpreminjajo, doba prehiteva dobo in gorje mu, kdor ostane zadaj!* (Cankar.) — *Kralj je predse sklical može in jih vprašal, ali so kaj slišali o zlati hruški in ali rodi ta hruška kak sad.* (Milč.)

Vejica stoji pred temi vezniki le, ako jo zahteva spred stoječi stavek, n. pr. *Sava nastane iz dveh rek: iz Save Dolinke, ki izvira blizu Ráteč, in Save Bohinjke, ki prihaja iz Savice.* — *Velik razloček je med zakoni, ki vladajo naše svobodne sile, ter zakoni, ki vladajo naše telesne sile.*

f) Loči **deležnike,** ki se rabijo namestu zavisnega stavka, od ostalih stavčnih členov, n. pr. *Točiš cvetlicam v čaše medu, da pride bučela, gnana od tajne skrbi, spomladi na delo za božič.* (Žup.) *Izgubivši pravo pot v življenju, smo zašli v nesrečo.* — *Bili smo sanjači, hrepeneči v neskončnost in v solnce zato, ker je bilo tedaj naše življenje tako tesno in temno.*

g) Loči **vrinjene, vmesne** ali **skrajšane stavke** v celotnem stavku, n. pr. *Jurko pa, ne bodi len, je pobral kost golenico in jim je mlatil rebra, da je kar treskalo.* (Milč.) — *Res prete, da bi tako ne, državljanom še večji davki.* (Levst.) — *Vsak človek ima trenotja, ko ga, hoti ali ne hoti, obidejo misli, prijetne, neprijetne, to ni v njegovi moči.* (Strit.)

h) Vejica stoji tudi v skrajšanih stavkih, n. pr. *Danes človek, jutri črna zemlja.* — *Bog,*[1] *da si prišel! Še Bog, da je toliko! Pastir je v vse dovolil, še Bog, da je službo dobil.* (Valjavec.)

Opomnja. Vejica se ne piše pri sestavljenih prislovih, n. pr. *Bežale so Bog vedi kam in Bog vedi pred kom.* (Cankar.) — *Naložil sem nekaj polen v peč, kjer se je kuhalo kaj vem kaj.* (Žup.)

§ 115. Neslovenski je rabiti vejico pri prislovnih in povednih določilih, n. pr. *Mislil je na kovača, ki je bil obležal ob cesti s preklano glavo; bled je bil njegov obraz, od čela mu je kapala kri, v tankem curku, čez oko.* (Cankar; prav: *kri mu je kapala od čela čez oko v tankem curku.*) — *Zaspana vasica si je méla oči; ponekod so se budili petelini ter so prepevali, visoko na gredeh, z iztegnjenimi vratovi.* (Vl. Levstik; prav: *ter so prepevali visoko na gredeh z iztegnjenimi vratovi.*) — Dalje: *Mati je pričakovala, da jej pade k nogam, skesan in spokorjen.* (Kraigher; prav: *da jej pade k nogam skesan in spokorjen.*) — *Bežala je z drobnimi koraki, vsa zasopla.* (Cankar; prav: *Bežala je z drobnimi koraki vsa zasopla.*)

§ 116. Pika (.) se piše:

a) Na koncu vsakega stavka, ki ni vprašalni ali klicalni stavek.

Posebej pomni, da se piše pika v odvisnih vprašalnih stavkih, n. pr. *Cesar je vprašal Krpana, kaj nosi v tovoru.*

Pazi na piko pri narekovaju in oklepaju; n. pr. Najlepša Levstikova povest se imenuje „Martin Krpan“. (ne: „Martin Krpan.“)

b) Po napisih, naslovih, podpisih, po kraticah in za vrstilnimi števniki, n. pr. *Mladim srcem. Spisal Fr. Ks. Meško. II. zv.* (= zvezek) *Celovec 1914. Izdala Družba sv. Mohorja.*

Brez pike se pišejo kratice za denar, mero, utež in za kemične prvine, n. pr. *km* (kilometer), *S* (sulphur, žveplo), CO_2 (oglenčeva kislina).

§ 117. Dvopičje (:) se rabi, kadar hočemo opozoriti na kako besedo ali stavek. Pišemo ga:

[1] Skrajšano za „Bog bodi hvaljen“ ali kaj takega.

a) Pri naštevanju, in sicer pred deli, ki jih naštevamo, n. pr. *Dva sveta Janeza sta: eden dan krči, drugi ga razteza.*

b) Po pripravljajočih stavkih, kadar je izrek, ki se da posneti iz njih ali ki se napoveduje, zvezan z njimi brez veznika, n. pr. *Kdo je večji: stvarnik ali stvar?* (Cankar.) — *Vprašam vas: ali veste, kaj je skrb?* (Cank.) — *Iz pesmi gozda in njiv, nebá in zvonov poje tisto edino, kar je božjega na zemlji: ljubezen in mir* (Cankar.)

c) Po napovednem stavku pred premim ali dobesednim govorom, n. pr. *Kristus pravi: „Ljubite svoje sovražnike!“*

č) Sredi mnogočlenske periode, da se loči prorek od poreka, n. pr. *Kdor je čul v svojih otročjih letih doma blažene glasove božičnega zvona, naj biva onkraj morja, na drugem koncu sveta, naj mu bode otrplo srce v žalostnih izkušnjah življenja: ko mu pride sveti večer, tedaj se mu zbudi teh glasov spomin; zdi se mu, da mu zopet done, kakor so mu nekdaj doneli v daljni domovini, v srečni mladosti, ki je tako daleč, tako daleč za njim!* (Stritar.)

§ 118. Podpičje (;) nekoliko krepkeje loči posamezne stavke ali besede kakor vejica; rabi se:

a) Med prirednimi nezavisnimi stavki, ki niso tesno zvezani med seboj, n. pr. *Dokler je človek mlad in krepak, je ves svet njegov; kamor položi trudno glavo, tam je doma; vse mu je prijazno, vse mu vrata odpira in srce.* (Stritar.)

b) V daljših stavkih, zlasti v protivnih, vzročnih ali sklepalnih priredjih, n. pr. *Stara slovenščina le imej svoje pravice; naši zato ne jemljimo njenih!* (Škrabec.)

c) V krajši periodi loči prorek od poreka; v mnogočlenski periodi loči posamezne stavke prve in druge polovice, n. pr. *Ko izgublja jeseni priroda svojo lepoto, mineva cvetica za cvetico in pada list za listom; tedaj se začno zbirati po ledinah in zvonikih ptičja krdela.* — *Ko bi se sklicali narodi pred sodni stol, naj se izkažejo, kako so gospodarili z izročenimi talenti; kako se je vsak po svoje udeležil vesoljne človeške omike: bi se smel mali slovenski narod brez strahu pokazati med drugimi z drobno knjigo, kateri se pravi: Prešernove poezije.* (Strit.)

§ 119. Vprašaj (?) stoji:

a) Po posameznih samostojnih vprašalnih besedah, n. pr. *Kdo? — Kaj? — Zakaj? Komu pišeš? Bratu?*

b) Po neodvisnih vprašalnih stavkih, n. pr. *Čemu živimo? Kako bi človek živel in se ne bi vprašal, čemu? — O blažena leta*

vesele mladosti, zlata doba učilniškega življenja, kam si pobégnila? (Levstik.)

§ **120. Klicaj** (!) se stavi:

a) Na koncu samostojnih želelnih, velelnih in klicalnih stavkov, n. pr. *Srečne oči, ki štiriperesno deteljo vidijo, nesrečne roke, ki jo utrgajo!*

b) Pri samostojnih medmetih in vzklikih, n. pr. *„Križ božji!“ tako se pobožno reče, kadar se začne kako delo. — Koj se je zdramil, ko so sredi noči zaškripale duri in je, tof, tof! prilomastilo po sobi.* (Milč.) *Čakaj me; lop, lop! bo pelo po tvoji grbi.*

§ **121. Pomišljaj** (—) nam rabi:

a) Da se loči vrinjeni stavek od celotnega stavka, n. pr. *Komaj je zatisnil oči — človek bi mislil, da je minila le minuta — se je zbudil in dan je bil.* (Cank.) — *Bog ne bo udaril samo tebe, ki kazen zaslužiš — da bi tako ne! — ampak vso hišo.* (Cankar.)

b) Da nasprotje močneje poudarja, n. pr. *Mladost, lepota, moč, razum — lesen križ na grobu tam kje na daljni bojni poljani.* (Cankar.)

c) Kadar hočemo kako besedo ali misel posebej poudariti, n. pr. *Skrb — to je vse trpljenje življenja.* (Cankar.)

č) V eliptičnih (nepopolnih) stavkih, n. pr. *Okno je bilo odprto, zvezde so sijale v izbo, od cerkve je še potrkavalo — mehka, sladka pesem kakor o daljnem paradižu* (= izpuščeno: bila je mehka, sladka pesem . . .). (Cankar.)

d) Kadar se pričeta misel ne dovrši, n. pr. *Takoj tiho, če ne —! Ali mislite, da sem —?*

Namesto pomišljaja rabimo včasi tri pike, n. pr. *Molitev je kakor blaga misel . . . pride, kamor je poslana.* (Cankar.)

e) Da ojačuje piko, vprašaj in klicaj, n. pr. *V gotovo ideš, muke polno smrt. Zakaj? — Ker prelomiti se ne sme beseda dana? — Prav! — Daruješ se za čast. — Lepo! — A domovini kaj koristiš s tem?* (Stritar.)

§ **122. Narekovaj** („ “) nam rabi:

a) Da zaznamenjuje premi ali dobesedni govor, n. pr. *In sto in sto glasov grmi: „Rešitelj Jefte naj živi!“* (Greg.)

b) Da posamezne besede ali stavke in naslove posebej označimo, n. pr. *Divji petelin jame „skrtati“, potem „poči“ in „prevrže“ in nazadnje „zabrusi“, pravijo lovci. — „Bog z vami,“ je odgovor na „Bog vas primi“.* — V naslovih, n. pr. *„Jurja Kozjaka“ in „Domna“ je spisal Jurčič, ko je bil še gimnazijec.*

§ **123.** **Vezaj** (-) nam rabi, da ločimo sklonilo in slovenske končnice pri tujih lastnih imenih, zlasti francoskih, n. pr. *Impresionizem Manet-jev je bistveno to, kar tehnika George-ova ali Momberte-ova.*

Napačno je rabiti vezaj pri domačih lastnih imenih; tedaj ne: *spisi Matije Valjavec-a, Luka Svetec-a, Frana Levstik-a,* temveč: *Valjavca, Svetca, Levstika.*

§ **124.** **Opuščaj** ('), ki se rabi navadno v pisavi narodnih pesmi in starejših pesnikov, naznanja, da se je izpustil kak glasnik, navadno samoglasnik, n. pr. *Spredaj šilce, zadaj vil'ce, v sredi usta, kamen hrusta* (plug).

17. Kratice.

§ **125.** Najbolj navadne kratice so:

bl. (blaženi, blažena);
cg (centigram); *cl* (centiliter); *cm* (centimeter);
č. (častiti, častita); *č. g.* (častiti gospod), *č. s.* (častita sestra);
dr. (doktor); *Dr. I. U.* (doctor iuris utriusque, doktor obojega prava); *Dr. M. U.* (doctor medicinae universae, dokt. vsega zdravilstva);
ex offo (= ex officio, uradno, službeno);
fol. (folio, v obliki pole);
fr. (frater, brat);
gl. (glej);
g (gram);
h. š. (hišna številka);
ha (hektar); *hl* (hektoliter);
I. I. (ime in priimek);
i. dr. (in drugo);
kr. (kraljevski);
km (kilometer); *l* (liter);
l. l. (lanskega leta);
L. S. (loco sigilli, na mestu pečata);
m (meter); *mg* (miligram);
m. m. (minulega meseca);
m. p. (manu propria, s svojo roko);
nam. (namesto); *n. n. m.* (na navedenem mestu);
n. pr. (na primer);
o. (oče, pri redovnih imenih);
p. (pater, oče pri red. imenih);
p. n. (polnonaslovno, s p. nasl.);
po Kr. (r.) (po Kristusu, po Kr. rojstvu); *pr. Kr.* (r.) (pred Kristusom, pred Kr. rojstvom);
prim. (primerjaj);
prof. (profesor);
P. S. (postscriptum, pripis);
q (kvintal, meterski stot);
r. t. (ravno tam);
sl. (slavni, slavna);
sl. (sledeč, sledeča stran);
s. r. (svojeročno);
str. (stran);
sv. (sveti, sveta, sveto);
št. (šent), *Št.* (Šent);
štev., št. (številka);
t. j. (to je); *t. l.* (tega leta);
t. m. (tega meseca);
t (tona, 1000 kg).

———×———

II.

Oblikoslovje.

Besedne vrste.

§ 126. Besede se delijo v devet vrst. Nekatere besedne vrste se dado pregibati ali oblikovati (n. pr. *žen-a, žen-e, žen-i* itd.; *plet-em, plet-eš, plet-e* itd.), zato jih imenujemo pregibne. Druge pa imajo stalno obliko (n. pr. *kar, nad, ter, in* itd.), zato jih imenujemo nepregibne.

1. Pregibne besedne vrste so:
   samostalnik, n. pr. *človek, ljudje, človeštvo, lepota;*
   pridevnik, n. pr. *lep (človek), dobri (ljudje);*
   zaimek, n. pr. *jaz, moj, kdor, neki, ta, oni;*
   števnik, n. pr. *eden, dva, trije, oba, prvi, drugi;*
   glagol, n. pr. *delati, delam; misliti, mislim.*
2. Nepregibne besedne vrste so:
   prislov, n. pr. *vedno, letos, lani, kmalu;*
   predlog, n. pr. *nad, pod, iz, od;*
   veznik, n. pr. *in, ter, da, dasi, čeprav;*
   medmet, n. pr. *o, oh, oj, no, pst.*

Samostalnik, pridevnik, zaimek in števnik imenujemo s skupno besedo **imena** (ime, nomen). Nepregibne besedne vrste se imenujejo **členki** (členek, partikula).

§ 127. Pregibanje (oblikovanje) samostalnika, pridevnika, zaimka in števnika imenujemo **sklanjatev**; pregibanje (oblikovanje) glagola imenujemo **spregatev**.

§ 128. Tisti del besede, ki se pri pregibanju (oblikovanju) **ne** spreminja, se imenuje **osnova** ali **deblo**; ono, kar se osnovi ali deblu pritika, se zove **obrazilo.** V besedah *žen-a, žen-e, žen-i* je *žen* osnova; *-a, -e, -i* so **obrazila.** Enako je v besedah *plete-m, plete-š, plete-* osnova *plete-*, a *-m, -š* itd. so **obrazila.**

Sklanjatev.

§ 129. Pri sklanjatvi (sklanji) razločujemo v slovenščini trojno število: 1. ednino (singular), 2. dvojino (dual) in 3. množino (plural).

Vsako izmed teh števil ima šest sklonov; ti se imenujejo 1. imenovalnik (nominativ), 2. rodilnik (genitiv), 3. dajalnik (dativ), 4. tožilnik (akuzativ), 5. mestnik (lokal) in 6. orodnik (instrumental).

Imenovalnik je sklon, s katerim odgovarjamo na vprašanje **kdo?** ali **kaj?**, n. pr. *Kdo piše?* — ***učenec.*** *Kaj pada?* — ***sneg.***

Rodilnik je sklon, s katerim odgovarjamo na vprašanje **koga?** ali **česa?**, n. pr. *Koga se bojiš?* — ***Boga.*** — *Česa ne želiš?* — ***kazni.***

Dajalnik je sklon, s katerim odgovarjamo na vprašanje **komu?** ali **čému?**, n. pr. *Komu pomagamo?* — ***ubožcu.*** *Čému se čudiš?* — ***božjemu stvarstvu.***

Tožilnik je sklon, s katerim odgovarjamo na vprašanje **koga?** ali **kaj?**, n. pr. *Koga slušaš?* — ***učitelja.*** *Kaj pišeš?* — ***nalogo.***

Z mestnikom odgovarjamo na vprašanje **kje?** ali **pri kom (čem)?**, n. pr. *Kje si bil?* — ***v cerkvi.*** *Pri kom sediš?* — ***pri součencu.***

Z orodnikom odgovarjamo na vprašanje **s kom?** ali **s čim?**, n. pr. *S kom občuješ?* — ***s tovariši.*** *S čim se hvališ?* — ***s pridnostjo.***

Opomnja. Mestnik in orodnik se rabita le malokdaj sama ob sebi, t. j. brez predloga; ohranili so se še nekateri ostanki. Tako n. pr. oblike mestnika prislovi: pomladi, jeseni, davi, jutri itd.; oblike orodnika pa: začetkom, koncem, tekom, curkom, cenó itd.

Samostalnik.

§ 130. Z besedo samostalnik (substantiv) zaznamenjujemo različne predmete (n. pr. *učenec, prijatelj, šola, peč, svinčnik, strop* itd.) in pojme (n. pr. *lenoba, prijaznost, dobrota, milost* itd.).

Samostalniki so ali moškega ali ženskega ali srednjega spola.

Moškega spola so imena moških oseb in samcev v živalstvu, n. pr. *mož, sin, brat, sinko, dečko, zaspanè — zaspanéta, starešina, vodja, sluga, oproda, vojvoda* itd.; imena črk, n. pr. *veliki A, mali e, samoglasniški r;* dalje večinoma samostalniki, ki se končujejo na soglasnik in imajo v edn. rod. a ali ú, n. pr. *hrast, travnik, grad,* rod. *hrasta, travnika, gradú* itd.

Ženskega spola so imena ženskih oseb in samic v živalstvu, n. pr. *žena, hči, mati, golobica, kokoš* itd.; dalje samostalniki na **-a**, **-ev** in na soglasnik, ki dobivajo v edn. rod. **i**, n. pr. *riba, sova, sinica; cerkev, britev; cev (cevi), duri, gosli* itd.; posebno pomni: *četrt, četrti* (n. pr. *sprednja četrt, ena četrt, vsako četrt ure).*

Srednjega spola so imena mladih bitij, n. pr. *dete, tele, jagnje, ščene, žrebe;* dalje na končnico **o** in **e**, n. pr. *bedro, sito, žito, lice, solnce, pleme.*

Nekateri samostalniki imajo dvojen spol: naravni (po svojem pomenu) in slovnični spol (po končnici, na katero se končujejo), n. pr. *dekle* (srednjega ali ženskega sp.), *deklič* (mošk. ali žen. sp.).

Nekateri samostalniki spremene spol, če privzamejo drugo končnico, n. pr. *pot, pota* (mošk.) ali *pot, potî* (žen.), v množini *pota* (srednj.) ali *potî* (žen.); *laket, lakta* (mošk.) ali *lakât, laktî* (žensk.), v. množini *lakti* (mošk.) ali *lahtî, lehtî* (žen.); *govedo* (srednj.) ali *goved*, rod. *govedi* (žen.); *lov, lova* (m.) ali *lov, lovî* (ž.); *sled, sledû* (m.) ali *sled, sledî* (ž.); *brezno* (sr.) je v množini navadno mošk. spola: *brezni, breznov.*

Pri nekaterih samostalnikih se je tekom časa spremenil spol. Tako so pisali stari pisatelji: *ustno,* rod. *ustna; vreče,* rod. *vreča* (srednj.); zdaj se rabita besedi le v ženskem spolu: *ustna, vreča.* Stari so rabili *naročaj, naročaja* (mošk.), zdaj se rabi srednji spol: *naročje.*

§ 131. Samostalniki so ali stvarni (konkretni), n. pr. *učenec, prijatelj, šola* itd. ali pojmovni (abstraktni), n. pr. *lenoba, prijaznost, dobrota* itd.

Stvarna imena se dele v štiri vrste:

a) Lastno ime, ki zaznamenjuje samo poedine osebe ali predmete, n. pr. *Župančič, Slovenija, list Vrtec* itd. (glej § 81.).

b) Občno ime, ki ne zaznamenjuje poedinih oseb ali predmetov, temveč njihovo vrsto, n. pr. *mesto, gora, planina, dolina, društvo, zveza* itd.

c) Skupno (kolektivno) ime, ki zaznamenjuje celoto poedinih predmetov, n. pr. *gospoda, deca, živad, žlahta, kamenje, listje, bilje, resje* itd.

č) Snovno ime, ki znači kako snov ali tvarino, n. pr. *pesek, železo, les, kruh, sol, denar* itd.

§ 132. Nekateri samostalniki, zlasti snovna imena, se rabijo le v **ednini.**

N. pr. *Divjak drgne dva **kosa** lesa* (ne: *dva lesa!*), *da si zaneti ogenj. Posodi mi tri hlebe,* ali: *tri hlebe kruha* (ne: *tri kruhe!*); *dva **kosa** kruha* (ne: *dva kruha!*); *dve zrni soli* itd. Napačno je: *In drugi dan je vzel dva denarja* (pravilno bi bilo: *dva novca*) *in ju je dal gostilničarju.*

V ednini se morajo rabiti tudi glagolniki. Napačno je n. pr. *Tam ne počivajo samo tisti, ki so mojemu srcu dragi, ampak z njimi tudi vse moje mlade misli, moja vesela upanja* (prav: *moje veselo upanje;* Cankar). — *Polna hrepenenj* (prav: *hrepenenja*) *leži dolina kakor sanje obakraj cesarske ceste.* (Vl. Levstik.)

§ 133. Nekateri samostalniki so navadni le v **množini,** n. pr. *brke (brki), drva, duri, gosli, grablje, jetra, ljudje, starši, možgani, vrata, Benetke, Borovlje, Konjice, Železniki* itd.

V množini (poleg dvojine) se rabijo tudi deli telesa, katerih imamo po dvoje, n. pr. *roke, noge, lica, oči, ušesa, kolena* itd. N. pr. *Od solnca so mu ogorela lica, roke in meča.* (Erjavec.) *Pod koleni so se mu noge vdajale.* (Jurčič.)

Sklanjatev samostalnikov.

§ 134. Pri samostalnikih razločujemo **sklonilo** in **osnovo** (deblo). V oblikah *lip-a, lip-e, lip-i* itd.; *konj-a, konj-u, s konj-em* itd. so končnice *-a, -e, -i; -a, -u, -em* sklonila, *lip-, konj-* pa je osnova.

Po različnosti osnov imamo pri samostalnikih petero sklanjatev:

I.	sklanjatev:	osnove	na	**-a;**
II.	„	„	„	**-o;**
III.	„	„	„	**-i;**
IV.	„	„	„	**-u;**
V.	„	„	„	**soglasnik.**

§ 135. I. sklanjatev: osnove na *-a*.

	Ednina:	dvojina:	množina:
Im.	lip-**a**	lip-**i**	lip-**e**
rod.	lip-**e**	lip	lip
daj.	lip-**i**	lip-**ama**	lip-**am**
tož.	lip-**o**	lip-**i**	lip-**e**
mest.	pri lip-**i**	pri lip-**ah**	pri lip-**ah**
orod.	z lip-**o**	z lip-**ama**	z lip-**ami**

Opombe.

§ 136. Samostalniki, ki se končujejo v edn. imen. na **ev**, morejo imeti v edn. imen. tudi končnico **va**, n. pr. molitev in molitva, britev in britva, breskev in breskva itd.

§ 137. V ednin. orodn. se govori na Štajerskem **-oj** za **o**, n. pr. z bradoj, z nogoj, z rokoj. Nekaterim pesnikom rabi zaradi stika, n. pr. *Oropal me s krutoj rokoj.* (Aškerc.) *Le malo, malokdaj se oglasi — z obupa polnoj, žalostnoj tožboj.* (Kette.)

V dvojin. imen. in tož. stoji e namesto **i**, če je naglašen, n. pr. obe vodé, dve žené, dve sestré, v dve gubé, obe roké; n. pr. *V dve gubé vsi hodimo — Milo Jero vodimo.* (Žup.)

§ 138. V množ. rod. se vtika polglasnik (pred **j** pa **i**), če bi moralo stati več neizgovorljivih soglasnikov na koncu, n. pr. ikər, kapəlj, konopəlj, sestər; dalje: naredəb, sodəb, svatəb.

V nekaterih skupinah pisava omahuje; piše se n. pr. dəsk in dəsək, hrušk in hrušək, gosk in gosək, mačk in mačək, zdražb in zdražəb, tovarn in tovarən, parn in parən.

Dalje: ladja: ladij, skorja: skorij, zarja: zarij.

Pri besedah, ki imajo prvotno naglas na koncu, se polglasnik spremeni v **a**, n. pr. ovâc, desâk, nečâk, tresâk, sestâr, igâr, igâl. Navadnejša je pri teh primerih končnica **a**, n. pr. stezâ, sestrâ, **osâ**, gorâ; na **-i** se končuje rod.: besedí poleg besę̂d.

Samostalniki na **-ca** imajo v rod. mn. **ic**, n. pr. živalca, rod. mn. živalic, lučca, lučic itd.

§ 139. Po ženskih osnovah na **-a** se morejo sklanjati tudi moški samostalniki na **-a**, n. pr. glavina, oproda, paša, sluga, starešina, vladika, vodja, vojvoda. Enako lastna imena: Robida, Trdina, Detela; Matija, Caharija, Tobija.

Po osnovah na **-a** se sme sklanjati v ednini tudi **oča** (= oče), n. pr. oča, oče, oči, očo, pri oči, z očo. Navadna oblika je: očeta, očetu itd.

§ 140. Beseda **gospa** (nastalo iz gospoja) se sklanja:

Ednina:

1. gospá, 2. gospę́, 3. gospę́, 4. gospǫ́, 5. pri gospę́, 6. z gospǫ́.

Dvojina:

1. in 4. gospę́, 2. —, 3. in 6. gospę́ma, 5. —.

Množina:

1. gospę́, 2. gospę́ in gospá, 3. gospę́m, 4. gospę́, 5. pri gospę́h, 6. z gospę́mi.

§ **141.** Samostalnik *ženska* (nastal iz pridevnika) se sklanja v dvoj. in množ. ali po zgledu lipa ali pa pridevniški: (dvoj.) ženski, ženskima; (množ.) ženske, ženskih, ženskim, ženske, (pri) ženskih, (z) ženskimi.

§ **142.** Besedi *mati* in *hči* se sklanjata v dvoj. in množ. po zgledu lipa (z osnovo na **-er**), n. pr. (dvoj.) materi, hčeri; materama, hčerama; (množ.) matere, hčere; mater, hčer (hčerâ, hčerí); materam, hčeram itd. — V ednini se je ohranila starejša sklanjatev (osnova na soglasnik!): 1. mati, hči — 2. matere, hčere — 3. materi, hčeri — 4. mater, hčer — 5. (pri) materi, hčeri — 6. (z) materjo, hčerjo.

§ **143. Naglas** pri **a**-jevski sklanji.

Ednina:

Im.	lípa	góra	gubà
rod.	lípe	gorę́ (góre)	gubę́ (gubè)
daj.	lípi	góri	gubì
tož.	lípo	gorǫ̂ (góro)	gubǫ̂ (gubò)
mest.	pri lípi	góri	gubì
orod.	z lîpo	gorǫ́ (góro)	gubǫ́ (gubò).

Dvojina:

Im., tož.	lípi	góri	gubę̂
rod., mest.	—	—	—
daj., orod.	lípama	gorâma	gubâma.

Množina:

Im.	lípe	gorę̂ (góre)	gubę̂ (gubè)
rod.	lîp	gǫ́r, gorâ	gúb
daj.	lípam	goràm (góram)	gubàm
tož.	lípe	gorę̂ (góre)	gubę̂ (gubè)
mest.	pri lípah	goràh (górah)	gubàh
orod.	z lípami	gorâmi	gubâmi.

§ **144.** Po zgledu **lipa** gredo *a)* primeri, ki so imeli prvotno dolgi potegnjeni naglas (glej § 48. in § 51.), n. pr. ríba, brę́za, jágoda; dolína, klobása, gospodínja itd.; *b)* primeri, pri katerih je prvotno kratki končni naglas prestopil na pred-

poslednji dolgi zlog (glej § 54.), n. pr. bę́da, bráda, brána, brázda, cę́na, zíma, družína itd.

Po zgledu **góra** gredo primeri, ki imajo široki e ali **o** v predposlednjem zlogu (gl. § 56. in § 57.), n. pr. žéna, téta métla, nóga, kósa, hudóba, mokróta itd.

Po zgledu **gubà** se sklanjajo primeri, ki hranijo v edn. imen. prvotni kratki naglas na zadnjem zlogu (gl. § 53.), n. pr. meglà, stezà, temà itd.

Naglas ^ ostaja nespremenjen v vseh sklonih, n. pr. dobrâva, planjâva, pokǫ̂ra, besę̂da itd.

Predlogi vlečejo prvotni dolgi potisnjeni naglas (^) k sebi (gl. § 61.), n. pr. na glâvo, na râmo, na rǫ̂ko, na nǫ̂go, na vǫ̂do, pod zę̂mljo, v vę̂žo, na pę̂te, na pǫ̂sodo, naprǫ̂daj itd.

II. sklanjatev: osnove na *-o*.

§ 145. Osnove (debla) na **-o** so ali moškega ali srednjega spola; zato delimo to sklanjatev v dva razreda: 1. razred obsega osnove moškega spola, 2. razred pa osnove srednjega spola.

1. razred: osnove moškega spola.

	Ednina:		dvojina:	
	trda osnova:	mehka osnova:	trda osnova:	mehka osnova:
Im.	rak	kraj	rak-**a**	kraj-**a**
rod.	rak-**a**	kraj-**a**	rak-**ov**	kraj-**ev**
daj.	rak-**u**	kraj-**u**	rak-**oma**	kraj-**ema**
tož.	rak-**a**	kraj	rak-**a**	kraj-**a**
mest.	pri rak-**u**	kraj-**u**	rak-**ih**	kraj-**ih**
orod.	z rak-**om**	s kraj-**em**	z rak-**oma**	s kraj-**ema**

množina:

	trda osnova:	mehka osnova:
Im.	rak-**i**	kraj-**i**
rod.	rak-**ov**	kraj-**ev**
daj.	rak-**om**	kraj-**em**
tož.	rak-**e**	kraj-**e**
mest.	pri rak-**ih**	kraj-**ih**
orod.	z rak-**i**	s kraj-**i**.

Opombe.

§ **146.** Nekdaj je imela ta sklanjatev tudi zvalnik, ki pa se je izgubil. Ostanek imamo še v edn. mošk. spola v besedi bore (nastalo iz bože, kar je zvalnik od bog [Bog]), n. pr. *o bore jaz! bore mladost, bore človek.*

Namesto zvalnika rabimo imenovalnik, ki pa se izgovarja semtertja z drugačnim naglasom. Zvalniki, ki se rabijo včasih, so vzeti iz srbo-hrvaščine, nekateri pa (po cerkvi) iz latinščine. V sedanji pisavi se rabi zvalnik navadno le v zaničljivem pomenu, n. pr. *Zdaj pa že vidim, da si bebec; varuj se me, Krpane, moja roka je dolga!* (Levst.) — *Doktor Petrin je Štefanu Poljancu ponudil desnico, z levico pa ga je potrkal po rami: „Ej, Poljanče, ti tudi tukaj! Daj no roko!“* (Cankar.)

§ **147.** Moška imena **živih** ali poosebljenih stvari imajo v ednini tožilnik enak rodilniku (n. pr. tož. *moža, konja* itd.); tožilnik **neživih** stvari pa je enak imenovalniku (n. pr. tož. *mesec, sneg* itd.).

Duh ima v tožilniku v pomenu duša = *duha,* v pomenu vonj = *duh.*[1]

§ **148.** Pri mehkih osnovah se za nekdaj mehkimi soglasnìki **č, š, ž, c, j, nj, lj** (glej § 67.) spreminja v vseh sklonih **o** v **e**, n. pr. s kovačem, kovačema, kovačev, kovačem itd.

§ **149.** Ako ima imenovalnik v zadnjem zlogu **polglasnik,** se v ostalih sklonih izpahuje, n. pr. vetər — vetra, kupəc — kupca, zajəc — zajca, orəl — orla; posebej pomni: səl — sla (ne: sela!), koląk — kolka (kolkovati, ne: koleka, kolekovati!), pəs — psà (poleg pəsà) itd.

Polglasnik **ostaja** le, ako bi se sicer beseda težje izgovarjala, n. pr. jazbəc, jazbəca, jezdəc — jezdəca, ceptəc — — ceptəcà itd.

§ **150.** Ker je v večini narečij polglasnik v končnicah onemel (gl. § 13., 2. drugi odstavek), v pisavi ni zmagala dosledna raba.

1. Po naslombi na imenovalnik se piše: mrtvəc — mrtvəca, tekməc — tekməca; dalje: misləc — mislәca, premislək — premisləka.

[1] Pri starejših pisateljih je bilo tudi v pomenu duša v tož. le: *duh.*

2. Izpušča se polglasnik v primerih, kakor: vetrc, vetrca, vetrcu itd.; gabrc, gabrca; igrc, igrca; piskrc, piskrca; svedrc, svedrca, dalje: krhəljc, krhəljca; rogəljc, rogəljca; žrebəljc, žrebəljca; kozəlc, kozəlca.

Pri (tujih) lastnih imenih ne pišemo polglasnika, n. pr. Lovrenc, Vincenc, Franc itd.

§ 151. Pomniti pa je, da se pri nekaterih besedah ne piše polglasnik, ker spada končni soglasnik h korenu, n. pr. blisk, pisk, tisk, vrisk, žvižg, toda: mozəg, məzəg.

§ 152. V nekaterih primerih se je polglasnik v imenovalniku pod dolgim poudarkom spremenil v **a** (gl. § 14.) in se prenesel v ostale sklone, n. pr. vihâr (postalo iz vihər), odtod vihârja, vihârju itd.; osât: osâta, habât: habâta, svečân: svečâna, srpàn: srpána itd.[1] Enako je: vogâl: vogâla poleg vogəl, vogla.

V besedi blagor se piše **o** nam. polglasnika, zato se izpahuje: blagor — blagra, blagrovati itd.

§ 153. Toda pomni, da imajo sledeči samostalniki v končnici **pravi čisti e**: besede na telj: prijatelj, prijatelja; ravnatelj, ravnatelja; učitelj, učitelja; pisatelj, pisatelja, pisatelju itd.; dalje: mesec, meseca poleg mesca; kamen, kamena (poleg kamna, zato: kamnosek, kamnolom, Kamnik); angel — angela, kovčeg — kovčega — itd.

§ 154. Naposled pomni: brencelj — brenclja, krempelj — kremplja; toda rabelj — rablja in rabeljna, škratelj — škratlja in škrateljna, tempelj, templja in tempeljna, kapitelj — kapitlja in kapiteljna itd.; toda navadno le: nagelj — nageljna, butelj — buteljna, mandelj — mandeljna, datelj — dateljna, apostelj — aposteljna (poleg apostol — apostola) itd.

Samoglasnik **i** se ne izpahuje; zatorej pišemo: mladenič — mladeniča, tovariš — tovariša, ǫčim — ǫčima itd.

§ 155. Nekateri dvozložni in večzložni samostalniki na **-r** dobivajo v rod. in ostalih sklonih **j**, n. pr. cesar — cesarja, jantar — jantarja, lopar — loparja, dehor — dehorja, bramor — bramorja, doktor — doktorja, majór —

---

[1] Nekdaj se je govorilo: vihâr — vihrâ (Trubar, Dalmatin), osât — ostâ, həbât, həbtâ, dalje: s(v)ečən — s(v)ečna, srpən — srpna.

majorja itd. Od tega pravila so izvzeti: govor — govora, javor, mramor (marmor), prapor, prizor, prostor, razor, šator, tabor, tovor, okvir, prepir, večer, biser, pazder, sever — severa, stožer itd.

Dež ima dežja, dežju itd.

§ **156.** Mest. ednine ima končnico **-u**; le v pesmih se rabi tudi **i**, n. pr. *O kresi se dan obesi.* (Nar. rek.) *Vsi smo ljudje si v rodi — kar nas po zemlji hodi.* (Levst.) *Kaj sanjate neuslišani, ubogi — domači pevci v poezije logi, — o rožah trnovitih, daljnih palmah?* (Žup.)

§ **157.** Prvotna oblika množ. rod. (brez **-ov**) se je ohranila v posameznih primerih: kọ́nj, lás, mọ́ž, otrọ́k, vọ́z, zọ́b; poleg lóncev je v rabi tudi še lọ́nəc. Končnica **-ov**, ki je v rabi pri ostalih primerih teh osnov, je vzeta od osnov na **u** (n. pr. sin**ov**).

Pomni, da ima okòv, okóva v množ. rod. okovov!

§ **158.** **k** se spreminja pred **i** in **e** (ki sta iz prvotn. **oi**; gl. § 64. *b*) v **c** le še v teh primerih: množ. imen. otróci, volcję̂ (iz volcije), mest. množ.: pri otrọ́cih (pomni pa, da je orodn.: z otrọ́ki!).

§ **159.** Po moških osnovah na **-o** se sklanjajo tudi:

1. Moške osnove na **-i**, ki so spadale prvotno v **i**-jevsko sklanjatev. Te osnove so ohranile v imen. množ. prvotno končnico **-je**: golobje, gospodje, medvedje, ljudje, tatję̂, zobję̂ itd. Od teh osnov se je razširila končnica **-je** tudi na druge; tako se rabi: brátje, kmetje, sosedje, fantje, škofje, očetje, svatje, zetje; lasję̂, možję̂; dalje imajo imena na **-an** poleg **-i** tudi **-je**: kristjani in kristjanje, meščani in meščanje, Celjani in Celjanje itd.

2. Moške osnove na **-u**, ki imajo v ednin. rod. **û**: n. pr. ledû, medû, sadû, stanû itd. Dalje imajo **u**: darû, cvetû, gladû, glasû, godû, gradû, kvasû, lanû, lasû, pasû, plotû, potû, prahû, robû, rodû, redû, satû, sledû, smradû, sramû, strahû, tatû itd.

3. Moški samostalniki na **-a**: glavina, oproda, sluga, Matija, Caharija itd. (gl. § 139.); tedaj 1. sluga, 2. sluga, 3. slugu, 4. sluga, 5. slugu, 6. slugom itd. Pomniti pa je, da se morejo sklanjati tudi po osnovah na **-a**, n. pr. cerkev svetega Matije. (Levstik.)

Tuja moška imena na **a** (**-as**) se sklanjajo navadno po osnovah na **-o**, tedaj: Epaminonda (-ndas), rod. Epaminonda, daj. Epaminondu itd.; Leonida (Leonidas), Pelopida (-das) itd.

4. Ostale osnove moškega spola: *a)* na **-e**: óče — očę̂ta (poleg oča — oče itd., gl. § 139.), zaspanè — zaspanę̂ta, fantè — fantę̂ta; moška osebna imena: Jože — Jožeta, France — Francę̂ta, Starè — Starę̂ta, Smolè — Smolę̂ta, Lampè — Lampę̂ta.

Tuja lastna imena na e privzemajo navadno **j**, n. pr. Goethe — Goetheja, Jefte — Jefteja, Linné — Linnéja.

b) Na **o**: sinko — sinka, dečko — dečka itd., Janko — Janka, Marko — Marka, Jenko — Jenka; enako: Metelko, Murko, Matejko itd.

c) Na **i**: Mali (iz Malej) — Malija, Kosi — Kosija, Hiti — Hitija.

č) Na soglasnik (tuja imena): Ajas, rodilnik Ajanta, Cicero, rod. Cicerona itd.

§ 160. Samostalniki, ki so po izvoru in tudi še po obliki pridevniki, se sklanjajo pridevniški, n. pr. duhóvni — duhóvnega (ali: duhovnik, duhovnika), sužnji — sužnjega itd. Enako osebna imena: Ledinski — Ledinskega, Koseski — Koseskega, Radecki — Radeckega, Dobrovski — Dobrovskega itd., n. pr. *Koseskega oda „Bog“ je lepa. — Metelkova slovnica je sestavljena po Dobrovskega češki slovnici.*

Beseda **stárši** (prvotno pridevnik) se sklanja kot samostalnik, tedaj: stárši, stâršev, stáršem itd.

§ 161. Naglas pri 1. razredu **o**-jevske sklanje.

Ednina:

Im.	ràk	kònj	stəbə̀r	dûh
rod.	ráka	kónja	stəbrà	duhâ (dûha)
daj.	ráku	kónju	stəbrù	dûhu, možû
tož.	ráka	kónja	stəbə̀r	dûh (duhâ)
mest.	pri ráku	kǫ̂nju	stəbrù	dûhu, na brę̂gu
orod.	z rákom	kónjem	stəbròm	dûhom.

Dvojina:

Im., tož.	ráka	kónja	stəbrà	duhọ̑va, možâ
rod., mest.	—	—	—	—
daj., orod.	rákoma	kónjema	stəbroma	duhọ̑voma
" "				možẹ̑ma.

Množina:

Im.	ráki	kónji	stəbrì	duhọ̑vi, možjẹ̑
rod.	râkov	kọ́nj, grobọ́v	stəbrọ́v	duhọ́v, mọ́ž
daj.	rákom	kónjem	stəbròm	duhọ̑vom
"				možẹ̑m
tož.	ráke	kónje	stəbrè	duhọ̑ve, možẹ̑
mest.	pri râkih	kọ́njih	stəbrẹ́h	duhọ̑vih, možẹ́h
"		grobẹ́h		
orod.	z râki	s kọ́nji	stəbrí	duhọ̑vi, možmí.

§ 162. Po zgledu ràk se sklanjajo *a)* primeri, ki so imeli prvotno dolgi potegnjeni naglas (gl. § 49.), n. pr. bràt, bráta; čàs, čása; sìr, síra; člóvek (iz člověk), člověka; jézik (iz jezìk), jezíka; kóžuh (iz kožùh), kožúha itd.; *b)* primeri, pri katerih je prvotno kratki končni naglas prestopil na predposlednji dolgi zlog (gl. § 54.), n. pr. četŕtek, četŕtka (iz četrtə̀k, četrtkà); hŕbet, hŕbta; grẹ́h, grẹ́ha; hrást, hrásta; kováč, kováča; junák, junáka; lopár, lopárja; grẹ́šnik, grẹ́šnika; trávnik, trávnika; pẹ́tek, pẹ́tka; Kránjec, Kránjca itd.[1] Pri predlogu ima daj. edn. često potisnjeni naglas, n. pr. k brâtu, h kọ̑nju.

Po zgledu **kònj** gredo primeri, ki imajo široki **e** ali **o** v rod. ednine v predposlednjem zlogu (gl. § 56. in 57.) n. pr. gròb, gróba; otròk, otróka; kónec, kónca; kózel, kózla; klepétec, klepétca; trepótec, trepótca itd.

Po zgledu **stebèr** se sklanjajo besede, ki so ohranile v rod. ednine prvotni kratki naglas na zadnjem zlogu, (gl. § 53.), n. pr. bezèg, bezgà; menèc, mencà; pès, psà; kès, k(e)sà; sèl, slà; sèn, snà; kupèc, kupcà; hrbet, hrbtà itd.

Po zgledu **dûh** gredo enozložni samostalniki, ki imajo prvotni dolgi potisnjeni naglas (gl. § 59.), n. pr. Bọ̑g, svẹ̑t,

[1] Le enozložni samostalniki z ´ v imen. (ali od takih izpeljani) obdrže ta naglas tudi v daj. in mest. ednine, n. pr. pri grẹ́hu, h grẹ́hu, v hlẹ́vu, k hlẹ́vu; h grẹ́šniku, pri grẹ́šniku.

vôlk, črv itd.[1] Nekateri taki samostalniki hranijo naglas na prvem zlogu v vseh sklonih, n. pr. brûs, brûsa, brûsu itd., člę̂n, drûg, dǫ̂b, kljûn, knę̂z, slûh, zrâk.

Mestnik ednine se naglaša na dva načina, ali s potegnjenim (n. pr. na brẹ́gu, na zídu itd.) ali s potisnjenim poudarkom (n. pr. pri Bǫ̂gu, v dûhu itd.). Mestnik od: gnǫ̂j, brǫ̂d, mǫ̂st itd. se glasi: na gnóju, bródu, móstu.

Dvo- in večzložne besede, ki imajo dolgi potisnjeni naglas (^), obdrže naglas nespremenjen v vseh sklonih, n. pr. hlâpec, hlâpca, hlâpcu itd., rîbič, golǫ̂b, korâk, pepę̂l, prijâtelj, kolǫ̂vrat itd.

2. razred: osnove srednjega spola.

§ 163. Samostalniki srednjega spola se končujejo pri trdih osnovah na **-o**, pri mehkih na **-e**.

	Ednina:		Dvojina:	
	trda osnova:	mehka osnova:	trda osnova:	mehka osnova:
Im.	mest-**o**	polj-**e**	mest-**i**	polj-**i**
rod.	mest-**a**	polj-**a**	mest	polj
daj.	mest-**u**	polj-**u**	mest-**oma**	polj-**ema**
tož.	mest-**o**	polj-**e**	mest-**i**	polj-**i**
mest.	pri mest-**u**	polj-**u**	pri mest-**ih**	polj-**ih**
orod.	z mest-**om**	polj-**em**.	z mest-**oma**	polj-**ema**.

Množina:

	trda osnova:	mehka osnova:
Im.	mest-**a**	polj-**a**
rod.	mest	polj
daj.	mest-**om**	polj-**em**
tož.	mest-**a**	polj-**a**
mest.	pri mest-**ih**	polj-**ih**
orod.	z mest-**i**	s polj-**i**.

Opombe.

§ 164. V množ. rod. se stavi med končne soglasnike polglasnik, pred **j** pa **i**, n. pr.: deblo: debəl, duplo: dupəl, pismo: pisəm, kraljestvo: kraljestəv, kopje: kopij, lę̂dja: lę̂dij.

[1] Nekdaj je bil naglas v vseh sklonih na drugem zlogu, n. pr. edn. mest.: Bogę̂, orodn.: Bogǫ̂m; dvoj. daj., orod.: bogǫ̂ma; množ. daj.: bogǫ̂m, orod. bogí.

§ 165. Posebej pomni, da se sklanja v množini: jetra, jetər (ust), jetrom, jetra, jetrih, z jetri. Dalje: pljuča, pljuč, pljučem, pljuča, pljučih, pljuči.

Po zgledu **jetra** gredo: čreva, vrata, usta, rebra, kola.

Po zgledu **pljuča**: mę̌ča.

Beseda drvà (dŕva) se sklanja: drvà, dŕv, drvòm, drvà, pri drvę́h, z drvmí.

§ 166. V to sklanjatev so prestopile tudi vse osnove srednjega spola na soglasnik (**n**, **s**, **t**).

Na **n**: ime — imena, breme — bremena, pleme — plemena, rame — ramena, seme — sę́mena (v množini: sę̂mena), sleme, tę́me, vime, vreme — vremena.

Na **s**: telo — telesa, ulje — uljesa, oko — očesa, uho — ušesa; v množini: nebesa — nebes.

Na **t**: žrebe — žrebeta, tele — teleta, dete — deteta, dekle — dekleta, jagnje — jagnjeta, družinče — družinčeta, živinče — živinčeta. Dalje: prase, ščene, človeče itd.

§ 167. Nekatere osnove na es se sklanjajo tudi ko prave osnove na **o**: čudo, rod. čudesa in čuda, nebo — neba, množ. nebesa, kǫ́la (edn.: kolǫ̂), množ. čreva (edn.: črevo); k ednini oko, očesa spada nekdanja dvojina oči, ki se sklanja v množini po *i*-sklanji; v množini je: očesa (kurja očesa) in oka (rakova oka).

§ 168. Naglas pri 2. razredu **o**-jevske sklanje.

Ednina:

Im.	lę́to	ókno	mesǫ̂
rod.	lę́ta	ókna	mesâ
daj.	lę́tu	óknu	mę̂su
tož.	lę́to	ókno	mesǫ̂
mest.	pri lę́tu	óknu	mę̂su
orod.	z lę́tom	óknom	mę̂som.

Dvojina:

Im., tož.	lę́ti	ókni	pǫ̂lji
rod., mest.	—	—	—
daj., orod.	lę́toma	óknoma	pǫ̂ljema.

Množina:

Im.	lẹ̑ta	ǫ́kna	pǫ̑lja
rod.	lẹ̑t	ǫ́ken	pǫ̑lj
daj.	lẹ̑tom	ǫ́knom	pǫ̑ljem
tož.	lẹ̑ta	ǫ́kna	pǫ̑lja
mest.	pri lẹ̑tih	ǫ́knih	pǫ̑ljih
orod.	z lẹ̑ti	ǫ́kni	pǫ̑lji.

§ 169. Po zgledu **leto** se sklanjajo *a)* primeri, ki so imeli prvotno dolgi potegnjeni naglas (glej § 48. in § 51.), n. pr. síto, žíto, jábolko, známenje, kámenje, kolẹ́no, koríto, motovílo, kopíto itd.; *b)* primeri, pri katerih je prvotno kratki končni naglas prestopil na predposlednji dolgi zlog (gl. § 54.), n. pr. písmo, víno, plátno, žrẹ́lo itd.

Po zgledu **okno** gredo primeri s širokim **e** in **o** v predzadnjem zlogu (gl. § 56.), n. pr. pléče, rébro, bédro, sélo; pomni, da imajo v množini: plẹ́ča, rẹ́bra, bẹ́dra, sẹ́la, mẹ́ča.

Po zgledu **meso** gredo dvozložni samostalniki, ki imajo prvotno dolgi potisnjeni naglas (glej § 59.), n. pr. testǫ̑, srebrǫ̑, blagǫ̑, prosǫ̑, slovǫ̑, morjẹ̑, poljẹ̑, srcẹ̑ itd.[1]

Besede, ki imajo dolgi potisnjeni naglas v neposlednjem zlogu, ga hranijo v vseh sklonih, n. pr. poglâvje, drûštvo.

Besede, ki so ohranile prvotni kratki končni naglas, ga imajo v vseh sklonih ednine, n. pr. gumnò, gumnà, gumnù itd.; suknò, pečevjè, latovjè itd.

III. sklanjatev: osnove na *-i*.

a) Ženska sklanjatev.

§ 170.

	Ednina:		dvojina:		množina:	
Im.	nit	kost	nit-**i**	kost-**í**	nit-**i**	kost-**í**
rod.	nit-**i**	kost-**í**	nit-**i**	kost-**í**	nit-**i**	kost-**í**
daj.	nit-**i**	kost-**i**	nit-**ma**	kost-**éma**	nit-**im**	kost-**ém**
tož.	nit	kost	nit-**i**	kost-**í**	nit-**i**	kost-**i**
mest.	pri nit-**i**	kost-**i**	nit-**ih**	kost-**éh**	nit-**ih**	kost-**éh**
orod.	z nit-**jo**	s kost-**jó**	nit-**ma**	s kost-**éma**	z nit-**mi**	s kost-**mí**.

[1] Nekdaj je bil naglas v vseh sklonih ednine na koncu, n. pr. mesǫ̑, mesâ, mesû, mesǫ̑, mesẹ̑, mesǫ̑m (tako še pri Trubarju, Dalmatinu itd.).

Opombe.

§ 171. Samostalniki, ki imajo v imenovalniku ednine polglasni e (ə), imajo v orodniku ednine končnico **-ijo**, v dajalniku in orodniku dvojine **-ima** in v orodniku množine **-imi**, n. pr. misel, (rod. misli), orod. edn.: z mislijo, daj. orod. dvoj.: mislima, orod. množ.: z mislimi.

§ 172. Samostalniki na **-ev** (n. pr. cerkev, molitev, britev itd.) gredo v dvojini in množini po osnovah na **-a**, v ednini (razen rodilnika) po osnovah na **-i**, n. pr. ednina: 1. cerkev, 2. cerkve, 3. cerkvi, 4. cerkev, 5. pri cerkvi, 6. s cerkvijo.

§ 173. Naglas pri ženskih osnovah na **-i**. Beseda mìš ima v rod. míši, orod. z mîšjo; nìt ima v vseh sklonih s končnicami potisnjeni poudarek, n. pr. rod. nîti, daj. nîti itd. Po tem zgledu gredo: bìl, zíbel — zibȩ̂li, vrzel — vrzȩ̂li itd. Besede s potegnjenim naglasom na neposlednjem zlogu hranijo ta naglas v vseh sklonih razen orodnika edn., kjer je naglas potisnjen, n. pr. pámet, práprot, stárost, prídnost itd.; s pâmetjo, prâprotjo itd. Beseda kǫ̂st se naglaša: edn.: 1. kǫ̂st, 2. kostî, 3. kósti, 4. kǫ̂st, 5. pri kósti, 6. s kostjǫ́; dvoj.: 1., 4. kostî, 3., 6. kostȩ̂ma; množ.: 1. kostî, 2. kostí, 3. kostȩ̂m, 4. kostî, 5. pri kostȩ́h, 6. s kostmí. Po tem zg̀ledu gredo enozložne besede s potisnjenim poudarkom, n. pr. vâs — vasî, nǫ̂č — nočî, pȩ̂st — pestî, rȩ̂č — rečî, strân — stranî; čâst, lâž, ûš, vȓv, pȓst — prstî, kri krvî; enako ravân — ravnî; rebâr (poleg rȩ̂bər), lakât — laktî (poleg lakât — laktû ali laktà) itd.

V daj. in mest. ednine se glase ti primeri: nóči, pȩ́sti, rȩ́či, stráni, rȩ́bri, rávni, úši, nasproti pa: častì in (drugotni naglas) části, lažì in láži, lahtì in láhti, vrvì in vŕvi, krvì in kŕvi, prstì in pŕsti itd.

§ 174. Dolgi potisnjeni naglas vlečejo predlogi k sebi: do nǫ̂či, brez jȩ̂di, brez skȓbi, ravân: v râvən, jesȩ̂n: na jȩ̂sen, rebâr: v rȩ̂bər, dežȩ̂l: v dȩ̂žel itd.

§ 175. Dvozložne besede s potisnjenim poudarkom hranijo naglas vedno na istem mestu, n. pr. čeljûst — čeljûsti, kokǫ̂š, oblâst, obȓv, ostȓv, postȓv, perǫ̂t, živâl, bolȩ̂zən — bolȩ̂zni, ljubȩ̂zən — ljubȩ̂zni, povǫ̂dənj — povǫ̂dnji, pȩ̂səm — pȩ̂smi, prikâzən — prikazni itd.

Posebej pomni glede dolgopoudarjenega polglasnika: ravân, rod.: ravnî (ne: ravâni!); rebâr (navadno rębər), rod.: rębri; lakât (navadno: lakât, ktà, ktû ali htà, htû; láket, lákta ali láhet, láhta; množ. laktî, lehtî, lákti), rod.: laktî ali lahtî, v množ.: lahtî ali lehtî (žensk. sp.).

b) Moške osnove na -i.

§ 176. Nekdaj je imel slovenski jezik tudi posebno sklanjatev moških osnov na -i, ki pa so prestopile zdaj večinoma k o-deblom. Ostanke imamo še:

1. Končnico -je v imen. množine, n. pr. gospodje, ljudje, golobje, gostje, zetje, medvedje, tatje, volcje, črvje itd. Ta končnica se je razširila tudi na druge osnove moškega spola (glej § 159.).

2. V posameznih primerih: števnik trije (moški sp.) in samostalnik ljudje sta v množini skoraj popolnoma ohranila prvotno sklanjo: 1. ljudje, 2. ljudi, 3. ljudem, 4. ljudi, 5. ljudeh, 6. ljudmi. Po tem se ravnajo: črvje, lasje, možje, tatje, zobje itd. — Primer pot (nekdaj moška osnova na -i) je ohranil stari končnici v rod. in orod. ednine, n. pr. v zvezi s poti (spoti iti, spoti spraviti) in pǫtem (tem potem; gre dalje svojim potem [Jurčič]). Sedaj je pot moškega (pot, pota, potu itd.) ali ženskega spola (pot, rod.: poti in potî itd.). V množ. imen. in tož. se rabi včasi tudi oblika srednjega spola: pota.[1]

IV. sklanjatev: osnove na *-u.*

§ 177. Prvotne osnove na -u (n. pr. sin, dom, dol, med, led, pol [pol, polu, ki je ohranjen le v imen. in mest.[2]], sad, stan, vrh, vol), ki so imele nekdaj samostojno sklanjatev, se sklanjajo zdaj večinoma po osnovah na -o; ohranile pa so mnogo svojih končnic. Prvotne končnice u-jevskih osnov so:

---

[1] Beseda gospod (prvotno moška osnova na -i) je še do srede XVIII. veka ohranila nekaj prvotnih končnic: rod., daj.: gospodi.

[2] N. pr. poldne, polnoči, poldrugi, polzemljak (imen.); po starem: po polu brat, ob polu petih do polu šestih (mest., glej § 19.) itd.

Ednina:	množina:
1. sîn	1. sinộvi [2]
2. sinû	2. sinọ́v
3. domọ́v [1]	3. —
4. —	4. vóli, darî, gradî
5. (pri) sînu	5. —
6. —	6. (z) volmí, možmí.

Poleg tega se je končniški del **-ov-** iz te sklanje prenesel na **o**-jevske osnove, n. pr. dvoj. imen., tož.: ova (gradova), daj., orod.: ovoma (gradovoma); množ. daj.: ovom (gradovom), orod.: ovi (z gradovi).

V rod. ednine se je **-u** prenesel tudi na mnoge enozložne osnove na **-o**, n. pr. gradû, cvetû, gladû itd. (gl. § 159, 2.).

V daj. ednine se je končnica **-ov** poleg prislova domọ́v ali domộv ohranila le še v nekaterih narečjih in v pesmih (n. pr. sinov, tatov, moževitd.).

V mest. edn. je končnica **u** docela izpodrinila končnico **i** (ě) pri **o**-osnovah (glej § 156.).

V imen. množ. se je končnica **-ovi** ohranila in se razširila tudi na večino enozložnih osnov na **-o**, n. pr. bogovi, duhovi, gradovi, snegovi, volkovi.

V rod. množ. so osnove na **-o** (razen malo izjem) popolnoma prevzele končnico **ov** od **u**-osnov (glej § 157.).

V tož. množ. se je končnica **-i** ohranila le še v malo primerih, n. pr. vóli, gradî, darî *(dari opravit bog'nji po navadi, — prinese Črtomira lahka ladja,* Preš.); na ọ́gledi ali v ọ́gledi (iti), krati (n. pr. *druge krati je hodil hitro, danes so mu noge težke,* Finžgar).

V orod. množ. je ohranjena pri nekaterih enozložnicah **o**-osnov končnica **-mi**, ki so jo imele prvotno osnove na **-i** in na **-u**. Na -mi se končujejo: z volmí, možmí, lasmí, vozmí, zobmí itd.

V. sklanjatev: osnove na soglasnik.

§ 178. V to sklanjatev so spadale nekdaj osnove na soglasnike **n** (n. pr. kamen — kamena ali kamna; seme — semena, ime — imena itd.), **s** (n. pr. oko — očesa, telo — telesa),

[1] Prvotno **-ovi,** n. pr. sinovi, kar poznajo še Trubar, Dalmatin itd.
[2] Prvotno **-ove,** n. pr. sinove, kar ima še Trubar.

t (n. pr. dete — deteta, tele — teleta) in r (n. pr. mati — matere, hči — hčere). Zdaj se sklanjajo največ po o-jevski, nekaj tudi po a- in celo po i-jevski sklanji. Nekdaj jih je bilo več, n. pr. čelo, nekdaj rod. čelesa, odtod čelesnik, čelešnjak; čudo, zdaj rod. čuda, pri pisateljih XVI. veka še čudesa itd. Od prvotnih končnic so se nekatere v posameznih zgledih še ohranile, tako n. pr.:

1. dan: v rod. in mest. ednine je ohranjena še stara končnica -e, n. pr. dne, pri dne; enako -em, -ema, -eh, -emi v orod. edn., daj. in orod. dvoj. in v daj., mest. in orod. množ.: z dnem, dnema, dnem, dneh, z dnemi; dalje tož. množ.: dni; stari rod. množ. dân (strsl. дьнъ) pa se nahaja le še v narečjih (n. pr. čez štirinajst dan, danes osem dan[1]).

Sedaj se beseda **dan** sklanja tako: ednina: 1. dan, 2. dne, dneva, 3. dnevu, 4. dan, 5. pri dne, dnevu, 6. z dnem, dnevom; dvojina: 1. in 4.: dni, dneva, 2. in 5. —, 3. in 6.: dnema, dnevoma; množina: 1. dnevi, dnovi, 2. dni, 3. dnem, dnevom, 4. dni, dneve, dnove, 5. pri dneh, dnevih, 6. z dnemi, dnevi, dnovi.

2. mati, hči; stara končnica je ohranjena v tožilniku ednine: mater, hčer; prvoten je najbrže tudi -e v rodilniku: matere, hčere (ostalo sklanjatev glej § 142.).

3. Ostanke soglasniških osnov imamo tudi v nekaterih množinskih krajnih (stanovniških) imenih na **-ane, -an,** kakor Goríčane, Svečane, Borovljane, Poličane, rodilnik: Goričan, Svečan, Borovljan, Poličan itd.[2]

Tuja lastna imena.

§ 179. Tuja lastna imena ostanejo v slovenščini vobče nespremenjena. S slovenskim pravopisom (ali po izreki) jih pišemo le v knjigah, ki so namenjene preprostemu narodu.

Tuja lastna imena spreminjamo le v naslednjih primerih:

1. Kadar imamo za tuja krajna imena slovansko ime ali slovansko obliko, rabimo to, n. pr. *Budišin* (Bautzen), *Budim-*

---

[1] Na Notranjskem.

[2] Sklanjajo se ta imena: 1. Goričane, 2. Goričan ali Gorič, 3. Goričanom ali Goričam, 4. Goričane ali Goriče, 5. (pri) Goričanih ali Goričah, 6. z Goričami.

Nekatera imena imajo rodilnik na **-an,** n. pr. Duplje: iz Dupljan poleg iz Dupelj, Gorje: iz Gorjan poleg iz Gorij itd.

Pešta, Dunaj; Draždani, rod. *Draždanov* (Dresden), *Gdansko,* rod. *Gdanskega* ali *Gdanska* (Danzig), *Gradec, Heb* (Eger), *Lipsko,* rod. *Lipskega* ali *Lipska* (Leipzig), *Podmokli* (Bodenbach), *Rujana* (Rügen); *Benetke, Gradišče* (Gradisca), *Jakin* (Ancona), *Labin* (Albona), *Oglej, Poreč* (Parenzo), *Pulj* (Pola), *Videm* (Udine).

Tako rabimo tudi domače oblike: *Pariz, London* itd.

2. Pri nemških krajnih imenih rabimo semtertja romansko, latinsko ali starejše nemško ime; pri romanskih imenih pa staro latinsko obliko, n. pr. *Monakovo* (München), *Moguncija* (Mainz), *Bavarsko; Alzacija-Lorena (Lotaringija), Aniža* (Enns), *Tubinga* (Tübingen); *Pad* (Po), *Trident* (Trient), *Burgundija* itd.

Prisiljeno je sloveniti imena, kakor *Inomost, Solnograd, Frankobrod* itd.; zato rabimo rajši tujo obliko *Innsbruck, Salzburg, Frankfurt.*

3. Slovanska lastna imena rabimo prav tako v nespremenjeni obliki; slovenskemu pravopisu (črkopisu) prilagodimo navadno le bolj znana imena, n. pr. *Lvov* (poljsko Lwów), *Varšava* (poljsko Warszawa), *Praga* (češko Praha) itd.

§ 180. Grška in latinska lastna imena spreminjamo po sledečih pravilih:

Pravopisne posebnosti uravnavamo po pravilih našega jezika. Za grške in latinske glasnike **ch, c, ph, qu, rh, th, x, y, au, ai, oi, eu, ui** itd. pišemo v slovenščini **h, k, f, kv, r, t, ks, i, av, aj, oj, ev, uj** itd. Soglasnikov ne podvajamo, n. pr. *Efira* (grško Ephyra), *Kare* (lat. Carrhae, gr. Karrai), *Cina* (lat. Cinna) itd.

§ 181. Tuje končnice **-ia, -ea** itd. privzemajo slovensko obliko **-ija, -eja** itd., n. pr. *Pitija* (grško Pythia), *Tireja* (grško Thyrea), *Tegeja* (grško Tegea) itd.

§ 182. Glede sklanje veljajo nastopna pravila:

V imenovalniku ednine se rabi navadno tuja končnica (izvzemši § 181.), in sicer pri latinskih latinska, pri grških navadno grška; odvisne sklone tvorimo tako, da pridevamo na tujo (grško ali latinsko) osnovo slovenska sklonila.

a) Moška in ženska imena na **-a** ohranijo svojo končnico, n. pr. *Hera, Kasandra; Cina, Agripa.*

b) Ženska grška imena na **-e** imajo v slovenščini **-a,** n. pr. *Nioba* (grško Niobe), *Antigona, Afrodita* itd.

c) Grška ženska imena na **-o** ohranijo v imenovalniku ednine to končnico, v ostalih sklonih se tvorijo od grške osnove, tedaj:

Alekto, rod. *Alektoje; Ino*, rod. *Inoje; Leto*, rod. *Letoje; Kloto*, rod. *Klotoje* itd.

č) Imena na **-as, -ias,** dalje na **-os, -om** (lat. **-us, -um**) ter moška imena na **-es,** ki nimajo v rodilniku podaljška, navadno hranijo tujo končnico, n. pr. *Pitagoras*, rod. *Pitagora*, daj. *Pitagoru; Midas*, rod. *Mida; Pelopidas, Pelopida;* — *Naksos*, rod. *Naksa; Teos*, rod, *Teja; Delos, Dela; Ilion* (lat. *Ilium)*, rod. *Ilija; Ajshilos* (lat. *Eshilus)*, rod. *Ajshila (Eshila); Alkinoos, Alkinoja;* — *Demostenes*, rod. *Demostena; Orestes*, rod. *Oresta; Miltiades, Miltiada; Sokrates, Sokrata; Laertes, Laerta; Tukidides, Tukidida; Prokrustes, Prokrusta* itd.

Opomnja. Te končnice se smejo odpahovati v edninskem imenovalniku, n. pr. *Pitagora, Pelopida, Ajshil, Herodot, Demosten, Orest* itd.

Če končnice odpahujemo, se morajo novo nastale končnice ravnati po slovenskih glasovnih pravilih, tedaj: *Istem, Lemen* (grško Isthmos, Lemnos); *Patrokel, Menelaj* (gr. Patroklos, Menelaos); *Kalija* (gr. Kallias); *Fabij, Ovidij, Vergilij* (lat. Fabius, Ovidius, Vergilius) itd.

Pri manj znanih in kratkih imenih te rabe ni priporočati.

d) Lastna imena, ki dobivajo v odvisnih sklonih podaljšek, ali pa preminjajo svojo končnico, obdrže v imenovalniku povsod tujo (grško, latinsko) obliko; v odvisnih sklonih pridevamo sklonilo na tujo osnovo.

N. pr. *Stiks*, rod. *Stiga; Pelops, Pelopa; Palas, Palade; Paris, Parida; Lahes, Laheta; Eros, Erota; Ksenofon, Ksenofonta; Kreon, Kreonta; Aheron, Aheronta; Pojas, Pojanta; Ajas, Ajanta; Tirins, Tirinta; Simoejs, Simoenta; Herakles, Herakleja; Sofokles, Sofokleja; Ahilevs, Ahileja; Ares, Areja; Tetis, Tetide; Artemis, Artemide; Elis, Elide; Feres, Fereta; Parnes, Parneta; Aruns, Arunta;* — *Anakreon, Anakreonta; Drakon, Drakonta; Laokoon, Laokoonta; Laomedon, Laomedonta;* — *Agenor, Agenorja; Hektor, Hektorja; Nestor, Nestorja;* — *Minos, Minoja;* — latinska imena: *Cicero, Ciceróna; Kato, Katóna; Ceres, Cerere; Mars, Marta; Juno, Junóne; Mecenas, Mecenata* itd.

Množinska lastna imena se tudi v slovenščini sklanjajo v množini, n. pr. *Atene, Aten, Atenam; Tebe, Teb; Delfi, Delfov, Delfom; Ekvi, Ekvov, Ekvom; Veji, Vejev, Vejem;* srednji samostalniki: *Levktra, Levkter, Levktrom; Kunaksa, Kunaks, Kunaksom.*

Pridevnik.

§ 183. Pridevnik (adjektiv) se prideva nekaterim besednim vrstam (samostalniku, zaimku, redko števniku) in naznanja, kakšna je kaka oseba ali reč, ali čigava je.

Po pomenu so pridevniki:

1. **kakovostni,** ki značijo kakovost ali lastnost kake osebe ali reči, n. pr. *lep (kraj), mrzla (zima), deževno (leto);*

2. **svojilni,** ki določajo, čigava je kaka oseba ali reč, n. pr. *očetov (dom), materina (solza), Marijin (praznik).*

Pridevniki se rabijo:

1. **pridevno** (atributivno), n. pr. *siv oblak, črna jama, težko srce.*

2. **povedno** (predikativno), n. pr. *oblak je siv, jama je črna, srce je težko.*

Kakor pri samostalniku razločujemo tudi pri pridevniku spol, število, sklon in sklanjatev.

Pridevniška sklanjatev ima **določno** in **nedoločno** obliko; določna oblika se razločuje od nedoločne po naglasu in posebej še v edninskem imenovalniku in tožilniku moškega spola.

Določna oblika, ki se končuje na **-i,** n. pr. *pridni (učenec),* se rabi, če govorimo o kaki določeni, znani osebi ali reči; nedoločna oblika, n. pr. *priden (učenec)* pa nam rabi, če govorimo o kaki nedoločeni, še neznani osebi ali reči.

§ **184. Sklanjajo** se pridevniki po temle zgledu:

Ednina:

	Moški spol:	ženski spol:	srednji spol:
Im.	lep, lep-**i**	lep-**a**	lep-**o**, rdeč-e
rod.	lep-**ega**	lep-e	lep-**ega**
daj.	lep-**emu**	lep-**i**	lep-**emu**
tož.	lep-**ega**, lep (-**i**)	lep-**o**	lep-**o**, rdeč-e
mest.	pri lep-**em**	pri lep-**i**	pri lep-**em**
orod.	z lep-**im**	z lep-**o**	z lep-**im**.

Dvojina:

Im.	lep-**a**	lep-**i**	lep-**i**
rod.	lep-**ih**	lep-**ih**	lep-**ih**
daj.	lep-**ima**	lep-**ima**	lep-**ima**
tož.	lep-**a**	lep-**i**	lep-**i**
mest.	pri lep-**ih**	pri lep-**ih**	pri lep-**ih**
orod.	z lep-**ima**	z lep-**ima**	z lep-**ima**.

Množina:

	moški spol:	ženski spol:	srednji spol:
Im.	lep-**i**	lep-**e**	lep-**a**
rod.	lep-**ih**	lep-**ih**	lep-**ih**
daj.	lep-**im**	lep-**im**	lep-**im**
tož.	lep-**e**	lep-**e**	lep-**a**
mest.	pri lep-**ih**	pri lep-**ih**	pri lep-**ih**
orod.	z lep-**imi**	z lep-**imi**	z lep-**imi**.

§ **185.** Samo **določno** obliko imajo:

a) Vsi pridevniki, če govorimo o kaki določeni, že znani osebi ali reči ali kadar si mislimo vse osebe ali reči ene vrste, n. pr. *Mladina stari svet zanemarja. — Kralj Matjaž, znani junak, spi pod Peco.*

b) Vsi svojilni pridevniki na **-ji, -ski** in vsi pridevniki na **-nji,** n. pr. *božji, divji, gadji, kravji, vražji, medvedji; bratovski, volovski, slovenski, nemški; srednji, vsakdanji, zadnji;* posebej pomni: *nocojšnji.*

N. pr. *Prvi se je zjutraj Kokodinov* (petelinov) *glas razlegal po tihi dolini. Ljudje se rekli: zgodnji je, ali glasan!* (Stritar.)

c) Pridevniki, ki stoje kot **določilne** besede v sestavljenkah, n. pr. *véliki petek,*[1] *cestni prah, mali traven, mokri bratec* (= pijanec), *lâhki kamen* (= lehnják), *lâhki korak, gnojni kup, glavni del, mašni plašč, pustni torek, deseti brat, sadni vrt, tržni dan, povodni mož, državni zbor, Stari trg, Veliki Klek.*

č) Vsi primerniki, n. pr. *višji, težji, mečji, starejši.*

d) Nekateri pridevniki, ki sploh nimajo nedoločne oblike; to so: *mali, obči, pravi.* N. pr. določna oblika: *mali hlapec;* nedoločna oblika: *majhen,* n. pr. *hlapec je majhen (ne:* mal ali mali); *obči* (= skupen) *svet.*

e) Pridevniki, ki se rabijo samostalniško, n. pr. *bolni* (= bolnik), *duhovni* (duhovnik), *modri, bližnji, hudobni, popotni, pravični, verni, sužnji, tuji;* samostalniki, kakor *bližnjik, hudobnik* so prisiljeni.

f) Pridevniško rabljeni zaimki, n. pr. *neki, kateri (marsikateri, vsakteri* itd.), *oni, tisti, isti, mnogi* poleg *mnog, drugi* poleg *drug.*

---

[1] Glede naglasa pri pridevniku *velik* pomni: starejše sestavljenke imajo nedoločno obliko, n. pr. *velíka* noč, o *velíki noči;* mlajše sestavljenke imajo določno obliko, n. pr. vẹlika nedelja, vẹlika maša, vẹliki Šmaren.

§ **186.** Samo **nedoločno** obliko imajo:

a) Pridevniki, kadar govorimo o nedoločeni, še neznani osebi ali reči; n. pr. *Prazen sod ima močen glas. — Čas je **zvest** hlapec; ni ga treba klicati, še prezgodaj pride.* (Cank.)

b) Kadar stoji pridevnik za povedno določilo v stavku; n. pr. *Človek ni okrogel in debel, če ni vinski in krušen.* (Fr. Levstik.)

c) Vsi svojilni pridevniki na **-ov (ev), -in,** n. pr. *bratov, očetov, Adamov sin; materin jezik, sestrin venec, Marijin praznik.*

č) Svojilni pridevniki s končnico **-j,** kar se rabi le v lastnih imenih, n. pr. *Slovenj Gradec, Martinj vrh, Vinj vrh, Ruperč vrh,* rod. *Slovenjega Gradca.*

d) Beseda *cel* navadno nima določne oblike, n. pr. *cel hleb prinesi* (t. j. *ne reži ga prej); celi hleb prinesi* (t. j. *prinesi hleb, ki je še cel, ne tistega, ki je že načet).*

§ **187.** Kadar se veže pridevnik z moškim samostalnikom **nežive** reči, je tožilnik ednine enak imenovalniku, pri **živih** stvareh je enak rodilniku.

Kadar pa stoji pridevnik (zaimek) sam in se nanaša na samostalnik v prednjem stavku, ne delamo razlike med živimi in neživimi stvarmi, n. pr. *Mladina novi svet preveč čisla, starega* (prvotno *stari) pa zanemarja. — Veliki zvon smo že prelili, srednjega* (prvotno: *srednji) pa šele bomo.*[1]

§ **188.** Goltnikov **k, g, h** v pridevniški sklanjatvi **ne izpreminjamo** v sičnike; zato piši: *drugega, ubogih, takega, z velikimi, suhega (ne:* druzega, ubozih!) itd.

§ **189.** Pridevnik *rad* ima samo imenovalnike vseh spolov in števil ter se vedno ujema z osebkom; enako se rabi primernik *rajši (najrajši),* le da se za ženski in srednji spol navadno rabi oblika moškega spola, n. pr. *Naš hlapec rad moli, pa še rajši (ne:* raje!) *dela. — Sestra rada šiva, pa še rajši (redko:* rajša) *bere. — Dete rado jé, pa še rajši (redko:* rajše) *spi. — Bratje radi* (rajši) *beró, sestre rade* (rajši, *redko:* rajše) *molijo, deteta rada* (rajši, *redko:* rajša) *spe.*

Nekaj pridevnikov se ne sklanja, n. pr. *napak, peš, res, sovraž, všeč;* redko se sklanja: *tešč, žal,* n. pr. *Ona je bila še tešč*

---

[1] Stari pisatelji pišejo še stari tožilnik, n. pr. *Vzemi dva goloba; enega daruj za žgalni dar, **drugi** za greh.* (Dalmatin.) — *Ta tempelj hočem razvaliti in v treh dneh **drugi** sezidati.* (Trubar.)

(poleg *tešča)*. — *Žal besede v ustih ni.* Pa tudi: *Ne bo iz mojih ust prišla beseda žala.* (Preš.)

Pravi, prava, pravo je pridevnik, ki se rabi v določni obliki, *prav* pa prislov, n. pr. *Ta denar ni pravi.* — *Suknjič mu je prav.* — *Desna roka je prava.* — *Obleka mu je prav.*

Namesto nepravilnega pridevnika *cen* ali *cenen* nam rabi prislov *cenó, poceni, v céno;* n. pr. *blago je ceno;* v rabi je pa primernik *cenejši, ša, še.*

Samostalnik *râjnik, rajnica (rajnik oče, rajnica mati; rajnika očeta, rajnice matere* itd.) se rabi tudi pridevniško: *rajnki, rajnka* (poleg *rajni, rajna); rod.: rajnkega, rajnke;* daj.: *rajnkemu, rajnki* itd.

§ 190. Nedoločna oblika v edn. imen. in tož. za moški spol je ostanek nekdanje **imenske** sklanje, ki so jo imeli pridevniki v vseh sklonih za vse tri spole. Nedoločni pridevnik se je sklanjal kakor samostalnik, n. pr. *lep*, rod. *lepa,* daj. *lepu* itd. (kakor *jelen, jelena, jelenu* itd.)

Ostanke imenske sklanje nedoločnih pridevnikov imamo: 1. rod. ednine za moški ali srednji spol, n. pr. prislovi *zdavnaj* (nastalo iz: iz davna), *znotraj* (nastalo iz: iz notra), *izprva (sprva), (i)zlepa, domala, dosta* (iz: do sita), *zarana* itd.; 2. daj. ednine: *blizu, kljubu* (iz: k ljubu), *kdobru;* 3. mest. ednine v vzhodnih narečjih: *po malu, na redci* (redko), *na nagli, na gosti, na dolzi;* odprite vrata *na velici* (= široko).

Sklanjatev določne oblike je nastala iz imenske sklanje in iz zaimka *i* (moški sp.), *ja* (ž. sp.), *je* (sr. sp.), rod. *jego,* daj. *jemu* itd. (t. j. sedanji osebni zaimek [on] njega, njemu, pri njem, z njim itd.); zato se imenuje **zaimenska** sklanja.

Določna oblika daje pridevniku isti pomen kakor člen (spolnik) v nemščini in romanskih jezikih.

§ 191. Naglas pri pridevniku.

a) Nedoločna oblika.

Ednina; imen.: **mlâd,** mláda, mladǫ̑; rod. mládega, mláde; daj. mládemu, mládi; tož. mlâd (mládega), mladǫ̑ (žen.), mladǫ̑ (srednji sp.); mest. pri mládem, mládi; orod. z mládim, mladǫ́.

Dvojina; imen., tož.: mladâ, mladẹ̑ (žen.) mládi; daj. orod.: mládima.

Množina; imen. mladî, mladẹ̑ (žen.), mladâ (sr.); rod. mládih; daj. mládim; tož. mladẹ̑ (mošk. in žen. sp.), mladâ (sr.); mest. pri mládih; orod. z mládimi.

Pridevnik **lahèk,** lahkà, lahkǫ̑; rod. lahkegà (mošk., sred.), lahkę́ (žen.); daj. lahkemù, lahkì; tož. lahèk (lahkegà), lahkǫ̑ (žen.), lahkǫ̑ (srednji sp.); nadaljnji naglas kakor pri primeru mlâd; v množini: lahkî, lahkȩ̑ (žen.), lahkâ (sr.); rod., mest. lahkìh; nadaljnji naglas kakor pri primeru mlâd.

Opomnja. Primer lahèk more imeti poleg prvotnega končnega kratkega naglasa tudi dolgi naglas na tistem mestu kakor primer mlâd, n. pr. láhkega, láhkemu itd.

b) Določna oblika.

Določna oblika hrani v vseh sklonih vseh treh spolov tak naglas, kakršnega ima v imenovalniku ednine moškega spola, n. pr. stâri, stâra, stâro; stârega itd.; láhki, láhka, láhko, láhkega itd.

§ 192. Po zgledu **mlâd** gredo enozložnice s prvotnim dolgim potisnjenim naglasom (glej § 59.), n. pr. blâg, blȩ̑d, drâg, gǫ̑st, hûd, lȩ̑p itd. — Določna oblika: blâgi, blȩ̑di, drâgi, gǫ̑sti, hûdi, lȩ̑pi itd.

Po zgledu **lahèk** gredo primeri s končnim kratkim naglasom, n. pr. drobèn, glasèn, gnojèn, godèn, gorèk, grenèk, hladèn, kalèn, kesèn, krotèk, mehèk, močèn, plašèn, potèn, prašèn, ravèn, sladèk, temèn, tenèk itd. — Določna oblika: drǫ́bni, glásni, gnǫ́jni, gǫ́rki, grę́nki, kásni, mę́hki, mǫ́čni, rávni, sládki, tánki itd.

Ker se polglasni e pod dolgim poudarkom spreminja v **a** (glej § 14.), se morajo naglašati ti primeri v nedoločni obliki tudi takole: drobân, glasân, gorâk, grenâk, hladân itd.

Pridevniki, ki imajo v imen. mošk. sp. edn. kratki naglas, imajo v imen. žensk. sp. ednine in v vseh ostalih sklonih dolgi naglas, n. pr. stàr — stára, stáro, rod. stárega itd.; enako čìst — čísta; sìv — síva; ràd — ráda; dalje: bogàt, kosmàt, košàt, pijàn, domàč, rumèn, globòk, visòk. — Določna oblika ima potisnjeni naglas: stâri, čîsti, slâbi, sîvi, zdrâvi, prâvi, mâli, zâli, bogâti, kosmâti, košâti, domâči, rumȩ̑ni, zelȩ̑ni, globǫ̑ki, širǫ̑ki, visǫ̑ki.

Stopnjevanje pridevnikov.

§ 193. Pridevniki imajo tri stopnje, in sicer: 1. osnóvnik (pozitiv), n. pr. *nov* ali *novi;* 2. primernik (komparativ), n. pr. *novejši;* 3. presežnik (superlativ), n. pr. *najnovejši.*

Primernik.

§ 194. Primernik se tvori z obrazilom: 1. **ši, ša, še** ali 2. **ji, ja, je** ali 3. **ejši, ejša, ejše.**

1. Z obrazilom **ši, ša, še** ga tvorijo večinoma enozložni pridevniki na **b, p, d,** n. pr.

ljub: ljub-ši, ljub-ša, ljub-še;
slab: slabši, slabša, slabše;
lep: lepši, lepša, lepše.

Dalje imamo:

hud: huj-ši, huj-ša, huj-še;
mlad: mlaj-ši, mlaj-ša, mlaj-še;
trd: tr-ši, tr-ša, tr-še;
grd: gr-ši, gr-ša, gr-še.

Dalje: *širok* (osnova *šir): širši, ša, še; tenek* (osnova *tən): tanjši, ša, še; kratek* (osnova *krat): krajši* poleg *kračji.*

2. Z obrazilom **ji, ja, je** (natančneje: jji, jja, jje) delajo primernik večinoma vsi pridevniki na **k, g** in **h,** ki se spreminjajo v **č, ž, š,** in pridevniki, katerih osnova se končuje na **z, s,** ki se spreminjata v **ž, š,** n. pr.:

jak: jač-ji, jač-ja, jač-je;
drag: draž-ji, draž-ja, draž-je;
gluh, gluš-ji, gluš-ja, gluš-je;
lahek (osnova ləg): laž-ji, laž-ja, laž-je;
mehek (osnova mek): meč-ji, meč-ja, meč-je;
nizek (osnova niz): niž-ji, niž-ja, niž-je;
visok (osnova vis): viš-ji, viš-ja, viš-je;
ozek (osnova oz): ož-ji, ož-ja, ož-je.

Dalje *težek* (osnova *tež): težji, ja, je; globok* (osnova *glob): globlji, lja, lje.*

3. Z obrazilom **ejši, ejša, ejše** delajo primernik:

a) Večinoma večzložni in mnogi dvozložni pridevniki, zlasti s končnico na **er, en, an, ak, al, iv, it,** n. pr.:

bister: bistrejši, bistrejša, bistrejše;
priden: pridnejši, pridnejša, pridnejše;
drobân: drobnejši, drobnejša, drobnejše;
krepâk: krepkejši, krepkejša, krepkejše;
šibek: šibkejši, šibkejša, šibkejše;

ljubezniv: ljubeznivejši, ljubeznivejša, -ejše;
plemenit: plemenitejši, plemenitejša, -ejše.

b) Mnogi enozložni pridevniki, zlasti končujoči se na st, n. pr.:

star: stárejši, stárejša, stárejše;
čist: čistejši, čistejša, čistejše;
tolst: tolstejši, tolstejša, tolstejše.

Če obrazilo **ejši** nima naglasa na **ej**, se lahko ej spreminja v **i**, n. pr. *rodovitnejši: rodovitniši;* tako je nastalo: *stárši* (roditelji) iz stariši in to iz starejši;[1] dalje imamo *zaljši* iz zališi in to iz zalejši.

Končnice **ek (ak), ok** se navadno odpahujejo: *tanek: tanjši, nizek: nižji, visok: višji, ozek: ožji* itd.

Nekateri pridevniki se vendar stopnjujejo s končnico vred, n. pr. *krepek: krepkejši, šibek: šibkejši, grenek: grenkejši, brhek (brdek): brhkejši (brdkejši), bridek: bridkejši, gorek: gorkejši* itd.

Toda ne: *visokejši, mehkejši, nizkejši* itd.!

Posebno stopnjevanje imajo pridevniki:

velik: večji in veči, večja in veča, večje in veče;
majhen, mali: manjši, manjša, manjše;
dober: boljši, boljša, boljše;
dolg: daljši, daljša, daljše.

V mnogih narečjih je večinoma v rabi le obrazilo **ji, ja, je,** odtod imamo zlasti pri pesnikih oblike, kakor: *Bom pel: kak prideluje se krompir najbolji* (stik: *po volji — na polji*). (Prešeren.) — *Božja volja je najbolja.* (Župančič.)

Včasi tvorimo primernik s prislovom **bolj** (n. pr. *črn: bolj črn; cvetoč: bolj cvetoč; znan: bolj znan* itd.). Ta način stopnjevanja je navaden zlasti:

1. pri pridevnikih, ki pomenjajo kako barvo: *črn, bel* itd.

2. pri pridevnikih na **-č**, ki so prav za prav deležniki sedanjega časa: *pekoč, vroč, rdeč, cvetoč;* in

3. pri pridevnikih na **-ski** in **ji,** n. pr. *slovenski, divji.*

4. pri deležnikih na **en, na, no** in **el, la, lo,** n. pr. *učen, znan, vrel, gnil* itd.

---

[1] Kar se še po več krajih govori.

§ **195. Prislovi** primernika se tvorijo le z obrazilom **je,** n. pr. *slabeje, huje, trje, zvesteje, bistreje, prosteje, tanje; meče, bliže, draže, laže, niže, više* (manj pravilno: *mečje, bližje, dražje, lažje!)*

Sem spadajo tudi prislovi: *bolj, dalj, manj* (nastali iz: bolje, dalje, manje).

§ **196.** Stvar, s katero se druga primerja, stoji:

1. v istem sklonu s primerjalnim členkom **ko, kot, kakor** ali (za nikalnim stavkom) **nego;** n. pr. *Boljša kratka sprava kakor (ko, kot) dolga pravda. — Hujša je žeja ko(t) glad. — Ni ga večjega bogastva, nego je pošteno srce.*

2. v rodilniku s predlogom **od** ali **mimo,** n. pr. *Človeštvo nima hujše sovražnice od* (ali: *mimo) mehkužnosti.*

3. v tožilniku s predlogom **čez** ali **nad,** kar se pa redko rabi, n. pr. *Ni ga višjega gospoda čez Jehova. — Ni ga mogočnejšega kralja nad Boga.*

Presežnik.

§ **197.** Presežnik tvorimo:

1. Če primerniku dodamo besedico **naj:** *lepši — najlepši, slajši — najslajši, boljši — najboljši.*

2. Pridevnikom, ki tvorijo primernik s prislovom bolj, dodajamo besedico **najbolj:** *najbolj črn, najbolj učen, najbolj cvetoč.*

Stvar, s katero se druga primerja, stoji:

1. V rodilniku brez predloga, ako se ponovi samostalnik, n. pr. *Materin jezik je vseh darov najdražji dar. — Lenoba je vseh grdob največja grdoba.*

2. V kakem sklonu s predlogom: **iz, izmed, od, med, čez, nad;** n. pr. *Jožef je bil očetu izmed vseh sinov najljubši;* ali: *iz, od vseh sinov* ali: *med vsemi sinovi . . .*

§ **198.** Nekateri pridevniki nimajo vseh stopenj.

1. Osnovnika nima: *bližji, najbližji.* Pogosto se rabi primerniški prislov *brž* za prislov osnovnika: *brzo.*

2. Primernika nimajo: *dol(e)nji, gor(e)nji, prednji, poslednji, zadnji, prvi, skrajni* itd. Presežnik tvorijo z besedico **naj:** *najzadnji, najprvi* itd.

Zaimek.

§ 199. Zaimek (pronomen) se rabi namesto samostalnika (n. pr. *jaz, ti, on* itd.) ali pridevnika (n. pr. *moj, naš, ta* itd.).

Zaimki so:

1. osebni (personalni), n. pr. *jaz, ti, on;*
2. svojilni (posesivni), n. pr. *moj, tvoj, njegov, naš;*
3. kazalni (demonstrativni), n. pr. *ta, tisti, tak;*
4. vprašalni (interogativni), n. pr. *kdo?, kaj?, čigav?;*
5. oziralni ali odnosni (relativni), n. pr. *kdor, kateri, ki;*
6. nedoločni (indefinitni), n. pr. *nekdo, nihče, vsak.*

1. Osebni zaimki.

§ 200. Osebni zaimki so: *jaz* (za prvo osebo), *ti* (za drugo osebo), *on, ona, ono* (za tretjo osebo); povratno-osebni zaimek *sebe* (za vse tri osebe).

Sklanjatev osebnih zaimkov.

	Ednina:	
Im.	jàz	tî
rod.	méne — mè	tébe — tè
daj.	méni — mì	tébi — tì
tož.	méne — mè	tébe — tè
mest.	pri méni	pri tébi
orod.	z menǫ́j (mâno)	s tebǫ́j (tâbo).
	Dvojina:	
Im.	mîdva, mîdve (medve)	vîdva, vîdve (vedve)
rod.	nâju	vâju
daj.	nâma	vâma
tož.	nâju	vâju
mest.	pri nâma (nâju)	pri vâma (vâju)
orod.	z nâma	z vâma.
	Množina:	
Im.	mî (žen. sp.: mę̂)	vî (žen. sp.: vę̂)
rod.	nàs	vàs
daj.	nàm	vàm
tož.	nàs	vàs
mest.	pri nàs	pri vàs
orod.	z nâmi	z vâmi.

Ednina:

	Moški spol.	Ženski spol.	Srednji spol.
Im.	òn	óna	óno (onộ)
rod.	njéga — gà	njẹ́ — jè	njéga — gà
daj.	njému — mù	njẹ́j, nji — jì	njému — mù
tož.	njéga — gà	njǫ́ — jò	njéga — gà (je)
mest.	pri njém	pri njẹ́j (nji)	pri njém
orod.	z njím	z njǫ́	z njím.

Dvojina:

Im.	ona (dva)	oni (dve)	oni (dve)
rod.		njîju — ju, jih	
daj.		njîma — jima	
tož.	njîju — ju, jih		nji — jih
mest.		pri njîma (njîju)	
orod.		z njîma.	

Množina:

Im.	onî	onệ	ona
rod.		njìh — jih	
daj.		njìm — jim	
tož.		njẹ́ — jih	
mest.		pri njìh	
orod.		z njîmi.	

Povratno-osebni zaimek.

Povratni zaimek **sebe** se sklanja za vse spole in števila takole:

Im. —, rod. s é b e — s è, daj. s é b i — s ì, tož. s é b e — s è, mest. pri s é b i, orod. s s e b ǫ́ j (s â b o).

§ **201.** O t r e t j i osebi je pomniti:

a) Moški tožilnik v ednini je: *njega, ga.* Le za predlogi se je ohranila stara oblika **-nj** (starosloven. **j**), kakor: *zánj (= za njega); ponj, nanj, vanj, predenj, črezenj, obenj.*

b) Namesto prvotnega s r e d n j e g a tož. *je* v ednini nam rabi rodilniška oblika *njega, ga;* stara oblika se je ohranila za predlogi, n. pr. p ộ n j e (p o n j e g a), z â n j e, n â n j e, v â n j e itd. N. pr.: *Ali je mesar že prišel po jagnje? Ni še prišel* ***ponje.*** — *Jagnje, ki* ***ga*** *je mesar vzel, je še premlado.*

Enako imamo v množini v tožilniku nam. prvotnega *je* rodilnik *jih*. Za predlogi in pa, kadar zaimek poudarjamo, se je ohranila prvotna oblika *nje*, n. pr. *Samo nje sem videl; grem mednje; ponje, čreznje, zânje. — Kam ste dejali grablje? Dekla* ***jih*** *je vzela; pojdi* ***ponje.***

§ 202. Kratke oblike mè, mì; tè, tì; gà, mù; jè, jì; jìh, jim imenujemo **naslonice** (enklitike) in jih rabimo, kadar zaimek nima stavčnega poudarka.

Daljše oblike (mene, meni; tebe, tebi; njega, njemu; nje, njej, njo; sebe, sebi itd.) osebnih zaimkov se pišejo:

a) Kadar ima zaimek stavčni poudarek, zlasti v protivnih stavkih ali če ima zaimek prilastek pri sebi; n. pr. *Kdor* ***vas*** *posluša,* ***mene*** *posluša in kdor* ***vas*** *zaničuje,* ***mene*** *zaničuje. — Danes* ***meni,*** *jutri* ***tebi.*** *— Vprašali smo* ***njega,*** *ne* ***tebe.*** *— Kdor tebe s kamenom, ti njega s kruhom! — Nepokoren si meni, ki sem tvoj učitelj. — Čez tebe več ne bo, sovražna sreča, — iz mojih ust prišla beseda žala!* (Preš.)

b) Za predlogi; le v tožilniku stoji za enozložnimi predlogi navadno prvotna oblika me, te, se, n. pr. *Ti za me, jaz za te, Bog za vse. — Kdor ni z menoj, je zoper mene. — Vsak ima prste k sebi obrnjene.*

Breznaglasne (kratke) oblike tretje osebe spremljajo včasih samostalnik, katerega krepijo, ozir. v nikalnih stavkih zanikavajo, n. pr. *Kdo* ***ga*** *ne pozna suhotnega dijaškega življenja slovenskega mladeniča?* (Tavč.) — *Ni* ***ga*** *lasu na glavi več.* (Preš.) — *Nobeden si* ***je*** *ni upal ne črne ne bele črhniti.* (Zarnik.) — *O bodi* ***ga*** *Bog zahvaljen!* (Dalm.) — *Nimam ga človeka, ki bi me v jezero dejal.* (Ravnikar.)

§ 203. Osebni zaimki se rabijo v slovenščini le, kadar imajo kak poudarek, n. pr. *Jaz hranim, ti pa zapravljaš. — Mi smo sejali, vi boste želi.*

Napačno je rabiti osebne zaimke, če nimajo nobenega poudarka, n. pr. *Kaj delaš? Jaz pišem* (pravilno: *pišem.) Kaj bote delali? Mi bomo pisali* (pravilno: *pisali bomo). — Zdrav človek se ne razburja radi vsake malenkosti, jeza in sovraštvo sta mu tuja;* ***on*** *ni častihlepen* (slovenski: ***ni*** *častihlepen), navadno je dobre volje;* ***on*** *ljubi prijetno in zabavno družbo* (slov.: *ljubi prijetno* itd.) *in je velik prijatelj narave.*

Ako je kak zaimek potreben, se rabi kazalni zaimek *ta, ta, to*, n. pr. *Če hočeš zdravje ohraniti, se ne boj solnčnih žarkov;* ***oni*** *so enako potrebni za zdrave kakor za bolne, za starce kakor za mlade* (slovenski: ***ti*** *so enako potrebni . . .).*

§ **204. Povratni** zaimek **sebe,** se se rabi: 1. Kadar se dejanje obrača na osebek istega stavka, n. pr. *hvalim* ***se,*** *hvališ se, hvali se, hvaliva se* itd.; *za sebe skrbiš, k sebi jih vabimo. Sebi orjem, sebi sejem, sebi bom tudi žel.*

Časih stoji **si** poleg nekaterih glagolov, n. pr. *On si ne ve mere; pojdi si kam! lejte si! Blagor si je človeku, ki mene posluša.* Mlajša oblika je **se,** n. pr. *Blagor se meni, ki opravljam ta sveti posel!* (Cankar.) *Če Bog ne bo mileje sodil, gorjé se nam!* (Cank.)

2. Pomenja vzajemnost, n. pr. *tepeta se; saj sva si brata; ljubite se med seboj.*

2. Svojilni zaimki.

§ **205.** Svojilni zaimki kažejo, čigav je predmet, o katerem govorimo. Svojilni zaimki so:

Za **prvo** osebo:

mọ̑j, mója, móje
nâjin, nâjina, nâjino
nàš, náša, náše.

Za **drugo** osebo:

tvọ̑j, tvója, tvóje
vâjin, vâjina, vâjino
vàš, váša, váše.

Za **tretjo** osebo:

njegòv, njegọ́va, njegọ́vo
njẹ́n, njẹ́na, njẹ́no
njûn, njûna, no (njîjin)
njîhov, njîhova, njîhovo.

Povratni za vse osebe:

svọ̑j, svója, svóje.

Namesto njegov, njen, njun, njihov se rabijo tudi rodilniki osebnih zaimkov: njega, nje, njiju (nju), njih, n. pr. njegov oče = njega oče, njen obraz = nje obraz, njune besede = nju besede, njihov Bog = njih Bog. — *Iz njega rok izmakne se počasi.* (Preš.) — *Do nebes leti nje* (vode) *jeze pena* (isti). *Vem, da malike in njih službo glave služabnikov njih so na svet rodile* (isti).

Posebej pomni, da nimajo ti zaimki v edn. imen. mošk. spola **nikoli** določne oblike; napačno je torej: njeni brat, njegovi konj, njihovi prijatelj itd.

Namesto svojilnega zaimka se rabi tudi dajalnik osebnega zaimka; n. pr. *On mi je stric; bodi mi varuh; bližnji mu*

rojak. — *Jaz jo imam tako rada, kakor da bi mi sestra bila* (= moja sestra) (Jurčič). — *To pesem je pela mati mu Terezija* (= njegova mati Terezija).

Svojilno-povratni zaimek **svoj, svoja, svoje** se rabi, kadar se nanaša na osebek istega stavka, n. pr. *Ljubim svojo domovino, ljubiš svojo domovino, ljubi svojo domovino. V starosti vemo šele ceniti brezskrbna leta svoje mladosti.*

Opomnja. Kadar govorimo o kaki splošni posesti, ne o osebni, nam rabi zaimek **naš, vaš, najin, vajin** ne **svoj**, n. pr. *Pojdimo v **našo** cerkev! Gremo v **našo** vas. Le celico **naj'no** zapriva, prostosti sveta ne želiva!* (Preš.)

§ 206. Svojilni zaimki se v slovenščini rabijo le, kadar imajo kak poudarek, n. pr. ***Moja** mati so prišli, ne tvoja;* toda: ***mati** (moja) so prišli, ne oče. **Njegovega** brata sem videl, tvojega pa ne;* toda: ***brata** (njegovega) sem videl, sestre pa nisem.*

Neslovenski je n. pr.: *„Kdo pa ste?“ Povedal sem mu svoje ime. „Vi tedaj pišete v časopise?“ **Moje** oči so se razširile, **moja** usta so se odprla, klobuk mi je padel iz rok* (pravilno: *oči so se **mi** razširile, usta so se **mi** odprla). — Prevzela me je gozdna tihota. **Moj** korak je postal lahak in **moje** misli brezskrbne* (prav: *korak **mi** je postal lahak in misli brezskrbne). — Spomnil sem se na tebe, **moj** prijatelj Nande* (slovenski: brez *moj!*), *ki si bil po pravici jezen, ko si mi pravil ono zgodbo!*

3. Kazalni zaimki.

§ 207. Kazalni zaimki so: tà, ta, to (v sestavi tale, tale, tole, ali: le-tá, le-tega, le-temu itd.); ọni, ọna, ọno (v sestavi ọnile, ọnale, ọnole, ali: le-ọni, le-ọna, le-ọno, le-ọnega itd.); oní, oná, onọ́, onegá, onẹ́ itd.; dalje: tisti, isti, sam, ták, tolik, toliker, tolikšen itd.

Zaimek ta, ta, to se sklanja:

Ednina:

	Moški spol.	Ženski spol.	Srednji spol.
Im.	ta	ta	to
rod.	tega	te	tega
daj.	temu	tej (ti)	temu
tož.	tega, ta	to	to
mest.	pri tem	pri tej (ti)	pri tem
orod.	s tem.	s to.	s tem.

Dvojina:

	Moški spol.	Ženski spol.	Srednji spol.
Im.	ta	te	te
rod.		teh	
daj.		tema	
tož.	ta	te	te
mest.		(pri) teh	
orod.		s tema.	

Množina:

Im.	ti	te	ta
rod.		teh	
daj.		tem	
tož.	te	te	ta
mest.		(pri) teh	
orod.		s temi.	

Zaimek oní, oná, onọ́ (pomeni nekdo, ki ga ne morem ali nočem imenovati) se sklanja: rod.: onegá (onẹ́ga),[1] onę́, daj.: onemú (onẹ́mu), onẹ́j; mest.: pri onẹ́m, orod.: z onẹ́m itd. N. pr.: *Veš, bil je* ***oné,*** *tisti dolgi Janez.* (Detela.) — *Neki* ***oné*** *se pred njim je razprezal.* (Žup.) — *Po rajnkem* ***oném,*** *ki smo ga na kant dejali* (Linhart, Žup. Micka).

Rodilnik se rabi lahko tudi kot imenovalnik in večinoma tudi namesto vseh drugih sklonov, n. pr.: *Kaj me brigata Romeo in Julija pa Dante in njegova* ***onegá,*** *Beatrice ali kaj!* (Iv. Cank.)

Zraven **ta** smo imeli nekdaj tudi kazalni zaimek **s-, si, se** (= ta, ta, to), ki je ohranjen še:

a) v nekaterih sklonih: edn. 2. sega, 3. semu, 5. sem in v množini: 2. 5. sih. N. pr.: *dosihdob, posihdob, posihmal;*

b) posamezno: *danes* (= ta dan), *letos* (= to leto), *sinoči, nocoj* (iz noč-so), *osorej* (iz osovre in to iz o si ori).

§ 208. Kazalni zaimek **ta, ta, to** kaže navadno na bližnje, **oni, ona, ono** na bolj oddaljene predmete. N. pr. *To je velik greh in pravijo, da zanj ni odpuščanja ni na* ***tem*** *ni na* ***ónem*** *svetu.* (Tavčar.) — *Ta je šel opravičen domov, oni pa ne.*

---

[1] Odtod tudi glagol: onẹ́gati ali onegáviti.

Pogosto se rabijo *ta, tisti* in *oni* brez razlike, n. pr. *To je gotovo lepo od raka, da si je svoje najpotrebnejše ude, svoja gibala* (noge) *uredil po desetinskem sistemu, in uredil že v tistih časih, ko ni bilo niti učenjakov niti kakih sistemov.* (Erjavec.) *V spominu se mi ponovita tisti srečni dve uri, ki sem jih prebil pri ljubeznivem Virku.* (Levec.) *Zlasti onemu, ki si je nakanil privoščiti kuhanega raka, svetujemo, da . . .* (Erjavec.) *Srečnejši je ta, ki daje, kakor oni, ki jemlje.*

Kadar se na zaimek *ta, tisti, oni* nanaša odvisen stavek, se zaimek lahko izpusti, n. pr. *Varuj se maček, katere spredaj ližejo, zadaj praskajo. — Dobro plačilo dobode, kdor jima prinese poročilo, da si se umaknil.* (Stritar.)

N e s l o v e n s k i je rabiti pridevnik *dotični* namesto *oni, tisti*, n. pr. *Dotičnega, ki mi je storil krivico, prosim, da jo popravi* (pravilno: **tistega,** ki mi je storil krivico . . .)

Po romanskih jezikih se rabi kazalni zaimek *óni, óna, óno* v primerih, kakor: *Gregorčiča mnogo bero, najbrže zato, ker so njegova dela lažja kot* **ona** *Cankarja ali Župančiča* (pravilno slovenski: *ker so njegova dela lažja kot Cankarjeva ali Župančičeva.*) — *Češka je bila z Moravsko skoro vedno združena, zato se je na tem delu slovansko prebivalstvo ohranilo, dočim se je* **ono** *na severu ponemčilo* (pravilno: *dočim se je na severu ponemčilo).* Včasih se ponovi samostalnik, na katerega se zaimek *oni* nanaša, n. pr.: *V tajnem svétu so pretresovali vse važne zadeve, zlasti* **one** *zunanje politike* (bolje slov.: *zlasti* **zadeve** *zunanje politike).*

4. Vprašalni zaimki.

§ 209. Vprašalni zaimki so:

1. samostalni: *kdo?* (za osebe), *káj?* (za reči);

2. pridevni: *kateri?, katera?, katero?; čigav?, kakšen?, kolik?, kolikšen?, koliker?*

Pridevni vprašalniki se sklanjajo kakor pridevniki, *kdo* in *kaj* pa se sklanja takole:

1. *kdo,* 2. *koga,* 3. *komu,* 4. *koga,* 5. *pri kom,* 6. *s kom.* — *kaj* se sklanja: 1. *kaj,* 2. *česa,* 3. *čemu,* 4. *kaj,* 5. *pri čem,* 6. *s čim.*

Zaimek *kolikér* kaže r a z n e v r s t e oseb ali reči, n. pr.: *Kolikero žito je na polju?* (= koliko vrst žita.)

5. Oziralni (odnosni) zaimki.

§ 210. Oziralni (odnosni) zaimki se nanašajo na predmet, o katerem se govori v drugem stavku.

Oziralniki so:

1. samostalni: *kdor* in *kar;*

2. pridevni: *kateri, katera, katero; koji, koja, koje; ki;*[1] *kakršen, -šna, -o; kolikršen, -šna, -o.*

Pridevni oziralniki se sklanjajo kakor pridevniki, *kdor* in *kar* pa takole: 1. *kdor,* 2. *kogar (čigar),* 3. *komur,* 4. *kogar,* 5. *pri komer,* 6. *s komer;* — 1. *kar,* 2. *česar,* 3. *čemur,* 4. *kar,* 5. *pri čemer,* 6. *s čimer.*

Zaimek *kar* se lahko sklanja ali pa tudi ne, n. pr. *česar iščeš, boš našel* ali pa: *kar iščeš, boš našel.*

Kdor se ozira na osebe, *kar* na reči ter nam rabi, kadar govorimo vobče brez določnega samostalnika; sorodni kazalnik v glavnem stavku se tudi opušča. N. pr. *Gorje,* ***kdor*** *nima doma,* — ***kdor*** *ni nikjer sam svoj gospod.* (Jenko.)

Namesto zaimka *kdor* se rabi včasih napačno *kateri,* n. pr. *Po Odisejevem nasvetu so zgradili Grki pred Trojo velikanskega konja, s čigar* (ne: s katerega!) *pomočjo se jim je posrečilo priti v mesto.*

O rabi zaimka *kateri* in *ki* pomni: 1. *kateri* se rabi kot oziralni zaimek navadno le, kadar mislimo na eno ali več izmed dveh ali mnogih oseb ali reči, n. pr.: *Kateri ste s tem zadovoljni, vzdignite roke. — Katerega bom poklical, tisti naj se oglasi. — Vsaka pšenica, katero kupim, je snetjava. — Ezav se je povrnil po oni poti, po kateri je prišel.*

2. *kateri* se rabi poleg *ki* za predlogi, n. pr. *Zadušil sem siloma vzdihljaj, s katerim se mi je hotelo olajšati srce.* (Strit.) *To so bili dnevi, ki časih na tihem zahrepeni po njih srce.* (Cank.) *Stog je močen kol, okrog katerega se žito, seno ali slama sklada. — Drugega nima kakor pot, ki hodi po njej, pa še tista ni njegova.*

3. Kadar se govori o stvari sami zase ne glede na druge, se rabi navadno *ki,* n. pr.: *Tista pšenica, ki jo zdaj kupuješ, je*

---

[1] Oziralni zaimek *ki* je iz starejšega kir (kar se je pisalo še do konca 17. stoletja in je ohranjeno semtertja še v očenašu: *Oče naš, kir si v nebesih* itd.), n. pr. *Vsaki zastopni človek,* ***kir*** *hoče v nebu priti, ima vejditi inu deržati* itd. (Trubar.)

snetjava. — Imenovani list prosim, da popravi krivico, ki mi jo je storil. — To ni za velikana, ki se mu pravi Brdavs, pa tudi zame ne, ki mi pravite Krpan.

4. *ki* nadomešča lahko tudi kak predlog, n. pr.: *Živel je pobožen mož, ki* (= o katerem) *so pravili, da mu je vse védeče. — Na moje plaho, razbolelo srce so trkali ponočni glasovi, ki človek ne vé, ali se vijejo iz zemlje ali lijejo z neba.* (Cank.) — *Prideta na cesarski dvor, ki pravijo, da je neki silno velik.* (Levst.)

6. Nedoločni zaimki.

§ 211. Nedoločni zaimki so:

1. samostalni: *kdo, nekdo, nihče, nikdo, malokdo, marsikdo, vsakdo; kaj, nekaj, nič;*

2. pridevni: *kateri, kak, neki, nekateri, marsikateri, marsikak, vsak, sleherni, vsak(a)teri, ves, vsa, vse.*

Samostalni nedoločni zaimki se pregibljejo takole:

a) kdo, nekdo, nihče, nikdo,[1] *malokdo, marsikdo, vsakdo* po zgledu *kdo* ali tudi po oziralnem *kdor,* kakor im. *nihče,* rod. in tož. *nikoga(r),* daj. *nikomu(r),* mest. in orod. *nikom(er).*

b) kaj in *nekaj* po zgledu *kaj;* n. pr. *Po nečem slajšem hrepenim.* (Ašk.) — *Čutil je komaj zavedno, da se poslavlja ob tej uri od* ***nečesa*** *lepega, za zmerom izginulega.* (Cank.)

c) nič pa takole: 1. *nič,* 2. *ničesar,* 3. *ničemur,* 4. *nič,* 5. pri *ničemer,* 6. z *ničimer.*

N. pr. *ničesar ne pogrešam; brez ničesar; k ničemur ni človek; na nič spraviti; ta človek ni za nič.*

Včasih *nič* ne sklanjamo, n. pr. *nič ne pogrešam; iz nič ni nič; k nič biti, k nič deti* (Levst.), *ne bom brez nič.* (Jurčič.)

Včasih se sklanja: *nìč — níča, níču* itd., n. pr. *Z ničem*[2] *in hudičem vse pustiti.* (Jurčič.)

Pridevni nedoločniki se sklanjajo kakor pridevniki; le *ves, vsa, vse*[3] se sklanja kakor kazalni zaimek *ta, ta, to,* n. pr. *ves, vsega, vsemu* itd.

Zaimki ***neki****, (ne)****kateri****, sleherni* imajo samo določno obliko.

---

[1] Jezikovno pravilno bi bilo: *nikdor,* kar pa ni v rabi.

[2] Raba v srednj. sp. je nemška („das Nichts"); nič je dobro za oči, das Nichts ist für die Augen gut.

[3] O rabi zaimka *ves* pomni: pravilno je: ***ves dan, vso noč, vse leto, ves čas*** (ne: cel dan, celo noč, celo leto, cel čas!).

Pomni: namesto tujega pridevnika *gotov* (franc. *certain*, nem. *ein gewisser)* se rabi v slovenščini nedoločni zaimek **neki, nekak, nekateri, nekaj** itd., n. pr. *Vsak človek potrebuje* ***neke*** *izobrazbe* (ne: gotove!) *v* ***neki*** *meri* (ne: v gotovi meri!). — *Res je, da se* ***nekateri*** *ljudje* (ne: gotovi ljudje!) *izlahka sprijaznijo z neprilikami življenja.* — Napačno je n. pr. *Stara cerkvena slovanščina je privzela pri Srbih polagoma* ***gotove*** *žive oblike* (pravilno: *nekatere,* ali: *več, mnogo živih oblik). Pesnik slika v živalski pravljici živali, misli pa pri tem na* ***kake*** (ne: gotove!) *resnične dogodke iz človeškega življenja.*

O nadaljnji rabi zaimkov *neki, kak, kateri* glej § **214.**

Števnik.

§ 212. Števniki so: 1. glavni, n. pr. *eden, dva;* 2. vrstilni, n. pr. *prvi, drugi;* 3. ločilni, n. pr. *edini, dvoj;* 4. množilni, n. pr. *enoteren, dvojen;* 5. delilni, n. pr. *po eden, po dva;* 6. ponavljalni, n. pr. *enkrat, dvakrat* itd.

1. Glavni števnik.

§ 213. Z glavnimi števniki odgovarjamo na vprašanje: *koliko?* Glavni števniki so:

1. *eden (en), ena, eno;* 2. *dva, dve;* 3. *trije, tri;* 4. *štirje, štiri;* 5. *pet* itd.

Oblika *en* se rabi, kadar stoji pred samostalnikom; *eden* se rabi, kadar stoji brez samostalnika, n. pr. *Dve lodrici je en tovor vina.* — *Pred mano sta šla dva moža; na razpotju sta obstala in tedaj je izpregovoril* ***eden*** *za slovo.*

Enako se rabi *noben* in *nobeden,* n. pr. ***Noben*** *človek ni hotel pomagati.* Toda: ***Nobeden*** *ni hotel pomagati.*

Števniki *eden* do *štiri* so pridevniki, n. pr. en klobuk, ena riba, eno mesto; dva klobuka, dve ribi, dve mesti; trije (štirje) klobuki, tri (štiri) ribe, tri (štiri) mesta.

Od *pet* dalje so vsi glavni števniki v imen. in tož. samostalniki, n. pr. Pet klobukov leži na mizi, pet klobukov imam, trideset mest, tisoč ljudi itd.; v ostalih

sklonih pa so pridevniki, n. pr. **Petih** klobukov ne morem kupiti, petim ženam, pri petih mestih.

Sto se ne sklanja, navadno tudi *tisoč* ne, n. pr. *dva (dve) tisoč, tri tisoč;* če se sklanja, je navadno moškega spola, n. pr. *prvi trije tisoči, v sto tisočih izvodov.*

Sklanjajo se glavni števniki takole: eden (en) se sklanja kakor pravi pridevnik. — Dva se sklanja: 1. dva (moški sp.), dve (žen. in sr.); 2. dveh, 3. dvema, 4. dva, dve; 5. pri dveh, 6. z dvema; enako se sklanja oba, obe. — Števnik trije se sklanja: 1. trije (moški sp.), tri (žen. in sr.); 2. treh, 3. trem, 4. tri, 5. pri treh, 6. s tremi. — 1. Štirje (m.), štiri (žen. in sr.); 2. štirih, 3. štirim, 4. štiri, 5. pri štirih, 6. s štirimi. — Pet se sklanja za vse spole takole: 1. pet, 2. petih, 3. petim, 4. pet, 5. pri petih, 6. s petimi. Po zgledu pet se ravnajo vsi glavni števniki od pet naprej, izvzemši sto, tisoč, milijon.

Od dvajset in eden dalje se šteje: eden (ena) in dvajset, dva in dvajset, tri in dvajset, ali pa: dvajset (in) eden, dvajset (in) dva itd.

§ 214. Glede rabe števnika *eden, en* pomni: *eden, en* se rabi le, kadar je govor o določenem številu, n. pr. ***Dve** lodrici je **en** tovor. Kjer je bogastvo, je **en** (eden) hudič; kjer je uboštvo, jih je pa sedem.*

Namesto nedoločnega člena (števnika) se rabi v slovenščini nedoločni zaimek **neki, kak, kateri** itd., če je potreben, n. pr. *Ali bi hotel priti **kak** večer* (ne: *en večer!) k meni na prejo? — In kaj je Tonček zadnjič **neki** večer* (ne: *en večer!) naredil? — No, Luka, pa reci **kako (kakšno)** pametno* (ne: *eno pametno!) — Izvedel sem bil, da ima precej ruskih knjig; sklenil sem, da ga poprosim za **katero*** (ne: *za eno!). — Pridi z brano, mi boš **kake** tri kraje* (ne: *ene tri!) povlekel. — Vsaka reč le **nekaj** časa* (ne: *en čas!) trpi.* Napačno je: *Zakaj en vrček* (pravilno: *vrček* ali *cel vrček) piva na en dušek udušiti, je bila njemu igrača. — Pa naj eden kaj reče* (prav: *pa naj **kdo** kaj reče)! Eden je v hiši* (prav: ***nekdo** je v hiši).*

Tudi ponavljalni števnik **enkrat** se rabi le, kadar je govor o številu, n. pr. Osel gre **enkrat** na led, modrec dvakrat. — Za nedoločni čas rabimo **kdaj** (kedaj), **nekdaj, nekoč,** če je potrebno. N. pr. *Bil je oče, ki je imel tri sinove* (ne: *enkrat je bil en oče, ki . . .). — Vztrajajte na tej poti, učite se jezikov in bodete*

kedaj *iz srca* (ne: *in enkrat bodete iz crca) veseli svoje mladosti!* — ***Danes*** *je tako, a* ***nekdaj*** (ne: *enkrat!)* *je bilo drugače.* — *Komaj sem že čakal, kdaj bodo naredili križ, da bi šli potem že* ***skoraj*** (ne: *enkrat!) iz cerkve.* — *Če je svet končen, tedaj se bo svetovni razvoj* ***nekoč*** *nujno končal. Svetovna ura se bo radi izžarjevalnega pritiska* ***nekoč*** *ustavila.*

2. Vrstilni števniki.

§ 215. Vrstilni števniki so: *prvi, drugi, tretji . ., trinajsti . ., dvajseti, eden in dvajseti, dva in dvajseti, tri in dvajseti,*[1] *stoti, sto in prvi . . . tristoti . . . tisoči . . . milijonski.*

Pomni: v slovenščini se namesto vrstilnih števnikov ne smejo rabiti glavni števniki; pravilno je n. pr. Cesar Tit je vladal od leta devet in sedemdesetega do eno in osemdesetega (ne: od devet in sedemdeset do eno in osemdeset!).

3. Ločilni števniki.

§ 216. Ločilni števniki značijo vrsto oseb ali predmetov. Ločilni števniki so: *dvoj, dvoja, dvoje; oboj, oboja, oboje; troj,* množ. *troji, četver, peter, šester, stoter, tisočer* itd.

Ločilne števnike rabimo:

1. Kadar označujemo različnost oseb ali predmetov, n. pr. *dvoje telet* (t. j. samec in samica), *sedmero ljudi* (t. j. moški, ženske in otroci), *četvero živinčet, dvoji otroci* (t. j. od dveh očetov ali mater), *petero vino* (t. j. različna vina), *dvoje zlo; četvero oblačilo.* — N. pr. ***Oboja,*** *deželska in duhovska gosposčina* (Trub.). *Starim Slovenom je rabilo* ***dvoje*** *pismo, glagolsko in cirilsko* (Navratil). *Učitelj Blažek ima* ***ne sedmero,*** *ampak* ***sedem*** *otrok, samih deklet* (Kersnik).

Napačno je: *troje žen, petero mož* (prav: *tri žene, pet mož).*

---

[1] Raba *trinajsti, štirinajsti . . . eden in dvajseti, dva in dvajseti* itd. je nastala šele v zadnjih stoletjih po nemškem zgledu. Starejši pisatelji so še govorili pravilno, n. pr. *tretji najsti, v četrtem najstem letu, na četrti in dvajseti dan, v šestem in dvajsetem letu, do petega in tridesetega leta* (Dalmatin); *na drugo in dvajseto nedeljo; na tretjo in dvajseto nedeljo* itd. (tako imajo še evangeljske knjige do l. 1764., poslej ne več).

2. Pri samostalnikih, ki se rabijo le v množini, n. pr. *dvoje vilice* (tudi samostalniško: *dvoje vilic*), zwei Gabeln; *dvoji škornji*, zwei Paar Stiefel; *četvere rokavice, troja vrata, petere Mojzesove bukve.*

3. O določenih, skupaj spadajočih osebah ali rečeh, n. pr. *četveri možje, četvero poslednjih reči, osmero blagrov.*

4. Ako šteti predmet ni imenovan, n. pr. *na četvero razdeliti, na dvoje, troje razklati.*

4. Množilni števniki.

§ 217. Množilni števniki odgovarjajo na vprašanje: kolikéren, -rna, -o? Taki števniki so n. pr.: enoteren, -rna, -o ali enojen, -jna, -o; dvojen, -jna, -o ali dvojnat, -a, -o; obojen, -jna, -o ali obojnat, -a, -o; trojen, -jna, -o ali trojnat, -a, -o; četveren, -rna, -o ali četvernat, -a, -o; peteren, -a, -o ali peternat, -a, -o.

N. pr.: dvojne duri Doppeltür; dvojno vprašanje Doppelfrage; četverna nit; trojna krivica itd.

5. Delilni števniki.

§ 218. Delilni števniki naznanjajo, po koliko je kake stvari ali reči. Izražamo jih s tem, da pridevamo prislov **po** glavnim števnikom v ednini srednjega spola, n. pr. po en, ena, eno; po enega; po dva, dve; po dvoje; po trije, tri; po troje; po štirje, štiri; po četvero; po sto; po stotero.

6. Ponavljalni števniki.

§ 219. Z besedico *krat* ali s pripono *-č* tvorimo ponavljalne števnike.

a) Če pridenemo *krat* glavnim ali nedoločnim števnikom, tedaj izražajo, kolikokrat se dejanje vrši, n. pr. enkrat, dvakrat, petkrat — mnogokrat, velikokrat, marsikrat.

b) Če pritaknemo pripono *-č* ali *krat* vrstilnim števnikom, tedaj naznanjajo, katerikrat se dejanje vrši, n. pr. prvič ali prvikrat, drugič ali drugikrat, petič ali petikrat.

Glagol.

§ 220. Pregibanje glagola imenujemo **spregatev** (konjugacijo).

Glagol (lat. verbum) je tista besedna vrsta, ki znači kako dejanje (delo), ki ga kdo opravlja (n. pr. delam, pišem, mislim itd.), ali stanje, v katerem je kdo (n. pr. stojim, rastem).

Pri spregatvi razločujemo:

1. **čas**, in sicer: *a)* sedanji čas, n. pr. delam, delaš, dela itd.; *b)* prihodnji čas, n. pr. delal bom, delal boš itd.; *c)* pretekli čas, n. pr. delal sem; *č)* predpretekli čas, n. pr. dodelal sem bil, padel sem bil;

2. **naklone** (naklon, modus), in sicer: *a)* določni (indikativ), n. pr. delam, delal bom, delal sem; *b)* pogojni (kondicional), n. pr. delal bi, padel bi bil; *c)* velelni (imperativ), n. pr. delaj! delajva! delajmo! *č)* želelni (optativ) naklon, n. pr. delam naj;

3. **način** (položaj; lat. genus); način je dvojen: *a)* tvorni (aktivni), n. pr. hvalim; *b)* trpni (pasivni), n. pr. pohvaljen sem.

Časi, nakloni in načini imajo trojno **število** (ednino, dvojino in množino) in tri **osebe** (prvo, drugo in tretjo osebo).

Glagolske oblike, pri katerih razločujemo čase, naklone, načine ter števila in osebe, imenujemo **določene** glagolske oblike. Glagol te vrste se imenuje določeni glagol (verbum finítum). Ostale glagolske oblike se imenujejo **nedoločene** oblike.

Nedoločene glagolske oblike so: 1. nedoločnik (infinitiv), n. pr. delati, moliti; 2. namenilnik (supin), n. pr. (grem) delat, molit; 3. deležniki (participiji), in sicer *a)* tvornosedanji, n. pr. gredé, stojé; gredoč, stoječ; *b)* tvornopretekli, n. pr. skrivši, pozabivši, rekši; delal, delala, delalo; *c)* trpnopretekli, n. pr. skrit, narejen, zdelan; 4. glagolnik, n. pr. skrivanje, darovanje, cvrtje.

Tvoritev glagolskih oblik.

§ 221. Kakor pri drugih pregibnih besednih vrstah ločimo tudi pri glagolskih oblikah osnovo in obrazila.

Obrazila so pri glagolskih oblikah mnogovrstna; ta so:

1. **osebna obrazila**, s katerimi se tvori sedanji čas: 1. oseba ednine: dela-**m**; 2. os. edn.: dela-**š**; 3. os. edn.: dela-; 1. os. dvojine: dela-**va** (za moški spol), dela-**ve** (za ženski in srednji spol); 2. os. dvoj.: dela-**ta** (moški sp.), dela-**te** (žen. in sred. sp.); 3. os. dvoj.: dela-**ta**, dela-**te** (večinoma se rabi oblika moškega spola: delata tudi za žen. in sred. spol); 1. os. množine: dela-**mo**; 2. os. mn.: dela-**te**, 3. os. mn.: dela-**jo**, nes-**o**;

2. **naklonska obrazila**, n. pr. velelnik: nes-**i**, nes-**i**-va, nes-**i**-te. Lastno naklonsko obrazilo ima le še velelnik; drugi nakloni so jo izgubili.

3. Obrazila nedoločenih glagolskih oblik so:

a) nedoločnik ima obrazilo **-ti**, n. pr. zna-ti, vide-ti, reči (nastalo iz rek-ti);

b) namenilnik ima obrazilo **-t**, n. pr. (grem) dela-t, moli-t, ples-t (nastalo iz plet-t, sedanjik plet-em);

c) tvornosedanji deležnik I. (prislovni) se tvori z obrazilom **-e**, n. pr. gred-e, kleč-e, miž-e, molč-e;

č) tvornosedanji deležnik II. (pridevni) se tvori z obrazilom **-č** iz oblik sedanjega časa, n. pr. reko-č, gredo-č, vro-č; rde-č; trpe-č; pišo-č;

d) tvornopretekli deležnik I. se tvori na **-ši** (za soglasniki), na **-vši** (za samoglasniki), n. pr. rek-ši, bi-vši, skri-vši;

e) tvornopretekli deležnik II. se tvori na **-l**, **-la**, **-lo**, n. pr. dela-l, dela-la, dela-lo; nes-el, nes-la, nes-lo;

f) trpnopretekli deležnik se tvori z obrazilom **-t** (n. pr. str-t, razpe-t, podplu-t) in **-en** (n. pr. hvalj-en, ponoš-en);

g) glagolnik se tvori iz trpnopreteklega deležnika z obrazilom **-je**. n. pr. darovan-je, govorjen-je, cvrt-je, pet-je.

§ 222. Osnova je pri večini glagolskih oblik dvojna:

1. **nedoločniška osnova**, n. pr. kle-ti, dvigni-ti, gore-ti, pisa-ti, kupova-ti;

2. **sedanjiška osnova**, n. pr. kolne-m, kolne-š, kolne- itd.; dvigne-m, gori-m, piše-m, kupuje-m.

Iz nedoločniške osnove se tvori 1. nedoločnik, n. pr. pisati; 2. namenilnik, n. pr. pisat; 3. tvornopretekla deležnika, n. pr. napisavši, pisal; 4. trpnopretekli del., n. pr. (o)pisan; 5. glagolnik, n. pr. pisanje.

Iz sedanjiške osnove se tvori: 1. sedanjik, n. pr. pišem, pišeš itd.; 2. velelnik, n. pr. piši, pišiva, pišimo; 3. tvorno-

sedanja deležnika, n. pr. pišoč, pišoča, pišoče, igraje, skrivaje.

§ 223. Glagolska osnova sestoji iz več **pripon:**

a) nedoločniška osnova ima sledeče pripone: **-ni-**, n. pr. dvig-**ni**-ti; **-e-**, n. pr. gor-**e**-ti; **-i-**, n. pr. hval-**i**-ti; **-a-**, n. pr. del-**a**-ti; **-ova-**, n. pr. kup-**ova**-ti;

b) sedanjiška osnova ima pripone: **e, o, ne, no, i, je, jo** itd., n. pr. nes-**e**-m, nes-**o**; bi-**je**-m, bi-**jo**; pišem (nastalo iz pis-**je**-m), dvig-**ne**-m itd.

Pripona **e** ali **o** pri sedanjiški osnovi se imenuje tudi **osnovni** (tematični) samoglasnik.

Sedanjiško osnovo brez pripone (osnovnega samoglasnika) imajo le glagoli dam, vem, jem, sem (brezosnovni glagoli).

Vse druge glagole delimo po **nedoločniški osnovi** v šest vrst, in sicer:

I.	korenska vrsta brez nedoločniške pripone:	*nes-ti, zna-ti*
II.	nedoločniška osnova s pripono **ni**:	*dvig-**ni**-ti;*
III.	„ „ „ „ **e**:	*gor-**e**-ti;*
IV.	„ „ „ „ **i**:	*hval-**i**-ti;*
V.	„ „ „ „ **a**:	*del-**a**-ti;*
VI.	„ „ „ „ **ova**:	*kup-**ova**-ti;*

§ **224.** Tisti del glagolske osnove, ki nam ostane, ako odpahnemo vse pripone, se imenuje glagolski **koren**, n. pr. dvig-niti, dvig-nem; rek-el, rek-la, rek-lo, rek-ti (= reči); gor-eti, gor-im.

Nedoločniška osnova je izvedena ali iz glagolskega korena (n. pr. nes-ti, bi-ti, zna-ti, dvig-niti itd.) ali pa iz imena (n. pr. hvaliti od hvala) ali iz glagola (n. pr. poznavati od znati; prenašati od nositi).

Po tem imenujemo glagole **izkorenske** ali **izimenske** (denominativne) ali **izglagolne** (deverbativne). Izkorenski glagoli so prvotni (primarni), oni pa drugotni (sekundarni). Nekateri glagoli imajo vzročni (kavzativni) pomen, n. pr. buditi (pomeni: povzročiti, da kdo bedí), položiti (povzročiti, da kdo leži), saditi (nasproti sedeti), osmraditi (nasproti smrdeti), točiti (nasproti teči), baviti (nasproti biti, sem), moriti (naspr. umreti) itd.

§ 225. Glagoli so:

1. **prehodni** (transitivni), ki morejo imeti kako dopolnilo v tožilniku, na katero glagolsko dejanje prehaja, n. pr. delati (popravek), pisati (nalogo), zatožiti (koga);

2. **neprehodni** (intransitivni), ki ne morejo imeti dopolnila (n. pr. stati, stojim; klečati, umreti itd.) ali pa nimajo dopolnila v tožilniku, temveč v kakem drugem sklonu ali se vežejo s predlogom (n. pr. potrebovati česa, zaupati komu, hrepeneti po čem itd.);

3. **povratni** (refleksivni), ki se rabijo samo s povratnim zaimkom *se*, n. pr. čuditi se, bati se, usmiliti se, nadejati se, smejati se, lagati se, igrati se itd.

§ 226. Slovenski glagol izraža tudi dejavnost (trajnost) kakega dejanja ali stanja. Po dejavnosti (trajnosti) so glagoli:

1. **dovršni** (perfektivni), n. pr. sesti, dvigniti, krikniti, skočiti itd.

2. **nedovršni** (imperfektivni), ki značijo trajanje ali ponavljanje kakega dejanja ali stanja. V sedanjiku naznanjajo nedovršniki, da kako dejanje sedaj traja ali se ponavlja; v preteklem času naznanjajo, da je kako dejanje kedaj trajalo ali se ponavljalo; v prihodnjem času naznanjajo, da bo kako dejanje trajalo ali se ponavljalo, n. pr. pisati, pisal sem, pisal bom; ležati, voziti, kupovati itd.

§ 227. Dovršni glagoli imajo pomen trenutnosti. Z njimi moremo označiti:

a) v trenutku dovršeno dejanje; začetek in konec dejanja je v enem in istem trenutku, n. pr. krikniti, kriknem, kriknil sem, kriknil bom; ustreliti, sesti itd.;

b) začetek ali nastop kakega dejanja, t. j. trenutek, v katerem se kako dejanje začne in se potem lahko nadaljuje, n. pr. zboleti, zbolel sem; zavladati itd.;

c) konec ali zvršitev kakega dejanja, ki znači trenutek, v katerem se razvoj (trajanje) dejanja konča, n. pr. napolniti, poraziti, premagati, ujeti, dovršiti itd.

Nedovršniki so dvojni:

a) trajni (durativni), ki izražajo kako trajajoče dejanje ali stanje, n. pr. plesti, pletem; nesti, tepsti, vleči treti, goreti, sejati;

b) ponavljalni (iterativni), ki izražajo večkratno ponavljanje istega dejanja, n. pr. nositi (večkrat nesti!), voziti, voditi, goniti, laziti, vlačiti, prihajati, obsojati, zametati, kupovati itd.

Nekateri glagoli V. in VI. vrste, n. pr. velevati (k pogrebu velevati), popevati, pokašljevati, sedevati, hojevati itd. so ponavljalniki višje vrste in pomenijo, da se dejanje v večji meri ponavlja.

§ 228. Prehod nedovršnikov v dovršnike. Če privzame trajni glagol predlog, postane dovršnik, n. pr. nesti (trajnik), prinesti (dovršnik); biti: izbiti, kolnem: prekolnem, sejem: posejem.

Razlika med dovršnimi in nedovršnimi glagoli se kaže tudi pri tvoritvi časa.

Za pravi sedanjik nam rabijo le nedovršniki (dovršniki samo v posebnem primeru). Dovršni sedanjik je neomejen čas, zato se po pomenu lahko rabi tudi o nastopu dejanja v prihodnosti in preteklosti.

Spregatev po glagolskih vrstah.

I. Korenska vrsta.

§ 229. V nedoločniku se pritika obrazilo *-ti* neposredno na glagolski koren, ki se končuje na soglasnik ali samoglasnik. Po končnih soglasnikih in samoglasnikih delimo to vrsto v sedem razredov. Koren se končuje na soglasnik:

1. **d, t**; 3. **b, p, v**; 5. **m, n**;
2. **s, z**; 4. **g, k**; 6. **r, l**;

in 7. na samoglasnik.

Glagoli te vrste so prvotni in večinoma trajni.

1. razred: d, t.

§ 230. Koren se končuje na **d** ali **t**, n. pr. sesti (nastalo iz sed-ti), plesti (nastalo iz plet-ti).

Nedoločn.: plesti;
nameniln.: plest;
sedanjik: 1. os. edn. plet-em, 2. plet-eš, 3. plet-e; 1. os. dvoj.: plet-eva, plet-eve, 2. plet-eta, plet-ete; 3. plet-eta, plet-ete; 1. os. mn. plet-emo, 2. plet-ete, 3. plet-ó;
velelnik: 2. os. edn. plet-i, 3. plet-i; 1. os. dvoj. plet-iva, plet-ive, 2. plet-ita; 1. os. mn. plet-imo, 2. plet-ite;

Tvornosedanji deležnik I.: (gred-e);
„ „ II.: (plet-oč, a, e);
tvornopretekli deležnik I.: splet-ši;
„ „ II.: plet-el, plet-la, plet-lo in plel, plela, plelo;
trpnopretekli deležnik: plet-en, plet-ena, plet-eno.

Sem gredo: gosti, godem; bosti, bodem; blesti, bledem; bresti, bredem; klasti, kladem; krasti, kradem; pasti, padem; presti, predem; mesti, medem (mę̂sti, mę̂dem); mesti, metem (-pomę̂tati, pomę̂tam); cvesti, cvetem; gnesti, gnetem.

Oblike sedanjiške osnove: bodem, bodeš, bode (nedoločnik biti), skrajšane oblike bom, boš, bo... bodo; velelniki: bodi, bodita, bodite; deležnik: bodoč; gredem, gredeš...; navadna je skrajšana oblika grem, greš, gre; idem, ideš (v zloženkah pridem, doidem, zaidem in zajdem), vel. idi, idita, idite, deležnik idoč (nedoločnik iti).

Opombe:

V 3. os. množine je starejša oblika pletó, cvetó, gnetó; mlajša oblika je pletejo, cvetejo, gnetejo.

Stare oblike so cvel, cvela, cvelo itd.; plel, kral, pal, sel; mlajše oblike so cvetel, pletel, kradel, padel, sedel; vendar se rabijo le oblike godel, gnetel, bredel, predel, kladel.

Namesto prvotne oblike bodoč, bodoča, bodoče (od bósti, bódem) se rabi bodèč, bodéča, bodeče, n. pr. bodeče trnje.

Poleg prvotne oblike rastem se rabi tudi oblika rasem, zlasti v pesmih. Pretekli deležnik je: rasel, rasla, raslo (mlajša oblika rastel), n. pr. porasla brada, po zaraslih potih, porasel gozd.

Sem spada deležnik šel, šla, šlo (nastalo iz šədl-, kor. šьd-), prišedši; našel, našla, našlo (napačno najdel!), prišel, došel, zašel, izšel. Ostale oblike se tvorijo od osnov i-ti, id-em; priti, pridem; najti, najdem.

2. razred: s, z.

§ 231. Koren se končuje na s ali z. Spregatev je kakor v 1. razredu.

Sem gredo: nesti, nesem; pasti, pasem; tresti, tresem; gristi (nastalo iz griz-ti), grizem; molsti in mlesti, molzem; lesti, lezem; tvesti, tvezem; (napačno: tveziti, tvezim!); vesti, vezem (= voziti).

Pravilna je oblika nesen; prenesen, prenesena, preneseno; popasen, popasena, popaseno; zgrizen, pomolzen (ne: prenešen, popašen, pomolžen!).

3. razred: b, p, v.

§ 232. Koren se končuje na **b**, **p** ali **v**. Spregatev je kakor v 1. razredu.

Sem gredo: dolbsti (nastalo iz dolb-ti), dolbem; grebsti, grebem; skubsti, skubem; zebsti, zebe; hropsti, hropem; sopsti, sopem; tepsti, tepem; suti (nastalo iz sup-ti), spem; pleti (nastalo iz plev-ti), plevem.

Opombe:

Namesto nekdanjih prvotnih oblik hropoč, sopoč je v rabi oblika hropeč, hropeča, hropeče; sopeč.

Napačne so oblike: skubiti, skubil, skubila, skubilo (pravilno: skubsti, skubem, oskubel, oskubla; oskuben!); pravilna je oblika zasopel (ne: zasopen!),

Od nekdanjega glagola žiti, živem, živoč (rabil ga je še Trubar!) imamo še deležnik u-žil in glagolnik žitje (in bitje).

Nedoločnik se je glasil prvotno greti — grebem; teti — tepem itd. (glej člen 69, 6); taka oblika je ohranjena še v suti — spem. Oblike grebsti, tepsti, zebsti, dolbsti itd. so narejene po sedanjiku (grebem, tepem) in po vplivu končnic vesti, plesti itd.

4. razred: g, k.

§ 233. Koren se končuje na **g** ali **k**, n. pr. reči (nastalo iz rek-ti, primerjaj rekel, rekla, reklo); leči (iz legti, prim. legel). Spregatev je kakor v 1. razredu.

Sem gredo: peči (nastalo iz pek-ti), pečem, pečeš... pekó; peci, peciva . . . pekel, pekla, -lo; sečem, seči, sekel, sekla, seklo; teči, tečem; tolči in tleči, tolčem; leči, ležem; lezi, legel, legla itd.; moči, morem (nastalo iz možem); vpreči, vprežem; seči, sežem; streči, strežem; striči, strižem; vreči, vržem.

Opombe:

Stare oblike so: pekó, rekó, tekó (3. os. mn.).

Velelnik se glasi: peci, peciva, pecive, pecimo, pecite; reci, teci (glej § 64, *b*); sezi, strezi, vrzi, pomozi itd.

Deležnik sed. časa je: pekóč, stregoč, mogoč.

Od glagola moči, morem, (po)mozi, mogel se loči glagol morati, moram, móral, mórala, o.

§ 234. Naglas pri glagolih 1.—4. razreda:

Ned.:	lę́sti,	trę́sti,	plésti,
nam.:	(sę̂st),	trę̂st,	plę̂st,
sed.:	lę̂zem	trę́sem	plétem, cvətèm
	lę̂zeš	trę́seš	pléteš
	lę̂ze	trę́se	pléte
	lę̂zeva	trę́seva	pletéva (pléteva)
	lę̂zeta	trę́seta	pletéta (pléteta)
	lę̂zemo	trę́semo	pletémo (plétemo)
	lę̂zete	trę́sete	pletéte (plétete)
	lę̂zejo,	trę́sejo,	pletǫ́
vel.:	lézi	trę́si	pléti, cvətì
	lęziva, mo, te	tresîva, îmo	îmo, îte
	—	(gredę̂)	—
	—	(gredǫ́č)	pletǫ́č
del.:	lę̂zel, lę́zla, lo,	trę̂sel, trę́sla, lo,	plę́tel, plétla, lo
	(poję̂den);	raztrę̂sen, ena, o;	pletèn, éna, éno.

Po zgledu **lesti** gredo glagoli, ki imajo prvotno dolgi potegnjeni naglas v korenskih zlogih (§ 48 in 50), n. pr. krásti, krâdem; sedanjiška osnova bǫ̂dem, bǫ̂deš ... bǫ̂do; bǫ́di, bǫ́dite; sę́sti, sę̂dem. Nekateri glagoli imajo to naglasno vrsto samo v nedoločniški ali samo v sedanjiški osnovi; nedoločniška osnova: klásti, klâdel, kládla, o; poklâden; prę́sti, prę̂del; pásti, pâdel; grísti; mǫ́lsti, pásti, pâsel; plę́ti, plę̂l, plę́la, o, oplę̂t; sę́či, sę̂kel, sę́kla, o; sedanjiška osnova: lę̂žem, lę̂žeš, lę̂že ... lę́zi, lę́zite; vȓžem, vȓžeš (toda vrzîmo, vrzîte).

Po zgledu **tresti** gredo glagoli, pri katerih se je prvotni končni kratki naglas pomaknil na predzadnji zlog (gl. § 52. in 54.), n. pr. gǫ́sti, gǫ́dem; rásti, rástem; mę́sti, mę́dem; skúbsti, skúbem; dǫ́lbsti, dǫ́lbem; zę́bsti, zę́be me; vlę́či, vlę́čem; nedoločniška osnova: vrę́či; sedanjiška osnova: prę́dem, kládem, ídem, doídem, zaídem; grízem, mǫ́lzem, pásem, plę́vem, sę́čem.

Po zgledu **plesti** gredo glagoli s širokim **e** in **o** v predzadnjem zlogu (gl. § 56—58), n. pr. blésti, blédem; bósti, brésti, vésti, gnésti, nésti, grébsti, sopsti, tépsti, péči, réči, téči; nedoločniška osnova: léči, légla, léglo; móči, mǫ́gel, mógla, o.

Glagol cvəsti se naglaša: cvətèm, cvətèš... cvətǫ́, cvəti, cvətǫ́č, cvətə̀l (cvə̀l), là, lò.

5. razred: m, n.

§ 235. Koren se končuje na **m** ali **n**, n. pr. o-žm-èm, o-žę́-ti;[1] na-čn-em, na-čę-ti.[2]

Sem gredo: žeti, žánjem, žanješ... žánjejo, žnì, žnîva; žel, žela, želo; meti, manem; ožeti, ožmèm, ožmèš... ožmó; kleti, kolnem; načeti, načnèm; napeti, napnèm; vzeti, vzamem; objeti, objamem; sneti, snamem; verjeti, verjamem; vneti, vnamem; najeti, najmèm (starejši naglas) in najámem; zajeti, zajmèm in zajámem; sprejeti, sprejmem; oteti, otmèm; prijeti, prímem.

Opombe:

Tvornopretekli deležnik I. se glasi: začenši, zapenši, prijemši, vzemši, oženši, toda zmevši (od meti, manem).

V 3. osebi množine je: vnemǫ́, vzemǫ́, verjemǫ́ itd. poleg mlajše oblike vnamejo, vzamejo; velelnik se glasi: objemi, vzemi, snemi, verjemi, vnemi.

6. razred: r, l.

§ 236. Koren se končuje na **r** ali **l**, n. pr. mr-em (mreti[3]); mleti[4] (koren mel). Spregatev je kakor v 5. razredu.

Sem gredo primeri: dreti, derem, drl, drla, drlo, predrt; umreti, umrèm poleg umŕjem; treti, trem, tárem; žreti, žrem; -préti, prèm (odpreti, odprem itd.); zreti, zrem; cvréti, cvrem, ocvrt; vreti, vrèm (rabi se le v sestavah: zavreti, zavrem [kolo zavreti]), odvreti, odvrem.

Sem spada tudi nedoločniška osnova mleti, mlel, mlela, mlelo, zmlet; sedanjiška osnova meljem, melješ spada v V. vrsto 2. razred.

---

[1] Nastalo iz nekdanje oblike o-žьm-ti.
[2] Iz: na-čьn-ti.
[3] Nastalo iz mrti; enako drti, žrti itd.
[4] Nastalo iz melti; enako klati iz kolti.

Opombe:

V sedanjiku se je prvotni polglasnik izgubil ali pa okrepil v a, n. pr. trem (iz tьrem) ali tarem. Ta polglasnik se v V. vrsti preglaša (gl. § 63) v i, n. pr. za-tiram; umiram, preziram, prodiram.

V 3. os. množine je končnica zro, mro, cvro, dero, tro ali tárejo. — Velelnik: ozri se, ozrimo se, umri, tri, zavri.

Tvornosedanji del.: deroč, zroč, cvroč, mrjoč.

Tvornopretekli del. I.: ozrši, umrši, strši.

Trpnopretekli del.: cvrt ali cvren; podrt ali podren.

7. razred (samoglasniški).

§ 237. Koren se končuje na kak samoglasnik, n. pr. zna-ti, bi-ti. Sedanjiška osnova se tvori večinoma s pripono -je, n. pr. bi-je-m.

Končnica i: viti, vijem, viješ, vije, vijeva, vijemo, vijete, vijejo; vij, vijte, vijoč, vil, vila, vilo, zvit; liti, lijem, piti, pijem; gniti, gnijem; dalje: biti, bijem, biješ, bije, bijeva, bijemo, bijete, bijejo, ubil, ubila, ilo, pobit; briti, brijem, bril; po-čiti, -čijem; kliti, klijem; kriti, krijem; umiti, umijem; riti, rijem; za-šiti, zašijem; vpiti, vpijem.

Končnica u: čuti, čujem; hruti, hrujem; pluti, plujem ali plovem; rjuti, rjujem ali rjovem; sluti, slujem ali slovem; snuti, snujem; obuti, obujem.

Končnica a: znati, znam (skrčeno iz znajem); stati (sedanjik po II. vrsti: sta-nem).

Končnica e: de-ti, dejem (skrčeno dem[1]) in po II. vrsti: denem; peti, pojem; greti, grejem; smeti, smem (skrčeno iz smejem); speti, spejem, skrčeno: spem, speš; veti, vejem; vreti (voda vre), vrem in vrejem (zlasti v pesmih, n. pr. Do meje ti naproti vreje [Greg., Jeft. prisega]. — Naj od juga toplega privreje [Aškerc, Svetop. opor.]).

Velelnik: bij, bijte, bijta; enako: sezuj, sezujva; poj, zapojva, pojmo.

---

[1] N. pr. To mi dobro dę̂ (ne dene!); nič ne dę̂; kaj ti dę̂ pri meni?

II. vrsta: vrstna pripona -ni-.

§ 238. V drugo vrsto spadajo glagoli, ki imajo v nedoločniški osnovi pripono **-ni-**, n. pr. dvig-**ni**-ti. Sedanjiška osnova ima priponi **-ne-**, **-no-**, n. pr. dvig-**ne**-m, deležnik ve-**no**-č.

Nedoločnik: veni-ti;

sedanjik: ednina: 1. vene-m, 2. vene-š; 3. vene;
dvojina: 1. vene-va, vene-ve; 2. vene-ta, vene-te; 3. vene-ta; 3. vene-te;
množina: 1. vene-mo, 2. vene-te, 3. vene-jo;

velelnik: veni, veni-va, veni-mo, veni-ta, veni-te;

tvornosed. deležnik I.: —
„ „ II.: veno-č, a, e;
tvornopret. deležnik I.: dvigni-vši;
„ „ II.: zveni-l, a, o;
trpnopret. deležnik: dvignj-en, ena, eno.

Sem gredo: (po)begniti, -begnem; kreniti, krenem; dehniti, dahnem itd.

Opombe.

Prvotno se je glasila ta vrstna pripona **-no-**,[1] kakor je ohranjena med prekmurskimi in sosednjimi štajerskimi Slovenci in v starejši dobi še na Kranjskem, n. pr. dvignoti, gasnoti itd. Sedanja pripona **ni** je nastala po vplivu IV. vrste, n. pr. zvoniti, oznaniti.

Pred pripono **ni** izpadajo **b**, **p**, **k**, **t**, n. pr. kaniti (nastalo iz kapniti, primeri kapati), utrniti (iz utrpniti, prim. utripati) itd.; glej čl. 69, 1.

Glagoli II. vrste so večinoma izkorenski (n. pr. dvig-niti, gas-niti itd.); nekaj je pa izglagolnih (n. pr. mig-niti od mig-ati, pih-niti od pih-ati) in izimenskih (n. pr. potih-niti od tih itd.).

Neprehodni glagoli imajo tvornopretekli deležnik II. brez vrstne pripone **-ni-**, n. pr. usehel, zamrzel, zamolkel, osupel, otrpel, pobegel, uvel, n. pr. zamrzla reka (ki je čez noč zamrznila), otrplo telo (ki je od mraza otrpnilo), uvelo lice (lice, ki je uvenilo) itd.

---

[1] Staroslovenski: -ną-.

Nekaj deležnikov ima trpno obliko, n. pr. zamaknjen, potuhnjen, pogreznjen itd.

Pomni še: od spati so oblike II. vrste: usnuti, usnul je; zasnuti, zasnul (napačne so oblike zasnivati, usnivati, kar nekateri pišejo!).

§ 239. Naglas pri glagolih II. vrste.

Nedoločnik:	vẹ́niti	kreníti	pəhníti
sedanjik:	vȇnem	krẹ́nem	páhnem
	vȇneš itd.	krẹ́neš itd.	páhneš itd.
	vȇnejo;	krẹ́nejo;	páhnejo;
velelnik:	vẹ́ni, vẹ́niva,	krẹ́ni, krenîva,	pəhnì, pəhnîva,
	vẹ́nita, mo, te	krenîta, îmo, îte	îta, îmo, îte
deležnik:	zvẹ́nil, ila, ilo,	krẹ́nil, îla, ílo	pəhnìl, îla, ílo
	dvîgnjen, ena, o,	okrẹ́njen	páhnjen.

Po zgledu **veniti** gredo glagoli, ki imajo prvotno dolgi potegnjeni naglas v korenskih zlogih (glej § 48. in 50.), n. pr. (po)bẹ́gniti, (po)bȇgnem; bŕcniti, dŕgniti, (u)gásniti, gíniti, pogrẹ́zniti, zmrzniti, ríniti, stísniti, šíniti itd.

Po zgledu **kreniti** gredo primeri, kakor (pre)grníti, (pre)gŕnem; (po)tegníti, potẹ́gnem; minúti (miníti), mínem; tekníti, tẹ́knem; vrníti, vŕnem; usekníti se, usẹ́knem se. Enako: toníti, tọ́nem; kloníti, klọ́nem.

V nekaterih narečjih je prestopil ta (prvotni) naglas na koren: potẹ́gniti, potẹ́gniva, potẹ́gnita, potẹ́gnimo, potẹ́gnila, potẹ́gnilo itd.

Po zgledu **pehniti** gredo primeri, ki imajo polglasnik v korenu, n. pr. -məkníti, máknem; dəhníti, dáhnem; -təkníti, táknem; səhníti, sáhnem.

Sem spada tudi šəpniti, šə̀pnem, šə̀pneš, šəpne = po-, zašepetati.

III. vrsta: vrstna pripona -e-.

§ 240. V to vrsto štejemo glagole z vrstno pripono e, ki se za šumniki spreminja v a, n. pr. gor-e-ti, bež-a-ti. Ta e ne spada h korenu; ako spada e h korenu, gre glagol v I. vrsto 7. razreda (n. pr. pe-ti).

Glede na sedanjiško osnovo ločimo glagole v dva razreda.

1. razred.

§ 241. Sedanjiška osnova ima pripone **eje, ejo,** n. pr. um-eje-m, um-ejo.

Glagoli tega razreda se po obliki in naglasu ne razločujejo od glagolov I. vrste, 7. razreda, različni so le po izvoru.

Sem spadajo: šteti, štejem; um-e-ti, um-eje-m; im-e-ti.

Spregajo se: šteti, štejem, šteješ... štejejo; štej, štejva; štel, štela, štelo; štet; enako: umeti, umejem ali skrčeno umem (kakor smem, smeš, sme);[1] nedoločniška osnova: imeti (odtod samostalnik: imetnik), imej, imejva, imel, imela, lo (sedanjik gre po V. vrsti: imam, imaš); sedanji deležnik: imajoč.

Vsi drugi glagoli, ki so se prvotno spregali po prvem razredu, so prestopili v drugi razred, n. pr. živejem, bogatejem, gorejem itd., zdaj živim, bogatim, gorim.

Ohranjen je ta razred še v nekaterih narečjih, zlasti na Primorskem, n. pr. leteti, letejem, leteješ; želejem, hitejem, bogatejem, slabejem, živejem itd.; odtod oblike pri pesnikih, n. pr. živejem po pameti zdravi (Greg., Veseli pastir). — Na Dolenjskem: plesnejem, plesneješ, plesneje.

Glagol imeti se glasi v zvezi z nikalnico **ne** v sedanjiku: nîmam, nimaš, ne imej, ne imajoč.

2. razred.

§ 242. Sedanjiška osnova ima pripono **i**, n. pr. trp-i-m; **e** se v nedoločniku za šumniki spreminja v **a**, n. pr. kričati, držati, molčati, slišati[2] (glej § 64, 1, a).

Nedoločnik:	gore-ti;
sedanjik:	gori-m, gori-š, gori; gori-va, gori-ta, gori-te; gori-mo, gori-te, goré (gorijo);
velelnik:	gori, gori-va, gori-mo, gori-te;
deležnik:	gore-č;
	gore-l, gore-la, gorelo;
	zažele-n, zažele-na, o.

Sem gredo: videti, vidim; beleti, belim; brenčati, brenčim itd.

---

[1] Nastalo iz smejem, smeješ, smeje, kar imajo še stari pisatelji, n. pr. Dalmatin: mi smejemo pred Boga stopiti.

[2] Nastalo iz krikēti; držati iz drg̅ti itd.

Opombe:

Tvornosedanji deležnik na -e imajo glagoli, kakor molče, sedé, smejé se, stoje, spe.

Trpnopretekli deležnik od želeti je: -želen, zaželen, zaželena, zaželeno; dalje poželenje; enako žvrgolenje, koprnenje, hrepenenje, grmenje.

Glagol hoteti se glasi v sedanjiku: hočem (iz hot-je-m), hočeš... hočejo in hote. — Velelnik: hoti. — V zvezi z nikalnico **ne** se govori: nečem (iz néhočem) in nočem (iz nehóčem). V pesmih se rabijo tudi skrčene oblike hčem, hčeš ali čem, češ.

Glagol smejati ima v sed. poleg smejem ali smejam tudi smejim (po vzhodnih nar.). — Od nekdanjega glagola gledeti, gledim (v rabi še na vzhodu) imamo del.: glede (glede česa, glede na okoliščine itd.) in velelnik gledi (poleg glej).

Poleg cvesti se rabi tudi nedoločniška osnova: cveteti, cvetel, cvetela, elo (v sedanjiku je navadno le cvetem po I. vrsti 1. razreda).

Kot nedovršnik se rabi obstati, obstojim (iz česa ali v čem), poleg obstajam, obstajati (popolnoma napačna pa je oblika obstojati, obstojam!); enako pristati, pristojim.

Glagoli, ki značijo kako stanje ali trpnost, imajo le tvornopret. del. II., n. pr. obledel, ozelenel, ogorel, osirotel, osivel, otemnel, zardel, zastarel.

Glagoli te vrste so ali **izkorenski** (n. pr. ležati iz kor. leg, prim. leči iz leg-ti; kričati iz krik-, videti, trpeti, molčati, leteti, goreti, bati se, bojim se itd.) ali **izglagolni** (n. pr. sedeti od sesti, sedem, imam od je-ti, jamem) ali **izimenski** (n. pr. umejem od imena um; bledeti od imena bled), ki izražajo začetek ali postanek tega, kar znači ime, n. pr. slabeti = slab postajati, bledeti = bled postajati, kopneti = kopno postajati.

Glede na trajnost dejanja so nedovršni.

§ 243. Naglas pri glagolih III. vrste 2. razreda.

Ned.:	vídeti	klečáti	želéti
nam.	—	klẹ̑čat	dȓžat
sed.:	vîdim	klečím	želím
	vîdiš itd.	klečíš itd.	želíš itd.
	vîdijo	klečẹ́ (-íjo)	želẹ́ (-íjo)

vel.:		vísi	kléči	žéli
		vísiva, mo	klečîva, îmo	želîva, îmo
		vísita, te	klečîta	želîta, îte
tvornosed. del.	I.	gledę̂	klečę̂	želę̂
„ „	II.	videč	klečeč	želeč
tvornopret. del.	I.	—	—	zaželevši
„ „	II.	vídel, la, lo	kléčal, âla, álo	žélel, ęla, ęlo
trpnopret. del.		vîden, ena, o	vrtèn, éna, o	zaželèn, éna, o.

Po zgledu **videti** gredo primeri, ki imajo prvotno dolgi potegnjeni naglas v korenskih zlogih (gl. § 48 in 50), n. pr. víseti, vîsim poleg visę́ti, visím; slišati, slîšim; nedoločniška osnova vę́deti, vę́del, vedela, lo; posebej pomni: zavedeti se, zavedel, zavedela sem se, zavedeli smo se.

Po zgledu **klečáti** gredo: belę́ti, ím; bledę́ti, brenčáti, bučáti, vriščáti, vrtę́ti, živę́ti, ječáti, kričáti, molčáti, režáti, sedę́ti, tiščáti, trpę́ti; sedanjik: spím, spíš, spímo (nedoločnik: spáti, spâl, spála, spâlo, po V. vrsti); del.: spę́č.

Po zgledu **želeti** gredo: báti (iz bojáti), bojím se; státi (iz stojáti); bolę́ti, velę́ti, gorę́ti, grmę́ti, držáti, ležáti, letę́ti, zelenę́ti; nedoločniška osnova: hotę́ti, hótel in (prvotno) h(o)tèl, hotę́la.

Le-ta prvotni naglas je v nekaterih narečjih prestopil v nedoločniku na koren; to velja o glagolih zgledov klečati in želeti, n. pr. búčati; kríčati, kríčala, kríčalo.

IV. vrsta: vrstna pripona **-i-**.

§ 244. Osnova ima v nedoločniku in v sedanjiku pripono -i-, n. pr. grab-**i**-ti, grab-**i**-m.

Nedol.:	grabi-ti.
nam.:	grabi-t;
sed.:	grabi-m, grabi-š, grabi, grabi-va, grabi-ta itd.;
vel.:	grabi, grabi-va, grabi-ve itd.;
del.:	grabe-č, a, e;
	(po)grabi-vši;
	grabil, ila, ilo;
	(po)grablen, ena, eno.

Opombe:

V trpnopreteklem deležniku se vrstna pripona **i** spreminja pred pripono **en** v **j** ter se s spred stoječim soglasnikom takole spaja:

a) iz **l**, **n**, **r** + **j** je postal **lj**, **nj**, **rj**, n. pr. hvali-en: hvaljen, brani-en: branjen, udari-en: udarjen; dalje: misli-en: misljen: mišljen.

Če je pred **r** kak samoglasnik, se **j** izpušča, n. pr. ohrabren, poostren, posrebren, odobren.

b) iz **p**, **b**, **v**, **m** + **j** je postal **plj**, **blj**, **vlj**, **mlj** (gl. § 66, *c*), n. pr. kropi-en: kropjen: kropljen; pogubiti: pogubljen; ozdraviti: ozdravljen; zlomiti: zlomljen;

c) iz **s**, **z** + **j** je postal **š**, **ž** (gl. § 66, *b*), n. pr. nosi-en: nosjen: nošen; vozi-en: vozjen: vožen;

č) iz **d**, **t** + **j** je postal **j**, **č** (gl. § 66, *b*) n. pr. sodi-en: sodjen: sojen; omlati-en: omlatjen: omlačen.

Tako imamo: soditi — sojen, vaditi — vajen, urediti — urejen, rediti — rejen; ukrotiti — ukročen, osramotiti — osramočen, nasititi — nasičen, oprostiti — oproščen, pustiti — puščen, častiti — caščen.

Pri nekaterih glagolih, zlasti na novo tvorjenih, to (staro) načelo ne velja več; tako se tvori n. pr. začuditi — začuden, obljuditi — obljuden, nagrmaditi — nagrmaden; pretiti — pretenje, napotiti — napoten, rotiti — rotenje.

Nekateri glagoli imajo obojno obliko, n. pr. zmotiti — zmoten in zmočen, izpostiti — izposten in izpoščen, izpriditi — izpriden in izprijen, zagozditi — zagozden in zagožen.

Glagoli IV. vrste so izimenski (n. pr. celiti od cel, množiti od mnog, glasiti od glas) in izglagolni (n. pr. nositi od nesti, voditi od vesti, vedem); po trajnosti so večinoma nedovršni (nekateri so trajni, n. pr. misliti itd., drugi ponavljalni, n. pr. goniti, hoditi, laziti, nositi, vlačiti, voditi, voziti), dovršni so: kupiti, lotiti se, počiti, pustiti, raniti, rešiti, storiti itd.

§ 245. Naglas pri glagolih IV. vrste.

Nedol.:	mísliti	motíti (prosíti)	podíti (godíti se)
namen.:	grábit	mǫ́tit (prósit)	podît
sed.:	mîslim	mǫ́tim	podím
	mîsliš itd.	mǫ́tiš itd.	podíš itd.
	mîslijo	mǫ́tijo	podę́ (-íjo)
veleln.:	mísli	mǫ́ti (prósi)	zapǫ́di (zgódi se)
	mísliva, mo	motîva, îmo	podîva, îmo
	míslita, te	motîta, îte	podîta, îte

tvornosed. I.	—	—	podę̑
„ II.	misleč	moteč	podeč
tvornopr. I.	pomislivši	zmotîvši se	zapodîvši
„ II.	míslil	mǫ́til (prósil)	podîl: zapǫ̑dil
	míslila, lo	motîla, ílo	podíla, podîlo: zapǫ̑dilo
trpnopr.	mîšljen	zmǫ́ten (-mǫ́čen)	zapodèn, éna, no.

Po zgledu **misliti** gredo primeri, ki imajo prvotno dolgi potegnjeni naglas na korenu (gl. § 48 in 50.), n. pr. báviti se, brátiti, čístiti, gláditi, kvásiti, mę́riti, páziti, páriti, pę́niti, praviti, síliti, sítiti, sláviti poleg slavíti, ím; stáviti, strášiti, vę́riti, obę́siti, kíseliti, lákomniti.

Posebej pomni: čúditi, gáziti, grábiti, rániti, láziti, pláziti, (ne čudíti, gazíti, grabíti itd., kakor se zlasti na Gorenjskem in Koroškem napačno naglaša!).

Po zgledu **motiti** (prvotno je bil dolg samoglasnik v korenu!) gredo: braníti, bránim; ceníti, cepíti, davíti, dražíti, družíti, hvalíti, klatíti, krušíti, kupíti, ljubíti, mlatíti, sodîti, stopíti, tožíti.

Po zgledu **prositi** (prvotno je bil kratek samoglasnik v korenu!) gredo: brodíti, goníti, hodíti, kosíti, lomíti, molíti, nosíti, selíti, točíti, vodíti, vozíti, ženíti.

Po zgledu **poditi** (prvotno je bil dolg samoglasnik v korenu!) gredo: budíti, delíti, cedíti, dušíti, grešíti, kadíti, krivíti, mastíti, posvetíti, posvetím, sadíti, sušíti, valíti, zlatíti.

Po zgledu **goditi se** (prvotno je bil kratek samoglasnik v korenu!) gredo: gnojíti, golíti, kropíti, krotíti, moríti, (ob)-novíti, plodíti, rojíti, solíti, zvoníti.

V. vrsta: vrstna pripona -a-.

Vrstna pripona **a** ne sme spadati h korenu. Po sedanjiški osnovi razločujemo štiri razrede.

1. razred.

§ 246. Osnova se v sedanjiku in v nedoločniku končuje na **a**,[1] n. pr. dela-ti, dela-m; igra-ti, igra-m.

Nedol.:	dę́lati	stopáti (stǫ́pati)	končáti
namen.:	dę́lat	postǫ́pat	ravnàt

[1] Nekdaj je imela sedanjiška osnova pripono **a+je (jo)**, n. pr. delaš, igraš nastalo iz delaješ, igraješ itd.

sed.:	dêlam	stọ́pam	končâm
	dêlaš itd.	stọ́paš itd.	končâš itd.
	dêlajo	stọ́pajo	končâjo
vel.:	dẹ́laj	stọ́paj	končàj
	dẹ́lajva, mo	stopâjva, mo	končâjva, mo
	dẹ́lajta, te	stopâjta, te	končâjta, te
tvornosed. del. I.	—	stopáje	igráje
„ „ II.	delajoč	stopajoč	—
tvornopret. del. I.	pridelavši	—	—
„ „ II.	dẹ́lal,	stọ́pal,	končàl,
	dẹ́lala, lo	stopâla, álo	končâla, álo
trpnopret. del.	zdêlan, ana, o	-stọ́pan	končán

Po zgledu **delati** gredo glagoli, ki imajo prvotno dolgi potegnjeni naglas na korenu, n. pr. bẹ́gati, glẹ́dati, jẹ́cati, kídati, kísati, (na)kŕcati, kúhati, pọ́kati, tŕgati, obẹ́šati. Posebej pomni: čákati (ne: čakáti!).

Po zgledu **stopati** gredo: biváti (bívati), bívam; gibáti, (gíbati), dremáti, (po)kušáti, menjáti, mešáti (méšati), plačáti (pláčati), piskáti (pískati), streljáti (stréljati), tiskáti (tískati), vprašáti.

Tako so se naglašali nekdaj tudi vsi **ponavljalni** glagoli; zdaj imajo naglas večinoma na korenu, nekateri imajo celo potisnjeni naglas (kar je povsem mlado!), n. pr. (na)bâdati, (pre)bíjati, (pre)bírati, (pro)cvîtati, (pre)dîrati, (po)gâjati se, (po)govârjati se, (spre)hâjati, (u)klânjati, (na)nâšati, (vz)pệnjati, (o)plệtati, (pre)sájati, (za)vîrati, (o)žệmati, (za)žîgati.

Po zgledu **končati** gredo: brbljáti, govnáti, divjáti, krcáti (ladjo!), hlastáti, mehčáti, motáti, mrmráti, prijáti, ravnáti, ropotáti, sedláti, vesláti, zijáti; bara(n)táti, kobacáti (mlajša oblika: kobâcati), rešetáti, šepetáti.

Opombe:

Od **groziti** je pravilna oblika ogražati, kakor pohajati od hoditi, ponašati od nositi itd.

Pri nekaterih glagolih se goltnik na koncu korena spreminja v sičnik (gl. § 64); rabi se dregati in drezati, dosegati in dosezati, dvigati, pa podvizati se.

Glagoli tega razreda so: 1. **izimenski** (n. pr. delati iz imena delo, igrati iz igra, vonjati iz vonja, venčati iz

venec, večerjati iz večerja), ki so navadno **trajni**; 2. **izglagolni** (n. pr. pogrebati iz grabiti in to iz grebsti, polagati iz položiti in to iz leči, odtakati iz točiti in to iz teči, otresati iz trositi in to iz tresti; prenašati iz nositi in to iz nesti, prevajati iz voditi in to iz vesti, vedem; napajati iz pojiti in to iz piti), ki so po svoji dejavnosti večinoma ponavljalni (iterativni); dovršniki so: srečati, plačati, končati, nehati.

2. razred.

§ 247. Sedanjiška osnova se končuje na **jo**, **je**, n. pr. pisa-ti, pišeš (nastalo iz pisje-š-); kazati, kažeš (iz kazje-š-); orati, orješ.

Pripona **-je-** se spreminja za soglasniki kakor v trpnopreteklem deležniku IV. vrste (gl. § 244):

a) iz **l**, **n**, **r** + **je** postane **lj**, **nj**, **rj**, n. pr. stlá-ti: stelješ (iz stel-je-š); klá-ti: kolješ (iz kol-je-š); oráti: orješ (iz or-je-š);

b) iz **p**, **b**, **v**, **m** + **je** postane **plj**, **blj**, **vlj**, **mlj**, n. pr. kopati: koplješ (iz kop-je-š); zoba-ti: zoblješ (iz zob-je-š); deva-ti: devlješ (iz dev-je-š); dremati: dremlješ (iz drem-je-š);

c) iz **s**, **z**, **c** + **je** postane **š**, **ž**, **č**, n. pr. pisa-ti: pišeš (iz pis-je-š); veza-ti: vežeš (iz vez-je-š); klica-ti: kličeš (iz klic-je-š);

č) iz **d**, **t** + **je** postane **j**, **č**, n. pr. glodati: gloješ (iz glod-je-š); meta-ti: mečeš (íz met-je-š);

d) iz goltnikov **k**, **g**, **h** + **je** postanejo šumevci **č**, **š**, **ž**, n. pr. plakati: plačeš (iz plak-je-š); lagati: lažeš; diha-ti: dišeš.

§ 248. Spregatev 2. razreda je ista kakor v 1. razredu, razen velelnika, kjer so oblike: mázati: máži, máživa, mážimo, mážita, mážite; iskáti: íšči, iščiva; vezáti: vẹ́ži, vežîva.

Po zgledu **delati** gredo: mázati, mâžem, mâžeš... mázal, mázala, mázalo, namâzan; brisati, brîšem; jáhati, jâšem; rẹ́zati, rệžem; sípati, sîpljem.

Po zgledu **stopati** gredo: dremáti (drẹ́mati) drẹ́mljem; iskáti, iščem; kazáti, (kázati) kážem; pisáti (písati) píšem; skakáti (skákati) skáčem; strgáti (stŕgati) stŕžem; sukáti (súkati) súčem; škripáti (škrípati) škrípljem; vezáti (vézati) vẹ́žem.

Po zgledu **končati** gredo: česáti, čẹ́šem, čẹ́šeš... čéši, češíte poleg césaj, česâjte, césal, česâla, česálo, počesán;

oráti, ǫ́rjem; klepáti, klę́pljem; kresáti, krę́šem; metáti, mę́čem; tesáti, tę́šem.

Sem spadajo: šepetáti, šepę́čem; rezgetáti, rezgę́čem; lesketáti, leskę́čem; ščegetáti, ščegę́če in ščegáče (žgáče, odtod žgačkáti, žgačkâ me). Kakor ščegáče (žgáče) so se glasili pravilno tudi leskáčem, rezgáčem, šepáčem.[1]

Nekateri glagoli se morejo spregati po obeh razredih, n. pr. dihati: dišem in diham, mîkati: mîčem in mîkam, deváti: dę́vljem in dę́vam, kopáti: kǫ́pljem in kopâm, ropotati: ropǫ́čem in ropotâm, trepetáti: trepę́čem in trepetâm, rezgetáti: rezgę́čem in rezgetâm.

Posebej pomni: na-, po-zivljem ali po-zivam (ne: pozivljam!).

Obojo obliko imajo navadno tudi velelniki: dę́vlji in dę́vaj, súči in sukaj, čéši in čésaj itd.

Sedanji deležnik je: dihaje — dihajoč, dremaje — dremajoč, jokaje — jokajoč, skakaje — skakajoč, trepetaje — trepetajoč.

Pravilni so deležniki: kažoč (kazati), iščoč (iskati), kopljoč (kopati), pišoč (pisati), plešoč (plesati), vežoč (vezati; pomni, da je bila starejša oblika v 3. os. množine: plešo [= plešejo], pišo [= pišejo] itd.).

Glagoli tega razreda so: 1. korenski (n. pr. glodati, pisati, kazati, orati, itd.); 2. izimenski (n. pr. ropotati od ropot, trepetati od trepet, opasati od pas); 3. izglagolni (n. pr. sipati, sipljem itd.).

Glagoli 2. razreda so večinoma nedovršni, in sicer trajni.

3. razred.

§ 249. Nekateri glagoli tega razreda tvorijo sedanjik kakor glagoli I. vrste: brez **a** in brez pripone **jo**, **je**; koren se končuje na **soglasnik**, n. pr. br-a-ti, ber-e-m;[2] beri, beriva, bral, brala, bralo, bran, ana, o; prati, perem; gnati, ženem; tkati, tkem in tkam; žgati, žgem; phati, pšem in pham; zvati, zovem.[3]

---

[1] Tako so pisali starejši pisatelji in take oblike nahajamo še v narečjih, n. pr. na Vrhniki: konj rzgáče.

[2] Iz bьr-a-ti (kor. ber-). Pomni, da spada **a** v I. vrsti, 7. razredu h korenu, n. pr. zna-ti (kor. znā).

[3] Ponekod je ohranjeno še: sesáti, sesèm (knjižno je: sesâm).

Drugi glagoli imajo koren, ki se končuje na samoglasnik **u**; v nedoločniku se spremeni le-ta **u** v **uv** ali **ov** (toda ta uv ali ov spada h korenu in se loči od vrstne pripone -ova- v VI. vrsti!). Sedanjiška osnova ima pripono **jo**, **je**, n. pr. kov-a-ti, ku-je-m; kuj, kujva; suvati, sujem; snovati, snujem; rvati (in ruvati) rujem; otrováti, otrújem; bljuváti, bljújem; kljuváti, kljújem; pljuváti, pljújem; ščuváti, ščújem. Velelniki se glase: kuj, ščuj, suj, bljuj itd.

Glede naglasa pomni: kovâl, toda podkǫ̂val; kovála, kovâlo, toda podkǫ̂valo; suvâl, toda osûval.

4. razred.

§ 250. Sedanjiška osnova se tvori iz korena s pripono **jo**, **je**, nedoločniška pa se tvori s pripono **a**, n. pr. sejati, sejem, seješ, sej, sejva, sejal, sejala, sejalo, sejan, sejana, sejano; dejati, dejem; vejati, vejem.

V sedanjiku se rabi poleg prvotne končnice **je** tudi **ja** (nastala po vplivu nedoločnika), n. pr. smejati se: smejem in smejam; lâjati: lâjem in lâjam (velelnik: lajaj, lajajta); dajati, dajem, daješ in dajem, daješ (s predlogom: izdâjam, podâjam, predâjam); velelnik: daj, dajte); tajati, tajem in tajam; majáti, majem in májam; nadejati se, nadệjem in nadệjam; dostajati, dostajem in dostajam (n. pr. kar se tega dostaje ali dostaja).

Velelnik se glasi: smej se!

Sed. del. je: smeje, smejoč se.

Glede naglasa pomni: smejâl, toda zasmệjal, smejála, smejâlo, toda nasmệjalo, smejâli, toda nasmệjali.

Glagoli 3. in 4. razreda so izkorenski, navadno nedovršni.

VI. vrsta: vrstna pripona -ova-.

§ 251. Nedoločniška osnova se tvori s pripono **ova**, sedanjiška osnova s pripono **ujo**, **uje**, n. pr. kupovati, kupujem.

Nedoločnik:	vẹ́rovati	kupováti
namenilnik:	svẹ́tovat	kupovàt (kupóvat)
sedanjik:	vẹ́rujem	kupûjem
	vẹ́ruješ itd.	kupûješ itd.
	vẹ́rujejo	kupûjejo

velelnik:	vę́ruj	kupûj
	vę́rujva itd.	kupûjva itd.
tvornosed. I.	—	kupováje
„ II.	verujoč	kupujoč
tvornopret. I.	—	—
„ II.	vę́roval, ala, alo	kupovàl (kupóval), âla, álo
trpnopret.	zavę́rovan, ana, ano	kupován, ána, áno.

Po zgledu **verovati** gredo primeri: *kmętovati*, obędovati, lę́tovati, mílovati, pę́stovati,[1] svę́tovati, známenovati, omâdeževati, prídigovati itd.

Po zgledu **kupovati** gredo vsi glagoli te vrste razen onih, ki so našteti pri zgledu *verovati*.

Zraven prvotnega deležnika na -e, kakor: *kupuje*, *daruje*, gospoduje, potuje, rešuje, vzdihuje, se nahaja tudi deležnik na **aje**, kakor *kupovaje*, darovaje, gospodovaje.

Glagoli VI. vrste so vsi *nedovršni*; *izimenski* so trajni (n. pr. *besedovati* iz *beseda*, imenovati iz ime, imena; obedovati iz obed, nasledovati iz sled, verovati iz vera); *izglagolni* so ponavljalni (n. pr. zahvaljevati se iz zahvaliti itd.).

§ 252. *Izglagolni* se izvajajo iz *dovršnih* glagolov IV. vrste, n. pr. *izpolniti*: *izpolnjevati*, posoditi: posojevati, zatrditi: zatrjevati, zadostiti: zadoščevati, preceniti: precenjevati, premisliti: premišljevati, zahvaliti: zahvaljevati, nasititi: nasičevati, posvetiti: posvečevati; dalje brez predlogov: *krstiti*: *krščevati*, rešiti: reševati, meniti: menjevati, platiti: plačevati, vratiti: vračevati.

Pri tem pretvarjanju velja glede končnice e isto pravilo kakor pri trpnopreteklem deležniku IV. vrste (gl. § 244), n. pr. *izpolni-ti*: izpolni + ovati, izpolnj + ovati: izpolnjevati; *namesti-ti*: namesti + ovati, namestj + ovati, namešč + ovati: nameščevati itd.

Temu (staremu) pravilu se upirajo novejše umetne tvorbe, n. pr. *obljudovati*, občudovati, poostrovati, pogostovati, pogozdovati, olatovati se, prilagodovati se; dalje: *pojasniti*: pojasnjevati (ne pojašnjevati!).

---

[1] Napačno je *pestováti* (ker ni od *pęst*, *pestî*, ampak je sorodno s *pítati*, *pęstunja*!).

Izimenski glagoli so: besedovati (od beseda, ne od perediti!), kupovati (od kup, ne od kupiti!), glasovati (od glas, ne od glasiti!), kaznovati (od kazen, ne od kazniti!), gostovati, hudovati, kljubovati, robovati itd.

Zato je treba ločiti: naglaševati (od glagola naglasiti), toda naglasovati (od imena naglas); zadoščevati (od zadostiti), zadostovati (od zadosti); nameščevati (od namestiti), namestovati (od namesto).

Posebej pomni: urejevati (ne uredovati, ker je od urediti), toda uradovati (od urad); opazovati (ker od opaza = opazka); obrazovati (od obraz), toda izobraževati (ker od izobraziti).

Glagoli V. vrste se pretvarjajo brez mehčanja, tedaj: poskakati: poskakovati, prevladati: prevladovati, pridelati: pridelovati (ne prideljevati!), obiskati: obiskovati, raztresati: raztresovati; opisati: opisovati, opisujem.

Mnogo glagolov VI. vrste ima oblike tudi v V. vrsti z ìstim pomenom, n. pr. urediti: urejati in urejevati, očistiti: očiščati in očiščevati. V takem primeru je bolje pisati obliko V. vrste, tedaj: izvažati, naznanjati, pokušati, pozabljati, pretakati, presajati, obsojati (ne izvaževati, naznanjevati itd.).

Spregatev brez osnovnega samoglasnika.

§ 253. Sedanjiško osnovo brez pripone (osnovnega samoglasnika) imajo glagoli: dam, vem, jem, sem. Osebna obrazila se pritikajo neposredno na koren (brezosnovni glagoli).

Nedoločnik:	dáti	vẹdeti	jẹsti	bíti
namenilnik:	—	—	jẹst	—
sedanjik:	dám	vẹm	jẹm	səm
	dáš	vẹš	jẹš	sì
	dá	vẹ	jẹ	jè
	dáva	vẹva	jẹva	svà (svè)
	dásta	vẹsta	jẹsta	stà (stè)
	dámo	vẹmo	jẹmo	smò
	dáste	vẹste	jẹste	stè
	dadǫ (dajo)	vedǫ	jedǫ	sò
velelnik:	dàj, dajva	povẹj (vẹdi)	jèj jẹjva	bǫdi
	itd.	povẹjva (vẹdiva)		bǫdiva

tvornosed. del. I.	—	vedę̂	jedę̂	—
„ „ II.	—	vedǫ́č	jedǫ́č	bodoč
tvor.-pret. del. I.	podâvši	zvedevši	poję̂dši	bivši
„ „ II.	dâl, dála, dâlo, dâli itd.	vę́del, vę́dela, vę́delo	poję̂del, -ję́dla, lo	bîl, bíla, bilǫ́(bílo)
trpnopret. del.	dán, dána, o	—	poję̂den, a, o	—

Opombe:

Namesto prvotnega dadę́ (v 3. os. mn.), ki je v rabi še pri (dolenjskih) pesnikih, se rabi dadǫ́ (dajó in dájo).

Velelnik od vem se je glasil prvotno vej, vejva (ohranjen le še v sestavah: povej, povejva, zapovej, prepovej).

Namesto vedo se rabi tudi vejo.

Glagol **sem** se dopolnjuje po glagolih bodem in biti.

V zvezi z nikalnico **ne** se glasi glagol sem v sedanjiku: nísem, nísi, ní; v pesmih se tudi rabi starejša oblika nę́sem, nę́si, nę́sva.

Na vzhodu je ohranjena še stara oblika 3. os. edn.: jest.

Glagola bodem in biti imata v sestavi prehodni pomen, n. pr. dobím ali dobǫ̂dem (dobǫ̂m), dobíti, velelnik: dobódì; iznebim, iznebiti se; prebîjem, prebíti; pozabim, pozabiti.

Ostanek starega pogojnika je **bi** (3. edninska oseba), ki izraža **pogojni** naklon za vse tri osebe in števila.

Pogojnik sedanjega časa: jaz bi bil (bila, bilo)... mi bi bili (bile, bila), ali: bil bi..., bili bi...

Pogojnik preteklega časa: jaz bi bìl bil, ali bil bi bil... se ne rabi; nadomešča ga pogojnik sedanjega časa. N. pr. *Takrat bi bil zadovoljen, ko bi bil zdrav*, namesto: *Takrat bi bil zadovoljen bil, ko bi bil zdrav (bil).*

Časi.

§ 254. Po **obliki** ima slovenščina štiri čase: 1. sedanji čas ali sedanjik (prezens), n. pr. delam, padem; 2. prihodnji čas ali prihodnjik (futur), n. pr. delal bom, padel bom, dodelal bom; 3. pretekli čas, n. pr. delal sem, padel sem; 4. predpretekli čas (pluskvamperfekt), n. pr. dodelal sem bil, padel sem bil.[1]

[1] Nekdaj je imela slovenščina tudi aorist in imperfekt. Splošno se je govoril aorist v 3. osebi edn. še do 15. stoletja, danes je ohranjen le še v beneški slovenščini. Imperfekt je ohranjen v 3. osebi vseh števil v rezijanščini, n. pr. beše (je bil), imeše (je imel), beho (so bili) itd.

§ 255. Po **pomenu** ima slovenščina sedem časov, in sicer:

1. **Nedovršni sedanjik,** ki izraža trajanje ali ponavljanje kakega dejanja, t. j. kar se sedaj godi ali ponavlja. Rabi nam zlasti v opisovanju. N. pr. Sveta si, zemlja, in blagor mu komur *plodiš,* — z oljem mu *lečiš* razpokano dlan, — shrambe mu *polniš* in vina mu *vračaš* za znoj, — *daješ* sena in otave za vola, ki vlačil je brano, — *točiš* cvetlicam v čaše medu (Župančič, Duma).

Nedovršni sedanjik se rabi povsod, kjer kako dejanje ali stanje na **kakršen koli** način traja.

Zato je **napačna** takale raba, n. pr. Stara ljubljanska bolnišnica je stala na vzhodni strani Dunajske ceste tam, kjer se odcepi (prav: *cepi)* od nje Gosposvetska cesta. — Vsi včerašnji listi ostro obsodijo (prav: *obsojajo*[1] ali pa: *so obsodili)* tako zločinstvo. — V tej knjigi razloži (prav: *razlaga*[2] ali pa: *je razložil)* gospod pisatelj svoje nazore. — Iz besed gospoda poslanca posnamemo (prav: *posnemamo* ali *se dú posneti, smemo posneti)* to in to. — Napačna je dalje raba sedanjika, kakor: Iz Beograda izve naš list, da je . . . (prav: *je izvedel,* ker od glagola izvedeti nimamo nedovršnika). — Sodišče te obsodi na dve leti v zapor (prav: *te je obsodilo).* — Vsi, ki uvidijo (prav: *so uvideli),* da kmetiški stan nazaduje, morajo pomagati, da se kmet reši.

Pomni pa, da so sledeči glagoli po svojem pomenu sedaj **nedovršniki:** obstati (n. pr. človek *obstoji* iz duše in iz telesa), poznati[3] (n. pr. kmeta Jurčič dobro *pozna;* vendar se rabijo druge zloženke navadno ko nedovršniki, n. pr. kritika *priznava* Jurčiču veliko darovitost; dan se *zaznava* itd.), podati se (n. pr. *poda* se mu kakor zajcu boben), pomeniti, prileči se (n. pr. suknja se ti *prileže,* vendar je bolje po starem: *prilega),* smili se mi, to se spodobi, stati (n. pr. stane toliko dinarjev), utegniti, utegnem,[4] utrpeti, zaslužiti, zaupati, zdeti se.

---

[1] Listi še vedno obsojajo, dokler se hranijo.

[2] V knjigi ti pisatelj še vedno razlaga, kadar koli jo bereš.

[3] Glagol poznati je prišel v rabo šele v zadnjih stoletjih. Starejši pisatelji so rabili le nedovršnik *znati, znam* v tem pomenu, n. pr. Jaz dobro znam (t. j. poznam) vaše misli. (Dalmatin.) — Gospod, ti mene znaš. (Trub.) — Ajdje Boga ne znajo (Dalm., Hren, Schönleben) itd.

[4] Na Dolenjskem se govori še po starem: ne tegnem.

Ker znači nedovršni sedanjik dejanje, ki sedaj traja (ali se sedaj ponavlja), se ne more rabiti tam, kjer zahteva pomen prihodnji čas ali pogojni naklon.

Napačna je n. pr. takale raba: Jutri popoldne se vrši zborovanje (prav: *se bo vršilo*). — Jutri pišemo nalogo (prav: *bomo pisali*). — O velika Gospa, sprosi mi to milost, da noč in dan žalujem nad svojimi grehi! (prav: *da bom žaloval*). — Želimo, da bi se delavci združili, da združeno toliko lažje delujejo (prav: *da bodo* ali *da bi delovali*). — Erjavca so vlekle počitnice h gorenji Savi, da gleda (prav: *da bi gledal*) od blizu domače planine. (Mencinger.) — Zvečer sem se zopet napotil v Celovec, da poročam o najinem neuspehu (prav: *da sporočim* ali pa: *poročat;*[1] *„da poročam"* moremo reči tedaj, kadar naznanjamo to, kar se že godi, n. pr. prišel sem, *da poročam*, ali ponavljalno: tja hodim, da *poročam*. Kjer je pa dejanje še v prihodnosti, je treba ali dovršnega sedanjika ali nedovršnega prihodnjika, n. pr. zato grem tja, da sporočim, kar se bo tam godilo, ako bom to sporočil enkrat; ako bom poročal večkrat ali dalj časa, bom rekel: zato grem tja, da bom poročal, kar se bo zgodilo).

Opomnja. Če se dejanje v sedanjiku ne pripoveduje, ampak le omeni (ugotovi) in s tem zvrši, se izraža z dovršnim glagolom (**zvršilni sedanjik,** praesens effectivum); zvršilni sedanjik naznanja, da se kako dejanje v trenutku zvrši; glagol mora biti v **1. osebi sedanjika,** in sicer navadno v ednini; taki izrazi so n. pr.: *Spovem se* tehle grehov; *oznanim* vam veliko veselje; *odvežem* te tvojih grehov; *obtožim se* tehle grehov; trdno *sklenem*, da ne bom več grešil; *prisežem; zarotim* te pri živem Bogu; tega ne *pustim; zapovem.*

N. pr. Na, to ti *dam* za spomin (nedovršnik izraža nekaj drugega, n. pr. Vidite, kaj mu *dajem*, pa se brani.) — Otroci, najprej vam *povem*, da jutri ne bo šole. (Škrabec.) — *Zahvalim* te, učitelj Šviligoj, za prelepe besede, vse vas *zahvalim*, rodoljubi, za toliko ljubezni. (Cankar.)

2. **Dovršni sedanjik.** Dovršni sedanjik zaznamenjuje le dovršeno dejanje, ki more nastopiti v vsakem času.

Dovršni sedanjik je **neomejen čas** (aorist), zato se po pomenu lahko rabi o nastopu dejanja v sedanjosti, preteklosti in prihodnosti.

---

[1] Že Dalmatin je popravljal pri Trubarju take napake. Trubar je pisal n. pr. Obvari svojega hlapca pred prešernimi, da čez mene ne gospodujejo (Dalmatin pravilno: da ne *bodo* čez mene gospodovali). — Trubar: Odpri moja ustna, da oznanjujejo tvojo hvalo (Dalmatin pravilno: da *bodo* oznanjevala tvojo hvalo).

Dovršni sedanjik se rabi:

a) Kot **neomejeni** sedanjik, ki se sklada z grškim gnomičnim aoristom in pomenja to, kar se je kedaj zgodilo in se lahko vsak čas zopet zgodi.

Rabi se zlasti v pregovorih in rekih ter sploh tedaj, kadar izrazimo nastop kakega dejanja, ki more vsekdar nastopiti, n. pr. Tuje črke pišemo, kadar *pridržimo* tujo besedo v tuji obliki. (Levec.) — Gosenica se *zabubi, zaspi* in spomladi *izfrfota* metulj. — Kaplja *izvotli* kamen, ne ko dvakrat kane, temveč ko dostikrat. — Mornar, ko je najvišji dan, *izmeri* daljo in nebeško stran. (Žup.)

b) Kot **pripovedni** sedanjik (praesens historicum), ki se rabi v živahnem pripovedovanju, kjer slikamo dejanje tako, kakor bi se pred našimi očmi godilo. V takem primeru moremo rabiti tudi nedovršni sedanjik, toda začeti moramo tak opis le s preteklim časom. N. pr. Križman *je bil* pisar pri neki graščini. Nekdaj *sta* se *šla* on in njegov gospod izprehajat po hosti tako daleč, da že *nista vedela,* kje sta. Gospod se *vrne* (tu se začne pripovedni sedanjik!), Križman pa si *ureže* v meji grčavko in *hodi* dalje. Kar *zagleda,* da ni pota nikamor več, kakor samo nazaj. Izgubljal se je pod veliko skalo, okoli in okoli pa je bilo vse gosto zaraslo. *Sede* na skalo in *zagleda* napis. *Gleda* in *gleda,* pa *ne more* razmotati, kaj se bere. Kar se *odpró* vrata v skalo in na dan *pride* star mož, tak kakor menih. Ta ga *odvede* globoko pod zemljo. *Prideta* do silno velike cerkve in *gresta* noter. Menih *sede* v stol, Križmanu pa *migne,* naj sede tik njega. Nekaj časa *molita,* potlej ga pa *pelje* od okna do okna itd. (Jurčič, Prerokovanje o kralju Matjažu.)

c) Dovršni sedanjik s **prihodnjim pomenom,** n. pr. Letos *pridem* k vam na počitnice (= bom prišel). — Kadar se *prebudi* kralj Matjaž in vsa njegova vojska, *prodre* iz gore in *premaga* vse naše sovražnike. (Jurčič.)

Dovršni sedanjik se rabi namesto prihodnjika zlasti v pogojnih in pogojnočasovnih stavkih, n. pr. Če se na glavo *postaviš,* ti ne *dovolim* tega. — Jaz se ne *vdam,* dokler me ne *prepričaš* z dokazi. (Škrabec.)

Dovršni sedanjik navadno lahko nadomeščamo z dovršnim prihodnjikom, ali vselej ga ne moremo.

Ako pravim: to kravo *prodam*, naznanim le voljo, prodati, ako bo kdo hotel kupiti; ako pa pravim: to kravo *bom prodal*, naznanim gotovost, da se bo kedaj tako zgodilo.

3. **Nedovršni prihodnjik** (futur), ki izraža v prihodnosti trajajoče ali ponavljajoče se dejanje, n. pr. delal bom, pasel bom, kupoval, pisal bom. Za nedovršni prihodnjik nam rabijo le nedovršni glagoli.

4. **Dovršni prihodnjik** (futurum exactum), ki pomeni v prihodnosti dovršeno dejanje, n. pr. prišel bom, vzel boš, dali bomo, kupili bodo, ugodil bom.

Naš dovršni prihodnjik pomeni brez ozira vsako v prihodnjem času dovršeno dejanje; rabiti se more v glavnih in odvisnih stavkih.

N. pr. Kakor si človek *postelje* (ali: si bo *postlal),* tako bo ležal. — Kukavica nas skliče na planine, ko *bo* zemljo *odel* mili rožni cvet in pomlad *zbudila* studence spet. (Cegnar.)

5. **Nedovršno pretekli čas** (imperfekt), ki izraža v preteklosti trajajoče ali ponavljajoče se dejanje ali stanje, n. pr. delal sem, pasel si, kupoval je, pisali smo.

N. pr. „Kak lep večer!“ je vzdihnil Lovro. Rdečkasti oblački so *plavali* po modrem nebu, listje na drevju *je* tajno *šumelo* in črički *so se oglašali* po grmovju. Lovru so *polnila* srce čuvstva neznane sreče. (Detela.)

6. **Dovršno pretekli čas** (perfekt), ki pomeni dejanje, ki se je v preteklosti brez ozira na kako drugo dejanje ali stanje dovršilo.

Za ta čas se rabijo dovršniki in izražajo to, kar v nemščini in latinščini pripovedni pretekli čas, v grščini aorist, n. pr. dodelal sem, prišel sem, vzel je, kupila sva, dali ste, presodili so.

N. pr. Kadar *so se* v nedeljo popoldne kmetski očaki *zbrali* pred vaško podružno cerkvijo, je vselej *nanesla* govorica na čudno, okrogličasto in potlačeno podkev, ki se nahaja na županji njivi še od turških časov sem. Med njimi *je prišlo* na dan vprašanje: Ali Turki še kdaj pridejo ali nikdar več? (Jurčič.)

7. **Predpretekli čas** (pluskvamperfekt) kaže v preteklosti dovršeno dejanje. Rabi se le pri dovršnikih; pri trajnih glagolih se rabi le, kadar je govorjenje o dejanju, ki je bilo že minilo, ko je nastopilo drugo; v ponavljalnem pomenu rabljeni glagoli pa sploh ne trpe predpreteklega časa.

N. pr. Kaj si mu *bil dal,* kaj si mu *bil storil* (**ne:** bil dajal, bil delal!), da te ni mogel pozabiti? (Metelko.) — „Kak lep večer!“ je vzdihnil Lovro. Mrak je *bil ohladil* vročino poletnega dne, *umiril* njegov šum in ropot in *pregrnil* lahno tenčico čez žive boje, ki jih oživlja solnčna svetloba. (Detela.) — V mladosti je rad *molil* (**ne:** je bil molil), pozneje se je pa ohladila njegova pobožnost. — Sedaj sem zvedel, kar sem *želel* (**ne:** sem bil želel!). (Škrabec.)

Primeri trajnih glagolov v predpreteklem času: Ko ste k nam prišli, smo *bili* že *molili* (t. j. smo že nehali moliti!). — Prej je *bil pisal,* kedaj pride, tisti dan je pa še brzojavil. (Škrabec.)

Pravilna je ta raba, kadar se govori o davno preteklem času, n. pr. Ali še veš, kako je bilo tedaj, ko si *bila* šla v pustiv? (Škrabec.)

V odvisnih stavkih se rabi za dejanje, ki se je že dovršilo, preden je nastopilo dejanje glavnega stavka, n. pr. Kakor sem mu *bil ukazal,* tako je tudi storil. — Drevesa, ki smo jih *bili* lani na vrtu *zasadili,* so nam usahnila.

Semtertja naletimo tudi pri dovršnih glagolih na predpretekli čas, kjer bi se ne smel rabiti; napačno je n. pr. Listi pravijo, da se bo po novem letu nadškof umaknil v frančiškanski samostan, iz katerega *je bil izšel* (prav: iz katerega je [ob svojem času] izšel). (Škrabec.)

Velelni in želelni naklon.

§ 256. Velelnik izraža kako povelje, prošnjo, željo, izpodbudo, zapoved ali prepoved. Rabi nam:

1. V glavnih stavkih, n. pr. *Čuj* nas večni Bog! — Tvoji smo sinovi, — dela *blagoslovi* — naših slabih rok, — *vsmili* se sirot; — Oče, z nami *bodi* — *kaži* pravo pot, ki do sreče vodi, — Ti nam *daj* kreposti! (Jenko.)

Velelnik ne veli, kar se že sedaj godi, temveč kar naj se v prihodnje zgodi. Zato je prijaznejša oblika zapovedi želelnik,

ki izraža pričakovanje, da se bo to zgodilo, kar želimo, n. pr. Naj bi se bil pridno učil, ne pa pohajkoval po mestu! — Kdor nima v glavi, naj ne izkuša na visoko!

Velelnik se izraža lahko tudi s prihodnjikom, n. pr. Kaj se boš hvalil (= nikar se ne hvali)! Kaj boš jokal (= nikar ne jokaj)! Kaj mi boš neki to pravil!

Pomni, da se rabi v slovenščini velelnik, ne pa nedoločnik, n. pr. *Ne ponavljaj* istih misli v nalogi (neslovenski je: *ne ponavljati)! Ne naslanjaj* se na okno (ne: *ne naslanjati se)! Ne kadi!* (ne: *ne kaditi)!*

Prislov nikar se rabi lahko z velelnikom ali z nedoločnikom, n. pr. *Nikar ne hodi! nikar mu ne veruj! nikar lagati! Nikar ne jokaj! Nikar jokati!* Tudi: *nikar, nikarta, nikarte.*

V nikalnem velelniku nam rabijo pravilno le **nedovršniki,** n. pr. *Ne prisegaj po krivem! Ne delaj mi sramote!*[1] Pomni: *idi, pojdi,* toda: *ne hodi; nesi,* toda: *ne nosi; pelji;* toda: *ne vozi; leti,* toda: *ne letaj; vleci,* toda: *ne vlači!*

Če je treba trenutno dejanje izraziti, moramo opisati, n. pr. *ne smeš iti, ne smeš narediti.*

2. V odvisnih stavkih, n. pr. Od nekod se nam (t. j. Stritarjevemu Zvonu) stavi rajni „Glasnik“ v zgled, katerega *posnemajmo* (= naj bi posnemali). (Stritar.) — Gospod Jezus, jaz želim, da *pojdi* v mojo dušico, tako da se nikoli več ne ločim od tebe (rezijansko; Škrabec). — Od nekdaj te že prosim, da mi *stori* to uslugo. (Škrabec.) — Mesto, kjer *stoj* kaka stvar v knjigi, določuje pri pesniku navadno le kronologija. (Aškerc.)

§ 257. Želelni naklon nam rabi za napoved kake želje ali povelja. Rabi se:

1. V glavnih stavkih, n. pr. *Naj* ti bo sreča mila! Bog *dal,* da bi bilo res tako! O Bog *hotel,* da bi tako ne bilo! (Janez Svetokriški.) *Živel* naš vladar, *živela* naša dežela!

2. V odvisnih stavkih, n. pr. Prijatelj me je povabil, naj ob počitnicah k njemu pridem. Poveljnik je ukazal, naj se vojaki pripravijo za na pot.

---

[1] Že Dalmatin je popravljal Trubarjeve napake, n. pr. Trubar: In ne skrij svojega obličja pred tvojim hlapcem. (Dalmatin pravilno: ne skrivaj) itd.

V nikalnem želelniku nam rabijo **nedovršniki,** n. pr. Ko bote videli gnusobo razdejanja na svetem mestu, takrat naj beže v hribe oni, ki so v Judeji; in kdor je na strehi, naj ne *stopa*[1] doli, da bi vzel kaj iz svoje hiše; in kdor je na polju, naj se ne *vrača* po plašč. (Mat. 24, 15—18.)

Pomni: v opisovanju želelnika ali velelnika nam rabi *„naj“*[2] lahko tudi pred sedanjikom nedovršnega glagola, ako je govorjenje o dejanju, ki naj se šele zgodi, n. pr. Učencem se naroča, *naj* se radi udeležujejo pouka (napačno: da se udeležujejo pouka; prav bi tudi bilo: da *bi* se udeleževali.) — Tistemu, ki se veliko roti in veri, ni nič verjeti; zato opominjamo otroke, *naj* se varujejo preklinjevalcev (napačno: da se varujejo...).

Namesto želelnika se rabi tudi velelnik, n. pr. Vse je nad kmetom; kmet *vleci in garaj* (= naj vleče in gara) noč in dan, potem mu pa pulijo izpred ust, kar je s silo izkopal iz zemlje. (Finžgar.)

Pomni: neslovenski je rabiti glagol *imeti* v pomenu nem. *haben, sollen,* n. pr. Kaj imam storiti, da dosežem večno življenje? (Slov.: kaj *naj* storim...).

Trpni način.

§ 258. Trpno obliko tvorimo:

1. S trpnopreteklim deležnikom, n. pr. Men' je srce žalostno, s trnjičem *ograjeno,* s pelincem *nasajeno.* (Nar. pes.)

V trpni obliki prestopi tožilnik tvornega stavka v imenovalnik, ta pa s predlogom **„po“** ali **„od“** v mestnik, ozir. rodilnik (če pomeni osebo ali živo stvar, ki povzročuje dejanje) ali s predlogom **„s“** v orodnik (če pomeni sredstvo). N. pr. Dopolnjeno je, kar je bilo prerokovano *po* prerokih (ne: prerokovano od prerokov!) — Ne daj se slepiti *z* lepimi besedami (ne: od lepih besed!). — Ljudje so se naseljevali na strmih gričih, obdanih *z* vodo (ne: od vode!) — V daljavi se je prikazalo nekaj sil-

---

[1] Z nedovršnikom je prevel pravilno šele Matevž Ravnikar (1816), prej so prevajali napačno: naj ne stopi; v izvirniku je aorist.

[2] „*Naj*“ je velelnik od glagola *nehati* (= pustiti); prim. prekmursko: *nehaj me* (= pusti me); rusko: pust' on pišet (= naj piše).

nega, *s* svetlo zarjo obžarjenega. — Njih maliki so bili *s* človeškimi rokami storjeni (Dalmatin; Trubar je rabil na tem mestu napačno: od človeških rok storjeni.)

Razločuj torej: Tisti, komur dajo drugi podporo, je *od* njih (povzročitelj!) *z* denarjem (sredstvo!) podpiran.

2. Če prehodnemu glagolu pridenemo povratni zaimek „se“, n. pr. Žito *se mlati* na podu. Časniki *se raznašajo* po vsem mestu.

Če bi bila taka raba dvoumna (n. pr. *Povsod se hvališ; ti ljudje se hvalijo)*, spremenimo stavek v tvorno obliko (n. pr. *Povsod te hvalijo; te ljudi vsi hvalijo).*

§ 259. Trpne oblike s trpnopreteklim deležnikom se nam upirajo. Namesto: „Nesreča ljubega dekletca je od Bernardina de Saint Pierre-a jako pretresljivo opisana“ naj bi se reklo aktivno: „Nesrečo ljubega dekletca je Bernardin jako pretresljivo opisal,“ ali, če pasivno, brez osebka: „Nesreča ljubega dekletca je jako pretresljivo opisana.“ (Škrab.)

Nihče ne pravi: „Bežim, ker sem bil od očeta tepen,“ ampak: „Bežim, ker so me oče tepli.“ Ako bi te kdo vprašal: „Zakaj bežiš?“ in bi mu ti odgovoril: „Ker sem bil tepen,“ vendar te ne bo oni dalje vprašal: „Od koga si bil tepen,“ ampak dejal bi: „Kdo te je tepel?“ (Levstik.)

Neslovenski je n. pr. Škipetar je šel plenit v dolino, gnan od lakote (to je francoska raba; emporté par faim; slov.: kamor *ga je gnala* lakota).

Neslovenski je tudi n. pr. Levstik je bil rojen v Retjah (slov.: se je rodil); zveličan bom (slov.: zveličal se bom); ne bom pogubljen (slov.: ne bom se pogubil). In ti dete boš imenovano prerok Najvišjega (slov.: se boš imenovalo).

§ 260. Povratni glagoli ne morejo imeti trpne oblike; pravilno je n. pr. Kjer se prepirajo in pravdajo, tam gine ljubezen (**ne:** kjer se prepira in pravda!); ustavljali, upirali so se temu (**ne:** ustavljalo, upiralo se je!); v cerkvi se lepo vedite (**ne:** v cerkvi naj se lepo vede!).

§ 261. Po francoščini in posredno po nemščini se rabi **napačno,** n. pr. Z Vukom je *začelo*[1] šele pravo srbsko slovstvo (slov.: se je začelo). Severno od Idrije *pričenja* kraška

[1] V tem pomenu so taki glagoli v francoščini neprehodni (verbe neutre).

zemlja (slov.: se pričenja). Tu *konča* tretja stran Čopovega rokopisa (slov.: se konča). Carigrad je že dolgo *nagibal* k razkolu (slov.: se je nagibal).

§ 262. V trpni obliki mora stati osebek v imenovalniku, v tožilniku stoji dopolnilo tvorne oblike; **italijanska** posebnost je n. pr. Primerno bi bilo, če bi se knjigo okrasilo s pisateljevo podobo (slov.: če bi se knjiga okrasila s pisateljevo podobo). Komur je do tega, da se popravi škodo, ki jo je . . . (slov.: da se popravi škoda, ali: da popravijo škodo). Treba bi bilo, da se ga prestavi v drug kraj (slov.: da se prestavi v drug kraj, ali: da ga prestavijo). Kmete se vidi na polju (slov.: kmetje se vidijo na polju, ali: kmete **je** videti na polju).

Nedoločnik.

§ 263. Nedoločnik nam rabi:

1. Za nekaterimi glagoli, kakor *biti (sem, si, je), hoteti, moči, imeti, želeti, dati* (lassen), *smeti, nehati, ukazati, utegniti, učiti, upirati se, braniti, znati* itd.

N. pr. Nehaj me *zmerjati;* ne utegnem zdaj *iti* itd.

Za glagoli **zaznavanja** *(videti, ugledati, slišati . . .)* se je ogibati nedoločniške rabe. Dobro slovenski je n. pr. Videl sem v pojemajoči svetlobi, **kako** se je pripeljala skozi glavna vrata kočija v čétver (franc.: Je vis... sortir...). — Gledali smo, **kako** beže na naši desni vinogradi kakor po bregovih (franc.: Nous voyions . . . fuir . . .). — In tedaj bodo videli Sina človekovega, **da** gre na oblaku (**ne:** bodo videli priti; nekdaj je bil tu **deležnik:** prihajajočega na oblaku). — Ko vidi, **da** prihaja volk (**ne:** vidi volka priti). — Vidi grob, **kjer** sedi mladenič. Dva njegova učenca sta ga slišala, **ko** je govoril (ne: slišala govoriti).

2. Za pridevniki, kakor *dolžen, zmožen, željen,* n. pr. dolžen tako *delati;* zmožen *braniti.*

3. Za samostalniki, kakor *oblast, pravica, dolžnost, potreba, navada, namen, prilika* itd.

N. pr. Sin človekov ima oblast, odpuščati grehe na zemlji. — Tako ga bom premikastil, da se mu nikdar več ne bodo vrnile hudobne želje, po Dunaju razsajati. (Levstik.)

4. Mnogokrat se navedeni glagoli, pridevniki ali samostalniki izpuščajo in stoji (kot osebek) samo pomožni glagol *sem*.

N. pr. Nobenemu *ni* nič *upati* (= ni mogoče, se ne sme!). (Levstik.) — Možem tlačanom *je bilo* vrv *izpuščati* (= je bilo treba!). (Jurčič.) — Poglejmo, če ga *bo* kje *zapaziti*. — *Veseliti* se nam *je* zvršetka teh bukev (Miklošičevega slovarja). (Levstik.) — Pomislite, da vam *bo* odgovor *dajati* pred večnim sodnikom! (Stritar.) — Stara izmrla polabščina in zdaj izmirajoča pomorjanska „slovinščina" *ste* po vsej pravici *prištevati* severnozapadni slovanski skupini. (Škrabec.) — Kmete *je videti* na polju. (Škrabec.) — Hodi v jamo po žuželke, katere *je* ondod *nahajati*. (Levst.) — *Ni* ti *smeti* (= ne smeš!); *ni* ti *imeti*; *ni* ti *zaiti* (= ne moreš zaiti!); *iti* ti *je* (= moraš iti).

Pomni, da se v slov. nedoločnik **ne** veže s predlogom „za", kar je nemško, n. pr. mnogo imam za povedati; voda za piti. Slovensko je: mnogo imam povedati ali mnogo mi je povedati; voda za pitje ali pitna voda. — Bog je ustvaril dan za delo, noč za počitek (ne: za delati, za počivati!). Mnogokrat rabimo odvisni stavek z veznikom **da**, n. pr. Vročina je, da bi se stopil (ne: za stopiti se, zum Zergehen). — Ušesa imamo, da slišimo (ne: za slišati!). — Človek potrebuje hrane, da živi (ne: za živeti!).

Namenilnik.

§ 264. Namenilnik nam rabi pri glagolih, ki pomenjajo **premikanje,** in izraža njih *namen* (odtod slov. ime za latinski supinum!). Pravi namenilnik imajo le nedovršni glagoli.

Namenilnikovo dopolnilo stoji ali v rodilniku (starejša[1] raba) ali v tožilniku.

N. pr. Grem *spat;* grem na potok *prat;* grem *jagod brat* ali: *jagode brat;* oče in sin sta šla v šumo *drv* sekat ali: *drva* sekat.[2] Pojdi kravo *vračat!* (za enkratno dejanje); pojdi travo *ukašat* (za enkratno dejanje). Puta in petelinček gresta v leščevje *lešnikov brat.* (Milčinski.) — Štefan Poljanec je pozvonil in prišla mu je *odpirat* (enkratno dejanje!).

---

[1] Ohranjena posebno v vzhodnih narečjih, pa tudi drugod.

[2] Na vzhodu se govori: mu gre (beraču) *dara davat* (ne: *dar dat!);* na Primorskem in Štajerskem: ste prišli *obiskavat* (ne: *obiskat!);* prišel sem te *pozdravljat.*

(Cankar.) — Gre *zaklepat* duri in upihne svetiljko. (Cank.) „Lačen je," vzklikne in hiti *rezat* belega kruha. (Cank.) — Grem *menjcev prosit.* (Detela.) — Oba mravljinca gresta *naznanjevat* vreme. (Erjavec.) — Oba (namreč mravljinca) gresta *drugih budit.* (Erjavec.) — Kupivši klobuk, so mi šli ded *gradu razkazovat.* (Jurčič.) — Deklica je bila prišla *detelje kosit* (isti).

Glagol *dati* se veže z namenilnikom, če pomeni to, kar *poslati,* n. pr. Sina je dal *učit.* — Predivo smo dali *prest.* (Levstik.) — Srajce sem dal *prat.* (Plet.)

Dovršniki ne morejo imeti namenilnika,[1] temveč le nedoločnik, ki ima dopolnilo v tožilniku (nikoli v rodilniku!), n. pr. grem *travo pokositi;* nesi perilo *posušiti;* dekla je šla za prašiče *nabrati;* gre perilo *oprati.*

Dovršnikov se v namenilniku radi ogibljemo s tem:

a) da vzamemo dovršni glagol v **velelniku** ali v kakem **drugem** naklonu v rabo, kakor je to misli po godu; n. pr. *Pojdi,* vrata *zapri!* (Nar. raba.) — Pojdite, *povejte* mojim bratom. (Metelko.) — Pusti pri oltarju svoj dar in *pojdi,* poprej se *spravi* s svojim bratom. (Trubar.)

b) da napravimo namesto namenilnika **odvisni** stavek z veznikom **da,** n. pr. Greva, da konja izbereva. (Levstik.)

Deležniki.

§ 265. 1. **Tvornosedanje** deležnike I. na e ima samo nekaj neprehodnih trajnih glagolov, n. pr. gredę, klečę, ležę, mižę, molčę, sedę, stoję, gledę, hotę; dalje: skriváje (kar se rabi zdaj le kot prislov skrivaj), igráje, skakáje, spraševáje, pospeševáje, kupováje, svętovaje, várovaje, vęrovaje itd.

Ta deležnik se rabi navadno **prislovno,** n. pr. *Molče* orožje vsak si vzame. (Preš.) — *Godrnjaje* dospe do svoje lasti. (Tavč.) — Po nebu so bili raztreseni oblački, med katerimi je plavala polna luna, zdaj se *skrivaje* zanje, zdaj se zopet *kazaje* med njimi. (Stritar.)

Pri povratnih glagolih se ne sme izpuščati zaimek **se,** n. pr. In seže mu *smejaje se* Manica v besedo. (Jurčič.) — In *krohotaje se* odide Karlo. (Tavčar.)

---

[1] Izjemo delata le: **leči, sesti;** n. pr. pojdi *leč, sest.*

2. **Tvornosedanji** deležnik (II.) na **-č** se tvori iz trajnih glagolov od prvotne 3. množinske osebe sedanjega časa, n. pr. rekǫ́: rekǫ́č; predǫ́ (zdaj predejo): predǫ́č; gredǫ́: gredǫ́č; vrǫ́: vrǫ́č; kolnǫ́ (zdaj kolnejo): kolnǫ́č; klečę́ (zdaj tudi klečijo): klečę́č; trpe (zdaj tudi trpijo): trpeč; hvale (zdaj hvalijo): hvaleč; pišo (zdaj pišejo): pišoč; kupujo (zdaj kupujejo): kupujoč.[1]

Prvotni deležniki so postali večkrat pridevniki (n. pr. vroč, rdeč, boleč[ina], sloveč, mogoč[en][2] itd.) ali prislovi (n. pr. gredoč).

V sedanjem živem jeziku se delajo ti deležniki po naliki III. vrste, 2. razr. in IV. vrste (n. pr. trpeč, hvaleč) na **-eč**; odtod imamo pri starejših pesnikih, n. pr. pri Prešernu oblike, kakor cveteč, dereč itd. V pismenem jeziku so v rabi samo oblike bodeč (trnjevka bodeča), hropeč, sopeč, čuječ.

Ta deležnik se rabi navadno **pridevno** in se s samostalnikom ujema kakor pravi pridevnik, n. pr. pojoči mladenič; speča deklica; jokajoče dete; jezdeči vojaki itd. — Ah, neznane so poti v tujini in tako nevarne! Nikjer ni *ljubeče* duše, ki bi dejala mehko: „Povej! Vso bol mi razodeni in ves veliki strah in vse upanje, slabotno in *omahujoče.*“ Nikjer ni sočutnega srca, *prosečega* z istinito iskrenostjo: „Nagni se k meni!“ Nikjer ni moči, *darujoče* in *žrtvujoče se, bodreče:* „Name se nasloni!“ (Meško.)

Rabi se tudi pri imenovalniku vseh števil, n. pr. Tam je raslo mahovje, k počitku *vabeče.* (Tavčar.) — Visoko v zrak je molel cerkveni stolp kakor roka, *stegajoča* se v molitvi proti nebu, milosti *proseča.* (Meško.)

Sme se pa pri imenovalniku vseh števil rabiti ta deležnik tudi **prislovno,** n. pr. Mimo *gredoč* sem pozdravila tvojo mater. — Megle temnosive se valé čez vrte, trate, njive, *grmeč* groznó, *preteč* strašno! (Greg.) — *Stoječ* smo spali.

---

[1] V primerih, kjer ima glagol v 3. os. mn. poudarek na korenu, ga je imel prvotno tudi deležnik. Do danes je še ohranjen poudarek pri deležniku nǫ́seča (3. os. mn. nǫ́sijo, nǫ́se). Kakor dę̑lajo, skúšajo, mę́nijo, čâkajo... se je poudarjalo nekdaj tudi dę̑lajoč, skúšajoč, mę́neč, čâkajoč. Pri Trubarju in Dalmatinu imamo še poudarek: védeč, vídeč, hódeč, jézdeč itd.

[2] Pri Trubarju, Dalmatinu i. dr. še mogoč, n. pr. Izraelski otroci so mogoči postali. (Dalm.)

Pri glagolih, ki se rabijo v trpni obliki, se zaimek se včasi izpušča, kar ni pravilno, n. pr. s *tresočimi* rokami (bolje: s tresočimi *se* rokami); s *tresočim* glasom (bolje: s tresočim *se* glasom, ali bolje: z *drhtečim* [trepetajočim] glasom).

Nekdaj je imela slovenščina tudi **trpni** deležnik **sedanjega** časa, ki je ohranjen še v sledečih besedah: lakom, pitom (pitomec), ljubim-ec, vedomec itd.

3. **Tvornopretekli** deležnik (I.) se tvori od nekaterih dovršnikov, n. pr. oprimši (oprijemši), rekši, bivši, skrivši, oprávivši, pozabivši (pozábeljši). Deležniki s pripono **-vši** so imeli prvotno končnico **-v**; ostanke imamo še v izrazih, kakor sklôniv hoditi, sedeti (Vodnik), pripôgniv hoditi, opŕtiv nesti, prihúliv hoditi, pustîv iti. Deležnik na **-ši** se rabi navadno le pri imenovalniku vseh števil, n. pr. Gospa se je trudila, *začutivši* napetost med gosti, spraviti zabavo v tir. (Detela.)

Pridevno se rabi le redko, n. pr. Zgrudila se je na tla, *zastrupivša* sama sebe. (Detela.)

Sedanjo pisavo kazi preveč takšnih deležnikov. Narod jih dela samo od male peščice dovršnikov, zato se jih je v pisavi ogibati.

4. Pri **neprehodnih** glagolih, ki pomenjajo trpnost ali kako stanje, se nadomešča trpnopretekli deležnik s **tvornopreteklim** II.; n. pr. preteklo (ne: pretečeno!) leto, premrli udje, nagnilo sadje; otekle roke, stekel pes, minul, ozebel, vrela voda, premrzel, zrel, vel (prevela trava, uvelo listje).[1]

Nekateri izmed teh so postali pridevniki.

Glagolnik.

§ 266. Glagolnik izraža dejanje v samostalniški obliki; tvoril se je prvotno le od nedovršnih glagolov, n. pr. sedenje, ležanje, bahanje, vrtenje, prenavljanje, prerojevanje.

Pravega dovršnega glagolnika nekdanja slovenščina ni imela, zato si je pomagala:

a) z nedovršnimi glagolniki tudi tam, kjer si mislimo dejanje dovršeno; taki glagolniki so: darovanje, povzdigovanje (pri maši), odpuščanje (grehov); posvečevanje (mašniško);

b) s samostalniki na *tva (tev), ba, nja, ek, ljaj, lo,* ki pomenjajo kako *dejanje,* n. pr. pojasnilo (od dovršnika: pojasniti), naznanilo, plačilo, opravilo (opravek); dogodek, naredba, dovolitev; dalje tudi na *-ost:* navdušenost, usmiljenost.

---

[1] Na Krasu: zadola figa (od doti — dmem).

Členki.

Prislov.

§ 267. Prislovi (adverbi) pojasnjujejo dejanje in tudi lastnosti glede na kraj, čas, način ali vzrok.

Prislovi so:

1. **Krajevni,** ki zaznamenjujejo: 1. na vprašanje **kje?** mesto, kjer se kaj godi ali biva; n. pr. tu, tukaj; tam, tamkaj; ondi; drugje; nekje; 2. na vprašanje **kam?** pomikanje ali mér dejavnosti; n. pr. sem, semkaj; tja, tjakaj; drugam, nekam; 3. na vprašanje **kod?** kraj, koder se kaj vrši; n. pr. tod, odtod, dotod; ondod, drugod.

2. **Časovni,** ki naznanjajo: 1. na vprašanje **kdaj? doklej? odklej?** čas, v katerem se kaj godi ali biva; n. pr. sedaj, zdajci, takoj; tedaj, takrat, tačas; nikdar, nikoli, vsekdar; ravnokar, precej; 2. na vprašanje **kolikokrat? koliko časa?** ponavljanje ali nadaljevanje kakega dejanja; n. pr, marsikrat, večkrat, včasi, češče.

3. **Načinovni,** ki kažejo: 1. na vprašanje **kako?** način ali kakovost dejanja; n. pr. tako, enako, inače, drugače; navzkriž, lahkoma, nagloma, nalašč; 2. na vprašanje **koliko?** kolikost ali mero; n. pr. toliko, nekaj, nekoliko; marsikaj, količkaj, dokaj; dosti; 3. na vprašanje **ali? ali ne?** poved v stavku kot trdilno, dvomno ali nikalno; n. pr. dà, kajpada; sevéda, vsekako; gotovo, res, zarés.

Opomba. Za načinovne prislove nam rabijo skoro vsi pridevniki v edninskem tožilniku srednjega spola; n. pr. lepo, visoko, glasno, vroče, rdeče.

Nekateri pridevniki na **-ski** imajo prislovni pomen, kakor slovenski, nemški, latinski, francoski, dejanski, bratski; n. pr. slovenski mislimo, laški govorimo ali po slovensko mislimo, po laško govorimo (ne: po slovenski, po laški).

Semkaj spadajo tudi samostalniški prislovi (edninski in dvojinski orodniki), kakor mahom, mahoma; križem, križema; strahom, strahoma; mestoma, skokoma, curkoma, stopoma, sparoma.

4. **Vzročni,** ki izražajo na vprašanje **zakaj?** vzrok, na vprašanje **čemú?** namen kakega dejanja; n. pr. zató, zatorej, torej, tedaj; zategadelj, zaradi tega.

5. **Zaimenski** prislovi, ki izhajajo iz kakega zaimka ali zaimenskega korena.

Zaimenski prislovi se nanašajo drug na drugega in so tedaj soodnosni **(korelativni)** prislovi.

Po svojem pomenu so: vprašalni, oziralni, kazalni in nedoločni. N. pr.

vprašalni:	oziralni:	kazalni:	nedoločni:
kje?	kjer	tu, tam	kje, nekje
kam?	kamor	tja	kam, nekam
kod? (od-, do-)	koder (od-, do-)	tod (do-, od-)	nekod (do-, od-)
kdaj?	kadar	tedaj	kdaj, nekdaj
doklej?	dokler	dotlej	—
kako?	kakor	tako	kako, nekako
koliko?	kolikor	toliko	nekoliko.

Predlog.

§ 268. Predlog (prepozicija) se rabi v zvezi z imeni in izraža **razmerje** med dvema predmetoma ali med dejavnostjo (stanjem) in kakim predmetom.

Predlogi izražajo navadno krajevne, časovne, načinovne, vzročne in podobne razmere. Vežejo se z enim, dvema ali s tremi skloni in stoje pred imeni, s katerimi se vežejo.

1. Predlogi z rodilnikom.

§ 269. Z rodilnikom se vežejo:
brez, do, iz, (izmed, iznad, izpod, izpred, izza), od, s (z).
brez: n. pr. brez konca in kraja; brez skrbi.

do: se rabi n. pr. *a)* o prostoru: do konca sveta; brada mu sega do tal; ni moči do njega (priti); *b)* v pomenu *pri:* bila je hiša do hiše; glava do glave se je videla; luč do luči; *c)* o stopnji: do smrti ranjen; do krvi so se stepli; *č)* o času: do trde noči; do današnjega dne; *d)* kaže kako smer: do staršev sem pisal; imam prošnjo do vas; *e)* kaže razmerje: kaj imaš do mene; ljubezen do domovine; trd do ubogih; *f)* v pomenu *razen:* vsi do enega; izgubil sem ves denar do enega dinarja. — **Posebej pomni:** meni je do koga (česa), mir ist an jemandem (etwas) gelegen; do tega mi je veliko; ako nam je kaj do zdravja; meni do tega ni nič.

iz: kaže n. pr. *a)* reč, iz katere kaj izhaja: iz hiše priti, iz Ljubljane (ker se govori: biti v hiši, Ljubljani!); *b)* tvarino, iz katere je kaj: kadilnice iz čistega zlata; kruh iz bele moke; *c)* čas: iz leta v leto (= od leta do leta); iz mlada; *č)* nagib dejanja: iz jeze kaj storiti; iz hudobije; *d)* način: iz dobre volje; iz šale; iz srca rad.

iz se veže s predlogi **med, nad, pod, pred, za** n. pr. nekdo izmed vas; poseka lipo iznad mize; izpod nog pojdi; izpred oči.

od kaže n. pr. *a)* kako ločenje, oddaljenje itd.: šel je od nas; delo gre od rok; od bolezni okrevati; prostost od poštarine; *b)* primerjano osebo ali reč za primerjalnikom: eden od drugega lepši; solnce je večje od zemlje; *c)* izvor: duh od sena; meso od kake živali; *č)* tvarino, iz katere je kaj: venec od trnja; premog je nastal od organskih tvarin; *d)* **vzrok: od** lakote konec jemati; **od** ognja voda vre; **od** veselja, **od** strahu je molčal; blešči se mi **od** zlata; obraz se sveti **od** veselja; mreti **od** lakote; srce se topi **od** žalosti. **Napačno** je rabiti gol rodilnik, n. pr. tresla se je mraza (slov. **od** mraza), oči pobeša sramote (slov. **od** sramote) itd.; *e)* način: od srca kaj želeti; to je od sile.

Predlog **s** (pred samoglasniki in zvenečimi soglasniki **z**) se rabi na vprašanje: *odkod?* tam, kjer bi na vprašanje: *kje?* stal predlog **na**: s konja pasti (ker se govori: biti **na** konju); z mize vleči; tresk je udaril z neba; s Koroškega priti.

Nepristni predlogi.

§ 270. Zraven prvotnih predlogov imamo tudi nepristne predloge t. j. prislove ali samostalnike, ki se rabijo kot predlogi. Taki predlogi so:

blizu, bliže: n. pr. *blizu groba; bliže cerkve.*

dno: n. pr. *Dno morja* rastejo rastline; *dno* potoka.

glede: n. pr. *glede cene; glede tega* (ne: z ozirom na kaj!).

konec, koncem, nakonci: n. pr. *konec jezika; nakonci hiše* stoji drevo; *koncem šolskega leta.*

kraj: n. pr. *kraj vasi; kraj drevesa.* Ustavil se je *kraj* doline. (Cank.)

mimo: n. pr. *mimo grada iti; mimo čiste duše* ni nič lepšega.

mesto, namesto (namestu): n. pr. *Mesto cirilice* nam rabi latinica.

okoli, okrog, krog: n. pr. *krog mize* sedeti.

poleg: n. pr. zvezda *poleg zvezde; poleg tega.*

prek (preko) se rabi *a)* v pomenu: naravnost čez kaj: *šel je prek(o) polja; b)* v pomenu: *ob: prek(o) reke* hodi (= ob reki); *c)* v pomenu: *proti: prek(o) solnca* (= proti solncu).

razen: n. pr. *Razen tebe* nimam nikogar.

sredi (nasredi): n. pr. *sredi zime, sredi polja, sredi reke.*

takraj — onkraj, onstran itd.: *onstran groba; takraj jezera.*

tik: n. pr. *tik mene* (prav blizu!); *tik pota.*

vpričo, spričo: n. pr. *vpričo mene; spričo tega; spričo* tolike drznosti ga moram res pomilovati.

vrhu (vrh): n. pr. *vrh česa* položiti; *vrh(u) tega; vrh gore.*

vštric: n. pr. *vštric mene* hodiš; drevo je *vštric drevesa.*

zaradi (radi), zastran, zbog.

zraven: n. pr. *zraven hiše* je mlin.

2. Predlogi z dajalnikom.

§ 271. Z dajalnikom se vežejo:

k (**h** pred **g** in **k**), **proti,** (**na**)**vzlic,** (**v**)**kljub.**

Predlog **k** kaže *a)* kam je kaj namerjeno, obrnjeno: k ognju kaj pristaviti; k maši, k izpovedi iti; *b)* čas, kateremu se kaj bliža: k jutru, k večeru, k noči pridem; k sv. Trem kraljem.

proti: kaže *a)* smer: proti domu iti; proti solncu; *b)* nasprotno smer: proti vetru; proti vodi plavati; proti moji volji.

vkljub, kljub, navzlic: kljub, navzlic prepovedi.

3. Predlogi s tožilnikom.

§ 272. S tožilnikom se vežejo:

čez (črez), raz, skoz(i), zoper.

čez (črez): kaže *a)* smer: čez tri gore, čez tri vode; čez plan; čez pol pretrgati; *b)* mero: žalost je bila čez moč; čez silo; *c)* pomeni *proti:* čez čast komu kaj reči; čez tvojo voljo; *č)* kaže čas: čez malo časa; čez noč; ohranili so svoje slovensko ime čez vse čase nevarnosti. (Jurč.)

raz: raz drevo pasti; raz mizo vzeti; raz konja stopiti = z drevesa pasti; z mize vzeti; s konja stopiti.

skoz, skozi: se rabi v krajnem pomenu: solnce sije *skozi* okno; *v prenesenem pomenu*: preletelo me je *skozi* dušo.

zoper: nisem zoper to; zoper božjo voljo.

4. Predlog z mestnikom.

§ 273. Z mestnikom se veže: **pri.**

pri: kaže *a)* kraj: pri vratih stati; pri korenini odrezati; kako ti je pri srcu; *b)* čas: pri tej priči; pri belem dnevu; *c)* dejanje, katerega se kdo udeležuje, ali stanje, v katerem je kdo, ali okoliščine: pri miru biti; pri jedi; pri zdravi pameti biti; pri volji biti.

Toda nemška posebnost je n. pr.: potrošil sem *pri* desetih dinarjih; v prisegah: pri moji veri; pri moji kokoši (slov.: **na** mojo vero, **na** Boga obljubiti).

5. Predlogi s tožilnikom in mestnikom.

§ 274. S tožilnikom na vprašanje: *kam?* in z mestnikom na vprašanje: *kje?* se vežejo: **na, ob (o) po, v.**

na *s tožilnikom* kaže *a)* smer: na hrib iti; blago gre na Trst, na Ljubljano; medu na kruh prositi; *b)* sovražno smer: na sovražnika iti; pritožba na županove naredbe; *c)* namen, uspeh: na pomoč priti; na tvoje zdravje! posebej pomni: **na** *smrt obsoditi koga* (ne k smrti!); *č)* čas: na stare dni; na zimo; na zadnjo uro; *d)* način: na ves glas; na vso moč; vrata na stežaj odprta; čevlji na kveder šivani; *e)* sredstvo: mlin na sapo; na mašne bukvice moliti; na klarinet piskati; *f)* to, na kar se kaj nanaša: lakomen na denar; kupec na vino; učen na rože; lep na oko.

Z mestnikom kaže *a)* kraj: na konju sedeti; na kmetih; na solncu; *na tebi je* es hängt von dir ab; na mislih imeti; *b)* način, sredstvo: na rokah nositi; na kolenih prositi; na rokah živeti; *c)* to, na kar se kaj nanaša: na duši in telesu zdrav; na srcu bolan.

§ 275. ob *(okrajšana oblika* o) *s tožilnikom:* pomenja *a*) kraj: ob mizo udariti; ob tla je (= er ist zugrunde gerichtet); ob mene se briše; *b)* čas: ob dan; in svet ob noč pozabi kraj.

Z mestnikom se rabi *a)* v krajevnem pomenu: pesek ob morju; ob bedru mu meč visi; *b)* v časovnem pomenu: o pravem času; o lepem vremenu; o božiču; ob letu; **napačno** je n. pr. Kralj je napravil veliko žitnico, ki je zabranjevala lakoto *v slučaju* slabih letin (slov.: **ob** slabih letinah); *c)* znači okoliščine: o preganjanju in obrekovanju; ob samotni hoji premišljevati kaj; o (ob) palici hoditi; ob kruhu in vodi živeti; ob svojem živeti; *č) posebej pomni:* **o** kom (čem) govoriti, pisati, peti, meniti, dvomiti itd.; pesem **o** kralju Matjažu (ne: od!) itd.

§ 276. po *s tožilnikom* kaže *a)* stvar, radi katere se vrši kako premikanje: iti po koga; z delnim rodilnikom (nam. s tožiln.): iti po vina, po kruha; *b)* način: po gosposko, po domače; po slovensko (ali: slovenski) govoriti.

Z mestnikom: kaže *a*) prostor: po suhem in po morju; vino po pipi, voda po žlebu teče; *b)* čas: po noči, po zimi; *c)* primernost: po očetu se je vrgel; po Bogu živeti; po črki; vsi so po enem kopitu; po delu zaslužek; po volji; *č)* način: klobuček po strani nositi; po zlu iti zugrunde gehen; *d)* sredstvo:

drevo se po sadu spozna; po hlapcu kaj poslati; po naključju; po božji milosti; *e)* razlog: toži se mi po očetu, domu; vzdihovati, hrepeneti, jokati se, žalovati po kom (po čem).

§ 277. Predlog v *s tožilnikom* kaže *a)* smer; v jamo pasti; v dve plati omahovati; v svate vabiti; v Lahe, Nemce iti; v obraz udariti; *b)* čas: v petek in svetek; v praznike; v 25. dan sušca meseca; *c)* namen, nasledek: v dar dati; v strah prijeti koga; v denar spraviti; *č)* način: v dir, v skok teči; v dva cepa; v živo opomniti.

Z mestnikom kaže *a)* prostor: v Lahih, Nemcih, v vasi stanovati; *b)* čas: v dveh dneh; *c)* način: v podobi belega goloba; gredo v trumah; v podobah govoriti.

6. Predlog z rodilnikom in orodnikom: s (z).

§ 278. Predlog s (z) *z rodilnikom* (gl. § 269.).

Z orodnikom znači *a)* družbo, skupnost: kdor se z volkovi pajdaši, mora ž njimi tuliti; ko bi bil jaz s tabo (= na tvojem mestu); *b)* čas: pridna gospodinja je s prvim svitom na nogah; drugo jutro sem s solncem vstal (Tavčar); *c)* način: s strahom kam pogledati; *č)* sredstvo: igrati se s prstanom; s kolom po njem; z žitom in vinom sem ga omislil (Dalm.). *d)* znači to, glede na kar se kaj izreka: Salomon je večji postal z blagom in modrostjo kakor vsi kralji; posebej pomni: *bogat* z *žitom* (ne: na žitu!); čebele, bogate s sladkim medom; loka, z dišečimi rožami bogata. (Ravnikar.)

7. Predlogi s tožilnikom in orodnikom.

§ 279. S tožilnikom in orodnikom se vežejo: **med, nad, pod, pred.**

med *s tožilnikom* na vprašanje *kam?*: med kolesa priti; med ljudi iti; knjigo med ljudi dati: koga med mrtve šteti.

Z orodnikom na vprašanje *kje?*: med svojimi biti; med hišami so vrtovi.

nad *s tožilnikom:* kaže *a)* to, kar kaka oseba ali reč presega: on mu je nad vse; nad mero; *b)* smer, sovražno smer: nad drevo vzleteti; nad Turka iti; nad zajce iti.

Z orodnikom: kaže *a)* kraj: nad mizo visi svetilnica; nad mano, pod mano, krog mene je Bog (Levst.); *b)* to, kar povzročuje kak duševni občutek: jeziti se nad kom; množice so se zavzele nad njegovim ukom; veseliti se nad čim; *c)* kaže osebo, katere se kako dejanje tiče: nad kom znositi se; zgledovati se nad kom; naši nastopniki bodo vsaj imeli kaj nad nami popravljati in brusiti. (Vodnik.)

pod *s tožilnikom:* iz dežja pod kap; pod jesen.

Z orodnikom: pod milim nebom; pod orožjem biti; pod zvonom kake župnije; pod ključem imeti; pod kaznijo.

pred *s tožilnikom:* pred sebe koga pustiti.

Z orodnikom: pred kom stati; pred nočjo, pred solncem.

8. Predlog z rodilnikom, tožilnikom in orodnikom: za.

§ 280. **za** *z rodilnikom* na vprašanje *kdaj?* kaže čas, v katerem se kaj godi: za dne priti; za solnca; za hlada; za mladih dni; za moje pameti; posebej pomni: *za Karla Velikega* zur Zeit Karls d. G.; **za** cesarja Maksimilijana so Benečani veliko trpeli. (Bohorič.) Otrokom je dal darove še **za** svojega življenja; Dalmatin).

S *tožilnikom* kaže *a)* kraj na vprašanje *kam?*: za mizo se usesti; za peč se skriti; *b)* kaže, komu (čemu) je kaj koristno, primerno; za kaj namenjeno: vsak zase, Bog za vse; vino ni za otroke; star človek ni za potovanje; za žejo piti; denar **za** zboljšanje travnikov (**ne**: v svrho zboljšanja!); Rigveda vsebuje nad tisoč pesmi **za** daritve (**ne**: v svrho daritev!).

Z *orodnikom* stoji *a)* na vprašanje: *kje? odkod? kdaj?*: hajdi za menoj; za delom hoditi; dan za dnem prejde; *b)* kaže vzrok pri glagolih zboleti, umreti itd.: za grižo zboleti; za lakoto umreti.

§ 281. Neslovenski predlogi. Po francoščini in nemščini se rabijo v dnevnem časopisju sledeči predlogi:

glasom; n. pr. glasom zadnjih uradnih poročil (slov.: **po** zadnjih uradnih poročilih); glasom uradnega ukaza (slov.: **po** uradnem ukazu, ali **z** uradnim ukazom;

na hvalo (slov. **po, na, radi, zbog**), n. pr. Na hvalo prizadevanju v.-škega župana so razdelili kosilo (slov.: **po** prizadevanju, ali **na** prizadevanje). Noga se mu na hvalo širokim čevljem res ni razbolela (slov.: **radi, zbog** širokih čevljev);

v očigled (slov.: **spričo**), n. pr. Njega moramo v očigled tolike drznosti (slov.: **spričo** tolike drznosti) res pomilovati;

z ozirom (slov.: **glede**), n. pr. z ozirom na kaj (slov.: glede na kaj, glede česa);

s pomočjo (slov.: **s, z**), n. pr. Posamezni ljudje kakor cele države si iščejo prijateljev, s pomočjo katerih bi dosegli svoje namene (slov.: **s** katerimi bi dosegli);

potom (slov.: **po, z, iz**), n. pr. Tuberkulozni bacil se potom dihal prenese na človeka (slov.: se **po** dihalih prenese). Potom vojnih poročil je postalo ime Doberdob po vsem svetu znano (lov.: **po** vojnih poročilih, ali: **iz** vojnih poročil). To se doseže potom zasebnega pouka (slov.: **z** zasebnim poukom);

povodom (slov.: **ob, ob priliki**), n. pr. Povodom bivanja grofa Č.-a v Berlinu so razpravljali o važnih političnih zadevah (slov.: **ob priliki** bivanja itd).

§ 282. Predlogi so spojeni s svojim imenom in nimajo svojega naglasa. Tako se n. pr. k bratu, na gorah, pri sosedu, za hišami izgovarja ko ena beseda: gbrâtu, nagoràh, prisosệdu, zahíšami.

Zaradi tega se predlog ne dá ločiti od imena, s katerim je zvezan. **Napačno** je n. pr. Take gneče še morda ni bilo *v* in *okrog* cerkve (prav: v cerkvi in okrog nje). — Ljudstvo si bo *v* in *izven* državnega zbora znalo priboriti svoje pravice (prav: v državnem zboru in izven njega). — Med vožnjo *z* in *na* kolodvor (prav: med vožnjo s kolodvora in nazaj). — *Z* ali *brez* prijatelja (prav: s prijateljem ali brez prijatelja). — *V* in *pri* Ljubljani (prav: v Ljubljani in okolici). — Zavarovanje se lahko sklene *za po* koledarju določeno dobo (bolje: *za* dobo, določeno *po* koledarju).

§ 283. O rabi predlogov in prislovov pomni:

Kadar izraža kako dejanje že predlog sam, se ne sme rabiti prislov.

Napačno je n. pr. Po mestih ljudje po več mesecev ne pridejo *ven* iz zaprtih prostorov (to je **nemška** raba; slov.: ne pridejo iz zaprtih prostorov; isto dejanje kakor „ven" izraža že predlog „iz"). — Kaj čutar'co čez pleča iz mesta *ven* hitiš? (Preš.) — *Ven* plane iz plamena s svetlobo obdan ptič Fenis (Prešeren; brez „ven"!). — Približa se mladenič mu, *dol* z néba je poslan prišel (Valjavec; brez „dol"!). — Ozri se *gori* na podobo (prav: ozri se *na* podobo, ker smer gledanja določa predlog „na"). — Mašnik je naredil sveti križ in je velel: Mataj, *gori* vstani, grehi so ti odpuščeni (prav: vstani, ker smer kaže že predlog „vz"; vstati je namreč nastalo iz vz-stati). Sedla sta *doli* v zeleno travo (prav: sedla sta v travo; smer dejanja izraža že predlog „v"), Milčinski. — Sovražniki so se po brezuspešnih napadih umaknili *nazaj* (brez „*nazaj*", ker smer premikanja izraža že predlog „u—"!). — Od vseh strani so prihajali begunci in so se v dolgih vrstah pomikali *dalje* proti Gorici (prav: pomikali proti Gorici); prav pa bi bilo: so hiteli *dalje*, ker „hiteti" ne izraža smeri). Pomni še: zbrati (ne: skupaj zbrati!), vzpeti se (ne: kvišku vzpeti se!) itd.

Opomnja. Kadar ni predloga, ki bi izražal smer, se prislov seveda lahko rabi, n. pr. Pevec, drži nas *skupaj!* (Žup.). Prišel sem do stolnice sv. Nikolaja; tajna sila me je vlekla *noter* (ali: *vanjo*). Oče je bil na vrhu in je prišel *doli.*

Će imamo glagole, ki so sestavljeni s predlogi, se ne smejo rabiti glagoli s prislovi. **Napačno** je n. pr. Rumena zarja je *gori* prihajala in naznanjala beli dan (Milčinski; prav: vzhajala; gori prihajati je nemška posebnost). — Ura gre *naprej* (slov.: prehiteva ali prehaja; nasproti zaostaja). Ne: skupaj priti (slov.: sniti se, shajati se), skupaj položiti (slov.: zložiti), skupaj dejati (slov.: strniti, zvezati), čevlje doli dejati (slov.: sezuti, obleko sleči); je že ven (slov.: minilo je).

Veznik.

§ 284. Veznike ločimo po njih rabi v priredno- in podredno-zloženih stavkih v priredne in podredne veznike.

Priredni vezniki so:

1. **vezalni:** *in, pa, ter, tudi, ne le — ampak tudi; ne samo — temveč tudi; ne — ne, ni — ni, niti — niti; tako — kakor; dalje, potém, nató, vrh tega; naposled. Včasi — včasi; zdaj — zdaj.*

2. **protivni:** *a, ali; pa, pak; toda, le, le da; samo, samo da; vendar, vendarle, pa vendar, pri vsem tem. Ne — ampak; ne — temveč; ne — marveč. Ali — ali.*

3. **vzročni:** *zakaj, kajti; saj; sicer.*

4. **sklepalni:** *zató, zatorej, torej, tedaj; zategadelj.*

Podredni vezniki so:

1. **krajevni:** *kjer, koder, kamor; odkoder, dokoder.*

2. **časovni:** *kadar, ko; dokler; kar, odkar; preden, prej ko.*

3. **primerjalni:** *kakor — tako; kolikor — toliko; kakor, ko, nego; čim* (več, bolj, manj) — *tem* (več, bolj, manj).

4. **načinovni:** *s tem da; ne da;*

5. **posledični:** *da, tako da;*

6. **vzročni:** *ki, ko, ker;*

7. **namerni:** *da;*

8. **pogojni:** *če, ako, ko; da, samo da;*

9. **dopustni:** *da, dasi, čeprav.*

Medmet.

§ 285. Medmeti naznanjajo dušne občutke ali posnemajo naravne glasove.

Najbolj navadni medmeti so: *a, ah, ha, ahà; o, oh, oj, joj, o joj, hm, hu; no, fej; juhé; urá; pst, hej, ohó; huš, pač, pika, pok, tresk itd.*

III.

Besedotvorje.

§ 286. Če odpahnemo besedam **obrazila** (pri samostalniku n. pr. *vreten-o, vreten-a, vreten-u* itd.; pri pridevniku n. pr. *drag-i, drag-ega, drag-emu* itd.; pri glagolu n. pr. *vrti-m, vrti-š, vrte-ti, vrni-l; vrača-mo)*, dobimo **osnove.** Osnova je tisti del besede, ki se pri oblikovanju ne spreminja.

Osnova sama pa sestoji zopet iz delov, ki niso nič drugega kakor obrazila (n. pr. *vret-**en**-o; vrt-**i**-m, vrt-**e**-ti); toda ta obrazila imenujemo radi lažjega pregleda **pripone** (n. pr. *-en-* pri samostalniku *vret-en-o; -i-* in *-e-* pri glagolu *vrt-i-m, vrt-e-ti).*

Ako odpahnemo osnovam vse pripone, dobimo **koren** (n. pr. *vret-* je imenski koren besede *vret-eno; vrt-* je glagolski koren glagola *vrt-eti, vrt-im*).[1]

Koren je tista podstava (glasovna skupina), iz katere so nastale vse sorodne besede kakega jezika.

§ 287. Ako primerjamo med seboj besede, ki so nastale iz istega korena, dobimo prvotni pomen kake besede (**pomenoslovje,** semasiologija).

Besedotvorje uči, kako se izvajajo posamezne besede z različnimi priponami iz korenov in osnov (izvor besed po izpeljavi). Poleg izpeljave nastajajo slovenske besede tudi po podvojitvi in sestavi.

V naslednjih točkah se bomo bavili z izvorom samostalnikov in pridevnikov, ker se tvoritev glagola obdeluje na drugem mestu.

---

[1] Ako primerjamo sorodne besede ostalih indoevropskih jezikov, dobimo prvotnejšo obliko korena. Besede *vrteti* itd. so sorodne z lat. vertere (obrniti), vertex (vrtinec; glava, *ker se vrti!*), z nem. werden, -wärts (n. pr. vorwärts); indoevropski koren se glasi: wert- in pomeni: sukati, vrteti.

Izpeljava.

Večina slovenskih besed je nastala po izpeljavi. Slovenščina je z obrazili bogata; v njih se razodeva nje moč in gibčnost.

1. Pripone pri samostalnikih.

§ 288. Najnavadnejše pripone, s katerimi se tvorijo samostalniki, so:

1. **Pripona** -ъ (ki je sedaj odpadla) za moške,[1] **-a** za ženske in **-o** za srednje samostalnike.

a) pripona -ъ, n. pr. blesk (iz: blesk-ъ, sorodno: blisk-ati se), grom (iz: grom-ъ, sorodno: grm-eti); dalje: šel, šla (iz: šьd-l- in to iz: hed-): (po)hod; duri (iz: dvьr-): dvor; mrk-niti: mrak; (z)mrz-niti: mraz; reč-em, rek-el: rok; teč-em: tok; zr-eti: (na)zor; spr-eti se: spor; smrd-eti: smrad; bi-ti: boj; bri-ti: broj (prvotn. pomen: znak, ki se v kako stvar vreže = število), poči-ti: pokoj; si-niti, sijati, od-se-vati: soj (prisoje, solnčna plat).

Večkrat pomenijo take izpeljanke **predmete**, n. pr. bred-em: brod; brisati (iz brys-ati): brus; gniti: gnoj; grebem: grob; krh-ek, krh-ati: kruh; li-ti: loj; lękniti (upogniti): lok; -kri-ti: pokrov; pleme (iz: pled-men-): plod; pletem: plot; prh-ati: prah; ri-ti (iz: ry-ti): rov; rez-ati: obraz; tolči, tolk-el: tlak; vez-em, vesti: voz; vrt-eti: vrat; zijati: pozoj; zven-eti: zvon.

b) pripona **-a**, n. pr. izginiti (iz: izgyb-niti): izgub-**a**; tih: u-teh-**a**; bed-**a** (strslov. běd-iti, siliti); tolči, tolkel: tlak-a.

Nekatere izpeljanke pomenijo predmete, n. pr. lęk-niti: lǫka (prv. pom.: upognjen kraj, dolina); mehek (iz: mek-ek-): mǫka; (za)pn-em: (za)pona; par-iti, per-eti (žgati), perečica: para; vez-ati: vǫza (ječa); sem spadajo imena moških oseb na **-a**, ki so imela prvotno abstrakten pomen, n. pr. sluga (prv. pomen: strežba, pozneje: strežaj); vojvoda (voji, množ. = vojščaki; vedem, vesti).

c) pripona **-o**, n. pr. čel-**o** (sorodno: čelesnik, čelešnjak), mes-**o**, lik-**o** (sor.: ličkati), per-o, gumn-o.

2. **Pripona -j** za moške, **-ja** za ženske, **-je** za srednje samostalnike:

[1] Pri osnovah na **-i** je pripona ь, n. pr. sek-ati: seč, seči (iz sěčь); rek-el, reči: reč, reči itd.

a) **-j,**[1] n. pr. plak-ati: plač (iz: plak-j-), niz-ati (strslov.: pro-noz-iti = prebosti): nož (iz: noz-j-), polz-eti: polž; rok-a: obroč.

S to pripono se tvorijo tudi imena **delujočih oseb,** n. pr. de-ti, de-jem: zlodej; vod-iti: voj (iz: vod-j-); mog-el, moči: velmož (= ki mnogo premore).

b) **-ja,** n. pr. duh: duša (iz: duh-ja); de-ti, de-jem: na-de-ja, o-de-ja; gospod: gospa (iz: gospod-ja); kap-ati: kaplja; pi-tati: piča; rd-eti: rja (iz: rdja); svet-iti: sveča; suh: suša; tast: tašča; tolst: tolšča; žel-eti: želja; sukno: suknja.

c) **-je,** n. pr. lež-em, leg-el: lǫže (iz: log-je); dalje spadajo sem tvorbe, kakor morje, polje itd.

S to pripono *(-j, -ja, -je)* se tvorijo tudi (svojilni) pridevniki (gl. § 289, 1).

3. **Pripona -ji** za moške, **-ja** za ženske in **-je** za srednje samostalnike (prvotno **-ij, -ija, -ije**[2]).

a) s pripono **-ji** se tvorijo v sedanji slovenščini le pridevniki (gl. § 289, 2.);

b) **-ja** (iz: *-ija)*, n. pr. gost: gostja; ladja (v izvedenkah se rabi prvotnejša oblika ladija, n. pr. ladijni, ladijna, -no; ladijski).

Tujega izvora pa je pripona *-ija* v besedah, kakor baharija, beračija, kovačija, kupčija itd.; ta pripona je izposojena iz nem. *-ei* (srednjevisokonemški *-îe)*; v nemščini je izposojena iz latinščine.

c) **-je** (iz *-ije)*, n. pr. znamenje, ustje, kamenje, dobovje, korenje, listje, oglje, zelje; zdravje, veselje.

4. **-aj** se pritika glagolom in znači delujoče osebe, n. pr. čuvaj, strežaj, točaj, ščuvaj; dalje imamo tvorbe, kakor: lučaj, stežaj, streljaj, tečaj; otročaj, naročaj, vršaj itd. Na zmanjševalne glagole (n. pr. migljati, rezljati, skakljati itd.) so naslonjene tvorbe kakor migljaj, vzdihljaj, (u)grižljaj.

5. **Pripona -v** za samostalnike moškega spola (n. pr. gni-ti: gne-v; li-ti: li-v, nali-v; peti: na-pe-v[3]), **-va** za ženski spol (n. pr. de-te: de-va, dalje spada sem: mr-va [iz korena mr-, streti, zdrobiti], ple-va, sli-va itd.), **-vo** za srednji spol (n. pr. pi-ti: pi-vo).

---

[1] Iz prvotnega **jь**; o glasovni izpremembi pri **-j, -ja, -je** gl. § 66.

[2] Poleg *-ьj, -ьja, -ьje.*

[3] S to pripono se tvorijo tudi pridevniki, n. pr. ži-v, si-v, pla-v itd.

6. **-iv** za moške, **-iva** za ženske in **-ivo** za srednje samostalnike.

a) s pripono **-iv** se tvorijo sedaj le še pridevniki (gl. § 289, 4.);

b) **-iva,** n. pr. koper: kopriva; tet-iva; stâtiva (tudi v množ. stat(i)ve; tkalci pri stativah (Trubar); osnutek na stativah čaka že votka (Žup.).

c) **-ivo,** n. pr. kladivo, kladivce; zlasti zaznamenjuje snov, tvarino, n. pr. berivo (kar se bere), mlativo (kar se mlati), cepivo, lepivo (s čimer se lepi); gnojivo, jestivo, čtivo, netivo, predivo, strelivo.

7. **-av, -ava** tvori samostalnike, kakor: rok-a: rokav; dalje drž-ati: država, dob (staro dobr-): dobrava; svečava; kurjava, dišava.

S pripono *av, ava, avo* se tvorijo tudi pridevniki (gl. § 289, 3).

8. **-n** za moške, **-na** za ženske in **-no** za srednje samostalnike; osnove na **-i** imajo pripono **-n** (**ən**).

a) **-n,** n. pr. župa: župan; klju-vati: klju-n; vi-ti: ve-n- (v besedi venec);

b) **-na,** n. pr. lu-na (sor. luč); pro-str-em: stra-na, stran; dalje sla-na, sli-na, vol-na, ste-na;

c) **-no,** n. pr. oko: ok-no; ru-jem, rvati: runo, suk-ati: sukno (prvot. pomen: tkanina); vlekel, vleč-em: vlakno.

č) **-n** n. pr.: dol: dlâ-n, dlanî (nastalo iz dol-n), kaz-ati: prikazen, -zni; pred *n* se je pojavil pozneje *s* ali *z*, n. pr. bajati: basen, -sni; pe-ti: pesen, boja-ti se (= bati): bojazen, bole-ti: bolezen.

9. **Pripona -in** za moške, **-ina** za ženske samostalnike.

a) **-in,** n. pr. bogat: bogat-in; grdin; potepin, vlastel-in; dalje: petel-in (od: petel, sor. peti, pojem).

b) **-ina,** n. pr. ded: dẹdina, pajek: pâjčina, zver: zverína; pri živalskih imenih pomeni *meso* ali *kožo*, n. pr. govẹdina, kozlẹtina, svinína, telẹtina, volčína, volọvina, zâjčevina; dalje znači *skupna* imena, n. pr. družina, živina, laznina, perotnina, železnina, večina, množina.

S pripono *in, ina, ino* se tvorijo tudi pridevniki (gl. § 289, 6).

10. **-jan** znači prebivalce kakega kraja ali zaznamenjuje osebe po njih rodu, n. pr. meščan (iz: mest-jan), tržan, vaščan, gorjan, Celjan, Celovčan; nekatera imena se tvorijo z

vmesno pripono *ec*, n. pr. Dunajčan, Ljubljančan, Mariborčan, Zagrebčan (iz: Dunaj[*e*]c-jan) itd.

11. Pripona **-on** se rabi navadno v zaničljivem pomenu: jahǫn, hlapčǫn, hlačǫn, švedrǫn.

12. **-inja**[1] tvori ženska imena, n. pr. boginja, gospodinja, Grkinja, junakinja, kneginja, svakinja, sosedinja, pevkinja (navadno pevka), služkinja; dalje tvori iz pridevnikov samostalnike, n. pr. blaginja, draginja, pustinja, svetinja.

13. **-ən, -na, -no** (iz: *-ьn, -ьna, -ьno)*:

a) **-ən,** n. pr. boben, bobna; čes-ati: česen, česna; oven, sečen (sedaj svečan), srpen (sedaj srpàn), traven, travna; gruden, grudna.

Ta pripona je v rabi zlasti pri pridevnikih (gl. § 289, 8.)

b) **-na** (iz *-ьna),* n. pr. vojna, tajna, gospodična, mlatična (ženska, ki mlati), sestrična, bratična, zavična, tetična, hišna, cesarična, kraljična, knežna; poštna (poštna uradnica).

c) **-no** (iz *-ьno),* n. pr. brv: brv-no (zdaj navadno bruno), gav-iti (= gabiti): govno, plat-no.

14. **-nj (i), -nja:**

a) **-nj,** n. pr. vez-ati: sveženj, svežnja; seženj, sežnja; raženj, ražnja.

S to pripono *(-nji)* se tvorijo posebno pridevniki (gl. § 289, 9.).

b) **-nja** pomeni kako dejanje, vršenje, n. pr. blodnja, brušnja, grožnja, izkušnja, košnja, nošnja, odhodnja, prošnja, vožnja, bernja itd.

15. **Pripona -əm, -ma, -mo,** n. pr. jar-em, jar-ma; krč-ma; pis-ati: pis-mo, -ves-iti: po-ves-mo.

16. Pripona **-man,** n. pr. hudiman, racman, purman; ta pripona ni tujega izvora!

17. **Pripona -r, -ra, -ro:**

a) **-r,** n. pr. da-ti: da-r, pi-ti: pi-r (svatba), ži-r.

b) **-ra,** n. pr. me-ra,[2] isk-ra.

c) **-ro,** n. pr. peti, pnem: pet-ro (nav. množ.), reb-ro (prim. sorodno nem. Rippe), bed-ro itd.

S to pripono se tvorijo tudi pridevniki, n. pr. hit-eti: hit-*e*r, hit-ra, hit-ro; moč-iti: mok-*e*r, mokra; b(*e*)d-eti: bod-er, bodra; pester, dober, oster.

---

[1] Prvotno **-ynja** (-ynji).

[2] Prim. lat. mē-tior, mē-tiri, meriti; sor. nem. me-ssen.

18. **-ar,** rod. **-arja** znači moške osebe glede na njih delo, opravilo ali rokodelstvo, n. pr. drvar, kravar, mesar, mlinar, ovčar, pisar, rešetar, slepar itd.

19. **-ur, -ura** znači velikost (in se rabi navadno v zaničljivem pomenu), n. pr. meh: mehúr (poleg mehir), kača: kačúr; baba: babûra, glava: glavûra, žaba: žabûra.

20. **-əl, -la, -lo:**

a) **-əl,** n. pr. vez-ati: voz-el, vozla; pek-el, pekla (sor. nem. Pech);

b) **-la,** n. pr. tes-ati: tesla; os-ter: os-la; dalje žila, sila; vile, rogovila.

c) **-lo,** n. pr. de-ti, de-jem: delo; ta pripona pomenja orodje in sredstvo, s katerim se izvršuje kako dejanje, n. pr. vez-em, vesti: veslo; strslov. vrěsti, vezati: po-vreslo, mazati: maslo; čit-ati, št-eti (iz: čьt-eti): čislo, čislati;[1] dalje imamo tvorbe na **-lo** (prvotno na *-dlo)*, n. pr. ši-ti: šilo, ora-ti: ora-lo; mi-ti: milo, treti: trlo (v besedi trlica); sorodne so tvorbe na *-alo, -ĭlo*: držalo, kazalo, pisalo, stojalo, črnilo, hladilo, obrazilo.

21. **-əlj,** n. pr. kašelj, kašlja; češelj, češlja; rogelj.

22. **-lja** (iz: *-dlja)* tvori imena ženskih delujočih oseb, n. pr. prelja (predica); sorodne so tvorbe na **-ilja,** n. pr. perilja, šivilja, terilja itd.

23. **-ulja,** n. pr. travúlja (slaba trava), klepetúlja, nosúlja, rogúlja; zajklja (iz: zajkulja), volkulja poleg volklja, črnklja (iz črnkulja, črna kobila ali krava).

24. **-el**[2] pri osnovah na **-i,** n. pr. pogub-a: pogibel (iz pogybělь), kop-ati se: kop-el, pisk-ati: piščal (iz piskělь), svir-ati: svirel.

25. **Pripona -t, -ta, -to;** osnove na **-i** imajo **-t,** rodilnik: **ti:**

a) **-t** (strsl.: tъ), n. pr. prs-t (iz kor. prs-; sorodna beseda: prsi, kar pomeni oklep, rebra); pǫt (iz pokt, sor. pečem, pekel), Schweiß; ta-jiti, ta-jen: ta-t; tro-t (sor. nem. Drohn-e);

b) **-ta,** n. pr. vrt-eti: vrsta (nastalo iz vrt-ta); krasta (kor. kars- praskati);

---

[1] Besede tesla, žila; veslo, povreslo, maslo, čislo imajo prvotno pripono *-sla, -slo,* n pr. veslo iz vez-slo, čislo iz čit-slo.

[2] Iz ělь.

c) **-to,** n. pr. dolb-em: dleto; se-jati: si-to; (s)tisk-ati: testo (iz teskto, kar se gnete); (za)vr-em, vr-eti (= zapreti): vrata; ži-jem: žito;

č) **-t** (strsl.: tь), n. pr. maz-ati: mast (iz maz-t), mr-em, s-mr-t, slad-ek: slast; zavid-ati: zavist, ved-eti: vest, napad-em: napast, vlad-ati: (v)last, strad-ati (= trpeti): strast; peče-m, pek-el: peč (iz pekt); morem, mog-el: moč (iz mogt-).

26. **-ota** kaže svojstvo, n. pr. čistota, gorkota, lakota, nagota, slepota, togota, toplota; sramota, rabota; sorodni sta priponi *-oča* (iz *otja)*, n. pr. čistoča = čistota, bedastoča itd. in *-ost*, ki znači telesne in dušne lastnosti, n. pr. modrost, mladost, pobožnost, vernost, učenost.

27. **-telj**; s to pripono delamo samostalnike, ki pomenjajo moške delujoče osebe; n. pr. častitelj, krstitelj, reditelj, učitelj, voditelj; tvorbe iz dovršnih glagolov so redke, n. pr. spasitelj.

28. **-təv (-tva)** znači dejanje ali opravilo, zato se pritika le prehodnim glagolom, n. pr. kletev, kositev, molitev, setev, sklanjatev, trgatev, žetev; dalje britev.

29. **-stvo** (strsl. -ьstvo), n. pr. gospostvo, ljudstvo, vojvodstvo, ženstvo; moštvo (iz: mož-stvo), človeštvo, bogastvo (iz: bogatstvo), prvenstvo, uboštvo (iz: ubož-stvo).

30. **-ot (-et),** n. pr. živ-òt, klop-òt, kroh-òt, koklja: kokột, ropòt, šum: šumòt; topòt, blebèt, trepèt; za samostalnike srednjega spola: *eto,* n. pr. rešeto.

31. **-ič** zaznamenjuje: 1. osebe po njih rodu (n. pr. po očetu ali materi) in lastnostih, n. pr. Gregor-ič, Mihel-ič, Petrič, kraljič (kraljevič), vnučič, bratič, sestrič, dedič; 2. pomenja mladino, n. pr. mladič, mladenič, gospodič, gospodič-na, deklič, detič; 3. se rabi kot zmanjševalna pripona n. pr. črvič, gradič, prašič, nožič, prtič, snopič, vršič; 4. znači moške osebe po njih opravilu, n. pr. mlatič, ribič.

32. **-oda, -ada, -da,**[1] n. pr. svob-óda, jág-oda, lob-óda, lágoda; grmada; krivda; pravda.

33. **-ba** pomenja: pri *nedovršnih* glagolih dejanje, ki se vrši, n. pr. dražba, služba, sodba, tajba, tolažba, tožba, vadba, godba, strežba, molba; pri *dovršnikih* pomenja *učinek* dejanja, n. pr. naredba, obramba, pogodba, ponudba,

[1] Iz ъda.

postrežba, razredba, razdelba, sprememba; od prvotnega pomena so se oddaljile tvorbe, kakor: družba, tvorba, (godba) itd. — Pred prvotnim *-ba* se je zlasti v besedah, izvedenih iz pridevnikov, pristavil *-o-*, n. pr. zl-oba, grd-oba, hudoba, tesnoba, lenoba itd.

34. **-ač** (iz *akj),* **-ača:**

-ač se pritika: 1. glagolskim podstavam in znači moške delujoče osebe, n. pr. bahati: baháč, berem: beráč, jaháč, kopáč, kováč, krojiti: krojáč, nosáč, orač, vozač; kovač-ica, berač-ica, krojač-ica; 2. samostalnikom: brada: bradáč, gost: gostáč, kolo: kolač, rog: rogáč, rep: repáč.

-ača pomenja orodje, včasih tudi snovi, n. pr. brisáča, gorjáča, igráča, drvača, sekača, tolkača, vejača, zapenjača; snov: pijača, ugrizača (jed).

35. **-ak** (semtertja **-jak**) tvori: 1. iz glagolskih podstav delujoče osebe, n. pr. prositi: prosják;[1] 2. iz pridevnikov samostalnike, n. pr. divji: divjak, nov: novák, junák, prost: prosták, prvák, poštenják; 3. če se pritika samostalnikom, spreminja njihov pomen, n. pr. čudo: čudák, voj: voják, možák, korenják; gosák, lisjak, srnják; s pridejano pripono *-en, -na, -no* znači prostore, shrambe in druge priprave, n. pr. čebelnjak, golobnjak, kurnjak, svinjak, sadovnjak, uljnják, vodnjak, žlíčnjak.

36. **-ik** tvori: *a)* iz pridevnikov na *-en, -na, -no* samostalnike in zaznamenjuje osebe po njih dejanju ali stanu, n. pr. bolnik,[2] desetnik, dolžnik, grešnik, glasnik, namestnik, pomočnik, puščavnik, svetnik, vodnik, voznik — za ženske osebe je *ica:* bolníca, desetnica, grešnica, pomočnica itd.

b) se pritika samostalnikom srednjega spola na *-lo* (iz *-dlo),* n. pr. kadilo: kadilnik, kadilnica; svetilo: svetilnik, rezalo: rezalnik, držalo: držalnica, belilo: belilnik, zrcalo: zrcalnik, dalje budilnik, kuhalnica.

Tako so nastali tudi pridevniki, kakor kropilen (kropilna voda), kupilen, mlatilen, opravilen, umivalen itd.

c) Iz trpnega deležnika tvori samostalnike, ki so ali tvornega pomena, t. j. delujoče osebe (n. pr. ubijenik [morilec,

---

[1] Iz prosijak.

[2] Nekdanja slovenščina pa je imela tudi tvorbe brez *-en, -na, -no:* prim. celovški rokopis iz 15. stol.: občina svetikov (= svetnikov).

iz ubijen = ubit; pri Dalmatinu]; učen: učenik = učitelj, odrešenik, rojenica, sojenica) ali trpnega pomena (n. pr. kŕščenica, jetnik [od trp. del. -jamem, -jeti: -jet], mučenik, poslanik).

Pripona **-ika** je ohranjena le v malo besedah, n. pr. jesika, dalje v ženskih lastnih imenih: Nan(i)ka, Zal(i)ka, Mic(i)ka, Než(i)ka itd.

37. **-ica** se pritika: 1. glagolskim podstavam in zaznamenjuje ženske osebe po njih opravilu, n. pr. perica, plevica, predica, terica; 2. samostalnikom in znači ženska imena, n. pr. drug: družica, kmet: kmetica; kraljica, lisica, pisateljica; 3. pridevnikom in znači to, kar izraža pridevnik, n. pr. bister: bistrica, kriv: krivica; pravica, samica, sinica, tančica; 4. samostalnikom in ima zmanjševalni pomen, n. pr. hiša: hišica, noga: nožíca, roka: ročica, glava: glavíca; toda mnogo takih samostalnikov nima več zmanjševalnega pomena, n. pr. devica (deva), gorica, kobilica, kozica (orodje), lastovica, latvica, pastiričica, polica, ročica, veverica; 5. pridevnikom na *-en, -na, -no* in pomenja kraj, kjer se kaj nahaja ali kaj godi, n. pr. temen: temnìca; žito, žiten: žitnica; čitalnica, drvarnica, kolo: kolníca, kovačnica, klavnica, knjižnica, spalnica; gostiln(ic)a, pisarn(ic)a.

38. Pripone **-ək, -ka, -ko:**

a) **-ək** se pritika: 1. glagolskim podstavam in znači dovršeno dejanje ali nasledek dejanja, n. pr. dogodek, navržek, nameček, ogrizek, pridelek, zaslužek; 2. trpnemu deležniku in znači učinek kakega dejanja, n. pr. dobitek (dobiček), osnutek, ostanek, začetek, nedostatek, svitek; 3. pridevnikom, števnikom in znači to, kar izraža osnova, n. pr. četrtek, petek, svetek; 4. samostalnikom in ima zmanjševalni pomen, n. pr. klobuček, striček, košček, kožušček; toda mnogo takih samostalnikov nima več zmanjševalnega pomena, n. pr. členek, ulomek.

b) **-ka** se pritika: 1. pridevnikom, deležnikom itd.: belka, sivka, potepenka, rejenka, dvojka, trojka, osmerka; 2. samostalnikom in znači ženska imena, n. pr. doljanka, gorjanka, meščanka, Celjanka, Ljubljančanka; Slovenka; 3. samostalnikom in ima zmanjševalni pomen, n. pr. igračka, ženka, miška, piščalka.

c) **-ko**, n. pr. jabol-ko.

39. Pripona **-əc, -ca, -ce:**

a) pripona **-əc** se pogosto rabi in se pritika raznim besednim vrstam, n. pr.:

1. Pridevnikom in zaimkom, n. pr. bel: belec, črn: črnec, edin: edinec, gluh: glušec; krivec, mrtvec, slepec; studen: studenec; starec, svojec, lažnivec.

2. Samostalnikom, n. pr. planina: planinec; dolina: dolinec; gorjanec, poljanec, hribovec, Slovenec, Nemec, Primorec, Tolminec, Posavec.

3. Trpnopreteklemu deležniku, n. pr. poslan-ec, rešenec, učenec, utopljenec.

4. Iz samostalnikov tvori zmanjševalne besede, n. pr. brat: bratec; zvonec, vrtec; toda mnogo takih samostalnikov nima več zmanjševalnega pomena, n. pr. konec, hlapec, udarec, otec, stric,[1] vrabec, žrebec; lastna imena Gradec, Ho(l)mec.

5. S to pripono se tvorijo iz glagolskih podstav imena delujočih oseb. Sem spadajo:

α) imena na *ec*; pripona *ec* se pritika glagolski koreniki, n. pr. god-em: godec; gnesti, gnetem: gnetec; jesti, jed-el: jedec; jezd-iti: jezdec; kos-iti: kosec; kup-iti: kupec; lo-v-iti: lovec; moliti: molec; pis-ati: pisec; voditi: vodec (pri Trubarju); žeti, žanj-em: žanjec; držati: samodržec; bor-iti se: borec; tvor-iti: tvorec; strslov. žreti (iz žer-ti, pomeni: darovati): žrec.

β) imena na *-avec, -ivec; -avka, -ivka* (in pridevniki, ki so se končali prvotno na *aven, -iven*); ta imena so izvedena večinoma iz glagolskih pridevnikov na *-av* in *-iv* (n. pr. iz delav: dęlavec, delavka; iz bolehav: bolehavec, bolehavka; hirav:[2] hiravec, hiravka, hiravnica; igrav: igravec, igravka; lajav (pri Trubarju: lajavi psi): lajavec; sanjav: sanjavec, sanjavka; razdirav: razdiravec, razdiravka; vojskovav: vojskovavec; zaničevav: zaničevavec; zapeljav: zapeljavec, zapovedovav: zapovedovavec itd.); nekatera imena pa so izvedena iz glagolske podstave, na katero je pristopil *-v* (n. pr. bravec, klavec itd.).

---

[1] Iz strij, strij-ec.

[2] Ta pridevnik je še v rabi, n. pr. hirava starost (Župančič).

Prvotna končnica se v sedanji pisavi še hrani ali pa se piše poleg nje *-alec, -ilec, -alka, -ilka* (več o tem § 40).

Iz glagolskih pridevnikov na *-av* in *-iv* je tudi mnogo pridevnikov s prvotno končnico *-aven, -iven* (sedaj navadno *-alen, -ilen*), n. pr. vojskovav: vojskovaven (sedaj pišemo: vojskovalen), zapovedovav: zapovedovaven (sedaj pišemo zapovedovalen), hladiv (hrv., češko: chladivý): hladiven (sedaj hladilen), enako: dejaven (sedaj dejalen), kaziven (sedaj kazilen), vodiven (sedaj vodilen) itd.

6. Pri imenih oseb, ki so kaj storile ali trpele, se pritika *ec* na tvornopretekli deležnik na *-l, -la, -lo,* n. pr. pogorel: pogorelec, umrl: umrlec, prišel: prišlec; osamel: osamelec, prel: prelec; prebival: prebivalec.

Dalje se pritika *-ec* tudi samostalnikom na *-lo* (iz *-dlo*), n. pr. motovilec (izvedeno od motovilo), pralec (izvedeno od pralo), vrelec (od vrelo), tkalec (od tkalo) itd. (več o tem gl. § 41.).

b) **-ca,** n. pr. ov-ca (prim.: ov-en, ov-na). Posebej pomni, da tvori *-ca* zmanjševalne besede iz osnov na **-i,** n. pr. duri: durce (rabi se le v množini), luč: lučca, stvar: stvarca, žival: živalca.

Nekatere besede imajo poleg prvotne pripone *-ca* tudi *-ica,* druge pa samo končnico *-ica,* n. pr. brv: brvca in brvica, pesem: pesemca in pesmica, klop: klopca in klopica, mišca in mišica, peč: pečca[1] in pečíca, vrv: vrvca in vrvíca; toda le: vasíca, povestica (od vas, povest).[2]

c) **-ce,** n. pr. jaj-ce, soln-ce, sr-ce (iz srd-ce). S to pripono se tvorijo tudi zmanjševalna imena, n. pr. drevo: drevce, drevesce; jedro: jedrce.

40. **-išče** (iz *-iskje*) se pritika samostalnikom in tvornopreteklemu deležniku na *-lo* in pomenja: kraj, kjer kaj raste, biva ali se kaj godi, n. pr. kopališče (tvorjeno iz podstave: kopalo), brisališče, igrališče, prebivališče, učilišče, stanovališče; dalje bojišče, dvorišče, sodišče, strnišče, pozorišče, sejmišče.

Dalje imamo tvorbe, kakor grábljišče, kosíšče, platišče, posteljišče, ročišče, toporišče.

---

[1] Na Koroškem je gora Pe(j)ca (nastalo iz Pečca).

[2] Od osnov na **-a** pa se tvorijo izvedenke le s pripono *-ica*: žena: ženica, baba: babica, lipa: lipica.

41. **-ež** (iz *-egj-*) zaznamenjuje: 1. človeka s slabo lastnostjo, n. pr. grabež, gulež, klatež, snedež, hudobnež. 2. dejanje ali učinek (posledico) dejanja ali sredstvo, n. pr. tepèž, tepęža; metež, srbež, trpež, dremež, delež, živež.

42. **-aš** (iz *-ahj-*) je le v malo slučajih domačega izvora, n. pr. pravdáš, velikaš (velják); v večini primerov izvira iz madžarščine, n. pr. pajdáš, kočijaž (iz kočijaš), plemenitaš itd.

43. **-uh**, n. pr. kožuh, trebuh; večinoma se rabi v zaničljivem pomenu, n. pr. lenuh, potepuh, požeruh, ogleduh, poležuh, zaležuh, črnuh.

44. **-avs** v zaničljivem pomenu, n. pr. kmet: kmetâvs, bernjâvs (berač), bernjavsati, bernjavslja; brtavs (velik brtavs kruha; brtač = klada), glodavs (glodač).

45. **Pripona -h** za samostalnike moškega in **-ha** za samostalnike ženskega spola, n. pr. sme-jem se: sme-h, spe-ti: (u)spe-h; slovem, slu-ti: sluh; *ha:* stre-ha, mr-ha (mrhovina).

2. Pripone pri pridevnikih.

§ 289. 1. Pripona **-j, -ja, -je** tvori: *a)* svojilne pridevnike iz osebnih imen. Taki pridevniki so ohranjeni v krajnih imenih, n. pr. Ruperč vrh (iz Rupert-j-), Martinj vrh, Banja Loka, Štepanja vas, Ivanje selo, Janče.

V narečjih imamo še take pridevnike, n. pr. Hudman: Hudmanja dekla (= Hudmanova dekla); Bedè, Bedęta: Bedęča njiva (= Bedetova); Ogrinec: Ogrinč les (= Ogrinčev les).

b) tvori sploh pridevnike n. pr. govedo: goveji, goveja, goveje (iz: goved-j-); naš, vaš (iz: nas-j-, vas-j-); peh-ota: peš (iz: peh-j-); tuj (iz: tud-j-).[1]

2. Pripona **-ji, -ja, -je** (iz: *-iji, -ija, -ije*)[2] tvori pridevnike iz osebnih in živalskih imen, n. pr. otrok: otročji; človečji, knežji, vražji, babji, detęčji, pasji, kravji, kozji, mišji, ovčji, ribji, medvedji, volčji.

3. **-av, -ava, -avo** se pritika: *a)* na samostalnike, n. pr. grba: grbav, grča: grčav, krasta: krastav, kri: krvav, žila: žilav, luska: luskav; *b)* na glagolske podstave in znači kako dejanje, n. pr. bahav, dremav, gizdav, igrav, kujav, majav, opotikav, ujedav, zahajav (zahajava zvezda = blodeča; pri Trubarju); delav(en), odtod delavec, delavka itd.

---

[1] Staronemško theoda (ljudstvo), odtod pridevnik (stvn.) diutisk = deutsch.

[2] Prvotno -ъj-, -ъja-, -ъje-.

4. **-iv, -iva, ivo** se pritika: *a)* samostalnikom, n. pr. ljubezniv, snet: snetiv, leniv,[1] plesniv, črviv; laž: lažniv (od lažen); *b)* glagolski podstavi n. pr. nagajati: nagajiv, snesti: snediv, zabavljati: zabavljiv, zapravljati: zapravljiv, ljubiti: ljubiv; pogostoma se vstavlja **lj**: zbadati: zbadljiv, dremati: dremljiv, kradem: kradljiv, plašiti: plašljiv, postrežem: postrežljiv, pozabiti: pozabljiv.

5. Pripona **-ov, -ova, -ovo** tvori *a*) svojilne pridevnike iz osebnih imen n. pr. brat: bratov, sosed: sosedov, učiteljev; *b)* tvori pridevnike iz živalskih in rastlinskih imen, ki značijo *splošno* last ali svojstvo kakega plemena ali kake rastline, n. pr. bikova moč, jazbečeva mast, gadova mast (pa tudi gadja mast, zalega itd.), krtova dežela, medvedova koža (poleg medvedja koža), ovnov rog, slonova kost; ajda: ajdov kruh, črešnja: črešnjev cvet, lipa: lipov čaj, leska: leskov grm, luk: lukov duh, makov, smrekov, hrastov; bukev: bukov les, breskev: breskov cvet, smokva: smokov; hruška: hrušev, hruševa voda, hruševka.

Od **neživih** stvari **ne tvorimo pridevnikov** s to pripono (kakor tudi ne z *-in, -ina, -ino!)*; tedaj ne: amfiteatrovi sedeži, temveč amfiteatrski sedeži ali sedeži v amfiteatru; ne: kipova roka, ampak roka kipa; ne: molkove jagode (Finžgar), ampak: jagode **na** molku (Jurčič); ne: pod kruhovo podobo, ampak pod podobo kruha (tudi pod krušnimi podobami); ne: smodnikov dim, temveč dim smodnika; ne: škafovo uho, ampak uho škafa ali pri škafu; ne: polkov prapor, temveč prapor polka ali polkovni prapor; ne: templjeva straža je ujela Gospoda, ampak tempeljska straža.

Navzlic temu pravilu so se udomačile tvorbe, kakor: Glasnikov, Zvonov urednik (bolje: urednik Glasnika, Zvona); dalje odborova seja (bolje: seja odbora), klubov načelnik (bolje: načelnik kluba ali klubu [daj.]); oglenčeva kislina, vodenčev (vodikov) sulfid, železov sulfat; križev pot, križev teden (Hren in za njim vsi do l. 1730. so še govorili pravilno: v križnem tednu).

Pravilne pa so tvorbe na **-ov**-*en*, n. pr. duh: duhoven, dež: deževen, duša: duševen; dan, dne: dneven, cerkev: cerkoven, cerkovnik; vlak: vlakóvna zavora; blago:

[1] Strsl. ленъ, (samost.) = lenoba.

blagovni promet; jez: jezovna gradnja; proga: progovni delavec, plin: plinovna luč.

6. Pripona **-in, -ina, -ino** tvori svojilne pridevnike iz osebnih ženskih imen, n. pr. sestra: sestrin, vdova: vdovin, žena: ženin, mati: materin, hči: hčerin, gospa: gospejin (poleg gospę́n, gospę́nji), Ana: Anin, Marija: Marijin.

Pomni: predica: predičin, kraljica, kraljičin, cesarica: cesaričin, grofica: groficin. Tvorbe s končnico *-ka* se upirajo temu (staremu) pravilu, n. pr. majorka: majorkin, rejenka: rejenkin, Mic(i)ka: Mic(i)kin.[1]

Moška imena na **-a** delajo pridevnike na *-ov*, n. pr. vojvoda: vojvodov (po starem vojvodin[2]), starešina: starešinov, vladika: vladikov (vladičin[3]), Detela: Detelov, Šenoa: Šenoov (Šenoin[3]); oča ima očev in očin.

Od **neživih** stvari **ne tvorimo** pridevnikov s to pripono.

Rabimo torej tvorbe, kakor azijski značaj ali značaj Azije (poosebljeno), državna moč ali m. države, prstan Evrope (poosebljeno), realčno učiteljstvo, pisk burje, glas piščali (iz piščali), ročnik sulice, stena žoge, pokrov postelje (ali pri postelji), mizno površje, v repnem strnišču, osnutek mreže, na vežnem pragu, hišna vrata; oljkova ali oljčna vejica, pri svetiljčni luči.

Mnogokrat rabimo rajši samostalnike v zvezi s predlogi n. pr. vrata pri kleti (ne: kletna vrata!), tlak v veži, tla v sobi (ne: sobna tla!), vreteno od kolovrata, olupek od jabolka, oje pri vozu, mlin na vodi, vrč iz ila, pokrov za na kad, oklep za na prsi, ključ od hišnih vrat.

Navzlic temu (staremu) pravilu so se udomačile tvorbe, kakor: puškino kopito, šivankino uho, soseskini odborniki, strankino glasilo (bolje: glasilo stranke), lunin[4] svit.

Od samostalnika vojska tvorimo pridevnik vojen, vojna, vojno; Bog vojnih trum.

---

[1] Starejši pisatelji pišejo še n. pr. hčerčica (od hčerka).
[2] Prim. Udin boršt (iz Vojvodin boršt).
[3] Po hrvaškem.
[4] V staroslov. imamo pravilno: puška: puščьn-, luna: lunьn- itd.

7. **-en, -ena, -eno** se pritika samostalnikom, ki pomenjajo kako snov, n. pr. meso: mesęn, lanęn, kamenęn, kostęn, ledęn, lesęn, apnen, jeklen, meden, peščen, prsten, prosen, snežen, voden, zlaten; svinčena ruda, ognjena kepa.

8. **-ən -na, -no** se pritika *a)* samostalnikom, ki pomenjajo **nežive** stvari; n. pr. dolg: dolžen, dolžna, dolžno; gnoj: gnojen, kuga: kužen, mleko: mlečen.

Ako bi po odpahnjenem polglasniku prišla skupaj dva **n** (-nn-), tvorimo navadno oblike na *-ski,* n. pr. zaimenski, korenski, semenski, plemenski.

Vendar se v narečjih tudi v tem primeru pritika *-en,* n. pr. brinna mladika, linna mreža, votlinna dolgost, kamenna miza itd.

b) če se **-en** pritakne dovršnemu glagolu, ima tvoren pomen, n. pr. obsež-em: obsežen, obsežna, obsežno; postrež-em: postrežen, poučim: poučen, pozab-iti: pozaben;

c) če se pritakne nedovršnemu glagolu, ima trpen pomen, n. pr. videti: viden, vidna, vidno; kovati: koven, učiti: učen, seči: sečen; enak pomen ima, če se pritika trpnemu deležniku n. pr. piten, prijet: prijeten;

9. **-nji, -nja, -nje** tvori pridevnike, n. pr. sodnji, prošnji itd.; dalje tvori pridevnike iz prislovov in kaže razmere kraja ali časa, n. pr. danes: danášnji, doli: dol(e)nji, gori: gor(e)nji, jutri: jutranji, letos: letošnji, nekda[j]:[1] nekdanji, sedaj: sedanji, pred: prednji, zuna[j]: zunanji, nocoj: nocojšnji, sinoči: sinočnji; dalje: daljnji, vrhu: vrhnji.

10. **-əl, -la, -lo** tvori pridevnike, kakor: top-iti: topel, topla, toplo; krog: okrogel, svet-iti: svetel, sme-ti: smel, gni-ti: gnil.

Od te pripone moramo ločiti *-el, -ela, -elo,* n. pr. deb-el, debela, debelo; vesel, vesela, veselo.

11. **-ast, -asta, -asto** se pritika navadno samostalnikom (redko pridevnikom) in izraža *podobnost,* n. pr. lisa: lisast, dim: dimast; grbast, iglast, cevka: cevkast; pri pridevnikih se pristavlja *k,* n. pr. belkast, rdečkast.

---

[1] Ta *j* se je šele pozneje pristavil.

12. **-at, -ata, -ato** se pritika samostalnikom in znači imetje ali obilico tega, kar ime pomenja, n. pr. brada: bradàt, gora: goràt, kosem: kosmàt, krilo: krilat, las: lasat, mož: možat, noga: nogat, pleča: plečat, rog: rogat, uho: uhat; bogat (od nekega samostalnika bog = delež, bogastvo).

Ta pripona se pritika tudi pridevnikom na ən, n. pr. krven: krvnat, listen: listnat, mesen: mesnat, mọ́čen: močnat, peren: pernat, skalen: skalnat, traven: travnat.

13. Isti pomen kakor *-at, -ata, -ato* ima **-it, -ita, -ito**[1]; pridevniki na *-it* dobivajo radi pripono *-en*, -na, -no, n. pr. kamen: kamenit in kameniten, ime: imeniten, pleme: plemenit in plemeniten, oko: očiten, srd: srdit; nekaterim pridevnikom se vstavlja **-ov**, n. pr. glas: glasovit, skala: skalovit, strah: strahovit, plod: plodovit.

14. **-ski**,[2] **-ska, -sko** se pritika samostalnikom in tvori splošne pridevnike, n. pr. ženski, moški, zemeljski.

Pripona ski se rabi za nemški predlog „von", n. pr. Bleiweis pl. Trsteniški; Andrejka pl. Livnogradski.

Glede izpeljave pomni:

a) Enozložnice (včasih tudi dvozložnice — zlasti tedaj, kadar bi se morali soglasniki izpremeniti) privzemajo pred obrazilom *-ski* semtertja obrazilo *-ov (ev)*, n. pr. brat: bratovski (redko: bratski), fant: fantovski, žid: židovski, osel: oslovski, godec: godčevski, hlapec: hlapčevski; dalje: protestantovski poleg protestantski, egiptovski poleg egiptski.

Beseda kmet ima pridevnik kmetiški in kmečki (od: kmetič) ali pa kmetski; Hrvat: hrvaški in hrvatski; tat: tatinski, dete: detinski.

b) Pred **-ski** prehajajo goltniki in šumniki ter sičnik *c* v š, n. pr. moški (iz možski), praški (iz pražski).

Od oblik na **-ški** se je prenesla ta sprememba v nekaterih primerih tudi na sičnike **s** in **z**, n. pr. nebesa: nebeški (pri starejših pisateljih še prvotna oblika nebeski iz nebes-ski), vitez: viteški, Pariz: pariški.

---

[1] Starejši pisatelji so rabili le oblike na **it**, n. pr. očit, očita, očito; stanovit, imenit, rodovit, poglavit.

[2] Iz prvotnega ьski.

Zobnik **d** se izpahuje ali pa nastopa mesto njega soglasnik **j**; n. pr. gospod: gosposki, sosed: soseska, soseščina; grad: grajski, Bled: blejski, Carigrad: carigrajski.

§ 290. Naglas ostane v izvedenkah na onem zlogu, kjer je bil v besedi, iz katere je izvedenka nastala.

Prvotni dolgi **potegnjeni** naglas (glej § 48—51) ostane na istem zlogu tudi v izvedenkah.

a) V korenskih delih, n. pr. bràt — bráta: brátov, brátovski, brátovščina, (po)brátiti se, brâtec itd.; sláma: slámica, slâmnat, slâmnik, slâmnica, slâmnikar, slâmnikarski, slâmnikarstvo itd.; lẹ́to: lẹ́tinski, lẹ́tina, lệtnik, lệtnica itd.;

b) V končniških delih n. pr. veríga: verížica, verížiti, verîžnik itd.; grmáda: grmáden, -dna, -dno; grmáditi; sed. grmâdim, grmádica itd.

Besede s prvotno **kratkim končnim** naglasom (gl. § 52—58) hranijo v izvedenkah naglas na prvotnem mestu, n. pr. góra (prvotno gorà): goríca, goríčica, gorîški, gorîčnik; vóda (prvotno vodà): vodíca, vodnják, vodník itd.; glava (prv. glavà): glavíca, glavìč, rod. glavíča, glavník, glavár, glavína; strẹ́la (prv. strelà): strelíca, strelíti, strelím; streljáti, strẹ́ljam; klobása (prv. klobasà, tako še v ruščini): klobasíca, klobasár, klobasáti, klobasâm itd.; kralj: kraljìč, kraljíča, kraljíca itd.

Opomnja: Večina primerov, v katerih je bil prvotno kratki naglas na koncu, pred njim pa dolg zlog (gl. § 54), ima zdaj v izvedenkah naglas na tem zlogu (novi naglas!) n. pr. tráva (prvotno travà): trávnik; svẹ́ča: svẹ́čnica.[1]

Besede s prvotnim dolgim **potisnjenim** naglasom (gl. § 59) imajo naglas na prvotnem mestu, n. pr. snệg, snegâ: snežíti, snežník, snežníca; most, mostû: mostníca, mostnár, mostnína itd.

---

[1] Na Prekmurskem še po starem: travník, svečníca.

Podvojitev.

§ 291. Po podvojitvi (reduplikaciji) je nastalo le malo slovenskih besed; take tvorbe so:

glagol (iz golgol-, sor. gol-k, golčati); plapolati (iz polpol-, sor. pluti, plovem, plavati); mlamol (= prepad; iz molmol-, sor. mel-jem; voda melje breg, breg se melje); prepelica (iz perper-); prapor (iz porpor-; sor. strsl. pьrati, perą, prhutati, letati); praprot; veverica; vrvrati, voda vrvrâ; frfrati; frfotati; frfoleti; mrmrati itd.

Sestava.

§ 292. Sestava nastane, ako se spajajo med seboj posamezne besedne vrste.

Prvi člen sestavljenke (razen predloga in velelnika se končuje na **o** (po mehkih soglasnikih **e**), n. pr. kol**o**vrat, svojeglaven. Brez te pripone je sestavljenih le malo (starih) besed, n. pr. medved (iz med, rod. medû in korena ed = „ki med jé").[1]

Prva beseda v sestavljenki je **določilna,** druga **osnovna beseda,** n. pr. vino- je določilna, -grad je osnovna beseda.

Prvi ali drugi člen sestavljenke mora biti glagolskega značaja.

Samostalniki se sestavljajo:

a) s samostalnikom in glagolsko podstavo, n. pr. bogoljub (= ki Boga ljubi), vodotoč, čarodej, konjederec, kolovoz, krvotok, rokopis, vodovod; posebej pomni: kostolom;

b) s pridevnikom in glagolsko podstavo, n. pr. hudodelec (= ki kaj hudega dela), zlodej, tihotapec;

c) s števnikom ali zaimkom, n. pr. stonoga (= ki ima sto nog), stoklas, šestoper, tročlenec, samouk, samozrnček;

---

[1] Sestavljenke, kakor častiljuben itd. so narejene po nem., prim. srb.-hrv.: častoljuban, rus. čestoljubnyj.

č) z glagolom n. pr. tresorepka, vrtoglav, vrtoglavica; prvi člen je velelnik, n. pr. kažimed (neka rastlina), pišiklin, kažipot.

d) s členki, n. pr. križempot, nesreča, nejevera.

Pridevniki se sestavljajo:

a) s samostalnikom, n. pr. bogoslužen (= kar Bogu služi), čudotvoren, krvoločen; posebej pomni: dobičkonosen, sadonosen, nadobuden (ne dobičkanosen, sadunosen, nadebuden!), krvoželjen, boježeljen; dalje: pesoglav (ki ima pasjo glavo), kozonog, volnolas, kodrolas;

b) s pridevnikom, n. pr. radodaren, sladkosneden, bistroumen; dalje: beloglav (= ki ima belo glavo), gologlav, krivogled, širokopleč (= ki je širokih pleč), zvitorep, vitorog;

c) s števnikom, zaimkom ali členkom, n. pr. samokolen, samorašč, svojeglaven, enook (= ki ima eno oko), brezzob (= ki je brez zob), razoglav;

č) s členki n. pr. nedolžen, nejeveren, nejevoljen.[1]

Z neglagolnim samostalnikom ali pridevnikom se ne morejo sestavljati besede v slovenščini.

Neslovenski so samostalniki, kakor: parobrod (slov.: parnik), parostroj (slov.: parni stroj), krogotok krvi Blutkreislauf (sl.: krvni obtok), brzosel (sl.: brzi sel, rabil že Dalmatin), zobozdravnik (sl.: zobni zdravnik).[2]

Napačni so pridevniki, kakor: zrakotesen luftdicht (slov.: neprodušen), ognjetrden feuerfest (slov.: nepregoren, trden od ognja), ognjevaren feuersicher (slov.: ognja varen, varen pred ognjem), vodotesen (slov.: vododržen, neprodiren).

§ 292. Kadar slovenimo tuje sestavljenke, pa jih ne moremo pravilno tvoriti ne po izpeljavi ne po sestavi, tedaj:

a) rabimo namesto določilnega samostalnika kak pridevnik, n. pr. brusni kamen Schleifstein, hišna vrata, šivalni stroj Nähmaschine (vendar bolje: šivalnica, kar priporoča Stritar), podmorski čoln (bolje: podmornik);

---

[1] -je- v besedi ne-je-vera, ne-je-veren pomeni isto, kar nikalnica ne (nastalo iz n, sor. lat. in, nem. un.)

[2] Vendar so se v pismenem jeziku udomačile tvorbe: drevored, kolodvor, glasovir itd., katere je Levstik že 1858. grajal.

b) postavimo določilno besedo v rodilnik ali v kak odvisen sklon s predlogom, n. pr. vodja zemljiških knjig Grundbuchsführer, popravljavec kotlov Kesselflicker, tlačilec mehov Blasebalgtreter; ključ od hišnih vrat Haustorschlüssel, most na polah ali na pole Jochbrücke, most na škripcih ali na škripce Aufziehbrücke, stavbe na koleh Pfahlbauten.

Opomnja: Mnoge nemške in romanske sestavljenke je najbolje opisovati, n. pr. mož, ki kotle popravlja (nam. popravljavec kotlov), ta pri nas mehove tlači (nam. ta je naš tlačivec mehov) itd.

Mnogo sestavljenk rabimo po nemškem zgledu, n. pr. čudnolep wunderschön itd., glej več o tem čl. 103.

S predlogi zložene besede.

§ 294. Glagole, samostalnike in pridevnike sestavljamo tudi s predlogi (predponami, prefiksi), n. pr. na-lomiti, po-raz-deliti; do-hod, raz-ličen.

Predlogi so ločljivi, t. j. taki, ki se rabijo tudi sami zase, (n. pr. *pri*delati, *pri* delu) in neločljivi, ki so se ohranili le v sestavi; ti so *pa-*, *pra-*, *pre-*, *pro-*, *so-*, *u-*, *vz-*.

Ločljivi predlogi.

§ 295. Ločljivi predlogi hranijo svoj prvotni pomen večinoma tudi v sestavi in se vežejo takole:

1. **brez** se sestavlja samo s samostalniki in pridevniki, n. pr. brezno (nastalo iz brezdno), brezrokavnik; brezimén, brezkončen;

2. **do** znači, da je dejanje do neke meje (n. pr. doseči, doiti), do konca ali do uspeha dospelo (n. pr. dogospodariti; dopovedati, dosejati, doslužiti, dovršiti, dozoreti, domisliti se); dodatek, dodaten;

3. **iz** pomenja premikanje, ki je namerjeno iz kake stvari (n. pr. izbiti si kaj iz glave), zvršitev dejanja (n. pr. izgoreti, izpeti se) ali dosego kakega namena (n. pr. izprositi si kaj). — Predlog **iz** pa je v mnogih primerih izgubil svoj jasni pomen

in se je **i** obrusil; zato pišemo večkrat brez razlike **iz** ali **z** (s), n. pr. izkusiti in skusiti, izboljšati in zboljšati, izprehod in sprehod itd. **Iz** se piše pri novih tvorbah (n. pr. izraz, izvestje) in pa tedaj, kadar je prvotni pomen še razviden, n. pr. izdihniti dušo, izpisati kaj iz knjig);

4. **med**, n. pr. medmašen (med šmarnimi mašami); rabi se večinoma po zgledu tujih jezikov, n. pr. medmet, mednaroden;

5. **na** daje pridevnikom zmanjševalen pomen, n. pr. nabel (nekoliko bel), načrnel, narus, nágluh, nakisel; v sestavi z glagoli pomenja, da se je dejanje začelo ali le nekoliko izvršilo (n. pr. nagniti, navrtati) ali z uspehom izvršilo, n. pr. napolniti, naučiti se;

6. **nad** je kot glagolska predpona redek, n. pr. nadzirati, nadvladati; v sestavah s samostalniki se rabi po tujem zgledu, n. pr. nadučitelj, nadškof; včasih ga nadomeščamo z višji, n. pr. višji prigledník Oberkontrollor;

7. **ob** (okrajšana oblika: **o**) se sestavlja s pridevniki, katerim slabí pomen, n. pr. osiv (nekoliko siv), otemen; v sestavi z glagoli daje pomen, ki se ujema s pomenom predloga;

8. **od** znači poleg prvotnega pomena tudi končanje (n. pr. odjužinati, odcvesti) ali vračanje dejanja (n. pr. odgovoriti, odzdraviti);

9. **po** daje pridevnikom zmanjševalen pomen, n. pr. počrn (črnkast); pri glagolih se splošno ujema s pomenom predloga; poleg tega znači ponavljanje (n. pr. pocvitati, pobrusiti, popraviti) ali pomanjševanje dejanja (n. pr. poigrati, pokašljevati);

10. **pod**, n. pr. podkev, podnožje; po tujem zgledu se rabi v primerih, kakor podčastnik, podpredsednik, podžupan itd.;

11. **pred**, n. pr. predlanski, predvčeranji; večinoma se sestavlja po zgledu tujih jezikov, n. pr. predokus; namesto pred nam rabi 1. kak pridevnik, n. pr. prednji, poprednji, predhoden, naprejšnji, prvi, n. pr. prednja soba (ne: predsoba), prednja straža; poprednja preiskava (ne: predpreiskava), poprednja priprava; predhodno vprašanje Vorfrage, predhodno pogajanje Vorverhandlung; naprejšnja odpoved; prvi telovadec (ne: predtelovadec), prvi delavec, prvobori-

telj; — 2. kak predlog, n. pr. večer pred praznikom ali pred večerom praznika (ne: predvečer praznika); — 3. kak prislov, n. pr. spred stoječi samoglasnik (ne: predstoječi); — 4. kaka nesestavljena beseda, ki izraža isto, kar sestavljenka, n. pr. pogoj (ne: predpogoj), predstvo, predstvena pravica (ne: predpravica);

12. **pri** znači pri pridevnikih zmanjševanje, n. pr. pribel (belkast), pričrn (črnkast), prisladek; pri glagolih znači bližanje (n. pr. prignati, privižgati, priti), pridobivanje (priberačiti, priženiti, priigrati) ali zmanjševanje (n. pr. prigristi, pripreti, pristriči);

13. **raz** znači ločitev (n. pr. razvezati, raziti; razdel, razlaga), razširitev, okrepčanje (n. pr. razbliniti, razboleti se, razsrditi se); po tujem zgledu: razkralj Exkönig;

14. s (z) znači 1. združitev (n. pr. sprijeti se, zbrati; segnati, semenj, shod, zbor; skupaj), 2. znači, da se kaj s česa (od zgoraj doli) premika, n. pr. s konja zlesti, seno z voza zmetati, sezuti, sneti;

15. **v**, n. pr. vbiti kaj v kako stvar, vplesti itd.; pred **v** pišemo **u** namesto **v**, n. pr. uvesti (nam.: vvesti), uvod, uvrstiti itd.;

16. **za** znači, da se kaka stvar za kako drugo pomika (n. pr. solnce zaide za goro, zaostati za kom, zaseda); dalje znači zadrževanje (n. pr. zakleniti, zastreti, zazidati), nastop dejanja (n. pr. zablisniti, zagrmeti, zavpiti).

Neločljivi predlogi.

§ 296. Samo v sestavi nam rabijo sledeči predlogi:

1. **pa-** znači nekaj poznejšega, slabejšega, nepravega, n. pr. patoka (slabo zadnje vino v sodu, preden poteče; slabo vino, slaba pijača), paberek, paberkovati (ostanke pobrati), paglav (pritlikast), paglavec; pánoga (stranska noga), pastorek, pavrsta (stranska vrsta);

2. **pra-** kaže prvotni početek, n. pr. pradoba, prababica, prastar;

3. **pre-** znači pri imenih poviševanje, n. pr. premlad, premalo, prešeren; prelepota, premraz, premodrost;

pri glagolih znači premikanje v kraju, času (n. pr. preplavati, preteči; prehod; preiti) ali preseganje (n. pr. prehiteti, prevpiti, prerasti);

4. **pro-**; ta predpona se je ohranila le v malo besedah, n. pr. prodati, naprodaj, prostor; iz večine se je nadomestila s **pre-**, ki je blizu istega pomena; pro pišemo v novih tvorbah in v besedah, vzetih iz drugih slovanskih jezikov, n. pr. prodirati v sovražnikovo zemljo, progon, proizvajati, propoved, prospeh; toda: prerok, preklet, prebuditi se, predreti zid itd.;[1]

5. **so-** znači 1. skupnost, družbo, n. pr. sosed, sošolec, sodelovati; 2. znači neki nedostatek, n. pr. somrak (ko še nekaj manjka, da bi bil pravi mrak), sǫ́dolina (kjer ni tolike globine, da bi bila prava dolina), sǫ́praznik (kar ni popolni praznik), sodrag (iz sograd, kar ni zadosti debelo, da bi bil grad, t. j. toča), soržica (t. j. z ržjo pomešana pšenica), sokrvica (gnoj s krvjo pomešan), sǫ́draga (kar je ožje kot draga, t. j. dolina);[2]

6. **u-** pomeni 1. odmikanje, odstranitev, umanjšanje, n. pr. ubežati, ukrasti, ušteti se; 2. dovršitev, n. pr. učistiti se, upokojiti, upodobiti; predponi **u-** in **v-** se v pisavi razločujeta po stari cerkv. slovanščini in drugih slovanskih jezikih; nekaj primerov: udeležiti se, ujeti, uloviti, uleči se, uliti (zvon, dež se ulije), usesti se, uspeh, utopiti se, uživati; v se piše: vdati se, vkleniti, vkopati, vkovati, vljuden, vloga, vpliv, vprav;

7. **vz-**[3] pomenja premikanje navzgor (n. pr. vzdigniti, vzpeti se, vzhajati) ali začetek premikanja (n. pr. vznemiriti se); polna oblika **vz-** se je v mnogih primerih obrusila in se rabi z ali s (n. pr. vzdramiti in zdramiti, vzglavje in zglavje, vzpored in spored); ohranila pa se je v novih tvorbah in v besedah, izposojenih iz drugih slovanskih jezikov, n. pr. vzvod, vzmet, vzhičen.

---

[1] Danes pišemo po hrv.: prostràn, Trubar in Dalmatin pa sta pisala prestran.

[2] V imenskih sestavah se rabijo oblike **so-** (strsl. sa̜-), **v** glagolskih sestavah pa sъ (izvor skupen!), n. pr. sosed, pa səsesti; sǫ́blazen (pohujšanje), pa zblazniti (strsl. sъblazniti, pohujšati); v enakem razmerju je vo- proti vъ, n. pr. votek, pa vtkati (iz vъtkati).

[3] Kot predlog s tožilnikom je ohranjen v prislovih navzgor (iz na-vzgoro), vbreg (iz vz-breg).

Pomenoslovje in izvor jezika.

§ 297. Če primerjamo korensko sorodne besede med seboj, ne vidimo samo, kako so nastale (po izpeljavi, podvojitvi ali po sestavi) ali od katerega korena se izvajajo, temveč spoznamo tudi, kakšen pomen so imele **(pomenoslovje).**

Če določimo besedam tisti pomen, ki je vsem skupen, dobimo **prvotni pomen,** ki ga je kak koren imel.

Tako je n. pr. besedam *vrteti, obrniti* (iz ob-vrt-niti), *vrniti, vreteno, vrat, vrsta* itd. skupen pomen sukati se, vrteti: kar se suče ali *vrti* (odtod *vreteno;* enako *vrat,* ker glavo pregiblje in suče), se povrača na isto mesto, kjer se je začelo vrteti (odtod *vrniti (se), vračati, obrniti);* kar pa se suče, se vrti v krogu (odtod beseda *vrsta,* ki pomeni prvotno to, kar je zaokroženo, potem pa to, kar je v nekem redu).

Sorodno je n. pr. *bresti* in *brod; brod* je prvotno plitvo mesto na reki, kjer ljudje reko lahko *prebredejo* (brod = prehod); prehajajo pa nekateri res peš *(bredejo!),* drugi se vozijo (brod = prevoz); če je reka globoka, se je treba voziti s čolnom ali z ladjo (brod = čoln ali ladja); več ladij (= *brodov)* tvori *brodovje.* Sorodne so besede *vreti, vrelec, izvor, vroč* (odtod *vročina, vročica* itd.), *variti* (samo*var), obariti* (zaseko, klobase). V prvotnem pomenu se rabi v izrazih: voda *vre* iz zemlje; kjer *izvira,* je *izvor, vir* ali *vrelec;* kadar voda v loncu kipi *(= vre),* je gorka *(= vroča);* odtod se je izraz prenesel na predmete, ki so v podobnem stanju kakor gorka *(= vroča)* voda, n. pr. *dan je vroč, vroče mi je;* v vroči vodi lahko kuhamo (odtod *variti* = kuhati, samo*var)* ali parimo (odtod *obariti,* iz: ob-variti). Izraz rabimo lahko tudi v pomenu: po meni *vre,* po deželi *vre;* ljudje *vro* iz cerkve. — Sorodne so n. pr. besede *ženem, gnati (goniti, po-ganjati)* in *žeti, žanjem* ter *želo;* skupni pomen: biti, udariti; če živino udarim, bijem *(= ženem),* gre; s srpom žito bíti *(= žeti);* čebela piči, bije, odtod ime *želo;* pomisli dalje, kako to besedo lahko rabim, n. pr. *gnati* kolo, kolo pri vodnjaku (= vodnjak gnati, fr. pomper, nem. pumpen); *ženem* se za čim, *pognati se* za pravico itd. — Sorodne so besede n. pr. *hropsti, hripa, hrepeneti, hrepenenje;* če se človek za čim žene, *hrope* (izraz gnati se se zamenja z izrazom *hropsti);* kdor duševno teži za čim, se tudi žene (izraz gnati se = hropsti je prenesen s telesnega pojava na duševni pojav); pomen: *hrepeneti* = duševno težiti za čim. Podobno je nastalo *hlapati, hli-*

pati — *hlepeti* po čem, *pohlep*. — Sorodne so n. pr. besede *ulj, uljnjak, ul-ica; ulj* pomeni prvotno duplo (n. pr. v drevesu, kamor se je usedel roj čebel; prvotno so bile čebele v takih duplih, kar priča tudi beseda panj (pomeni klada, krlj, trš); več *uljev* dá *uljnjak; ulica* je torej prvotno pot po ozki (duplu podobni) soteski. — Sorodno je n. pr. *košat* (*košato* drevo, *košata* ženska, *košatiti se)* in *koš;* podoba *koša* se je prenesla na vrh drevesa; drevo z velikim, lepim vrhom je kakor kak *koš* (= *košato,* t. j. lepo zraslo, veliko); odtod je prenesen izraz na ljudi (*košata* ženska, *košatiti* se); beseda *koš* sama pa pomeni to, kar je spleteno (= pletenica, pletenka); v ruščini pomeni koš (pletena) koča, ovčja staja; v srbščini pomeni pleten skedenj; kako se je torej pomen oddaljil od prvotnega predmeta. Razvoj pomena zasledujemo še lažje, če primerjamo naše besede s sorodnimi indoevropskimi. Tako je n. pr. naše *plakati* v zvezi z lat. *plang-ere* (bíti, žalovati), z gr. *πληγ-νύναι* (bíti, tolči) in nem. fluch-en (kleti); prvotni pomen se je ohranil v gr. in tudi še v lat. besedi; slov. pomen se je takole razvil: *plakati* (starejša oblika: *plakati se,* kar so rabili še Trubar, Dalmatin itd.) pomeni od žalosti, v obupu se (po glavi) bíti, tolči (= žalovati); to je pomenilo prvotno tudi v nemščini (got. flōkan tožiti, žalovati), pozneje se je razvil pomen: v žalosti rotiti se, zaklinjati se, kleti. —

Iz tega vidimo, kako se prvotni pomen, ki ga je kak koren imel, v besedah spreminja, t. j. kako se prvotni izraz radi kake podobnosti **prenaša** na druge predmete (**metáfora,**[1] primera, podoba) ali kako se **zamenjuje** ime enega predmeta z imenom drúgega radi kakega odnosa (ali zveze), ki je med njima (**metonimija,**[2] zamenja).

Metaforo (primero) in metonimijo (zamenjo) imenujemo **tropus,**[3] preimemba.

Prvotni pomen se je ohranil le pri majhnem številu besed; velika večina besed je dobila svoj sedanji pomen po prenosbi ali zamenji: jezik je tako rekoč slovar obledelih metafor in metonimij.

§ 298. Če določimo besedam preneseni ali zamenjani pomen, spoznamo dvoje: *a)* ali **prvotni pomen,** ki ga je kak izraz imel, ali pa *b)* prvotno obliko **predmeta,** ki ga kak izraz zaznamenjuje.

---

[1] Gr. *μεταφορά* od *μεταφέρειν* prenesti.
[2] Gr. *μετωνυμία* zamenjava imen.
[3] Gr. *τρόπος* t. j. obrat.

a) Če določimo besedam prvotni pomen, spoznamo, kaj naše besede prav za prav izražajo; iz njih spoznamo, po katerih znakih ali značilnih potezah je človek prvotno kak predmet imenoval, n. pr. živali, rastline, sebe, svojo okolico ter sploh vse pojave tvarnega in duševnega življenja.

Z besedami človek ni zadel bistva stvari ali pojavov, temveč le tisto posebno, včasih čisto slučajno čutno lastnost, ki se mu je zdela za predmet značilna ali vsaj primerna.

Tako je n. pr. mnogo **živali** zaznamoval Slovenec po njihovem glasu, po barvi, po kraju, kjer bivajo itd. *Petelin* ima ime po svojem *petju* (pet-el-in, sor. *peti, pojem); kura* po glasu, ki ga daje (iz *ku*-ra: sor. *ku-jati se*[1]); po podobnem glasu (kujati se) je dobila ime tudi *kavka. Sovo* so nazvali po njenem skovikanju (odtod tudi ime *skovir),* vpitju (beseda sova[2] je sorodna z nem. *heu-len!). Brglez* je dobil ime po svojem cvrčanju (sor. lat. frigulo kričati, dreti se [o kavki]). Po svojem značilnem glasu imajo imena *čuk* (po glasu ču), *kukavica, kokoš, koklja, kokot, pišče,* ker vedno čivka (od *piskati!), ščinkavec* (od ščink). Tudi prvotno ime, ki ga ima *žerjav,* je vzeto po glasu. Po svojem brnenju, ki ga povzroča pri letanju s pokrovkami, ima ime *hrošč* (sor. hreščati, hreščim; zanimivo je, da je dobil po tem šumenju (hreščanju) ime tudi *hrast;* podobno se imenuje po šumenju, ki ga povzroča drevje v njem, šuma = gozd). Po rjovečem glasu (bukati, bučem) ima ime tudi *bik* (iz byk-).

Po barvi imajo imena: *sinica* po sinjem (višnjevem) oprsju. Po svetlikajoči se zelenkasti barvi imata imeni *golob* in *žolna* (sorodno zel-en[3] in žol-t, kar je prvotno pomenilo zelen in rumen). Po žolti, rumenkasti barvi je dobila ime tudi *želva.* Po rjavkasti barvi ima ime *slavec* (sor. rusko solovój, rumenkast). Siva (= sera) barva je dala imena *seru* (brkati sęr), *sercu* (sęrec, Schimmel, serast konj, serasta kobila) in *serki* (sera raca). — Drugi predmeti imajo bolj redko ime po barvi, n. pr. *zlato* (po rumeni barvi: „rumeno zlato“; sor. je žol-t). *Ruda* (sor. je rumen, iz: rudmen).

---

[1] Po metonimiji je nastalo odtod *kujati se:* braniti se, ustavljati se!
[2] Nastalo iz k'ova; omehčani **k'** daje pri nas s.
[3] Zel-en nastalo iz g'hel-.

Po kraju, kjer živali bivajo, so vzeta imena: *jazbec* (starejše jazvec; sor. jazva, luknja, jama, votlina, jazbec = „ki luknje koplje“), *zmija* (sor. z besedo *zem-lja*, ker se po zemlji plazi) itd. Po času, v katerem se skote, so imena: *jarec, jarka, járica, jarče, jarè* itd. (od *jar*, pomladni; n. pr. jaro žito, pomladno žito). Po drugih lastnostih so živalska imena: *junec, junica* (= mladič, sor. nem. jung); *vol* (sor. vel-ik); *krava* in *srna*[1] imata imeni po rogovih (sor. nem. Horn); *pozoj* (sor. zijati); *molj* (ker kupce prahu ali moke na*melje)*.

Rastline imajo imena po sledečih lastnostih: Po barvi se imenujejo *sliva* (iz pridevnika sliv, višnjev), *breza* (= „svetlo“, belo drevo), *detelja* (= „pikasta“ rastlina).

Po obliki so dobili ime *bor* (= iglato drevo, ime po borovih iglah), *osat* (sor. os-ter, bodeča rastlina), *trepetljika* (ker se listi radi tankih, dolgih pecljev vedno tresejo = *trepetajo)*, *topol* pomeni *trepečoče* drevo; tedaj isto, kar *trepetljika.*

Razni deli našega **telesa** se imenujejo po sledečih znakih: *telo* pomeni prvotno iz lesa izrezano podobo, ki se je rabila tudi kot malik; odtod je preneseno na človeško telo; *glava* (sor. *gol)* pomeni prvotno golo glavo, t. j. črepinja, lobanja; *lasje* pomenijo: valoviti kodri; *čelo* je visoki del obraza ali telesa; *grlo* je sorodno z žreti (nastalo iz ger-ti), ker ž njim požiramo; *zob* (sor. *zebe* me = prvotno: trga me, da drgetam; trese me) je organ, ki trga in razkosava hrano; *uho* je organ, s katerim kaj zaznavamo (sor. je *um,* ker moremo s to zmožnostjo kaj zaznati; *pleče* je široki del hrbta; *rebra* (sor. nem. Rippe, Rebe) imajo ime od tega, ker so upognjena, zakrivljena; *laket* ima ime po tem, ker se upogiba, pregiblje; tudi *koleno* (sor. *kolo)* je zaznamovano po tem, ker se vrti, pregiblje.

b) Nekatere besede nam kažejo **predmete** v starejši, prvotnejši obliki; iz njih se dá spoznati starejše, prvotnejše prosvetno stanje kakega naroda.

Starejši besedi *balij* (zdravnik) in *vrač* (zdravnik, kar se rabi še v vzhodnih narečjih) sta pomenili človeka, ki je zdravil z zagovarjanjem (*balĭj* sor. *bajati; vrač* sor. nem. Wor-t, lat. ver-bum, gr. ῥῆμα, nastalo iz ϝρῆμα). Nekdaj smo *belili* jedi samo z mlekom; danes belimo tudi z oljem in ocvirki. — *Cesta* pomeni prvotno uhojena pot; ime: bela cesta, cesarska cesta itd. je za-

[1] Takisto lat. cervus, jelen in nem. Hirsch.

služila šele pozneje; *cepec* pri mlatvi je bil prvotno od drevesa odklan odcepek, na katerem še ni bilo ročnika, gože in jermenov; za plug je rabilo okleščeno drevo, odtod je ime *drevo* ostalo; *dedič* (= dedov pravnuk ali vnuk) kaže, da se je iz početka imenoval tako samo oni, ki je ostal doma na *dedini* (dedovi hiši). *Gumno* (nastalo iz *gu-*, kar je ohranjeno v besedi *gov-edo,* in *mno,* kar je od *meti, manem)* je prostor, kjer govedo žito mane. Beseda *hlev* (izposojeno iz got. hlaiw grobna votlina) kaže, da so bili najstarejši hlevi podzemeljske votline, duplje. Ime *kralj* (nastalo iz korlj) je bilo vzeto okoli l. 800 po Karlu Velikem (Karal, Karl), ki si je podvrgel več severnih in južnih Slovanov; zato se je sprejelo njegovo ime za vladarja sploh; iz tega imena so dobili naslov potem tudi kraljica, kraljìč, kraljična, kraljestvo itd. *Krščenica* pomeni deklo (posla, sužnjo), ki je bila krščena, dočim so bili višji sloji še paganski. Stari *mostovi* niso bili železnobetonski, ampak nekoliko bolj preprosti, kakor ime kaže (sor. nem. Mast, Mastbaum jadrnik, jadrno drevo): zadostoval je hlod ali bruno, ki so ga vrgli čez vodo; od začetka se ni ločil od *brvi* (sor. *bruno).* O *koži* se ni moglo zmeraj peti, da je gladka, ker pomeni prvotno le *kozjo kožo,* kozletino, ki ima dlako (koža nastalo iz kozja); tako kožo so izprva rabili zlasti za obleko; od kozje kože se je preneslo ime pozneje na druge živalske in tudi na človeško kožo. *Pero* je bilo včasih res *pero* (gosje ali kakega ptiča). Beseda *postelja* (sor. *steljem, stlati)* kaže, da so imeli nekdaj skromna ležišča: malo *stelje* ali kaj podobnega, pa se je dalo spati! *Stog* pomeni sedaj kozelc, prvotno pa samo kol, okoli katerega se žito ali seno sklada, kakor je še na Koroškem in Štajerskem v navadi. *Temnica* nam kaže, kakšne so bile nekdaj ječe, v katerih so vzdihovali *jetniki* (jetnik od jeti, za-jeti, -jamem). Imena *torek* (vtori = drugi), *četrtek* in *petek* kažejo, da so Slovenci začenjali teden s ponedeljkom (ne kakor Nemci in Rimljani z nedeljo, tako da je bil četrtek v sredi tedna; *sreda* je vzeta iz nem. Mittwoch). *Veža* je prvotno shramba za saní, *vozove* (korensko sor. je *veža* in *voz)*; veža je pomenila tedaj blizu to, kar dandanes kolníca. *Zagreb* je pomenilo prvotno to, kar okopi, zakopi.

§ 299. Prvotni pomen se more določiti mnogokrat že iz domačih sorodnih besed. Večkrat pa se je ohranil prvotni koren, ki je skupen tudi drugim slovanskim jezikom, samo v kaki

posamezni slovenski besedi; tako besedo moramo primerjati s sorodnimi besedami drugih slovanskih jezikov ali stare slovenščine.

V nekaterih besedah pa se hrani koren, ki ni bil skupen samo slovanskim, temveč tudi drugim indoevropskim jezikom. Zato moremo marsikatero besedo razložiti le po primerjanju s sorodnimi besedami drugih indoevropskih jezikov, zlasti nemščine, latinščine in grščine.

Prvotne korene naših besed hranimo še iz tistih pradavnih časov, ko smo z drugimi indoevropskimi narodi govorili še en skupni jezik in prebivali še v skupni indoevropski pradomovini.

Indoevropska sorodnost pa ni le v posameznih besedah ali korenih, temveč v vsem slovniškem sostavu, v besedotvorju, v sklanji in spregi in tudi v skladnji. In ta sorodnost je tolikanj očitnejša, kolikor starejši so jeziki, ki jih primerjamo. Ako bi vzeli n. pr. našo slovenščino, italijanščino in novo grščino, bi bilo izprva precej težko najti kako skladnost. Ali primerjajmo staro slovenščino, latinščino in staro grščino, pa bomo videli povsod zadosti takega, kar je enako ali podobno ali v vseh treh jezikih ali vsaj v dveh od njih. In vendar je stara slovenščina, kakor nam je ohranjena v najstarejših spomenikih, za tisoč let mlajša od latinščine, kaj šele od grščine! Kolikanj podobnejša je morala biti latinščini in grščini prvotna slovanščina, recimo, ob Kristusovem času! Ako gremo potem v duhu še dalje nazaj, moramo priti naposled do časa, ko so si bili vsi indoevropski jeziki tako podobni, kakor bi bili narečja enega jezika; in navsezadnje moramo priti do neke prvotne dobe, ko so govorili vsi Indoevropci tako enako, kakor n. pr. dandanašnji prebivalci ene vasi ali udje ene družine. To je bil prvotni indoevropski jezik.

§ 300. Pri nekaterih besedah se spozna sorodnost že na prvi pogled, n. pr.:

slov. brat (na Koroškem še brater), nem. Bruder, got. brōthar, lat. frater; gr. *φράτηρ* član istega rodu;
slov. mati, -ere; nem. Mutter, lat. mater, gr. *μήτηρ* (dorsko *μάτηρ*);
slov. sin (iz syn), nem. Sohn (starovisokonemško: sun), gr. *υἱός* (*ὑ-* je nastal iz *su-*);
slov. voda, nem. Wasser (got. watō), gr. *ὕδ-ωρ* (*ὑ-* je nastal iz wu-);
slov. ov-ca, ov-en; lat. ovis, gr. *ὄις* (iz *ὀϝις*);
slov. ten-ek, nem. dünn, lat. tenuis, gr. *τανύω* raztegnem;
slov. noč (iz nokt-), nem. Nacht (iz nokt-), lat. nox, noctis, gr. *νύξ*, *νυκτός*;

slov. miš (iz myš in to iz mūs-), nem. Maus (starovisokonem. mūs-), lat. mus, muris (iz musis), gr. μῦς, μυός (iz μυσός);
slov. (pro)strem, nem. streuen, lat. sterno, sternere; gr. στόρνυμι razprostirati.
slov. srebati, lat. sorbeo, -ere; gr. ῥοφέω (iz srobh-).

§ 301. Prvotni glasovi indoevropskih jezikov so se v posameznih jezikih spreminjali večinoma po stalnih zakonih.

1. Ustničniki (labiali) so v sledečem medsebojnem razmerju:

indoevropski **p, b, bh:**[1]

slov.	nem.	lat.	grško
pluti	Flut	pluvia, dež	πλέω, plovem
bolj-ši	(f)[2]	de-bilis	βελτίων
brat	Bruder	frater	φράτηρ

2. Zobniki (dentali):

indoevropski **t, d, dh:**

tenek	dünn	tenuis	τανύω
pod	Fuß[3] (angl. foot)	pes, pedis	πούς, ποδός
duri	Tür	fores	θύρα

3. Palatalni (omehčani) zaporniki:

indoevropski **k', g', g'h:**

srce (iz srdce[4])	Herz	cor, cord-is	καρδία, srce
zrno	Korn	granum	γέρων, starec (prv. pom. dozorel)
voz	Wagen[5]	veho,[6] vozim	(Ϝ)ὄχος, voz

4. Velarni zaporniki:

indoevropski **k, g, gh:**

klati	(h)[7]	clades	κλάω, lomim
igo	Joch[8]	iugum	ζυγόν
gadati	ver-gessen	prehendo	χανδάνω

---

[1] **bh** je **b**, ki se izreka s pridihom; s pridihom izrekajo n. pr. Nemci svoj **k**, n. pr. k(h)alt.

[2] V nem. je **f**, n. pr. slov. slab, nem. schlafen.

[3] Med samoglasnikoma (n. pr. slov. vedeti, nem. wissen); za soglasniki postane z, n. pr. slov. srdce, lat. cordis (rod.), nem. Herz (got. herto).

[4] Srdce govore še Prekmurci.

[5] Včasih je **k** (ck), n. pr. slov. lizati, nem. lecken, lat. lingo, gr. λείχω.

[6] Včasih je **g**, n. pr. sl. lizati, lat. lingo.

[7] V nemščini je **h** kakor pri omehčanih zapornikih, n. pr. gr. τὸ κράτος, moč, nem. hart, trd.

[8] Včasih je **k** (ck), n. pr. lat. ager, gr. ἀγρός, njiva, nem. Acker.

5. Prvotni s je med samoglasnikoma v grščini izpal, v latinščini in večinoma tudi v nemščini je postal **r**, v slovenščini je za **i**, **u**, **r**, **k** postal **h**, n. pr.

slov.	nem.	lat.	grško
uho	Ohr	auris (iz ausis)	οὖς (iz οὖσος)
snaha[1]	Schnur	nurus	νυός (iz σνυσος)

Drugi soglasniki ostajajo v vseh jezikih večinoma neizpremenjeni.

Besede tujega izvora.

§ 302. Besedni zaklad našega jezika obsega po večini besede, ki so stara dediščina nekdanjega enotnega slovanskega naroda in se nahajajo tudi v sorodnih indoevropskih jezikih. Že zgodaj pa so se začele v jezik vrivati tujke.

Prve tujke so sprejeli Slovani že v prvih stoletjih po Kr., in sicer v vzhodni Evropi od raznih turških plemen, na zapadu pa od Germanov, zlasti Gotov (n. pr. *bukve, cerkev, cesar, deska, hleb, hlev, holm; o-, po-, iz-kusiti* itd.). Število izposojenih besed, ki smo jih prinesli iz prvotne domovine, se je v novi domovini pomnožilo z nemškimi in romanskimi, posebno odkar so naši predniki sprejeli krščanstvo in so prišli v stik s tedanjo prosveto. Nasproti so pa tudi Slovenci vplivali na svoje sosede.

Iz germanskega jezika so n. pr. *barva* (srednjevis. nem. varwe, Farbe), *branjevec*, (bav. nem. Fragner), *bukev*, *bukve* (iz predgot. bōkō, got. bōka Buchstabe), *cerkev* (iz got. kyrikō in to iz preproste grške besede κυρικόν za κυριακόν); *cesar* (iz got. Kaiser in to iz lat. Caesar, *čeber* (stvn. zwibar, zubar), *dreta* (n. Draht), *hip, hipec* (n. Hieb), *hiša* (stvn. hus, sedanje Haus; iz naše besede *hiša* so si Nemci na novo izposodili izraz Keische, Keischler, kar smo si Slovenci zopet nazaj vzeli kot *kajža*); *hleb, hlebec* (iz got. hlaifs, sedanje nem. Laib); *izba* (iz starovisokonem. stuba, kar je iz lat. extufa; iz slovanske besede so napravili Ogri szoba, kar so si Hrvatje in po njih Slovenci zopet na novo sposodili: soba); *knez* (iz got. kunings, sedaj König); *lánec*, lanca (srvn. lanne, veriga in verižica kot nakit); *leščerba* (nem. Lichtscherbe), *lina* (srvn. line, balkon), *lopa* (stvn. louba, n. Laube), *luknja* (stvn. lucka, n. Lücke), *mrha* (stvn. meriha, marha,

[1] Iz: snъha in to iz snusa.

nem. Mähre), *opica* (stvn. affo, angl. ape), *penez* (stvn. pfenning), *post, postiti se* (stvn. fasta, fastēn, got. fastan, držati), *šipa* (n. Scheibe), *škoda* (stvn. scado, Schade), *vitez* (germ. witing), *voščiti* (stvn. wunsken, n. wünschen), *žida* (stvn. sīda, n. Seide), *ž(r)ebelj* (stvn. grebil) itd.

Iz romanskih jezikov so besede, kakor: *bajta* (it. baita, v italijanščini se je razširila po lombardskih Judih; beseda je prvotno hebrejska: bet hiša), *denar* (it. denaro, lat. denarius = desetica); *fužina* (it. fucina kovačnica), *goljuf* (it. gaglioffo), *križ* (iz lat. crux, cis; besedo smo dobili od Romanov, ne po nem. posredovanju), *manjkati* (it. mancare), *peljati* (it. pigliare, vzeti), *pečati se* (it. pacciare) itd.

Iz turškega jezika so n. pr. *čižem, čorba, klobuk, tolmač, top, topor, tovor, žep.*

Iz madžarščine so: *beteg, betežen* (ogr. beteg), *gazda* (ki je izposojeno iz slov. *gospoda*), *lopov* (ogr. lopó, tat), *tolovaj.*

Mnogo naših tujk je takih, kakršne imajo večinoma vsi evropski narodi, ki so jih sprejeli s tujo prosveto. Take tujke so:

Barhan, barhant (iz nem. Barchent; Nemci so dobili tujko od Romanov in ti od Arabcev); *barka,* nem. Barke, lat. barca, gr. *βᾶρις, ιδος,* beseda je izposojena iz koptskega jezika; *češplja (češpa)* je iz nem. Zwetschke in to iz (prunus) sebastica, t. j. sebastska sliva, zvana po mestu *Sebaste* v Samariji, odkoder so jo prinesli ob križarskih vojskah v zapadno Evropo; *črešnja* izvira iz romanščine, iz katere imajo tudi Nemci ime za to (Kirsche); romanske besede so iz gr. *κέρασος,* prvotno pa je beseda maloazijskega izvora; *gumi* (slov. *cedíka*) so poznali že Grki: *κόμμι,* kar je egiptovskega izvora; *gips* (slov. *sadra*) je iz grškega jezika *γύψος,* kar je semitskega izvora; *hruško* smo dobili Slovani iz kurdskega jezika; *jopa, jopica, jopič* (kar imajo vsi Slovani) je iz nem. Joppe; k Nemcem je prišla beseda od romanskih narodov in ti so jo dobili iz arabščine; *fazan,* iz gr. *φασιανός,* fazijski, t. j. ptič iz mesta Fase (Phasis) v Kolhidi; *kostanj* (lat. castanea, gr. *καστανέα*) ima ime po mestu Kástana ob Črnem morju; *brónec, bron,* nem. Bronze (kar so dobili Nemci od Francozov in ti od Italijanov: bronzo) izvira iz mesta Brindisi (aes Brundisínum), kjer so že v starem veku izdelovali sloveča bronasta ogledala; *pergament* koženica, ima ime po mestu Pergamon v Mali Aziji; *kad, kadî* smo dobili iz romanščine,

lat. je cadus, gr. *ὁ κάδος*, vrč, vedro, sod in to je iz hebrejskega *kad; kamra,* nem. Kammer, lat. camera je iz gr. *καμάρα*; *kositer* smo dobili z Romani vred (lat. cassiterum) iz gr. *κασσίτερος*, kar pa je tudi v grščini sami izposojeno; *kumin (kumena, kumina),* nem. Kümmel, lat. cuminum je iz grškega *κυμίνον* in to izvira iz semitskega jezika; *lev,* nem. Löwe, lat. leo, leonis, je izposojeno iz grškega *λέων*; *lilija,* nem. Lilie, lat. lilium je iz gr. *λείριον*; *limona* je iz ital. limone in to iz perzijskega jezika; *olje,* oljka, nem. Öl (stvn. olei) je iz lat. oleum, olea, olīva in to iz gr. *ἔλαιον*, *ἐλαία*; *osel,* nem. Esel, lat. asinus je izposojeno iz nekega maloazijskega jezika; *puška* (iz pukša), nem. Büchse je iz lat. buxis in to iz gr. *πυξίς*, škatla iz pušpanovine (zelenikovine); *sàk, sáka* (s katerim ribe love), nem. Sack, lat. saccus, gr. *σάκ(κ)ος* vreča, je izposojeno iz hebrejskega saq.

Prastare, v prvi dobi izposojene tujke poznamo po tem, da se nahajajo skoro v vseh slovanskih jezikih in so dobile popolnoma domačo obliko na temelju slovanskih jezikovnih zakonov. Take tujke iz starejših dob imenujemo **izposojenke.**

Poleg izposojenk, ki so postale splošna narodna last, imamo tudi novejše tujke, ki jih ne spreminjamo več po domačih jezikovnih zakonih. To so zlasti strokovni izrazi, ki se rabijo v posameznih strokah, n. pr. *šrapnel, poezija, realen, individualen, prozaist* itd. Take izposojenke imenujemo **tujke.**

V preprosti govorici se mnogokrat tudi tujke spreminjajo po domačih jezikovnih zakonih, toda v pisavi hranimo tujo obliko, n. pr. *doktor, januar, februar, april, oltar, angel, spiritual* itd.[1]

Preprosta etimologija.

§ 303. Preprosti narod (ali včasih tudi pišoče občinstvo) si kako besedo po svoje razlaga, pripisujoč ji kriv izvor in zato napačen pomen (preprosta etimologija, Volksetymologie).

Nekatere besede, nastale po preprosti etimologiji, se rabijo v narodnem jeziku in pisavi; nekaj oblik pa živi le v pisavi, dočim jih narod pravilno rabi.

---

[1] V preprostem govoru: *dohtar* (prim. Prešernovo: dohtar, ti jezični dohtar . . .), *april* govore na Notranjskem: *obril* itd.

Rožnik, rožni cvet, junij je n. pr. naslonjeno na r o ž a; prvotnejša oblika je r ž n i, r ž e n i cvet; *svečan* naslanjamo na s v e č n i c o, ker smo pozabili, da je iz korena s é k, sek-ati in torej prav s e č a n, kakor so pisali še starejši pisatelji; *velmož, velmožje,* veljak (kakor da je beseda iz v e l- [velik] in mož); toda beseda je iz v e l- in m o č i, m o r e m, strsl. v e l m o ž a); pravilno pa je: *velmožni* (prid.); nam. pravilnega *zehati* se govori po Gorenjskem in drugod z d e h a t i, kar je naslonjeno na z d i h o v a t i.

Samo v pisavi se rabijo sledeče oblike: *bučela* (nam. b e č e l a, kakor da je sorodno z bučati, bučim); *manjkati* (kakor da je od m a n j -, toda beseda je ital. izposojenka: it. mancare). Pogosto se piše s m o d k a nam. praviln. *smotka* (ker nima beseda nič zveze s s m o d i t i !); semtertja se piše s i n a h a nam. praviln. *snaha* (ker se napačno naslanja na sin).

O rabi besed: pravi pomen ter tropi in figure.

§ 304. Besede moremo rabiti ali v p r a v e m p o m e n u, kakor se navadno rabijo, ali pa v p r e n e s e n e m ali z a m e n j a n e m pomenu (t r o p u s); poleg tega moremo dati besedi poseben pomen tudi po z u n a n j e, t. j. s posebno izreko (v govoru) ali posebno besedno stavo (v pisavi); ta način izražanja imenujemo f i g u r e.

K d a j ima kaka beseda pravi, preneseni ali zamenjani pomen ali kdaj se rabi v posebnem smislu, moremo spoznati iz s t a v č n e z v e z e (konteksta), t. j. iz celega stavka ali govora ali iz okoliščine, v kateri je bila tista beseda izgovorjena.

Tropi nam kažejo, na kakšen način izražamo svoje misli in čuvstva, t. j. kakšne predstave, pojave, predmete, dejanja z u n a n j e g a s v e t a uporabljamo, da izražamo ž njimi svojo n o t r a n j o s t.

1. Metafora.

§ 305. M e t a f o r a (primera, podoba) nastane, ako prenesemo ime *B* na predmet *A* radi kake podobnosti, ki si jo mislimo med predmetoma, n. pr. Pelin je *grenek,* misel je *grenka.*

Naziv *grenek,* ki pristoji v pravem pomenu le pelinu, se prenese na bolestno misel. Primerjana predmeta sta: misel — pelin. Svojstvo, radi katerega je podobnost med predmetoma, je pa: bolestnost (misli) — grenkost (pelina). Primera bi bila: Bolestna misel je *grenka* kot pelin. Enako pravimo n. pr. Trate se *smejejo,* zarja *zlati* nebo. Ko trate cveto, se nam zdi, da je kakor da bi se *smejalo* mladostno otroško lice. Zarja rumena obseva nebo, kakor bi ga z zlatom *zlatila.*

Včasih se oba pojma primerjata z vezniki *ko, kot, kakor;* te vrste primera se imenuje prispodoba (comparatio, Vergleich), n. pr. nebo je jasno ko *ribje oko;* suh kot *poper;* zdrav ko *riba.*

§ 306. Med metafore spadajo 1. ukrasni pridevki (epitheta ornantia) (n. pr. *bela* Ljubljana, *beli* dan, *zlata* kaplja, *zorna* mladost); 2. poosebljenje (personifikacija), (n. pr. solnce *vzhaja, zahaja;* potok *žubori;* trta *rodi,* ogenj *liže* itd.) in 3. stalne rečenice.

Po metafori je nastalo mnogo rečenic, pri katerih se prvotnega pomena več ne zavedamo ali pa nam je celo neznan.

Nekaj zgledov! *Otrok je zlezel v dve gube* (t. j. kakor bi bile na ramah dve gube); *hahljati se* (prvotno pravimo n. pr. Krka hahljá kar na ravnem iz tal kakor iz grla; hahljati se = smejati se, t. j. tak glas dajati, kakor ga daje voda, ko hahlja); *na rovaš dejati* (rovaš pomeni zareza, n. pr. na palici, na lesu, kjer vrežemo več zarez, da zaznamenjujemo kako število; rovaš = število = račun; imava še nekaj na rovašu); *učenci razgrajajo po šoli* (razgrajati od razgraditi; v pravem pomenu se rabi o vodi; voda nasipe razgraja, t. j. ograde podira); *učenci razsajajo* (razsaditi, n. pr. sekiro razsaditi, entstielen; razsaditi = razdejati, pokončati); *po robu se postaviti* (po robu se postavi opeka, kamen; prim. po robu stoječa opeka); *iz ojnic skočiti* (über die Schnur hauen; primera je vzeta od živali, če se splaši in skoči iz ojnic); *preklati se s kom* (= prepirati se; prvotno: s preklami se tepsti); *preglavice komu delati* (preglavica pomeni: omotica, glavobol, muka); *prekositi koga* (v pravem pomenu prekosi samo kosec kosca na travniku); *razuzdan* (razuzdana je v pravem pomenu živina, t. j. če ji snamejo uzdo, da prosto leta); *samopašen človek* (prvotno: žival, ki se stran od črede sama pase; samopašen = ki hoče vse sam

pojesti; sebičen); *v škripcih biti* (v zadregi biti; škripec der Flaschenzug); *tršast, tršav,* tršava živina (*tršast* je od *trš,* štor = ne raste več, torej v rasti zaostaja = slabo raste; v pravem pomenu pravimo *tršast* grm; *tršav* je trs, ako niso mladike lepo otrebljene); *omika, omikan, omikati* (z grebenom se *mika* volna) itd.

V prenesenem pomenu pa rabimo lahko ne le posamezne besede in rečenice, ampak tudi cele stavke in odstavke (alegorija). Sem štejemo pregovore in uganke. Primera se razteza lahko čez celo pesem ali celo povest (n. pr. Prešeren, V spomin Val. Vodniku; Iv. Cankar, Podobe iz sanj, n. pr. „Obnemelost“, „Peter Klepec“, „Vélika maša“).

Zgledi za primero:

Vodnik, Moj spominek: Kdo rojen prihodnjih * bo meni verjel, * da v letih *nerodnih* * *okrogle* sem pel? * *Redila* me Sava, * Ljubljansko poljé, * *navdale* Triglava * me snežne kopé. * Vršaca *Parnasa* * zgolj svojega znam, * inacega glasa * iz gosli ne dam. * Latinske, helenske, * tevtonske učim, * za pevke slovenske * živim in *gorim.* * Ne hčere ne sina * po meni ne bo, * dovolj je spomina: * me pesmi *pojo.*

Župančič, Pesem žebljarjev: Od štirih do ene * od štirih do ene * *so zarje rumene,* * *so trate zelene,* * od štirih do ene * vodà nam kolesa, mehove nam žene, * nad nakli smo sključeni; * vsi, fantje, možje in dekleta in žene * od štirih do ene * že vsi smo izmučeni. * — Pol treh, pol treh * spet *puha* nam meh! * *Žareči žeblji so nam v očeh,* * do osmih zvečer *žeblji, žeblji v očeh.* — *Smo jih v polje sejali?* * *Po polju naši žeblji cveto;* * poglej v nebo: * *vanj smo jih kovali* * od štirih do ene, do osmih od treh, * *da nam bodo tudi po noči v očeh . . .* * Pa ondan sem pred zrcalom postal: * *o, kakor da sem po sebi koval!* * *O, kakor da delam ves božji dan greh* * od štirih do ene, do osmih od treh! * Od štirih do ene, * od štirih do ene * vodà nam kolesa, mehove nam žene, * do osmih od treh * *žareči žeblji, žeblji v očeh.*

2. Metonimija.

§ 307. Metonimija nastane, ako zamenjamo ime enega predmeta z imenom drugega radi kakega odnosa (ali kake zveze), ki je med njima.

Zveza mora biti taka, da predstava enega predmeta zbudi predstavo drugega. Taka zveza (odnos) je n. pr.:

1. med celoto in delom,[1] n. pr. pase pet *repov* (= petero goved); svinjak mu je z *rilci* (= prašiči) natlačen; lenega čaka strgan *rokav* (suknja);

2. med vzrokom in učinkom, n. pr. *prebledeti* (nam. prestrašiti se); če se prestrašiš (= vzrok), navadno preblediš (= učinek); *zardeti* (sramovati se); *z dolgim nosom* (osramočen, prevaran) oditi;

3. med orodjem in opravilom, ki se z njim izvršuje, n. pr. *pero zastavi* komaj (= začne pisati; Preš.);

4. med tvarino in izdelkom, n. pr. Moj *bron* (nam. top) je najden bil v dnu morja (Preš.; napis na zvonu pri sv. Joštu nad Kranjem);

5. med krajem, časom ali opravilom in ljudmi ali drugimi stvarmi, ki so v zvezi s krajem, časom ali opravilom, n. pr. *Ti si tam doma, kjer ima kos mlade* (t. j. v hosti, v odljudnem kraju, kjer ne poznajo olike; pomen: ti nisi olikan); *po kodelji, po preslici v sorodu biti* (= po materi v sorodu biti, ker je kodelja ali preslica znak ženskega posla); *šiba novo mašo poje* itd.;

6. med znamenjem (simbolom) in zaznamovano rečjo, n. pr. *palmova veja* (zmaga; ker so dajali zmagovalcem palme v roke); *sv. križ* (krščanstvo), *oljkova veja* (mir). Zveza pri simbolih je navadno le dogovorjena (običajna) ali tudi samo umišljena, n. pr. *ris* (čutnost), *lev* (napuh), *volkulja* (lakomnost) pri Danteju.

Metonimična je lahko ena beseda ali ena rečenica v stavku ali cel stavek. Včasih se razteza metonimija na celo pesem (n. pr. Vodnikov Zadovoljni Kranjec, Župančičeva Duma) ali celo črtico (n. pr. Ogledalo, Gospod stotnik, Leda itd. v Cankarjevih Podobah iz sanj).

Glede rabe **tropa** pomni:

Če pisatelj rabi primero (podobo), mora biti značilna, da nam misel bolje izrazi kakor navadna beseda; če nima te glavne lastnosti, je le — fraza. Drugič pa je pomniti, da mora pisatelj ostati pri podobi, ki jo je izvolil. Napačno je n. pr. rabil Koseski: *Razdejana po britvi;* če se izvoli podoba *britve,* se mora ostati pri podobi; *britev* ne razdeva, nego le *reže* — njena bistvena lastnost je ostrost. — Pokazal bi vam lahko slovenski

---

[1] Te vrste metonimijo imenujejo nekateri s posebnim imenom sinekdoha (gr. *συν-εκ-δοχή*, so-vzprejetje).

sonet, v katerem je zmešanih pet ali šest različnih podob, kakor bi se pisatelju sanjalo — pravo sračje gnezdo! (Stritar, Kritična pisma, VI.)

3. Figure.

§ 308. Besedam moremo dati lepoto ali globlji pomen tudi po zunanje: s posebno izreko (v govoru) ali s posebno zvezo ali stavo (v pisavi); to dosežemo s figurami.

Figure se delijo v tri vrste: ali damo posebno obliko 1. posameznim glasovom (glasovne figure), 2. posameznim besedam (besedne figure) ali 3. celemu stavku (stavčne figure).

1. Glasovne figure so: *a)* asonanca, če se na kakem kraju ujemajo samoglasniki, *b)* aliteracija, če se ujemajo soglasniki in *c)* stik (rima), če se ujemajo samoglasniki in soglasniki, n. pr. *Dom * razmajál je svoj véliki zvon; * kakor da* ***toži*** *nad mestom Bog, *** ***kroži*** (stik sredi vrstice) *glas vse naokrog, * trka na okna, bije ob duri, * preko* ***streh stresa*** (aliteracija in asonanca) *s peroti * črno grozo dušam nasproti, * plaši in buri, ** ***bega otroka in sega*** (stik) *z mračno* ***rôko*** (asonanca in aliteracija: *otroka — rôko) * starcu v prsi globoko.* (Žup.)

V mnogih rečenicah se združujejo vse tri posebnosti, n. pr. slepa strast *buri in kuri* po človeku; gre za njim čez *drn in strn;* smelo preskoči *rob in glob;* svetni *hrušč in trušč; glad in strad* (Jurčič); zveza za ***boj*** in ***bran*** (Schutz- und Trutzbündnis); ***prah*** bodeš in ***pepel*** (Greg.).

2. Besedne figure:

a) Včasih hočemo dati besedi globlji pomen, kakor ga ima v navadni rabi; tedaj jo izgovorimo *pomenljivo* (z emfazo, émphasis), n. pr. *Smo pa le mož* (Kette); *umrl je mož* (Lavorika na grob možu — Fr. Erjavcu, Greg.). O besedi, ki jo pomenljivo izgovorimo, pravimo tudi, da jo rabimo v *pregnantnem* smislu, n. pr. Pač mnogo moških, malo *mož* naš vek rodí. (Greg.)

b) Če hočemo mirno izraziti svojo nevoljo nad kom, rabimo ironijo (podsmev), n. pr. Ta je pa *lepa!* To je *cvet!* Ti si *pravi junak!* — Poezije ne more človek ne jesti ne piti, *ni torej za nobeno rabo.* (Cank.)

Ironija v hujši obliki je *sarkazem,* n. pr. *„Boga hvali — pa umri!“* je rekla žena Jobu, ležečemu na gnoju.

c) Če metafore pretiravamo, dobimo *hiperbolo* (grško ὑπερβολή). N. pr. Kri, po Kranji, Korotani prelita, *napolnila*

bi jezero. (Preš.) — Za gradom teče rdeča kri, *da b' gnala mlinske kamne tri,* t. j. *potok* krvi. — Hiše so se po noči videle tako blizu in tako majhne, da bi se človek sklonil *ter pokril z dlanjo vso dolino.* (Cank.)

č) Nasprotna od hiperbole je *litóta* (grško λιτότης skromna trditev); namesto da bi povedali kako stvar naravnost, rabimo nikalnico ali nasproten izraz, n. pr. *to ni dobro* (mesto: je slabo), *to ni najlepše* (m. je grdo). — Pamet je vsakemu človeku *kolikor toliko* (= zelo) potrebna. (Strit.)

d) Včasih stavimo dve besedi v nasprotje, da jih poudarimo: *antiteza, paradokson, klimaks* in *oksimoron.* S tem, da prvo besedo izgovorimo s poudarkom, pripravimo pot za umevanje druge, n. pr. Ne *združenja* — *ločitve* zdaj so časi! Prej *bogstvo* mi — zdaj lepa *stvar. Molče trobental* bo. (Preš.) — Oksimoron je n. pr.: Pú — pesnik je še *na tleh brez tal* (Žup.) — Saj smo si bratje, kaj bi *tuleč molčali.* (Cank.)

2. *Stavčne figure* nastanejo, kadar damo celemu stavku posebno obliko: *nagovor* (apostrofa, gr. ἀποστροφή), *retorično vprašanje* (na katero ne pričakujemo odgovora), *aposiopeza, anafora;* nagovor je n. pr. „Al' jezero, ki na njegà pokrajini stojiš, ni, Črtomir, podoba tvoja? (Preš.); retorično vprašanje: Kje bratoljubja si videl oltarje? (Preš.) Z aposiopezo zamolčimo konec misli, da ravno s tem učinkujemo, n. pr. „Takoj tiho, če ne —!“ Anafora je, če besede ponavljamo ali če več stavkov z isto besedo začenjamo, n. pr. Zvezde iz dalje mi brlijo, * brez občutka migajo; * *zvezde* nič ne govorijo, * *zvezde* nič ne čutijo. (Jenko.) — Poseben poudarek dosežemo s ponavljanjem, n. pr. Kaj te je prineslo semkaj *in te je?* (Levstik.) Nikoli nisem slišal tega čudnega imena *in ga nisem.* (Strit.) Kako se zdaj vse rado ima *in se ima!* (Jurč.)

IV.

O stavku.

§ 309. V slovnici delimo govor v posamezne enote: v stavke, besede in glasove. V živem govoru pa ti deli niso ločeni, temveč so med seboj v določenem razmerju in tvorijo organsko celoto.

Najmanjša govorna celota, ki izraža kako misel, je stavek. Stavek je z besedami izražena misel.

Najimenitnejša beseda v stavku pa je glagol, t. j. določeni glagol (gl. § 220.), na katerega se nanašajo vse druge besede v stavku.

Vsak določeni glagol pa znači kako dejanje (n. pr. *pišem*, učenec *piše*) ali stanje (n. pr. *stojim,* učenec *stoji*) in tedaj vselej nekaj pove; zato se v stavku imenuje **povedek** (predikat). Pove pa določeni glagol vedno kaj o kaki osebi ali stvari; to osebo ali stvar imenujemo v stavku glagolsko osebo; glagolska oseba se imenuje tudi **osebek** (subjekt).

Vsak določeni glagol izraža tedaj dvoje: 1. kako dejanje ali stanje in 2. tisto osebo ali stvar, ki ono dejanje izvršuje ali v onem stanju biva. Zato je v določenem glagolu obsežen vedno tudi osebek.

Osebek ni posebna beseda v stavku, ampak je že izražen v določenem glagolu.

Ko izrečem *pišem, pišeš, učenec piše; sedim, sediš, učenec sedi,* izrečem predstavo pisanja in sedenja ter hkrati tudi predstavo tiste osebe, na kateri opazimo pisanje in sedenje.

Iz tega sledi, da druži določeni glagol v sebi osebek in povedek in je že sam zase stavek.

Glagolska oseba, zlasti tretja, potrebuje večinoma še posebne besede, ki natančneje določuje, na koga ali na kaj moramo misliti pri tretji osebi. Določilo glagolskega osebka je **osebkova beseda,** t. j. kak samostalnik ali druga beseda, ki ima veljavo samostalnika; le-ta stoji v imenovalniku, pri velelniku pa v zvalniku, n. pr. *Učenec piše* (osebkova beseda stoji v imenovalniku), *učenec, piši!* (osebkova beseda stoji v zvalniku).

Zgled. *Učenec piše. Piše* je povedek, ki obsega v svoji obliki že tudi osebek; osebek je tretja glagolska oseba, ki jo je treba še posebej določiti, da je vsebina povedka jasnejša: *učenec* piše; *učenec* je osebkova beseda.

§ 310. Včasih osebkove besede ne moremo izraziti s posebno besedo, ker je ne poznamo ali je nočemo izraziti; toda z glagolom vendar povemo, da biva, četudi nam ni znano, kaj je ta osebkova beseda. Stavki, kakor *bode me, trga me, zebe te, zabolelo nas je; bliska se, grmi, daní se, dežuje* itd. so popolni stavki s povedkom in osebkom; nedostajajo jim le osebkove besede.

Tvoriti moremo stavke tudi brez glagola. Ako n. pr. vprašam učenca, je li spisal nalogo, bo odgovoril: „*Spisal.*“ Odgovor obsega le določeni glagol in je že zase stavek. Takisto je stavek, če odgovori: „Sem“, ali „Dà!“ Stavek je tudi, če odgovor ne potrebuje glagola; če vprašam n. pr. učenca, kaj je spisal, bo odgovoril: „*Nalogo.*“ V takem primeru je potrebna za odgovor samo ena beseda, vse drugo je obseženo v okoliščinah (v mislih tistega, ki govori). Stavke tvorimo tudi z medmeti (n. pr. *pst!*), zvalniki in velelniki. Bistvo stavka je v tem, da s kako besedo izrazimo misel; obseg misli je seveda lahko neznaten in more obsegati samo eno točko. Pomni pa: stavka ni, če z besedami ne izrazimo misli, t. j. če z besedami nič ne povemo; ako izgovoriš n. pr. besede: *Vsak pošten človek pametno*, nisi oblikoval stavka, ker te besede nimajo nobenega zmisla.

§ 311. Mimo osebkove besede in povedka morejo obsegati stavki še sledeče stavčne člene: 1. **prilastek** (atribut), ki pojasnjuje obseg samostalnih imen, n. pr. *Zelen* mah obrašča *zrušene* zidove, veter skóznje diha *žalostne* glasove (Jenko); 2. **predmet** (dopolnilo, objekt), ki dopolnjuje pomen glagolov, pridevnikov in samostalnikov, n. pr. Trpljenje poveliča vsakega *človeka.* Snaga je *Bogu* draga; 3. **prislovna določila** ali prislovja (adverbialija), ki določajo kraj, čas, način, vzrok itd. kakega dejanja, n. pr. Strela *rada* udari *dvakrat v eno mesto.*

Stavek, ki ima le osebek in povedek, ali ki je povrhu razširjen po prilastku, dopolnilih in prislovnih določilih, se imenuje **prosti stavek.**

Prosti stavek more imeti več istovrstnih členov, več osebkovih besed, predmetov, prilastkov (toda povedek more biti le eden), n. pr. *Na suhi zemlji in na morju* občudujemo veličastvo narave. (Bezjak.) Za ohranitev zdravja je potreben *čist zrak, svetlo in snažno stanovanje, pravilno sestavljena hrana, primerna izmena med delom in počitkom, trezno življenje, kretanje v prostem zraku, pogostno kopanje, zmernost v jedi in pijači, pametna razvedrila.* (Dr. Vedenik.)

Zloženi stavek.

§ 312. Ako združimo dva ali več prostih stavkov v eno celoto, dobimo zloženi stavek; posamezni stavki zloženega stavka so med seboj v istem razmerju kakor členi prostega stavka.

Tisti stavek, kateremu so drugi stavki podrejeni, se imenuje **glavni stavek**; podrejeni stavek se imenuje **odvisni stavek.**

Znak glavnega stavka je nadrednost, znak odvisnega stavka pa podrednost. Od glavnega stavka moremo vprašati po vseh drugih, njemu podrejenih stavkih, od zavisnika pa ne moremo vprašati po glavnem stavku, n. pr. *Prijatelj mi je obljubil* (= glavni stavek; kaj je obljubil?), *da pride danes k meni* (= odvisni stavek, ki natančneje določa misel glavnega stavka). — *Danes ne morem iti v šolo* (= glavni stavek; zakaj ne?), *ker sem bolan.*

Delitev stavkov po vsebini.

§ 313. Po vsebini, ki jo stavki, bodisi glavni ali odvisni, izražajo, delimo stavke v **štiri** vrste:

1. V izjavne stavke, t. j. take, ki kako trditev naznanjajo ali dopovedujejo, n. pr. *Zgodovina Rima je zgodovina človeške omike* (S. Rutar). *Star pregovor pravi, česar se Janezek nauči, da to tudi Janez zna.*

2. V vprašalne stavke, n. pr. *V latinskih šolah se uče za duhovne, jeli?* (Stritar.) *Ako se popači naš mladi rod, kam naj potem stavimo svoje upanje?* (isti). *Ali sem vas s svojim dokazovanjem prepričal, ali ne, meni ni znano* (Škrabec).

3. V velelne in 4. želelne stavke (glej o teh § 256 in 257).

Stavki vseh štirih vrst morejo biti ali trdilni (afirmativni) ali nikalni (negativni).

Premi in zavisni govor.

§ 314. Govor kake druge osebe navedemo lahko **dobesedno** (direktno), t. j. tako, kakor ga je kdo govoril, ali pa v **zavisni** (indirektni) obliki z veznikom **da**, ki pa se v nadaljnjem pripovedovanju lahko opušča.

Zaimki premega govora se v zavisni obliki izpreminjajo glede na osebo, ki pripoveduje tuji govor.

Premi govor označujemo navadno z narekovajem („“), pred katerim stoji po **napovednem** stavku dvopičje.

Premi govor.

1. *Kristus nam veli: Ljubite se med seboj!*

2. *Krpan odgovori: „Lepa hvala vam bodi za pisemce, da ga bom v zobe vrgel vsakemu, kdor me bo ustavljal na cesti. Pri vas pa ne bom ostajal čez noč, ako se vam ne zamerim s tem.“*

3. *Cesar mu dé: „Nič se ne boj; to bom že poravnal sam brez tebe.“*

4. *„Idi v mesto,“ so mi rekli oče, „ter nakupi, česar potrebujem za praznike.“*

Zavisni govor.

1. *Kristus nam veli, da naj se ljubimo med seboj.*

2. *Krpan odgovori, da jim bodi lepa hvala za pisemce, da ga bo v zobe vrgel vsakemu, kdor ga bo ustavljal na cesti. Pri njih pa (da) ne bo ostajal čez noč, ako se jim ne zameri s tem.*

3. *Cesar mu dé, da se naj nič ne boji; (da) to bo že poravnal sam brez njega.*

4. *Oče so mi rekli, da naj grem v mesto ter nakupim, česar potrebujejo za praznike.*

Nepopolni stavek.

§ 315. Prosti in zloženi stavek nimata včasih vseh členov, ki jih oblika stavka zahteva, a jih lahko dopolnimo v mislih, ker so obseženi v okoliščinah. Tak stavek je po obliki nepopoln (eliptičen) stavek, po zmislu (vsebini) je popoln; rabimo ga zlasti v živahnem govorjenju.

V nepopolnem stavku je izpuščen kak del, ki se sam ob sebi razume, ali ki ga moremo iz drugega stavka povzeti, in sicer:

1. povedek, n. pr. *Ko moj oče to zaslišijo, klobuk s kljuke, palico v roke* (t. j. vzamejo) *ter kratkim pótem k sodbi* (t. j. gredo)! (Levstik.) — *Mi o volku* (t. j. govorimo), *volk iz lesa* (t. j. pride). — *Hiša na glasu, a mačka lačna.* — *O božiču pod streho, o veliki noči za pečjo.* — *Trata, nagnjena proti poldnu, zadaj breg z gostim grmovjem, izmed katerega se dvigujejo semtertja ter se prijazno svetijo bela brezova debla, na levi podolgovat hrib, na grebenu mu gleda bela cerkvica izmed temnega smrečja* (Stritar). — *Dim . . .*

Naskok! Polna in glasna ravan: bajoneti, rjovenje, grmenje topov, da se tresejo griči . . . Pok granate — in naokrog se napravi strašen kup krvi, prsti, mesa in kosti (Fr. Bevk). Včasih se izpušča samo pomožni glagol ali vez, n. pr. *Zapihal jug . . . v panjóve zadiši bučelam ajda* (Žup.).

2. osebkova beseda ali kak drug člen, n. pr. *Visoko letal, nizko padel* (nam. človek, ptica . . .). *Tatiče obešajo, tatove izpuščajo* (nam. ljudje, oblasti). *Dobro jutro!* (nam.: Bog daj!) *Z Bogom!* (nam. hodi!)

3. Včasih je izpuščen glavni stavek in odvisnik dobi pomen in veljavo glavnega stavka, n. pr. *Da mi je za zarjo blesteče pogledati — in kaj ljubega, dobrega ti povedati — v teh težkih dneh, o domovina* (Žup.). *Ko bi bila že pomlad! Da bi te pamet srečala!*

Priredje, podredje in perioda.

§ 316. Če združimo dva ali več glavnih stavkov v eno celoto, dobimo **priredje.**

Zvezo glavnih in odvisnih stavkov imenujemo **podredje**; odvisni stavki so dodani glavnemu stavku v dopolnilo. Odvisniki so *a)* ali neposredno odvisni od glavnega stavka (odvisniki 1. stopnje) ali *b)* podrejeni kakemu drugemu odvisnemu stavku (odvisniki 2. stopnje); nadredni glavni ali odvisni stavek se imenuje vodilni stavek.

N. pr. *Kadar so kaplje, ki padajo iz oblakov, izredno velike in goste, tako da dežuje, kakor bi iz škafa lilo, pravimo, da se je oblak utrgal, dasi s temi besedami ne zadenemo bistva prikazni, ki jo tolikrat opazujemo.* Ta zloženi stavek je sestavljen iz enega glavnega in sedem zavisnih stavkov: glavni stavek: *pravimo;* trije izmed zavisnih stavkov določujejo glavni stavek neposredno kot odvisniki 1. stopnje: *kadar so kaplje izredno velike in goste; da se je oblak utrgal; dasi ne zadenemo bistva prikazni;* trije določujejo odvisnike 1. stopnje ter so zato odvisniki 2. stopnje: *ki padajo iz oblakov; tako da dežuje; ki jo tolikrat opazujemo;* sedmi stavek pa je celo odvisnik 3. stopnje: *kakor bi iz škafa lilo.* (Bezjak.)

Po redu, v katerem se vrsté odvisniki z glavnimi stavki, razločujemo:

a) sprednje stavke, n. pr. *Kdor dušno živi,* ne umrje;

b) srednje stavke, n. pr. Na tako mesto, *kjer je kdo z nesrečno smrtjo umrl,* se meče vejica ali kamen ter se govori: Bog se usmili tvoje duše (Levst.);

c) poslednje ali zadnje stavke, n. pr. Premalo ga poznam, *da bi ga mogel pravično soditi.* (Stritar.)

§ 317. Obsežna, umetno sestavljena skupina glavnih in odvisnih stavkov se imenuje **perioda.**

Perioda ima dva dela (prorek in porek), ki se nanašata drug na drugega ter tvorita lepo zaokroženo celoto. Prvi del misel, ki jo v periodi izražamo, pripravlja, drugi del jo izpeljuje in zaključuje. Prorek je poreku prireden ali podreden; priredje je večinoma protivno ali vzročno.

Vsak del periode obsega lahko po več prirednih stavkov ali manjših podredij, ki se imenujejo členi periode.

N. pr. *Ko zemlja razpokana proti nebu zeva; ko cvetica na polju žalostno velo glavico poveša; ko žejna žival zastonj pijače išče po izsušenem potoku; ko žaba hripavo v vejevju kliče dežja z neba; ko se kmetič skrbno ozira po oblakih, ki se počasi zbirajo na nebu* (= prorek): *o kako dobro, kako blago deje tedaj človeku, če prišumi težko pričakovani dež* (= porek; Strit.).

Priredje.

§ 318. Posamezni členi v priredju so ali med seboj zvezani po prirednih veznikih ali pa stoje brez zveze (asindetično); n. pr. *Zgled očetov ti bodi pred očmi* ***in*** (= veznik) *dika domovini boš kedaj* (Strit.). Brez veznika: *Čez pólje, oj čez pólje — s procesijo gredó, — naprej neso mi križe, — za križi mi pojó* (J. Kersnik).

V kak glavni stavek vrinemo včasih kak drug stavek, ne da bi s tem predrugačili obliko prvotnega stavka; ta vrinjeni stavek imenujemo parentezo (vrinjeni ali vmesni stavek), n. pr. Še Bog, *pravijo,* nas ne izkuša čez naše moči (Strit.). Mojih besed resnico — *da bi tako ne!* — izpričujejo, *žal,* premnoga dejstva (Levst.).

§ 319. Vsebina posameznih stavkov je določena po nekem razmerju; po tem delimo priredje v več vrst, in sicer:

1. V **vezalno** (kopulativno) priredje, kjer so posamezni stavki po vsebini enaki ali sorodni.

Vezalni vezniki so: *in, pa, ter, tudi; ne le — ampak tudi; potem, nato; vrh tega; nikar, nikar pa da;* prislovi: *včasi — včasi, zdaj — zdaj, nekaj — nekaj,* členki: *takisto, namreč, zlasti* itd.

N. pr. *Saj še berača ne gonimo od praga,* ***nikar*** *pa vas! Zgodovina nam kaže* ***ne le*** *lepa in slavna dela,* ***temveč tudi*** *strasti in hudobije.*

Če združimo več stavkov, stoji veznik ***in*** navadno samo pred poslednjim členom; v živahnem govoru ga lahko popolnoma izpustimo (brezvezje, asyndeton), ali pa ga ponavljamo pred vsakim členom (mnogovezje, polysyndeton); n. pr. Bogat graščak je iskal učitelja svojim otrokom. Zvedel je zame in lotil sem se pretežavnega dela. *Z otroki po vrtu skakal, kólca prepeljaval, na oslu jezdaril, o prilikah na lov hodil, ptiče lovil, spomladi časi tudi bučele ogrebal, uklanjal se, pri jedi molčal, ko bi bil najrajši govoril, otroke v Ljubljano k izkušnji vodil, kričal, lasàl, klečat deval, svaril in svarjen sem bil 2 leti, 5 mesecev in 3 dni.* (Levstik.) Mnogovezje: *Vali se* ***in*** *hrka* ***in*** *vre* ***in*** *kipi.*

2. V **protivno** (adverzativno) priredje, kjer je vsebina posameznih stavkov med seboj v nasprotju.

Protivni vezniki so: *a, ali* (= toda), *pa (pak), toda, vendar, le, samo; ne — ampak, ne — nego, temveč, ne — marveč, ali — ali.*

N. pr. *Bil je tak netek, da so ljudje zmerom jedli,* ***pa*** *vendar niso bili nikdar siti.* (Levst.) *Dela je dosti,* ***a*** *moža ni, da bi se ga lotil.* (Levstik.)

3. V **vzročno** (kavzalno) priredje, v katerem utemeljuje drugi stavek veljavnost prvega.

Vzročni vezniki so: *zakaj, kajti, saj, sicer, namreč;* n. pr. *Začni piliti in mikati, kajti gradivo ni vse predivo.* (Slomšek.) — *Počakaj, saj ne gorí voda!*

4. V **sklepalno** (konsekutivno) priredje, v katerem obsega drugi stavek to, kar se dá sklepati ali kar izvira kot posledica iz prvega stavka.

Sklepalni vezniki so: *torej, tedaj, zato, táko (tak);* n. pr. *Stara slovenščina le imej svoje pravice; naši zato ne jemljimo njenih!* (Škrabec). *Izkušnjave so povsod, torej bodi vedno pazen, da vanje ne zabredeš.*

Opomnja. Zmisel stavka se ne spremeni, čeprav priredne veznike opuščamo, n. pr. *Srce je nevaren modrijan; izgubljen je* (brez veznika!), *kdor ga posluša!* (Strit.) *Redka cvetica je sreča; išče je vsak, najde jo malokdo* (isti).

Podredje.

§ 320. Odvisni stavki določajo glavni stavek tako, kakor določajo posamezni členi povedek v prostem stavku.

Odvisni stavki se imenujejo po tistem stavčnem členu, namesto katerega stojé. Odvisni stavek je:

a) osebkov stavek, če stoji namesto osebkove besede, n. pr. *Lažnivec* krade; *lažnivec* je osebkova beseda; namesto te rabimo lahko stavek *Kdor laže,* krade; *kdor laže* je osebkov stavek;

b) povedkov stavek, če stoji namesto povedka, n. pr. namesto *Bog je* ***stvarnik*** *neba in zemlje* lahko rabimo stavek: *Bog je,* ***ki je ustvaril*** *nebo in zemljo;*

c) prilastkov stavek, če nadomešča prilastek, n. pr. *Kraj,* ***kjer stojiš,*** *je posvečen;*

č) predmetni stavek, če nadomešča predmet glavnega stavka, n. pr. *Vprašal me je,* ***kam naj se obrne;*** *vprašal me je,* ***kdaj pride do mesta;*** stavka naznanjata predmet vprašanja; vpraša se po kraju in po času;

d) prislovni stavek, če nadomešča kako prislovno določilo, n. pr. Namesto *V lepem vremenu* (prislovno določilo časa) *pojdemo na izprehod* moremo reči: *Kadar bo lepo vreme* (časovni zavisnik), *pojdemo na izprehod.* Prislovni odvisniki naznanjajo razen kraja, časa, načina in posledice še vzrok ali razlog, sredstvo, namen (smoter), pogoj in dopustitev.

§ 321. Odvisniki se ločijo po vnanje od glavnih stavkov v tem, da so zvezani z njimi s posebnimi besedami, in sicer:

1. s podrednimi vezniki, n. pr. *da, če, ker* itd.;
2. z oziralnimi zaimki, n. pr. *kdor, kar, kateri* itd.;
3. z vprašalnimi zaimki, n. pr. *kaj, ali, li, jeli* itd.

Po tem delimo odvisnike v tri vrste: 1. **v odvisnike s podrednimi vezniki** (konjunkcionalni stavki); 2. **oziralne** (relativne) stavke in 3. v **odvisne vprašalne** stavke.

Odvisni vprašalni stavki so n. pr.: Poglej, *če je že prišel hlapec.* — Ne vem, *če bi znal pravo pogoditi.*

Glede odvisnih vprašalnih stavkov pomni, da se ne sme rabiti *„da“* (po ital.); **napačno** je n. pr. *Ne vem, kedaj da vam povrnem vse dobrote* (Cankar; prav: kedaj vam povrnem). *Kakšna da je vojska, to povej, Matijče* (Cankar; prav: kakšna je vojska . .). *Ko sem videl, kdo da je tam* (prav: kdo je tam).

Rabiti odvisnike **brez veznika** *da* je franc.-nem. posebnost; **napačno** je n. pr. *Zjutraj je prišel čuvaj; menil je, o deklici ne bo več sledu* (Milč.; prav: menil je, **da** o deklici . . .).

Osebek.

§ 322. O osebku glej § 309 in 310.

Osebkova beseda more biti:

1. kak samostalnik ali kaka druga beseda, ki jo rabimo samostalno, t. j. pridevnik, števnik, zaimek itd., n. pr. *Škoda* modrí. *Mokri* se ne boji dežja. — *Skoro* še ni zajca ujel. — *Abc* je črkopisu ime. — *Bes te plentaj!* je ljudska kletvica.

Pri nikalnem glagolu *ne biti, ne ostati* je osebkova beseda v rodilniku, n. pr. *Ni kruha* brez truda. *Očeta* in *matere ni* doma. Če *mačke ni* doma, miši plešejo. *Delavcev ni bilo* na polju. *Ne* bo *me* več k vam.

Takisto stoji rodilnik pri glagolu *sem, biti* in podobnih glagolih, kakor *zbrati se, priti, preostajati, nedostajati, pasti, živeti* itd., kadar jih rabimo v 3. os. edn. srednjega spola (nam. osebka stoji **delni rodilnik**), n. pr. Pridnemu bo preostajalo *kruha.* Bilo je *vina* in različnih *jedi,* da se je miza šibila. Na semnju je bilo *ljudi,* da se je vse trlo. Tam se zbere *ljudi* kakor *listja* in *trave* (Levst.). Nedostajalo (manjkalo) je *kruha* in *vina.* Še *tega* se manjka.

2. glagolski nedoločnik, n. pr. Dober kralj *biti* je težka naloga. *Molčati* ni nobena umetnost, pa je vendar težko.

Osebkovo besedo nadomešča osebkov stavek, ki se veže z glavnim stavkom:

1. z oziralnimi zaimki *kdor, kar, kateri, ki* itd., n. pr. *Kdor stoji pod kapom,* je moker. Hudobec je, *ki svojih staršev ne spoštuje* (Slom.);

2. z vprašalnimi zaimki *kdo, kaj* itd., vprašalnimi členki *kako, koliko, ali, li* itd., n. pr. *Kaj je človek bil,* se dá uganiti; *kaj bo,* s časom razjasniti. Ni nam znano, *ali posije solnce tudi pred naša vrata;*

3. z veznikom *da,* včasih tudi *če,* n. pr. *Da Bog za nas skrbi,* to nas tolaži vse žive dni. Največja nesreča je ta, *če kdo sovražnike svoje za prijatelje ima* (Slom.).

Povedek.

§ 323. O povedku glej § 309.

Kot povedek nam rabi določeni glagol, bodisi pravi ali pomožni, t. j. *biti, sem,* ki nam rabi kot vez (kopula), n. pr. *Molitev je hladilo ubogemu srcu. — Študent **ni** karsibodi; gospod je, lepo oblečen, pod streho in pri lahkem delu.* (Fr. Bevk.)

§ 324. Nekateri glagoli, in sicer pomožniki, kakor *biti, postati, nastati, ostati* itd. in povratniki *zdeti se, imenovati se, klicati se* itd. zahtevajo še posebnih pojasnil, ki določajo glagol. Tako pojasnilo imenujemo **povedno (povedkovo) določilo.**

Povedno določilo more biti:

1. Povedni imenovalnik, n. pr. Prijatelj je *zdravnik;* sem *priden;* vsa zemlja *je Gospodova.* Zdiš se mi *nesrečen.* Vrnil se je *zdrav in vesel. V take misli zatopljen* sem hodil danes po mestu. Po kamenju hodi *bos.* Tam leži *pokopan.* Reci, naj bo to kamenje *kruh.* Beseda je *meso* postala.

2. Povedni rodilnik, n. pr. Bodimo *dobre volje; dobrih rok* biti. Slomšek je bil *blagega srca.* Ti spisi so *Antona Martina Slomška.*

3. Povedni dajalnik, n. pr. Glej, star sem in težko mi bo *samemu.* Daj nam biti *milim in dobrim.*

4. Povedni tožilnik, n. pr. Našli so ga *mrtvega.* Bil je izvoljen *za kralja;* imenovan je *za učitelja* (ali orodnik: *učiteljem;* v množini: imenovani so bili *učitelji).*

5. Kak sklon s predlogom; n. pr. Bodite *brez skrbi. S srcem obupnim* si prišel domu. (Preš.)

§ 325. Povedno določilo more namestovati tudi odvisni stavek (povedkov stavek), n. pr. prosti stavek: Bog je *pomočnik* v sili; povedkov stavek: Bog je, *ki nam pomore* v sili. — Ti nisi, *kar si domišljuješ.* — Ščuka je v vodi to, *kar volk v gozdu.*

Neslovansko je rabiti abstrakten samostalnik kot povedek, n. pr. Bog je *neskončno usmiljenje* (slov.: Bog je *neskončno usmiljen*). Ona je *sama nedolžnost* (slov.: *sama nedolžnost jo je*).

Vezanje povedka z osebkom.

§ 326. 1. Vezanje povedka z eno osebkovo besedo.

Povedek se vselej ujema s svojim osebkom v spolu, sklonu in številu.

Kadar tvori osebkovo besedo kak števnik (od pet začenši) z delnim rodilnikom, stoji določeni glagol v edn. srednj. spola, povedno določilo pa se ujema z delnim rodilnikom v sklonu, spolu in številu, n. pr. Veliko *ljudi je razgrinjalo* svoja oblačila po poti. *Kar jih je bilo pravičnih,* vsi so bili oteti.

Z osebkovo besedo v ednini se druži povedek ali povedno določilo večkrat v množini moškega spola, in sicer:

a) kadar govorimo o osebah, katere posebno spoštujemo, n. pr. *Oče bolehajo. Mati so umrli.* — *„Ali so gospod Kriton doma?“ „„Doma so, pa spe; ostro so mi prepovedali, da jih ne zbudim pred eno uro, tudi če bi voda gorela.““* (Strit.)

b) Kadar je osebkova beseda kako skupno ime, kakor *gospoda, družina, žlahta, deca;* n. pr. *Gospoda so vsi malojedni.* — *Prišli k njej so žlahta njena.* (N. pr.)

Beli Kranjci in Prekmurci govore: *deca govorijo; gospoda se šetajo; družina delajo.*

2. Vezanje povedka z več osebkovimi besedami.

Kadar ima stavek dvoje ali več osebkovih besed, tedaj stoji določeni glagol, kakor tudi povedkovo določilo v ednini, dvojini ali množini; in sicer:

a) v **ednini,** če se smatrajo vse osebkove besede za eno celoto, posebno pri sorodnih rečeh. Ako so osebkove besede raznega spola, tedaj se ravna spol po bližnjem imenu.

N. pr. *Laž in zvijača pogine, le resnica in pravica ostane. Delo in čas dela bodi starosti in moči primeren!* — *Strah in trepetanje je prišlo nad mene.* (Dalmatin.)

b) v **dvojini,** če se govori o dveh osebkih v ednini, katerih si ne mislimo kot eno reč ali celoto. Ako sta osebka raznega spola ali razni osebi, ima moški spol prednost pred ženskim in ženski pred srednjim; enako tudi prva oseba pred drugo in druga pred tretjo. Isto velja za **množino.**

N. pr. Pesnik in dva ribiča *veslajo* na morju. (Pregelj.) Krompir podoravajo; dekli in dve dninarici ga *pometavajo* pod brazdo. (Finžgar.) — Ljudje so se spet vrnili v kraje, odkoder so jih *prinesle noge, konji in kola.* (Milč.)

Opomba. Včasi stoji namesto ednine dvojina, ker imamo dva osebka v mislih, od katerih pa se eden izraža z orodnikom; n. pr. *Vsako nedeljo greva z očetom v mesto (= greva jaz in oče v mesto).*

Prilastek.

§ 327. Samostalnike ali samostalniško rabljene besede pojasnjujemo s prilastki. Prilastki morejo biti priredni ali podredni.

1. **Priredni** prilastki se ujemajo s samostalnikom v sklonu, spolu in številu, samostalniški le v sklonu. Za priredne prilastke nam rabijo:

a) Pridevniki, deležniki, pridevni zaimki in števniki, n. pr. *Dober* glas seže v *deveto* vas.

b) Samostalniki, ki stoje navadno za imenom, ki ga pojasnjujejo, n. pr. lev *kosmatinec* (= *kosmati* lev), vojaki *junaki* (= *junaški* vojaki), čebela *delavka,* mojster *skaza;* vezaja pri samostalniškem prilastku ne pišemo, n. pr. možicelj vstajač (**ne:** možicelj-vstajač!).

Neslovenski je n. pr. vzor-mož (slov.: vzor *moža* ali *vzoren* mož), vzor-delo (slov.: *vzorno* delo) itd.

Neodvisen samostalniški prilastek se imenuje **pristavek** (apozicija), n. pr. *kralj* Peter, *kraljevič* Aleksander, *doktor* Prešeren, *pisatelj župnik* Finžgar; *mesto* Ljubljana, *reka* Sava.

Če je pristavek poudarjen, stoji za imenom, ki ga pojasnjuje, n. pr. Kralj Matjaž, *slovenski narodni junak,* spi pod Triglavom, *najvišjo goro na Slovenskem.*

c) Samostalnik kot povedni prilastek, ki se s členkom **ko(t)** prideva povedku v dopolnilo, n. pr. *Kot značajen človek* živim in *kot značajen človek* umrjem (Cankar.) — *Kot vdano jagnje* na oltarju padi! (Cegnar.)

2. **Podredni** prilastki se pridevajo samostalniku v rodilniku ali v kakem odvisnem sklonu s predlogom.

§ 328. O rabi podrednega prilastka v **rodilniku** pomni:

Osebnih imen brez prilastka ne trpi slovenščina v rodilniku. Zato stoji namesto golega rodilnika drugih jezikov svojilni pridevnik, t. j. prirednі prilastek, n. pr. *Materino* srce (ne: srce matere!) je zlato. — *Grške* čete (ne: čete Grkov, kakor se večkrat sliši pri latinščini in grščini!) so navalile na Peržane.

Takisto ne stoji prilastek v rodilniku, če se prideva kot določilna beseda samostalniku, n. pr. *telesna* lepota (ne: lepota telesa!), *smrtna* kosa (ne: kosa smrti!), *nebesna* modrina; *otroška* vzgoja.

Pri osebnih imenih se rabi samostalnik v rodilniku, če ima kak prilastek pri sebi, n. pr. *svetega Jakoba* cerkev, toda: *Jakobova* palica; hiša *kralja Davida,* toda: *Davidova* hiša; moč *Boga, ki je vse ustvaril,* toda: *božja* moč.

Rodilnik more stati tudi pri pojmovnih (abstraktnih) imenih, n. pr. hram *pobožnosti,* pomen *umetnosti,* šola *kreposti,* bukve *modrosti.*

Pomni: romanska raba je n. pr. *Čital sem Telemaha* ***od*** *Fénelona, staro izraelsko tragedijo Atalijo* ***od*** *Racine-a, romantično povest Atalo* ***od*** *Chateaubrianda* (slov.: *Fénelon**ovega** Telemaha, Racine-**ovo** tragedijo, Ch.-**ovo** povest).*

Pomni tudi: v slovenščini se lastna in osebna imena vedno sklanjajo, n. pr. Grem *na Menino planino* (ne: na Menina planino!); pri rokah imam *profesorja Antona Doklerja* (ne: profesor Anton Doklerja!) grško-slovenski slovar; *Antona Kneza* knjižnica ali *Knezova* knjižnica (ne: Anton Knezova knjižnica!); *Ivana Trdine* ulica ali: *Trdinova* ulica (ne: Ivan Trdinova ulica!); enako: pesmi *doktorja Franceta Prešerna* (ne: Franceta Prešeren) itd.

§ 329. V rodilniku stoji prilastek:

a) kadar se imenuje oseba ali reč, od katere kaj izhaja (**rodilnik izvora,** subjektivni genitiv); n. pr. Molitev vročega *srca* je Bogu mila (= *srce* moli). Petje veselih *ptičev* zamika uhó (= *ptice* pojejo). Zvestoba pravega *prijatelja* se ti pokaže v nesreči.

b) kadar se imenuje oseba ali reč, na katero kaj prehaja (**predmetov rodilnik,** objektivni genitiv); n. pr. Pismo je namestnik *govora* (namestuje *govor).* Bog je stvarnik *nebes in zemlje.* Hudobni otroci so šiba svojih *staršev.*

c) kadar se dopoveduje, kake lastnosti ali nravi je oseba ali reč (**kakovostni rodilnik**); n. pr. Kruh *stare peke* je zdrav. Starček *belih las.* Zmaj *divje podobe.* Mož *bistrega uma.*

Poleg rodilnika nam rabi tudi kak sklon s predlogom, n. pr. dekle *z biseri;* deček *s svetlimi očmi.* — V gozdu srečam moža, visokega, *osivelih las, z ravno, naglo hojo.* (Vl. Levstik.)

č) kadar se imenuje lastnik ali posestnik kake osebe ali reči; toda pri živečih in poosebljenih stvareh le tedaj, kadar imajo kak prilastek pri sebi (**svojilni rodilnik**). N. pr. Hiša *našega očeta.* Poslopje *gospoda kneza.* Cerkev *bližnje vasi.* Modre so besede *možá, ki je izkusil svet in življenje.*

§ 330. Kadar ne mislimo na celoto kake reči, temveč samo na del, stoji **delni** (partitivni) **rodilnik**; tak rodilnik je odvisen:

1. od samostalnika, n. pr. svitek *smokev,* svitek *žice,* svaljek *prediva,* snopec *cvetic,* kos *kruha,* vrč *vode,* kepa *prsti,* meter *sukna,* žlica *soka;*

2. od glavnega števnika (od pet naprej), ločilnega števnika srednjega spola, prislova ali zaimka, n. pr. pet *ljudi,* sedem *voz;* dvoje *grabelj,* sedmero *družine;* veliko *blaga; kruha* malo, *zob* dosti; malo *dela,* malo *jela;* nekoliko *tega;* nič *posla;* manj *počitka,* več *dela;*

3. od vprašalnega, pa tudi oziralnega in kazalnega zaimka, zlasti kadar jih rabimo samostalniško v srednjem spolu, n. pr. Kaj je *težjega* nego resnico zamolčati? — Kar je *življenja* po svetu, vse se giblje in veseli.

4. od pridevnika v presežniku, n. pr. *Kranjskih gor* najvišji je Triglav. — *Vseh slovenskih pesnikov* prvi je France Prešeren. Namesto rodilnika nam rabi navadno kak sklon s predlogom **med, izmed** itd.; n. pr. *Med* vsemi slovenskimi pesniki je največji Prešeren.

§ 331. V zvezi s **predlogi** se rabi samostalnik kot podredni prilastek v primerih, kakor: ljubezen *do domovine* (= domovinska ljubezen); delo *brez blagoslova;* življenje *po smrti;* skrb *za samega sebe;* oje *pri vozu;* pokrov *za na kad;* oklep *za na prsi.*

§ 332. V dajalniku se rabi kot prilastek samostalnik, ki nadomešča svojilni prilastek ali prilastkov rodilnik, n. pr. Ne sanjaj o zvezdah, prijatelj moj, ti kondor, *solncu*

brat. (Žup.) — Up je *bolniku* najzvestejši tovariš (= bolnikov tovariš).

§ 333. Glede rabe prilastka pomni še: neslovenski je rabiti samostalnik v primerih, kakor: Govori se o *podelitvi Noblove nagrade* Jirásku (slov.: Govori se, da se bo podelila Noblova nagrada Jirásku). — Namen Dantejeve Nebeške komedije je *spreobrnitev Italije* k Bogu (slov.: Namen D. Nebeške komedije je spreobrniti Italijo k Bogu). — Njegove prispodobe so nastale iz notranjega *poglabljanja v bistvo* stvari (slov.: Prispodobe se poglabljajo v bistvo stvari). — Imamo vélike obrti, ki se bavijo *s predelovanjem kosti v klej, v fosfor, v kostno oglje* itd. (slov.: obrti, ki predelujejo kosti v klej itd.).

§ 334. Samostalniške in pridevne prilastke nadomešča **prilastkov stavek,** ki se veže z glavnim stavkom:

1. z oziralnimi zaimki *ki, kateri* itd., n. pr. Pokora, *ki se prisili* (pridevno: prisiljena pokora), le malo velja. — Lastovka obletuje streho, *pod katero je zidala gnezdo.* — Narod ljubi tistega moža, *ki je za narod delal;*

2. z veznikom *da,* n. pr. Očitanje, *da smo proti prijatelju neodkritosrčni,* je bridko (kot samostalniški prilastek: očitanje neodkritosrčnosti). Misel, *da je zmaga gotova* (= misel na gotovo zmago), vžiga vojakom pogum;

3. z vprašalnimi zaimki, n. pr. Kdo bi hotel rešiti vprašanje, *ali je pero ali plug izomikal svet* (= nadomešča samostalniški prilastek)? Že sama misel, *kaj nas čaka po smrti,* dela človeka ponižnega (= samostaln. pril.).

Predmet.

§ 335. Predmet (objekt) je tisti stavčni člen, ki dopolnjuje glagol ali pridevnik. Mnogi glagoli in pridevniki potrebujejo dopolnila, da se natančneje določi njih pomen.

Za dopolnilo nam rabijo samostalniki in zaimki v tožilniku, dajalniku, rodilniku ali v kakem sklonu s predlogom ter glagoli v nedoločniku.

N. pr. Bog ljubi *pravico. Lažniku* ne verjamemo. Delavec je vreden *plačila.* Bog gospoduje *nad nami.* Niso ga hoteli *dati* v šolo.

§ **336.** Predmet imajo v **tožilniku:**

a) vsi **prehodni** glagoli, kadar se njih dejavnost razteza čez ves predmet, n. pr. ljubim *prijatelja;* pletemo *vence;* delam *nalogo;* pišem *pismo;*

b) nekateri neprehodni glagoli, pri katerih je predmet istega korena ali pomena z glagolom.

N. pr. Junaci domačije mirno smrtno *spanje spe.* (Jenko.) — In šel je *boj boj'vat* brez upa zmage. (Preš.) — Srednjo *pot hoditi.*

c) neprehodni glagoli *boleti, srbeti, ščemeti, peči, žgati, zebsti, stati — stanem* (= veljati), *tresti, žuliti, skrbeti* itd.; in sicer stoji **oseba v tožilniku,** reč pa, ki povzroča nepovoljni čut, v imenovalniku.

N. pr. Čevelj *me* žuli; zob *ga* boli; *človeka* rada glava boli; prst *ga* srbi; koliko *te* stane obleka?

č) samostalniki *groza, strah, sram, skrb, konec, misel, volja,* kadar jih rabimo z glagolom *sem, biti* v 3. edninski osebi srednjega spola; **osebni predmet** stoji v tožilniku, rečni pa v rodilniku.

N. pr. Toliko *ga* je sram, kakor *volka* strah. Stori, kakor *te* je volja! Groza *me* je bilo nočne pošasti. Misel *me* je; groza *jo* je; strah *nas* bo; volja *vas* je (je bilo, bi bilo).

V **nikalnih** stavkih stoji osebni predmet v rodilniku; n. pr. *Lovcev* ni groza strmečih čeri (Cegn.). *Matere* ni bilo skrb otroka.

§ **337.** Dva tožilnika imajo pri sebi, in sicer **predmetni** in **povedni tožilnik** (zadnjega rajši s predlogom **za**):

a) glagoli *imenovati, postaviti, izvoliti, izbrati* (pri teh stoji navadno povedni tožilnik s predlogom *za), storiti, narediti, delati se, spoznati* itd.

N. pr. *Gospoda* (= za gospoda; povedni tožilnik) svojih del si ga (= pravi objekt) postavil. Storil *se* bom *mrtvega!* Imenovali smo *ga* (predmet) *rešitelja* (povedni tož.). — Postavili (izvolili, izbrali) so si *ga župana,* navadno: za župana, ali: županom. — Imenovali so ga za učitelja, ali tudi: učiteljem. (Tu stoji **povedni orodnik** namesto povednega tožilnika.)

b) glagoli, ki pomenjajo koga za kaj imeti, kakor *imeti, smatrati, čislati, ceniti, častiti* itd.; toda brez predloga za ali brez členka **kot** le poredkoma. N. pr. *Stvarnika, dobrotnika in očeta* ga častite! Ne imej vsega *za resnico,* kar ljudje govoré. Vsi ga poznajo *kot vestnega delavca.*

§ 338. Z dvojnim predmetom, **osebnim in rečnim,** se veže glagol *učiti,* in sicer s tožilnikom osebe, katero kdo uči (na vprašanje *koga?),* in s tožilnikom reči, katero koga učimo (na vprašanje *kaj?).* N. pr. *Tujce* smo učili *našo besedo, sebe* pa ne. (Vodn.) Učitelj *me* je naučil *novo pesem.*

Namesto rečnega tožilnika stoji pravilneje rodilnik; n. pr. *Ravne* učite nas *hoje!* (Greg.) Iz mladega nas *pobožnosti* in *strahú božjega* učé. (Ravn.) Učite me *modrosti božje!*

Opomba. Z osebnim in rečnim tožilnikom se vežeta včasih tudi glagola *vprašati* in *stati (stanem,* veljati); n. pr. *Kaj me* vprašaš? *Nekaj vas* hočem vprašati. *To te* bo stalo *glavo. To me* stane *življenje.*

Glagol *vprašati* stavi pa rečni predmet rajši v rodilnik ali v kak drug sklon v zvezi s predlogom; n. pr. *Česa* si ga vprašal? Vprašaj ga *svéta!* Koga *za svet* vprašati. *Po očetu* koga vprašati.

§ 339. Predmet stoji v **dajalniku:**

a) pri samostalnikih: *treba, potreba, mȁr, skrb, žal, mraz, znoj* itd., kadar jih rabimo z glagolom *sem, biti* v 3. edn. osebi srednjega spola. V dajalniku stoji **oseba,** ki občuti potrebo, skrb, mraz itd.

N. pr. Skomina *mu* je; znoj *mi* je; mraz *mi* je bilo; mar *mi* bode; ni *mu* bilo vrste; ni *mi* treba palice;

b) pri izrazih: *ime je, pravijo, rekajo, nadeli so* itd. Oseba ali reč, kateri se daje ime, stoji v dajalniku, ime samo pa v imenovalniku (povedni imenovalnik).

N. pr. Sova *sinici glavana* pravi;

c) pri glagolih, ki značijo razne čute, kakor *hoče se, noče se, toži se, gnusi (gabi, studi) se, zeha se, dremlje se, sanja se, zdi se, dozdeva se.*

N. pr. *Komu* se ne toži po dobrem prijatelju? *Zeha se mi; dremlje se mu; dozdeva se jim; hoče se mi piti; hotelo se mu je glasno zaječati;*

č) pri glagolih **sem, biti,** kadar naznanja osebo ali reč, ki ima kaj v svoji lasti ali moči. N. pr. *Vsakemu človeku* je

dolžnost, da stori, kolikor mu je mogoče. *Ni ti* do resnice; *meni* je do pravice. Petdeset let *mi* je (pravilneje kakor: Petdeset let sem star).

§ **340.** V dajalniku stoji oseba ali **reč**, ki je **smoter** osebkovi dejavnosti:

a) pri **prehodnih** glagolih, kadar se imenuje oseba ali reč, na katero prehaja dejavnost kot na bolj oddaljeni predmet, medtem ko stoji rečni predmet v tožilniku.

N. pr. *Bogu* posojuje, kdor *ubožcu* kaj podeli. Vrana *vrani* oči ne izkljuje.

b) pri mnogih **neprehodnih** glagolih, kadar se imenuje oseba ali reč, kateri je dejavnost namenjena, kakor *koristiti, škoditi; pomagati, streči; veleti, zapovedovati; odgovoriti, braniti; zaupati, slediti, verovati; priseči, pretiti; vladati, gospodovati; služiti* (tudi s tožiln.), *zahvaliti se* (in: *zahvaliti* **koga**).

N. pr. Kdor molči, *desetim* odgovori. *Lažniku* ne verjamemo, četudi resnico govori.

c) pri **povratnih** glagolih: *čuditi se komu, čemu* (ne: *nad kom, čim!*), *smejati se, posmehovati se, prilizovati se, rogati se, zahvaliti se, smiliti se, znati se, poznati se, videti se, spodobiti se* itd.

N. pr. Ne posmehuj se *sivi glavi!* — *Lepi besedi* se spodobi tudi lepa oblika.

Opomba. Dajalnik nam rabi tudi pri povratnikih, kakor *umakniti se, odtegniti se, skriti se, odpovedati se, ogniti se, braniti se komu, ponuditi se (komu za spremljevalca)*, n. pr. Se *čebelam* braniš, kajne? (Detela.) Obrani me, moj Bog, *mojim sovražnikom.* (Dalmatin.)

č) pri **pridevnikih**, ki značijo škodo ali korist, bližino ali oddaljenost, enakost ali podobnost, sovraštvo ali prijateljstvo itd., kakor *koristen, škodljiv, primeren, prikladen, enak, pristojen, vdan, všeč, blag, mil, dober.*

N. pr. Vsa dežela ni našla moža, pripravnejšega *temu poslu.* (Levst.)

§ **341.** V dajalniku stoji oseba ali reč, kateri se godi ali je kaj na korist ali v škodo (dativus commodi et incommodi); n. pr. *Sebi* seješ, *sebi* tudi žanješ. Prva šola je *mladeniču* jutrnja zarja.

V dajalnik se deva oseba, kadar dajemo na znanje, da se godi ali ne godi kaj po naši ali po volji koga drugega (dativus ethicus); n. pr. Po Dunaju *mi* dirja v skok. To so *vam* bili pravi korenjaki! Zakaj *mi* ne ostaneš domá? Fant *vam (ti)* očeta ne uboga.

§ 342. V **rodilniku** imajo predmet:

a) samostalniki *groza, strah, sram, skrb, mar, žal, treba, škoda,* kadar jih rabimo z glagolom *sem, biti* v 3. os. edn. srednj. sp.; n. pr. Groza, strah me je *samote.* Ni mu mar *zahvale.* Čemu ti je *tega* treba?

Samostalniki *skrb, mar, žal, škoda* se rabijo tudi s predlogom za v tožilniku, n. pr. Škoda *za denar! Za staro vero* naj ti bo vselej mar!

b) pridevniki *željen, lakomen, skrben, potreben, poln, vreden, kriv, deležen* itd. N. pr. Bog je *hvale* vreden, človek pa *pohvale.*

c) povratniki in tudi tisti glagoli, ki imajo osebni predmet v tožilniku, rečni predmet v rodilniku. N. pr. *dela* se lotiti; *službe* se naveličati; bati se *česa;* spomniti se itd.; to te reši *pogube.*

č) glagoli, ki pomenjajo kako željo, zahtevanje, potrebo in pomanjkanje, imajo večinoma svoj predmet v rodilniku pri sebi, kakor *iskati, čakati, prositi, želeti, upati, hoteti, potrebovati, stradati, pogrešati.*

N. pr. *kruha* prosim; *svéta* vprašam; mož je sodnika sveta vprašal. (Mencinger.) Gregorčič je neko jutro navsezgodaj k nam (v samostan) prišel *jezikoslovnega sveta* iskat glede neke rime, ki jo je potreboval v Jobu. (Škrabec.) Kaj čaka *drage naše domovine?* (Levstik.)

Opomba. 1. Glagoli *varovati* (česa), *okusiti, izkusiti, uživati, čutiti, vprašati, poslušati, zaslišati, pomniti, pozabiti, omeniti* in še drugi enakega pomena se družijo po starem z rodilnikom, včasih s tožilnikom. *Lune* vpraša solnce rano — Je li tebi, sestra, znano (Jenko). Poslušajte *pametnih mož!* (Strit.) *Mencev, koscev* sem prosil. (Levstik.)

2. Semkaj spadajo tudi glagoli, s predlogom **do** zloženi, kadar se imenuje stvar ali reč, ki se doseže; kakor *dočakati, dorasti, doseči, doslužiti, dospeti, doživeti.* N. pr. Če hočeš *starosti* doživeti, ogiblji se mehkuženja! Dorastli sta roži *vrhá* cerkve.

§ 343. V rodilniku stoji predmet, kadar mislimo na del kake celote **(délni rodilnik)**, ne na celoto. Takemu rodilniku lahko vselej *kaj, nekaj, nekoliko, malo* itd. dodenemo v mislih.

N. pr. Da ima človek *sape* v dihanje in *hrane* v življenje, mora biti zadovoljen. (Strit.) Dekle je zajemalo v vedro *vode* — u vedro kovano, *vodice hladne.* (Levst.) *Vodé* bo treba nanositi. (Finžgar.) — Nakosi detelje;

nakupi si grozdja; naloži krme; nanosi prsti; naprosi delavcev; navozi kamenja; prilij vode; prinesi sadja; pripelji žita; privrzi soli (=nekaj, malo soli)!

Délni rodilnik stoji kot predmet tudi po predlogu **po**; n. pr. Idi po vode; skoči po vina; teci po mleka!

§ 344. V rodilnik se deva v **nikalnem stavku** vsak tožilnik trdilnega reka in z njim vred tudi vsako od njega zavisno povedkovo določilo.

N. pr. Ne prodajaj *kože,* dokler medved v brlogu tiči. — Obleka *nas* ne stori Bogu *prijetnih,* ampak dobro dejanje. (Slom.)

Opomba. Kadar se v stavku z več istovrstnimi členi nikalnost dotika samo enega predmeta, tedaj stoji le ta v rodilniku; n. pr. Nisem prišel klicat *pravičnih,* ampak *grešnike.* V moški dobi nimaš le *uka,* temveč tudi *trud* in *delo.*

Mnogo glagolov in pridevnikov zahteva predmet v kakem sklonu s predlogom (predlogovni, prepozicionalni predmet).

N. pr. Starši skrbe *za otroke.* Naše gore so bogate *z rudninskimi zakladi.* Človek hrepeni *po sreči in blagostanju.*

§ 345. Predmet v nedoločniku, n. pr. Učite jih *izpolnjevati vse,* karkoli sem vam zapovedal.

§ 346. Predmetni stavek izraža in nadomešča predmet glavnega stavka.

Predmetne odvisnike vežejo z glavnim stavkom:

1. oziralni zaimki: *kdor, kar, kateri, ki* itd.

N. pr. *Kdor ni dalje prišel ko do korita,* temu je vsaka mlaka morje. Varuj se tistih, *ki se ti prilizujejo.*

2. vprašalni zaimki: *kdo, kaj* itd. in vprašalni členki: *kako, koliko, ali, li, če* itd.

N. pr. Prevzetnost in napuh ne vesta, *kako se služi kruh.* Kdo vé, *koliko let mu je odločenih?* Vprašal sem ga, *če ga je to kaj bolelo,* pa je rekel, *da nič.*

3. veznik *da.*

N. pr. Pesnik I. Resman mi je nekoč tožil, *da v mladih ljudeh ni več navdušenosti, ne več veselega, ponosnega razmaha, ne svetega ognja, ki gori s plamenom v duši.* Rekel je še, *da se mu zde obrazi otrok trudni in postarni; oči da so ugasle, život da je skljućen, korak omahujoč, glas šibak.* (Cank.)

Opomnja. Po glagolih *zahtevati, ukazati, veleti, prositi, opominjati* itd. stoji lahko želelni naklon **brez veznika da;** n. pr. Rekel mi je, *naj* pridem k njemu (nam. da naj pridem). Pri odhodu so mi oče naročali, *naj* se pridno učim.

Za 2. osebo stoji lahko **da z velelnikom,** n. pr. Rekel sem ti, *da pridi pozneje;* rekel sem vam, *da pridite pozneje.*

Prislovna določila.

§ 347. S prislovnim določilom (adverbiale) se natančneje določujejo glagoli, pridevniki in razni prislovi po kraju, času, načinu in vzroku ali razlogu.

Prislovno določilo more biti:

1. kaka posamezna beseda: *a)* samostalnik s predlogom, n. pr. *Na bregu* stojim in *v morje* strmim: *pod mano* srdito valovje rohni *ob kamnito bregovje* (Greg.); *b)* razni prislovi, n. pr. Počivaj *mirno,* angel šibki, počivaj *srečno* v topli zibki (Greg.); *c)* namenilnik kot vzročno določilo, n. pr. Sv. Ciril in Metod sta prišla na Moravsko *oznanjat* sv. vero.

2. odvisni stavek (prislovni zavisnik); taki stavki naznanjajo kraj, čas, način, vzrok ali razlog, posledico, namen, pogoj in dopustitev, zato se zovejo krájevni, čásovni, načinovni, vzročni ... zavisniki.

1. Prislovno določilo kraja.

§ 348. Prislovno določilo kraja stoji na vprašanje *kje?, kod?, kam?* (gl. § 267).

N. pr. Solnce se *od daleč* skriva, vrana leta *okrog hiše,* tenek veter *zunaj* piše. Tam *na klancu* je vse živo, *vkup* so *iz vasi* otroci, vsak sení *v premrli roci* vozi in drži se krivo. (Jenko.)

Krájevne zavisnike vežejo z glavnimi stavki oziralni prislovi *kjer, koder, kamor, odkoder, kjerkoli* itd. V glavnem (nadrednem) stavku stoji navadno kazalni prislov *tu, tam, ondi, tod, tja* itd.

N. pr. *Kjer smo bili pred desetimi leti mi,* tam ste zdaj vi. — *Kamorkoli stopi noga,* vse je svetih sled stopinj. (Sard.)

2. Prislovno določilo časa.

§ 349. Prislovno določilo časa stoji na vprašanje *kdaj?, koliko časa?, odklej?, doklej?, kolikokrat?* (gl. § 267).

N. pr. *O kresi* se dan obesi. — *Leta 1895.* je bil v Ljubljani hud potres. — *V soboto 24. listopada l. 1906. ob 10. uri 10 minut dopoldne* je izdihnil S. Gregorčič svojo dušo.

Časovne zavisnike vežejo z glavnimi stavki časovni vezniki *kadar, ko, dokler, kar, odkar, preden, prej ko (nego, kakor), dočim* itd. V glavnem stavku jim pogostoma odgovarjajo kazalni prislovi, kakor *tedaj, v tem, medtem* itd.

Časovni zavisniki so glede na glavno dejanje istočasni ali predčasni.

1. Veznik **kadar** kaže *a)* na večkratno dejanje; n. pr. *Pa kadar se zvezda utrne v temine brez mej* — kaj manj se žarijo nebesa, kot so se poprej? (Žup.); *b)* na enkratno dejanje v bodočnosti, n. pr. *Kadar bom pred sodnim stolom stal,* upam, da me Bog ne bo pogubil. (Jenko.)

2. **ko** zaznamenjuje navadno posamezno dejanje; n. pr. *Ko prvikrat vidiš človeka,* ne sodi, kaj lice njegovo izreka. (Medved.) *Zato, ko se poslavljam z vami,* pri srcu, oh, mi je hudo. (Greg.) *Ko sem bil še otrok in ministrant,* mi je bilo čudno tesno pri srcu, *kadar je cerkovnik pri véliki maši ugašal sveče, posebno po božični maši polnočnici.* (Cankar.)

Ko je okršen ke[der], kadar; starejši pisatelji so pisali samo kadar in še ne poznajo ko; samo obliko kadar (na vzhodu gda [iz kъda-) pozna še več narečij, n. pr. v Škofji Loki, na vzh. Štaj. itd. Nekdaj med kadar in ko torej ni bilo razlike, n. pr. *Kadar se je izpovedal, kmalu je v Gospodu vmrl, Bog z nebes je nanj pogledal, svoje mu uhó odprl.* (Levst.)

3. **dokler** z nedovršnim glagolom zaznamenjuje:

a) da se godi dejanje v odvisniku istočasno z dejanjem v glavnem stavku, n. pr. *Dokler je drevo mlado,* ga lahko pripogneš, kamor hočeš. — „Prijatelj“ (t. j. nepravi prijatelj) senci tvoji je enak, ki zvésto za teboj se vije, *dokler ti sreče solnce sije* (Gregorčič);

b) **dokler ne** z dovršnim glagolom zaznamenjuje: da traja dejanje glavnega stavka le dotlej, ko nastopi dejanje v odvisniku; n. pr. Kako lepo se rosa bliska, *dokler jutra hlad ne mine!* (Preš.) *Dokler ni človek v zemljo legel,* po sreči hrepeni. (Medved.)

Opomba. Namesto veznika *dokler ne* stoji včasih tudi **da;** n. pr. *Čakaj, da pride.* — *Mogla umreti ni stara Sibila, da so prinesli ji z doma prsti* (= *dokler ji niso prinesli* . . .) (Preš.).

4. **kar, odkar, dokar;** n. pr. Kako se vam je godilo, mati, *kar se nisva videla?* Ni tega pet let, *kar sem bil pri vas.* (Strit.) A marsikje na srcu živ jih trn skeli, *odkar te ni.* (Sardenko.)

5. **preden, prej ko, prej nego;** n. pr. Priporoči se Bogu, *prej ko greš na morje. Preden se lotimo dela,* preudarimo konec!

6. **kakor hitro, jedva** *(komaj),* **brž ko, precej ko, toliko da, da le;** n. pr. *Kakor hitro začne beseda materina umirati,* peša tudi že narodna slava in moč. (Slom.) — *Toliko da sem mu reč pokazal,* jo je že hotel imeti.

7. Namesto zavisnika sme stati tudi deležnik sed. in pret. časa in trpni deležnik, n. pr. *Grede* (= ko gre) *v zaton,* še solnce svet pozdravi. — *In vas porazivši* (= ko so vas porazili), so divjali Turčini naprej. (Ašk.) — *Premagan v odločilni bitki,* je zbral ostanke vojske.

3. Prislovno določilo načina.

§ 350. Prislovno določilo načina stoji na vprašanje *kako?, koliko?, po čem?, kako težko?* (gl. § 267).

N. pr. Ne misli *drugače,* kakor govoriš. Majhen lonček *najhitreje* vzkipi. Kar sevec na polje na rami nese, se s polja *na polnih vozeh vozi.* Sabljica je težka *centa dva.* Kdor se *z zlatim orožjem* bojuje, je gotov zmage. *Navzlic velikim oviram* napreduje ljudska omika.

Načinovni zavisnik naznanja *a)* primero (= primerjalni zavisnik), *b)* način (v ožjem pomenu) (= načinovni zav.), *c)* posledico (= posledični zav.) in *d)* dopustitev (= dopustni zav.).

a) Primerjalni zavisnik.

§ 351. V primerjalnem zavisniku se pojasnjuje napoved glavnega stavka s kako primero. Z glavnim stavkom ga vežejo vezniki *kakor, ko (kot), nego, kolikor — toliko.* Vezniki *kakor, ko, kot* se rabijo brez razlike.

N. pr. Danes hodi mir z menoj, *kakor plava pred večerom zlati zarjin soj.* (Sardenko.) *Ko bi trenil,* mine vse posvetno. — Kar človek od daleč gleda, se mu zdi drugače, *nego se mu kaže v bližini.* — Doba narodne svobode je minila zelo hitro, *kakor mine vsaka doba narodu,* ki je majhen.

Primerjalnim stavkom prištevamo tudi razmerne (proporcionalne) stavke, ki kažejo mero, po kateri se dejavnost manjša ali veča; vezniki so: *čim — tem; če, kolikor — tem, toliko; več ko, manj ko — več (toliko več), manj* itd.

N. pr. *Čim više kdo stoji, tem niže more pasti. — Več ko je lažnikov, laže zveš resnico.*

b) Načinovni zavisnik.

§ 352. Načinovni (modalni) zavisnik izraža način, kako se glavno dejanje vrši; z nadrednim stavkom ga vežejo vezniki: *s tem, da; ne da; da ne.*

N. pr. *S tem, da modri mož molči,* tudi odgovori. — Nehvaležni uživa dobrote, *ne da bi se spominjal svojega dobrotnika.* — Nikoli ne grem mimo križa, *da se ne bi odkril.*

Namesto zavisnika stoji lahko tudi deležnik sed. in tvorno-pret. časa in trpni del.; n. pr. Skopuh skrbi le za to, da bi si veliko pridobil, *ne meneč se* (= ne da bi se zmenil), ali po pravici ali po krivici. — Tujec je odšel, *ne izpregovorivši besedice.* — Umrl je, *nespovedan in ne v svet' olje d'jan.* (Preš.)

c) Posledični zavisnik.

§ 353. Posledični (konsekutivni) zavisnik naznanja posledico ali učinek glavnega reka, v katerem stojé ali se morejo v mislih dodati besede *tako, toliko, tako zeló* itd.; veznik je **da, tako da.**

N. pr. V izbi se je strnila gosta noč, *da ni bilo razločiti nobenega lica več.* (Cank.) Ker so se ljudje od vseh strani zgrinjali, ni bilo več toliko prostora med človekom in človekom, *da bi bila igla na tla pala.* (Levst.) Zavoljo sramu je otrpnil, *da ni vedel kaj povedati.* Ni si mogel kaj, *da bi ga ne pohvalil.* Kar se tiče pisave latinskih in grških imen v slovenščini, je tak križ, *da je strah* (Strit.) Ker se je o tej reči že toliko pisalo, tudi jaz ne strpim, *da ne bi pregovoril kratke besedice o tem.* (Levst.)

č) Dopustni zavisnik.

§ 354. Dopustni (koncesivni) zavisnik naznanja kako dopustitev, ki je z rekom glavnega stavka v nasprotju; veže se s sledečimi vezniki:

1. **dasi,** *dasitudi, dasiravno, akoravno, čeravno, čeprav, četudi;* v glavnem stavku more stati: vendar, toda.

N. pr. Sv. Jakob žito zori, *četudi se solnce kuja.* — *Dasi je mnogo storil,* toda dolžnosti ni docela izpolnil;

2. **da,** s pogojnikom, pa tudi z določnikom; n. pr. *Da bi delal kakor črna živina,* vendar nima sreče. Sprejemamo vsako darilce, *da je še tako majhno.*

Večkrat stoji dopustni stavek brez veznika, zlasti v želelnem ali velelnem naklonu, n. pr. Pesniki so na kratko nasajeni in človek jim ne ustreže lahko s svétom, *naj bi bil še tako dober.* (Strit.) *Naj vso svojo silo burja name žene,* vendar vsako pómlad veje so zelene. (Jenko.) *Delaj, govori, piši,* kar hočeš in kakor hočeš, *imej najblažje namene, tuja ti bodi dobičkarija in slavohlepnost, naj te vedno in povsod vodi sama ljubezen do naroda* — vse ti nič ne pomaga, če te svet nima za poštenega (isti.) Grenkobe nas ne pozabijo ter pridejo na nas še prerade, *míslimo nanje ali ne míslimo!* (Jurčič.)

§ 355. V novejšem času se je jako razširila **romanska raba** prislovnega določila načina.

N. pr. Obrnil se je in je stal svojemu zasledovalcu *oko v oko* (Župančič; slovenski: in je stal ***pred očmi*** *svojega zasledovalca).* — Ko sem stopil iz veže na ulico, sem ugledal Bennatija skoro *nos ob nos* (Cankar; slov.: ***tik pred nosom).*** — Niso še potekle tri ure, kar sem govoril z njim *oko v oko* kot zdajle z Vami (Finžgar; slov.: ***iz oči v oči).*** — Sijajno je narisal razvoj vse pravde in nato je pobijal *točko za točko* grofovo spomenico (Pregelj; slov.: ***od točke do točke,*** ali: ***po točkah,*** ali pa: je pobijal *točko za točko* ***grofove spomenice).*** — Zadnji dan je minil kakor prejšnja dva, *četrt za četrtjo* so tekle ure (Vl. Levstik; slov.: *četrt* ***je tekla*** *za četrtjo,* ali: *po četrtih* so tekle ure). — Zimi je sledila pomlad, za poletjem je prišla jesen in tisto je izginilo *kaplja za kapljo, drobtinica za drobtinico* (Vl. Levstik; franc.: brin à brin, miètte à miètte; slov.: ***kakor*** *kaplja za kapljo).* — Svet mojih misli sem si priboril s trmo, *ped za pedjo* (Vl. Levstik; slov.: ***od pedi do pedi,*** ali bolje: ***vsako ped posebej,*** ali podobno). — Z očmi sem hotel odstreti mrak do kraja; ali kraja

ni bilo — *seženj za sežnjem* (slov.: ***na vsak seženj)*** se je udiral mrak sam váse brez konca. (Cankar.) — Stopali so zvrstoma, *par za parom,* lesen križ se je majal pred njimi (Cankar; slov.: ***sparoma,*** ali: ***v parih,*** ali pa: ***par*** *je* ***stopal*** *za parom,* ali podobno). — Namesto *korak za korakom* je slov.: ***korakoma, stopnjema, po stopnjah*** in podobno; nam. *ramo ob rami, roko v roki* itd. se pravi slov.: ***skupno, složno, v zvezi*** itd.

§ 356. Namesto romanskih načinovnih zavisnikov rabimo v slovenščini:

a) kak sklon s predlogom ali rodilnik s prilastkom, n. pr. Ob zglavju je sedela soseda, zavita v dolgo ruto, *v roki molitvenik in molek* (Cankar; slov.: *z molitvenikom in molkom v roki;* pravilen je Cankarjev stavek: Prišel bo vesel in glasen, gosposki oblečen, *v dolgi svetli suknji, s širokim klobukom na glavi).* — Čez deželo šel je majnik, *kito cvetja za klobukom* (Sardenko; slov.: ***s*** *kito cvetja . . .).* — *Kaj čutar'co čez pleča,* iz mesta ven hitiš? (Prešeren; slov.: *Kaj* ***s*** *čutar'co čez pleča . . .).* — Rodilnik s prilastkom, n. pr. Roka je poskusila napraviti križ in mož se je zgrudil *odprtih ust* (Iz. Cankar; franc.: s' abattit, la bouche ouverte).

b) priredne ali podredne stavke, n. pr. Klečal sem na kolenih, *pesti uprte v tla, glavo sklonjeno* (Cankar; v nekem drugem stavku je Cankar izrazil isto predstavo lepo slovenski: Sedel je na posteljo, *roke* ***je uprl*** *ob kolena,* ***glava*** *mu je* ***klonila*** *globoko* in mrzel pot mu je prilil na čelo). — Čakala je in se ni genila, *roke na kolenih, glavo upognjeno* (Cankar; podobno predstavo je izrazil takole: *noge* ***je imel*** *podvite, glavo* ***je sklonil*** *do kolen.* Prim. še nekatere pravilne Cankarjeve stavke: Učitelj je stal pred hišo; *klobuk* ***je imel*** *po strani, roke* ***je držal*** *na hrbtu in* ***se opiral*** *na palico).* — Noge ima *koleno čez koleno* (Kraigher; lepo slovenski je izrazil isto predstavo Cankar: Za mizo je sédel, *koleno* ***je položil*** *čez koleno* ter je zagodel).

c) deležnik, n. pr. Pohabljenec je počasi pil in, ***motno strmeč*** *predse* (v franc.: les yeux vagues devant lui), morda sanjal o lovu, ki ga je ljubil svoj čas. (Iz. Cankar.) — Neslovenska je v takem primeru raba samostalnika, n. pr. Izvožček ga je srečal, *s pokanjem biča, z neznosnim ropotom koles* (Vl. Levstik; slov.: ***pokal je*** *z bičem, kolesa so* ***ropotala).*** —

Drugi dan so prišli kot obsojenci, *s pogledi v tla in tihi* (Fr. Bevk; slov.: ***gledali** so v tla in **bili** tihi).*[1]

Včasih je treba kak romanski stavek porazdeliti v več samostojnih stavkov, n. pr. Prišla je od okna, *glavo sklonjeno, obe roki nalahko iztegnjeni, obraz smehljajoč, miren, brez strahu* (Cankar; slov. morda: ***sklonila** je glavo, roki je nalahko **iztegnila**; obraz **je bil** smehljajoč, miren, brez strahu).* — V zadnjem, temnem kotu pa je ležala Domnova mati na visokem mrtvaškem odru, *suhi koščeni, z molkom opleteni roki na prsih, ustna sklenjena, trhlo lice bledo, telo brez duše* (Jurčič, Domen; slov.: *suhi koščeni roki **sta počivali** na prsih, ustna **so bila** sklenjena, trhlo lice **je bilo** bledo, telo brez duše).* — Moja nova gospodinja je bila dobra ženska, a ni bila podobna onim gospodinjam, kakor jih opisujejo starejši pisatelji. *Visoka in suha ženska, rjave polti* nas ni trapila z večnimi nauki, vendar smo jo radi ubogali (Fr. Bevk; slov.: ***Bila** je visoka in suha ženska, rjave polti; **ni** nas trapila* itd.).

Romanska posebnost je tudi, če se rabi povedno določilo, kjer bi moralo biti prislovno določilo načina, n. pr. Jaz sem odgovarjal *malodušen* in v svoji malodušnosti *neodkritosrčen* (Cankar; slov.: *malodušno . . . neodkritosrčno).* — Jurij Štampa je stopil *hrupen* v kuhinjo (Pregelj; slov.: *hrupno).*

4. Prislovno določilo vzroka.

§ 357. Vzročni prislovi in samostalniki s predlogi izražajo na vprašanje *zakaj?* vzrok ali razlog, na vprašanje *čemu?* namen, na vprašanje *pod katerim pogojem?* pogoj kakega dejanja.

N. pr. Pesnike slavimo *zato,* ker so duševni voditelji svojega naroda. — Zemlja se je tresla *od groze* (ali: *v grozi;* napačno: groze, glej § 269). — Umrl je *od lakote* (ali: *za lakoto;* napačno: lakote). — Veje se šibé *od jabolk* (ali: *pod jabolki).* — Dvorana se blesti *od zlata, srebra in dragega kamenja.*

Vzročni zavisniki naznanjajo *a)* vzrok ali razlog (vzročni zavisnik [v ožjem pomenu]), *b)* namen (namerni zavisnik) in *c)* pogoj (pogojni zavisnik).

[1] To so tako zvane neodvisne konstrukcije, ki so v navadi v francoščini in angleščini.

a) Vzročni zavisnik.

§ 358. Vzročni (kavzalni) zavisnik izraža vzrok ali razlog dejanja v glavnem stavku; vezniki so: **ker, kot** (ki, ko).

N. pr. Vreden si sreče, *ker si tako dober otrok.* — Kaj maraš, *ker imaš vsega zadosti.*

Večkrat se rabita tudi veznika **ki** in **ko; ki** je okršena oblika, nastala iz **ker;** po preprosti etimologiji se piše nam. **ki** tudi **ko** (med ljudstvom se govori **kə,** nastalo iz kər in to iz ker). N. pr. *Ali te ni sram, ki imaš pijanca za moža?* (Finžgar.) — *„Bog vam daj zdravje, ko ste mi dobro storili,“ reče kmet in spravlja novce.* (Jurčič.)

Namesto zavisnika stoji tudi samostalnik s **kot** ali deležnik sed. ter tvornopret. in trpnopret. časa, n. pr. Starka, ***kot** dobra duša* (ker je dobra duša), je molila zanj noč in dan. — *Videč* (ker je videl), kako je Hanibal oslabil rimsko državo, ni hotel iti na ravnico. — *Izgubivši pravo pot v življenju* (ker smo izgubili), smo zašli v nesrečo.

b) Namerni zavisnik.

§ 359. Namerni (finalni) zavisnik izraža namero ali namen dejanja ali stanja v glavnem stavku in se veže z njim po vezniku **da** v določnem in pogojnem naklonu. V glavnem stavku se nahaja včasi *zato, zatorej, torej* itd.

N. pr. Človek ni zató na svetu, *da bi lenobo pasel,* temuč, da se trudi za časno in večno srečo. — Berete zanimivo knjigo; a pokliče vas oče, ***da** bi naredili to ali ono, **da** bi pomagali pri tem ali onem:* ubogajte brez odlašanja! (Meško.) — Glede rabe nedovršnikov pomni: napačno je n. pr. Evropa mora Albanijo prisiliti, *da izpolnjuje njene ukaze* (prav: *da **bo** izpolnjevala,* ali: ***naj** izpolnjuje njene ukaze,* glej § 257, 2.).

c) Pogojni zavisnik.

§ 360. Pogojni (kondicionalni) zavisnik obsega pogoj, s katerim se dejanje v glavnem stavku vrši. Pogojne zavisnike začenjajo vezniki **če, ako (ko), da,** *samo da, li.*

Pogoj se izraža:

1. kot **resničen** (realen) z določnikom. Glavno dejanje se izvrši, če se izpolni pogoj v zavisniku; n. pr. *Če ni drugega kot to,* se nam ni treba bati. — *Če bo jutri dež,* ne pojdemo na

semenj. — Kuj me, življenje, kuj! *Če sem kremen,* se raziskrim, *če jeklo,* bom pel, *če steklo,* naj se zdrobim. (Geslo, Žup.)

2. kot **mogoč** (potencialen) s pogojnikom. Glavno dejanje bi se utegnilo izvršiti, če bi se uresničil pogoj; n. pr. *Ako bi mu vsi pomagali,* bi zmagal. *Če bi bili vsi ljudje dobri in pošteni,* bi ne potrebovali postav.

3. kot **neresničen** (irealen) s pogojnikom. Glavno dejanje je nemogoče, ker se pogoj ne uresniči: n. pr. *Ko bi nihče ne skrival,* ne bi nihče kradel. *Če bi ne bil prej lagal,* bi ti verjeli.

V pogojnih (hipotetičnih) stavkih razločujemo dva dela: **prorek** in **porek.** V proreku se izraža resnični, mogoči ali nemogoči pogoj, od katerega je dejanje v poreku zavisno; n. pr. *Kdor ob cesti zida, se ne sme pritoževati* (= porek), *če mimogredoči delajo opazke o njegovem zidanju* (= prorek) (Stritar).

Glede veznikov pomni: **če, ako, ko** se rabijo navadno brez razlike; vendar se *če* in *ako* bolj pogosto rabita kakor *ko*.

Romanska posebnost je *v slučaju, če* (slov.: *če!).*

N. pr. *Če bi bil moral koga srečati v gozdu,* se je umaknil. (Erjav.) *Ako je korenina sveta,* so tudi veje svete. — *Ko bi mi sila ne bila,* bi te ne prosil.

Veznik **da** se rabi z določnikom in izraža neresničen pogoj; n. pr. *Da ni mene bilo* (= če bi mene ne bilo), bi se bilo tebi slabo godilo. — „Ne bi bila prišla do vas, *da mi ni Štefan pomagal,*“ reče očetu. (Jurč.) Te besede bi se drugače izgovarjale, *da so domače.* (Škrabec.) Ljudstvo bi teh besed ne bilo spremenilo, *da so mu te besede domače.* (Isti.) *Da imam,* bi ti dal; *da grem na sejem,* bi ti čevlje kupil; *da sem šel k maši,* bi bil prav storil (belokranjsko, Kobe.)

Dalje: *Samo da prideš o pravem času,* drugo bo naša skrb. — Ni treba gledati, kje mačka spi, *da le miši lovi.* — *In umre li glava rodovini,* vladajo naj vkup blago otroci! (Levst.)

§ 361. Po romanskem načinu stoji namesto vzročnega, dopustnega, časovnega zavisnika ali prirednega stavka samo trpni deležnik, samostalnik ali pridevnik.

N. pr. *Sam čmeren samotar, nezadovoljen z vso okolico,* je zahteval, da postane tudi ona čmerna samotarka (slov.: *Ker je bil sam . . .,* ali: *Bil je čmeren samotar, zato je zahteval,* ali podobno). — *Nezmožna razumeti,* česar ni občutila,

se je prepričala, da itd. (slov.: *Ker ni mogla razumeti . . .)*. — *Od mladih nog navdušen za glasbo* je sodeloval pri različnih glasbenih prireditvah v Trstu, Sežani in v Ljubljani (slov.: *Za glasbo* ***je bil*** *navdušen od mladih nog.* ***Sodeloval*** *je pri . . .)*. — *Srečna soseda solnčne Italije,* je Dalmacija prej imela opero nego Pariz (slov.: *Dalmacija,* ***kot*** *srečna soseda solnčne Italije, je prej imela . . .)*. — Bil je sin plemenitih staršev. ***Še otrok*** (slov.: ***ko je bil*** *še otrok),* je tako hudo zbolel, da so mu udje ohromeli.

Govorni odstavek (govor).

§ 362. Stavek, bodisi prosti ali zloženi, je le po obliki neka (samostojna) celota, po vsebini je zopet le del nove, večje celote, od katere je odvisen.

Stavki našega govora so med seboj tako zvezani, da potekajo drug iz drugega. Posamezen stavek mora biti tak, kakršnega zahteva celota. Vsak stavek se mora nanašati na prejšnjega; drugi je določen po prvem, tretji po drugem, četrti po tretjem itd. Vsi stavki, ki se med seboj pojasnjujejo in dopolnjujejo (in ki tvorijo s tem samostojno govorno celoto, **góvorni odstavek**), so med seboj v zvezi.

N. pr. *Cesar Justinijan je napravil Belizarju triumf. Sprevod je čakal Belizarja med Zlatimi vrati in Arkadijevim forom (v Bizanciju). V prvi vrsti so stali načelniki mestnih zadrug, za njimi so se sporedili senatorji in plemiči, oblečeni v bele valovite obleke, s svečami v rokah. Za temi je prišel zlat voz s kipom sv. Trojice. Krog njega so tvorili častno stražo patriciji, konzulari in carjevi daljni sorodniki. Za temi so stali v bojni opravi, z zvezanimi rokami, ujeti Vandali. Zadnji med njimi je bil Gelimer.* (Finžgar.)

Kako so stavki med seboj zvezani, se vidi iz tega, da je zveza v govoru takoj pretrgana, če bi kak stavek drugače postavili, kakor pa ga zahteva celota. Obrnimo n. pr. stavke takole: *Belizarju je napravil cesar Justinijan triumf. Med Zlatimi vrati in Arkadijevim forom je čakal Belizarja sprevod. Načelniki mestnih zadrug so stali v prvi vrsti; senatorji in plemiči so se sporedili za njimi* itd. Na prvi pogled je očitno, da bi bili ti stavki le tedaj pravilno postavljeni, če bi kdo vprašal, komu je napravil Justinijan triumf, kje je čakal sprevod, kdo je bil v prvi vrsti itd.

Drugačna sprememba bi dala še drugačen pomen.

§ 363. Posamezen stavek more biti samostojna celota le tedaj, kadar ne potrebuje nobenega drugega stavka v pojasnilo;

to so navadno stavki splošne vsebine, pregovori, reki itd., n. pr. *Vsaka reč ima svoj konec. Kmet na strelu, polje v plevelu.*

Besedni red v govoru.

§ 364. Ker so tako posamezni členi v stavku kakor posamezni stavki v govoru med seboj organsko zvezani, se more približno določiti tudi red, po katerem se morajo besede v govoru (govornem odstavku) vrstiti.

Pri besednem redu ločimo dvojno stavo: prosto in stalno.

Stalno stavo imenujemo ono, po kateri imajo besede stalno, več ali manj nespremenljivo mesto v stavku. Sem štejemo stavo naslonic, prilastka (prilastkovega rodilnika, delnega rodilnika, pristavka) itd. Ti stavčni členi imajo že sami po sebi določeno, več ali manj nespremenljivo mesto in jih pisatelj ne more po svoji volji razvrščati.

Prosto pa imenujemo stavo tedaj, kadar besede same po sebi nimajo določene stalne stave, temveč jim jo določa vsakokratni zmisel stavka.

1. Prosta stava.

§ 365. Besedni red nam določa **stavčni poudarek,** t. j. tista beseda v stavku, ki nosi misel stavka in ki je radi tega najkrepkeje poudarjena. Stavčnemu poudarku so podrejene vse besede v stavku; besede, ki stoje pred njim, ga napovedujejo; besede, ki stoje za njim, ga pojasnjujejo in natančneje določajo.

Do spred stoječega stavka more imeti stavčni poudar dvojno razmerje: biti more v spred stoječem stavku že obsežen ali pa še ni obsežen.

Ako v prejšnjem stavku še ni obsežen, tako da se iz nobene besede v njem ne more vedeti, kaj bomo povedali, stoji **nezavisni** stavčni poudarek. Ako pa je le-ta v pripovedovanju prejšnjega stavka že obsežen, tako da je misel tega stavka že odvisna od prejšnjega stavka, stoji **zavisni** stavčni poudarek.

N. pr. Bil je imeniten *grof.* Ta grof je šel *v Gorjance na lov.* Spremila ga je velika *družba prijateljev in lovcev.* Grof ugleda *medveda* in skoči *za njim.* Medved šine *v goščavo,* grof *za njim.* Medveda *zmanjka* in grof vidi, *da se nahaja v neznanem kraju,* po katerem še nikoli ni hodil. (Trdina, Rajska ptica.) V teh primerih stoji **nezavisni** stavčni

poudarek, ker vsak stavek izraža novo misel, ki še ni v nobeni odvisnosti od prejšnjega stavka.

Če bi bili n. pr. v pripovedovanju kaj preslišali in bi potem vprašali, kdo je bil oni, ki je šel na lov, ali kam je šel grof, ali kdo je grofa spremil, ali kaj je grof ugledal itd., bi bila sledeča stava: *Imeniten grof* je bil. *V Gorjance na lov* je šel ta grof. Velika družba *prijateljev in lovcev* ga je spremila. *Medveda* ugleda grof itd. Tu bi bil zavisni stavčni poudarek.

Zgledi zavisnega in nezavisnega stavčnega poudarka: Bilo je *popoldne*, lep *poletni dan!* Solnce z jasnega neba je *gorko pripekalo.* Po Tihem dolu je bilo *vse živo* (povsod nezavisni st. p.); *mlado in staro* se je gibalo in trudilo po njivah in travnikih (zavisni st. p., ker so besede *mlado in staro* že določene v prejšnjem stavku po besedi *vse je bilo živo).* Pridne delavce je *malo motilo,* da so jim tekle *znojne kaplje po čelu in licih.* Bilo je *vse veselo;* letina je bila *dobra* (povsod nezavisni st. p.), *vsega* obilo (zavisni st. p.). (Stritar.)

Telesna dela usmiljenja so: 1. *lačne* nasičevati, 2. *žejne* napajati, 3. *popotnike* sprejemati, 4. *nage* oblačiti, 5. *bolnike* obiskavati itd. (zavisni st. p.; napačno bi bilo: nasičevati *lačne,* napajati *žejne* itd.).

§ 366. Glede **stave** besed pomni:

Nezavisni stavčni poudarek stoji šele tedaj, kadar ga pred njim stoječe besede toliko pojasnijo, da ga narede umljivega; največkrat stoji proti koncu ali prav na koncu stavka, n. pr. Cesar Justinijan je napravil Belizarju *triumf.* Sprevod je čakal Belizarja *med Zlatimi vrati in Arkadijevim forom.*

Zavisni stavčni poudarek navadno stavek začenja; druge besede stoje za njim, n. pr. „Čemu pa nam bo koleselj?“ vpraša oče. „*Konjička* bom kupil,“ je dejal sin. (Finžgar.)

Nepoudarjene ali **manj poudarjene** besede pa se vrste v stavku okoli stavčnega poudarka po redu, kakor so odvisne od njega. Besede, ki napovedujejo nezavisni stavčni poudarek, stoje navadno spred pred njim, in sicer po vrsti, kakor ga napovedujejo; besede, ki dopolnjujejo zavisni stavčni poudarek, stoje navadno za njim, in sicer po vrsti, kakor ga dopolnjujejo. Ako so nepoudarjene ali manj poudarjene besede glede na stavčni poudarek v enaki odvisnosti, imajo lahko poljubno stavo.

N. pr. Prvi žarki (= manj poudarjene besede) jutranjega solnca obsevajo (= nepoudarjene besede) visoke gore (nezavisni st. poud.) in tudi poslednji (manj poudarjena beseda) zlaté še (nepoud. bes.) nje (nezavisni st. poud.), ko že mrak (zavisni st. poud.) zagrinja nizke kraje pod njim (nepoud. beseda). Strele srditega neba leté (nepoud. bes.) v ponosni hrast (nezavisni st. poud.), pritlikavemu grmovju pod njim se ni bati (nepoud. bes.) ne strele ne viharja (nezavisni st. poud.): kar se godi imenitnega v človeškem življenju, se vrti ob imenitnih osebah, drugi smo le skromni gledalci in poslušalci. (Strit.) Poljubno stavo imajo lahko n. pr. besede: Mitrovo češčenje se je *dolgo časa* ohranilo (ali pa: se je ohranilo *dolgo časa . . .)* pri rimskih prebivalcih.

Posebej pomni:

Napačno je n. pr. Oče so pa zabili *žebelj*[1] (prav: so pa *žebelj* zabili). — V grmovju so pa ščebetale *sinice* (prav: so pa *sinice* ščebetale). — Vzeli so v roke *kadilo* (prav: vzeli so *kadilo* v roke; Škrabec). — Slovenci so v jeziku toliko dosegli, da se jim bo čudil nekdaj po pravici svet (prav: — da se jim bo svet nekdaj *po pravici čudil).* Napačno je: Pisatelj se ne čudi različnim oblikam slovenskih pisateljev; vé namreč, da se popolnjuje šele slovenski jezik (prav: — da se slovenski jezik šele *popolnjuje).* — Tako je bil v slabe navade zakopan, da je milost božjo teptal z nogami (prav: — da je milost božjo *z nogami* teptal).

Opomnja. Glagol sme stati, če zmisel tako zahteva, tudi na koncu stavka.

2. Stalna stava.

§ 367. *a)* **Prilastki** stojé, če so pridevniki ali samostalniki, navadno pred svojim imenom; n. pr. Svetonij priča, da je že *mogočni* vojak in *duhoviti samodržec* Julij Cezar sklenil premestiti *rimski* prestol na vzhod. (Finžgar.)

Pomni: Prilastek se pri branju ne poudarja, razen če nosi stavčni poudar, n. pr. Videl povsod si, kak se le uklanjajo *zlat'mu* bogu; s srcem *obupnim* si prišel domu. (Preš.)

[1] Taka stava je romanska.

b) **Prislovna določila** stoje včasi pred besedo, katero določujejo, včasi za njo. Le **načinovno** določilo stoji v trdilnem stavku pred glagolom, n. pr. Bratje in sestre se daleč narazen *najbolj* ljubijo. *Lahko* je prislužil, *lahko* razrušil.

c) O **naslonicah** (enklitikah) velja tole pravilo:

Naslonice so:

1. pomožni glagol sedanjika *sem, si, je, sva, sta, smo, ste, so* in navadno tudi *bi;* krajša oblika prihodnjika: *bom, boš, bo* itd.;

2. krajša oblika osebnih zaimkov: *me, te, se, ga, je, mi, ti, si* itd.

Glede rabe pomni:

1. Pri istodejavnih glagolih (t. j. če so vsi dovršniki ali vsi nedovršniki) se za veznikom ***in*** ne ponavlja pomožni glagol *sem, si, je; bom, boš* itd.; n. pr. *Poletel je preko visokih vrhov* ***in*** *zginil v gozdu* (ne: *in je zginil!*). — *Ozrla sta se na jokajočo mater* ***in*** *obstala sredi sobe* (ne: *in sta obstala!*). — Enako **napačno** je rabiti pomožnike, če ni veznika, n. pr. *Svetle poti so se križale po dolini,* ***so*** *se vile v hrib, toda bile so prazne* (Cankar; prav: *so se križale, se vile v hrib,* ali z veznikom: ***in*** *se vile . . .*). — *Gole stene so gledale name,* ***so*** *govorile z menoj* (Cankar; prav: ***in*** ali ***ter*** *govorile z menoj*). — *Pomlad je zunaj, prostrano polje zeleni; tam bo nekoč zašumelo žito,* ***bo*** *rodilo sad* (Cankar; prav: ***in*** ali ***ter*** *rodilo sad*). — *Solnce se je lesketalo na reki,* ***je*** *palilo skrbi* (Župančič; prav: ***in*** *palilo skrbi*). — *Solnce se je blesketalo na konicah tiar, na jabolkih, na ročajih mečev,* ***je*** *belilo plošče.* (Žup.)

Včasih je treba kak tak stavek razdeliti v več stavkov, n. pr. *Cankarjevo zunanje življenje ni bogato doživljajev; zato pa je doživel po notranje več,* ***je*** *doživel* (prav: *doživel je*) *veliko tragiko vseh svojih oseb;* Pregelj). — *Grafenauerjeva Kratka zgodovina slovenskega slovstva je moderna knjiga, kakršne še nismo imeli,* ***je*** *literarno važna in šoli prepotrebna,* ***je*** *nujna* (prav: *knjiga je literarno važna ter nujna* itd., ali kako drugače). — *Na travniku so bili postavljeni slavoloki in mlaji. Zeleni venci so ovijali slavoloke,* ***so*** *jih oživljale cvetice,* ***so*** *plapolala banderca* (Fr. Bevk; prav: *cvetice so jih oživljale, banderca so plapolala;* ali: *oživljale so jih cvetice, plapolala so banderca*).

2. Glede stave v zloženih stavkih pomni:

a) Kadar stoji zavisnik pred glavnim stavkom, sme naslonica stavek začenjati, n. pr. *Kjer se je ptica izvalila,* ***se je*** *tudi peti*

naučila. — Ko bi bil vas poslušal, ***bi se mi*** *zdaj dobro godilo. — Ko je Lavdon oblegal Beograd,* ***se je*** *Vega prvič odlikoval v vojski.*

b) Kadar je zavisnik vrinjen v glavni stavek, tedaj začenja naslonica drugo polovico glavnega stavka, n. pr. *Strast, ki ga je imela v oblasti,* ***se mu je*** *poznala pri vsaki besedi. — Slovenci, ki žive po gorenji Savski dolini,* ***so se*** *od nekdaj odlikovali po svoji krepki postavi.*

Pomni: napačno je n. pr. *Nato je odšla po prstih, obstala med vrati, prekrižala* ***ga*** *ter izginila* (prav: ***ga*** *prekrižala).*

Naslonice stoje na drugem mestu ena za drugo v tem **redu:** *sem ga, si ga, ga je, sva ga, sta ga, smo ga, ste ga, so ga; sem si ga, si si ga, si ga je, sva si ga, sta si ga, smo si ga, ste si ga, so si ga; se mi je, se ti je, se mu je, se ji je, se nama je, se vama je, se jima je, se nam ga je . . . ga bom, ga boš, ga bo, se ga bom, se ga boš, se ga bo . . .*

3. Naslonice smejo začenjati stavek: *a)* Kadar je glagol *sem, si . . .* poudarjen, n. pr.: *Ali si moj prijatelj? —* ***Sem*** *tvoj prijatelj. —* ***Je*** *Bog, ki vse ravna. —* ***So*** *še ljudje na svetu, ki imajo usmiljeno srce. —* ***Je*** *li to resnica?*

b) Kadar je v vprašalnih stavkih izpuščena vprašalnica ***ali,*** n. pr. *Te zebe? — Si ga videl? — Si se ga že naveličal?*

c) Ne sme pa naslonica sicer stati na prvem mestu. Napačno je n. pr.: *Aškerca ne cenijo toliko kakor Gregorčiča.* ***Je*** *pač njegova umetnost drugačna kakor Aškerčeva* (prav: *Njegova umetnost je pač drugačna . . .).*

Dodatek.

O metriki.

§ 1. V slovenščini merimo zloge po n a g l a s u, ne pa kakor v latinščini in grščini po dolžini in kratčini. Slovenci imamo n a g l a s n o merilo, ki se opira na n a g l a š e n e in n e n a g l a š e n e zloge v besedah. Ako se naglašeni in nenaglašeni zlogi enakomerno menjavajo, nastane **ritem** (grš. rhythmós = mera, skladnost).

Naglašene zloge zaznamenjujemo s črto —, nenaglašene s polkrožcem ˘, n. pr. *mēstŏ, gŏspōd.*

§ 2. Naglašeni in nenaglašeni zlogi se po stalnih pravilih vežejo v **stopice.** Stopice so dvozložne, trozložne ali četverozložne.

Dvozložne so: 1. trohej ¯ ˘: *góra, sláva;*
2. jamb ˘ ¯: *gospód, Bogá;*
3. spondej ¯ ¯: *kdó zná? — kdó vé?* [1]

Trozložne so: 1. daktil ¯ ˘ ˘: *róžica, ljúbljeni;*
2. anapest ˘ ˘ ¯: *siromák, oratár;*
3. kretik ¯ ˘ ¯: *dókaj dní — nàj živí.* [2]

Četverozložna je n. pr. korjamb ¯ ˘ ˘ ¯: *déte ljubó — déte lepó.* [3]

Trohejske in daktilske stopice imajo p a d a j o č, jambske in anapestne pa r a s t o č ritem.

§ 3. Dve, tri ali več stopic iste vrste tvorijo umetno ubrane **vrstice** (vrstica, stih). Po številu stopic v eni vrstici razločujemo dvo-, tro-, četvero-, peterostopne ali večstopne vrstice.

Najbolj navadne vrstice v slovenščini so: 1. trohejske, 2. jambske, 3. daktilske in 4. proste vrstice.

1. T r o h e j s k e vrstice obsegajo lahko po eno do osem stopic. Večkrat manjka trohejski vrstici zadnji kratki zlog. Take vrstice so n e p o p o l n e ali k a t a l e k t i č n e; vrstice s popolno zadnjo stopico imenujemo popolne ali akatalektične (gr. katálēksis, prenehljaj). N. pr.:

---

[1] Prim. Prešeren, Pevcu.

[2] Prim. Prešeren, Zdravljica.

[3] Pri Prešernu.

— ◡ — ◡ — ◡ — ◡
— ◡ — ◡ — ◡ —

Zvézda míla jè migljála (akatalektična vrstica)
ìn naš ród vodíla jè; (katalektična vrstica)
lépše nàm ta zvézda zála
négo vsè svetíla jè. *Gregorčič.*

Večkrat imajo trohejske vrstice stalno obliko; take vrstice so:

a) španski četverostopni trohej z asonanco na koncu vsake druge vrstice; rabi se zlasti v romanci, n. pr.:

Hrást stojí v Turjáškem dvóru,
vŕh vzdigúje svój v obl*á*k*e*, (asonanca)
v sénci prì kamnítni mízi
zbòr sedí gospóde žl*á*htn*e*, (asonanca)
kèr Turjáčan spét gostúje
Ròzamúndinè snub*á*č*e*.
Prešeren, Turjaška Rozamunda.

b) srbski peterostopni trohej (deseterec), n. pr.:

Gré po stèzi čèz poljé zeléno
Ánka mláda, déte zàpuščéno. *Aškerc.*

Deseterec ima za drugo stopico **odmor** ali **zarezo,** kjer z glasom premolknemo.[1] N. pr.:

Gre po stezi || čez polje zeleno
Anka mlada, || dete zapuščeno.

Pri šesterostopnih trohejih je odmor za tretjo, pri sedmero- in osmerostopnih pa za četrto stopico.

Kadar stoji zareza za poudarjenim zlogom, je krepka ali moška; če stoji za nepoudarjenim zlogom, je šibka ali ženska.

2. Jambske vrstice obsegajo po eno do osem stopic. V vrsticah, ki imajo po več kot šest stopic, se nahaja odmor za četrto stopico. Mnogokrat se sklepajo z nenaglašenim zlogom in so tedaj nadštevilni ali hiperkatalektični. N. pr.:

◡ — ◡ — ◡ — ◡ — ◡ —
◡ — ◡ — ◡ — ◡ — ◡ — ◡

Trd bódi, nèizprósen, móž jeklén,
kadàr braníti jè častí in právde (nadštevilna vrstica)
naródu in jezíku svójemù.
Jurčič, Tugomer.

[1] Odmor je dvojen: 1. odmor (diereza), če z glasom premolknemo med dvema stopicama, n. pr. pri desetercu; 2. zareza (cezura), če je oddihljaj sredi stopice, n. pr. pri šestomeru: — ◡ ◡ — ◡ ◡ — || ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡, n. pr. Zákon priróde je ták, || da iz málega ráste velíko. *Koseski.*

Večkrat imajo jambske vrstice stalno obliko; take vrstice so:

a) angleški peterostopni jamb brez rime (angl. blank verse), ki se rabi v (angleški, nemški in slovanski) drami, prim. Jurčič, Tugomer.

b) italijanski enajsterec (it. endecasillabo), ki se rabi v sonetu, kanconi, tercini in v stanci (osmérici). Enajsterec sestoji iz enajst zlogov in ima odmor za četrtim ali šestim zlogom ter dva stalna poudarka za četrtim (oziroma šestim) in desetim zlogom. Obrazec je:

— — — ⏊ ‖ — — — — — ⏊ —

ali: — — — — — ⏊ ‖ — — — ⏊ —

Beri Prešernove sonete ter uvod h Krstu pri Savici (tercine) in Krst pri Savici (osmérice).

3. Daktilske vrstice so ubrane iz dveh, treh ali več daktilskih stopic. Zadnji stopici nedostaje često po en, včasi celó po dva nenaglašena zloga. Take vrstice so nepopolne ali katalektične, n. pr.:

— ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ —

Bíserna léstva se vzpénja v oblák,
spúšča se ónkraj na zémeljski tlák,
mávrica písana, bóžji prestól.
Gregorčič.

— ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑
— ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ —

Mógla umréti ni stára Sibila,
dà so prinésli ji z dóma prstí;
éna se tébi je žélja spolníla:
v zémlji domáči da trúplo leží.
Prešeren.

Med daktilskimi vrsticami je najvažnejši šestomer ali heksameter. Šestomer sestoji iz šestih daktilskih stopic (nam. daktila stoji v slovenščini tudi trohej), izmed katerih mora biti zadnja trohej. N. pr.:

Srd mi opevaj, boginja, Peléjevičà Ahileja,
poln pogube, ki bóli Ahajcem nebroj je nakopal. *Homer.*

V zvezi s šestomerom se rabi petomer ali pentameter. Od šestomera se razločuje v tem, da mu je tretja in šesta stopica enozložna, četrta in peta pa vedno daktilska. Zvezo šestomera s petomerom imenujemo elegijski stih ali distihon. N. pr.:

— ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑
— ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ‖ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ —

Grób se za gróbom vrstí z visóko trávo zarástel;
éden med njími še ní bílke zeléne rodíl.
Stritar.

Stihi se čestokrat začenjajo pred dolžino trohejske ali daktilske stopice z nenaglašenim zlogom, ki ga imenujemo n a s t o p **(anakruza).** N. pr.:

⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑
⏑ ‖ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ —

Za máno ostáni, o désto,
z vesélo te dúšo pustím.
Levstik.

⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑
⏑ ‖ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ —

Z višáve zeléne je cérkvica bela
prijázno v dolínski odsévala svet.
Gregorčič.

4. Poleg s t a l n i h stihov, kjer imamo e n a k o število stopic iste vrste, se uporabljajo tudi p r o s t i stihi, kjer število in vrsta stopic nista določeni. N. pr.:

Čuj minute!
Trdó
kakor kaplje srebrne
skozi temine črne
minute nočì prečute
bijó.
Tam krožijo solnca in merijo čas,
večno mirna,
brezobzirna
noč in dan teko preko nas. *Župančič.*

Stiki ali rime.

§ 4. Stik ali rima je soglasje eno-, dvo- ali trozložnih besed ob koncu vrstic. Včasi nahajamo rime tudi sredi stiha.

Enozložna rima je k r e p k a ali m o š k a, dvozložna je š i b k a ali ž e n s k a, trozložna pa t e k o č a; n. pr. *čast — slast; sláva — zdráva; čákala — plákala.*

Ob Gradu se vije Ljublj á n a,
vsa z mesecem posej a n a;
boječe se strehe s t i s k a j o,
po vrsti križi mi b l i s k a j o
poslednji zlat pozdrav. *Župančič.*

Zastava že raz v i t a je,
morilna cev na b i t a je,
nabrušen bridki meč.

Nezmagana mi č e t a smo,
brez straha in t r e p é t a smo,
ura! med bojni grom. *Gregorčič.*

Rime so **čiste,** kadar se samoglasniki in soglasniki, z a č e n š i od n a g l a š e n e g a s a m o g l a s n i k a, popolnoma ujemajo; n. pr. *sad — mlad; rast — past; séje — véje; počásne — ugásne; doba — zloba; vrískajo — blískajo; plánemo — zmánemo.*

Pri č i s t i h stikih se morajo ujemati š i r o k i samoglasniki s širokimi (ó, é) in o z k i z ozkimi (ǫ́, ǫ in ę́, ę) ter polglasniki s polglasniki.

Pravi stiki so tudi: *mlat — klad; mraz — nas; okrog — jok; plot — rod.*

§ 5. Po vrsti, v kateri soglasno ubrane vrstice druga drugi sledé, so rime:

1. zaporedne: *aa bb cc* . . .

Kdo zná *a*
noč temno razjasnit', ki tare duha? *a*
Kdo vé *b*
kragulja odgnati, ki kljuje srcé? *b*
Prešeren.

2. prestopne: *ab ab cd cd* . . .

Sami so razmajali se zvonovi *a*
v ta lepi dan, *b*
kot golobice v solncu jim glasovi *a*
hité čez plan. *b*
Župančič.

3. oklepajoče: *abba* . . .

Komur pevski duh sem vdihnil, *a*
z njim sem dal mu pesmi svoje; *b*
drugih ne, le te naj poje, *b*
dokler da bo v grobu vtihnil. *a*
Prešeren.

4. zapletene: *abccbaa* . . .

Pač dolgo, težko smo čakali, *a*
o vigred, da prisiješ **spet;** *b*
razpada zdaj snežena *halja,* *c*
pred nami zemlja se *razgalja* *c*
iz njé za cvetom sili **cvet** *b*
in kal odpira se ob kali, *a*
kar dolgo, težko smo čakali. *a*
Medved (Pomladanska).

5. pretrgane (med rimami je vrsta brez rime):

Kuj me, življenje, kuj! *x*
Če sem kremen, se raziskrim, *a*
če jeklo, bom pel, *y*
če steklo — naj se zdrobim. *a*
Župančič.

§ 6. Včasi nahajamo namesto prave ali čiste rime **asonanco** in **aliteracijo.** Asonanca nastane, kadar se na določenem mestu ponavljajo isti samoglasniki, aliteracija pa, če se ponavljajo isti soglasniki.

Asonance uporabljajo tudi novejši pesniki. N. pr.:

Čul sem vdovice jok:
„Moj Máte; jó, moj Mate!"
Pel je véliki zv*on* —
„Moj Máte, jó, moj Mate!"

Hamburk, Hamburk! kliče ji zvon ...
Tam ji v smrt omahnil je s*in*,
solze nobene biló ni za nj*im*,
znamenja ni za grob njegov.
Župančič (Duma).

Ako ima cela pesem iste asonance, in sicer redno v vsaki drugi vrstici, so to španske asonance. N. pr:

K svetemu Tomažu
pride dekla bož*ja*,
Z'lo užéjala jo
je človeška košnj*a*.

Svetega Tomaža
krčma ti je dobr*a*,
vina ga poprosi,
ne diši ji vod*a*.
Valjavec, Zaprta smrt.

Kitice.

§ 7. Kitice (strofe) so sestavljene iz dveh, treh, štirih ali več vrstic, ki se večkrat ponavljajo; ločijo se v domače, kakor jih kažejo umetne in narodne pesmi, in v tuje, ki so povzete iz starih klasičnih in iz novejših tujih slovstev.

Iz novejših tujih slovstev se rabi tercina, stanca (osmérica), decima (desetérica) in nibelunška kitica.

1. Tercina ima po troje enajstercev z zapleteno rimo: *aba, bcb, cdc* itd.; le poslednja tercina ima štiri vrstice z rimo: *x y x y;* n. pr. Prešernova „Nova pisarija".

2. Stanca (osmérica) je sestavljena iz osmih enajstercev z rimo: *ab ab ab cc;* n. pr. Prešernovo „Slovo od mladosti".

3. Decima (desetérica) je sestavljena iz desetih četverostopnih trohejskih vrstic z rimo *a bb aa cc dd c.* V decimah so zložene vse glose.

4. Nibelunška kitica ima štiri šesterostopne jambske stihe z nadštevilnim zlogom za tretjo stopico. Odmor sredi vrste deli vrstico v dve polovici. Rima je *aa bb.* N. pr.:

◡ – ◡ – ◡ – ◡ ‖ ◡ – ◡ – ◡ –
Na gróbljo, ki prerášča jo máh že mnógo lét,
še dán današnji hodi se stúdna káča grét. *Svetličič.*

Razen teh nam še rabijo razne kitice stalnih lirskih oblik, kakor sonet, kancona, triolet, madrigal (italijanske kitice), decima, glosa, tencona (španske kitice), gazela (perzijska kitica).

Redkoma se rabijo v slovenskem slovstvu staroklasična merila, kakor so n. pr. sapfiška, asklepijadska, alkejska kitica.

—×—

Cirilske črke (tiskane in pisane).

а	б	в	г	д	ђ	е	ж	з	и	j
А	Б	В	Г	Д	Ђ	Е	Ж	З	И	J
a	b	v	g	d	đ	e	ž	z	i	j

к	л	љ	м	н	њ	о	п	р	с
К	Л	Љ	М	Н	Њ	О	П	Р	С
k	l	lj	m	n	nj	o	p	r	s

т	ћ	у	ф	х	ц	ч	џ	ш
Т	Ћ	У	Ф	Х	Ц	Ч	Џ	Ш
t	ć	u	f	h	c	č	dž	š

а	*б*	*в*	*г*	*д*	*ђ*	*е*	*ж*
А	*Б*	*В*	*Г*	*Д*	*Ђ*	*Е*	*Ж*
a	b	v	g	d	đ	e	ž

з	*и*	*j*	*к*	*л*	*љ*	*м*	*н*
З	*И*	*J*	*К*	*Л*	*Љ*	*М*	*Н*
z	i	j	k	l	lj	m	n

њ	*о*	*п*	*р*	*с*	*т*	*ћ*	*у*	*ф*
Њ	*О*	*П*	*Р*	*С*	*Т*	*Ћ*	*У*	*Ф*
nj	o	p	r	s	t	ć	u	f

х	*ц*	*ч*	*џ*	*ш*
Х	*Ц*	*Ч*	*Џ*	*Ш*
h	c	č	dž	š

Stvarno kazalo
in seznam pogosto rabljenih napak.*

* Številka znači § (člen) v slovnici.

Kazalo.

oooOoOoo

24 [illegible]

23
39
62